

Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Sifre Kodesh

‘im targumim u-ve’urim mi-meḥabrim shonim

Sefer Yehoshu‘a

Landau, Moses I. Landau, Moses I.

Prag, 597 [1836 oder 1837]

מיטפוש רפס

[urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9056](https://nbn-resolving.org/urn:nbn:de:kobv:517-vlib-9056)

ספר שופטים

מתורגם אשכנזי ומבואר

מאחי

משה הלוי לנדא.

ונלוה אליו

פירוש רש"י והעתקת כל מלות בלעז.

שנת ת"ק"צ"ז לפ"ק.

SCHOFFIM.

פראג

דרוק אונד פערלאג דעם משה הלוי לנדא.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO

PHILOSOPHY DEPARTMENT

PHILOSOPHY DEPARTMENT

PHILOSOPHY DEPARTMENT

PHILOSOPHY DEPARTMENT

PHILOSOPHY DEPARTMENT

וימלך לזי עלי (נחמיה ה' ז'), בהיות זו רוח עלה להוכיח צמישור לענוי ארץ ולהכריע דברי ריבות בשערים. ועל פי משטר הזה לא היה לישראל צימים ההם מלך אחד כ"א מספר המלכים היה כמעט כמספר השנתיים (א). וצימים אשר עזבו בני ישראל את ה' אלהיהם וזנו אחרי אלהי נכר לא היה מלך בישראל כי כל איש עשה את הישר בעיניו והרע בעיני ה'; וכאשר העזו עליהם יד אויביהם ולעקו אל ה' בנר להם אז הקים להם מושיע, הוא השופט הוא המלך כי מלכו שפר עליהם. ואין מלך כזה דומה למלך אשר שאלו כל זקני ישראל מאת שמואל השופט והרוחה (ש"א ח' ה'), כי את השופטים אשר נקבו בשמות בזה הספר לא שאלו ולא בחרו ישראל, כי אם אלהים העיר את רוח האיש להיות שופט לישראל, כמבואר ויקם ה' שופטים ויושיעום מיד שוסייהם וכי הקים ה' להם שופטים והיה ה' עם השופט (שופטים ב' ט"ז, י"ח). השופטים האלה אשר ללחה עליהם רוח ה' היו שונאי בלע, ולא לקחו מאומה מיד איש, כאשר הוכיח שמואל לישראל אחת המליכו את שאלו בגלגל (ש"א י"ב ג'), לא כן המלכים אשר בחרו להם ככל הגוים ואשר משחו בשמן המשחה, כי הם העלו מס עליהם ולקחו מהם לרכיהם ככל משאלות לבבם, והתנשאו על כל קהל ה' והרימו את כסאם ממעל לכבזי אל עד שקראו שם שופטי ארץ, כאשר אמר אצלם מי ישימני שופט בארץ ועלי יבא כל איש אשר יהיה לו ריב ומשפט והלדקתיו (ש"א ט"ו ד'). הלא תראה קורא מאכיל! כאשר אמרו ישראל אל גדעון (שופטים ח' כ"ב) משל בנו גם אתה גם בנך גם בן בנך, היתה את כפסם להיות לו למס ובחרו גם את בניו אחריו, מבלי דעת אם גם ה' יבחר בהם לנוח עליהם את רוחו רוח עזה וגבורה, ועל זה השיבם לא אמשל אני בכס ולא ימשל בני בכס ה' ימשל בכס, ובתשובה הזאת הודיע להם דרכי ה' כי הוא יקים להם מושיע, ולא להם משפט הבחירה.

ואמנם

(א) ויחנן לפרש מזה הענין: ואלה המלכים אשר מלנו בארץ אדום לפני מלך מלך לבני ישראל (בראשית ל"ו ל"ח), ועיין פתרון המלות על התורה בספיק ויהי ציבור מלך (דברים ל"ה ה'), ונבונה זו יקרא ארונה היבוס מלך, כמו שנאמר הבל נתן ארונה המלך למלך (ש"ב כ"ד כ"ג), ויש לי עוד דברים בזה, ואין המקום אחי פה להאריך. ויפה השיג המדקק היול בן זאב על החכם הכילל דין אברבנאל שהמליח לו שחוף והנדל בין שופטים ומלכים אשר לא נמלא זכר למו בבל המקרא. והחכם פרקשעססוקר ראו ענמינזער בספרו היקר: דתו חוטע חוכר נייע וקרגענלונד חלק ג' לד ע"י, הייר כי ישני כיר אשר כמעט שפה אחת להם עם העברים, קראו לסוגיהם שופטים, והניז דברי יוסיפון לרומיים בספרו הראשון אשר כתב נגד אסיון מאלכסנדריא (21 §) ואשר העתק מהברי הימים ל"ב ל"ג, ואם נאמר: אחר לבידת כור העיר ע"י נבוכדנזרי, מלך מלך בעל י"ט שנה ואחריו לא קראו עוד שריהם בשם מלך כי אם בשם שופט. ואולי עשו כן להודיע כי לא היה משלחם ממלך רב כמו לפני.

ואמנם השופט אשר הקים ה' לא לזה על הפצמים לצלתי חת עוד שופטים
 בצעריהם, להיות הוא ואפסו עוד, כי אם היה לאל ידם לחזות מקרב העם
 אנשי אמת ויודעי בינה אשר ישפטו בכל עת משפט שלום, כמו שנמנה צדק בן
 אבינועם לשופט הרביעי ועמו דבורה אשה כציאה שופטה את ישראל, ואם אליה
 עלו למשפט שלום, היה הוא השופט למלחמה ולנחל ולצוא^(א); ולכן כל איש אשר
 ללכה עליו רוח גבורה והתכלל לעמוד בצדק צעד הארץ וצעד העם, להגן על
 הון היושבים, רכושם ואחוזתם גכון והליל, כמו גדעון, יפתח ושמשון, גם
 אם אינו יושב על כסאות למשפט, עליו יאמר כי הוא השופט לעם, כי בזרועיו
 שפט אותם ואת אשר להם מיד אויב^(ב).

והנה אחר הדברים האלה נקל הוא לדעת כי יקרא שם הספר על השופטים
 אשר העיר ה' להרים פרזון צישראל, ואשר שפטו את ישראל מכף האויבים איש
 איש כפי מעשה תקפו וגבורתו.

ב

זמן פסל מיכה, כבישת ליש, ומעשה פילגש בגבעה.

החכם חייכה^(א), גזר אומר: לא מעט כותב הספר מראש ועד פרשה י"ז
 יגלו חמשה פרשיות האחרונות, ואין להסתפק כי מעשי ידי סופר מאוחר הן; ויסד
 דבר משפטו על שלשה עמודי הראיה: (א), כעלם מהסופר הזה זמן המעשה כי לא
 ידע לבארו הטיב ולא קרא עליו מועד אחר, כי אם צימים ההם אין מלך צישראל
 (שופטים י"ז. י"ח. י"ט. א'. א'. כ"א, כ"ה) וזמן כזה שוכן צערפל וצא רק להורות
 שצימיו היה מלך, וא"כ ימי חייו כפלו צעתיים אשר היו מלכים לישראל. (ב), במאמר
 כל ימי היות בית האלהים בשלה (סוף פרשה י"ח) יורה הכותב שהיה סי אחרי דוד
 אשר לקח את ארון האלהים משם וביאהו עיר דוד (ש"ב י"ב). (ג), ממה שאמר
 ויהונתן

(א) אולם כשאגד בן ענת כנרן בן אבינועם לא היו במדרגת השופטים סאחרים, ולכ
 לא יזכר בשניהם שם שופט ולא נאמר כי הקימם ה' להיות מושיעים לישראל.

(ב) כי הוראת פעל שפט לפעמים ענין הלכה היא, כמו וישפטני מידך (ש"א כ"ד ע"ז)
 כי שפטו ה' מיד אויביו (ש"ב י"ח י"ט), וכן הובא ג"כ בספר מלין להבלשן הגדול געועכזש.
 (ג) בספר מבוא התורה חלק ג' §. 459 ואחריו המדקדק הגדול בן זאב המעתיק דבריו,
 והוסיף לאמר על החמשה פרשיות האחרונות, כי מלבד שהם נבדלים מגוף הספר בענין וזמן,

מ ב ו א

ויהונתן בן גרשום וגו' הוא ובניו היו כהנים לשבט הדני עד יום גלות הארץ
(שופטים י"ח ל'), וזה העד האחרון אשר יגיד כי ימי הכותב היו זמן רב אחר שהכנו
ישראל בגולה או ע"י תגלת פלאחר או ע"י שלמנחמר^א) להיות מעשה שהיה נמשך
עד אשר הגלו ישראל מעל אדמתם.

ואני אשיב על שלשה הראיות האלה, בכלם קולע החכם הזה אל השערה
באבני צהו וחטא כפעם בפעם.

הראיה הראשונה כאפס נחשבה אם אהה תחזה במה שקדמתי לך בתחלת
המבוא, כי גם השופטים ויועלי עם יקראו בשמותם מלכיים, ולא יתכנו דרכיו למחות
מלכין מזמניהם.

ובתשובת הראיה השנית אני אומר: מלבד שכלקח ארון ברית ה' בימי עלי
(ש"א ד' ד') ולא נלרכנו לומר שהיה שם הפסל עד שהעלה דוד משם הארון, עוד
יחיד לנו מראה הנוגה על הכתוב הזה, ולבאר על אשר לא נאמר ויהי להם
פסל מיכה אשר עשה כי אם וישימו, לכן ענינו וישימו להם את פסל מיכה אשר עשה
להיות שם כל ימי היות בית אלהים בשלה, יען כאשר הקימו הפסל היתה
כוונתם להיות הבית הזה במקום שלה, אולי הוחילו עד אשר יבנה בית לעבוד שם
את עבודת ה' בירושלים, וזוה יודק לשון וישימו.

ולענין

הם שונים ממנו ג"כ בלשון ודרכי הדבור ע"כ; ואמנם לא העיד כי כוונתו בנחיה זו. ולדעת
בשרון הלשון נאחז בשלשלת הספורים, והמאזרים מחלפים כפי ענינם, וכבר השיב החכם
חייכהרן להמחקרים אשר שפטו מכת הלשון: שלה אשר בארץ כנען (שופטים כ"א י"ב) שכותב
הספר לא היה מתישבי ארץ ישראל, כי אין זה הוכחה ישרה ונכונה, והכותב הוסיף הוספה זו
יען שהכיר בזה הכתוב שמאלו ד' מאות בחלות ביבש אשר בגלעד, לכן אמר חריב שהניחו
הנעדרו אל המזנה אשר בארץ כנען. והפלא על הר"ק שאמר: לא מצאתי טעם לשפור
הזה כי יודוע הוא כי שלה בארץ כנען — ובאמת דרך הלשון נן שהיא מאמר הפכ' ליבש אשר בגלעד,
כמו שכתוב ביהושע וישבו וגו' משלה אשר בארץ כנען ללכת אל ארץ הגלעד (כ"ב ט'), וכן
באשר סיים ביהושע פרשה כ' בהערים אשר הקדישו לערי מקלט בעבר הירדן, הזכיר בחזרת
פרשה כ"א שדברו הלויים אל אלעזר הכהן וגו' בשלה בארץ כנען. והחכם המבאר שקדמי, היכיר
מהסימנים שנאמרו על שלה שהיה עוד שלה אחרת. ויתכן להשתיק סיד הסימן אשר בארץ כנען
בעצם אחר, אולי נאשר קרה לבית אל שנס עובדי הנעלים קראו לנתי זלילהם בית אל, כמו
בית אל ברית, עד שהוכרך הכתוב לתח לפעמים סימנים לבית אל ולומר לזו היא בית אל להנדיל
בין קודש לחול, בן קרה לשלה; ואין רחוק לומר שבני דן קראו שלה לבית פסל מיכה שהקימו
בליש לפי שהיה במקום שלה, וליש סיה במעט חזן מגבול ארץ כנען כפונם ושלה בתוך הארץ,
לכן מתואר אשר בארץ כנען.

א) י"מ טעם גל' הארץ, על גלות ישראל מעל אדמתו בימי הושע או בימי לדקיהו,
ו"מ על גל' ת בני גד ובני ראובן ש"ה הגל' ת הדרשון בימי סנחריב וכן פ"י רש"י, ורוב המפרשים
אמרו שהיו גלות שלה והיא הארץ ש"ו כלל הארץ יבנהו בני עלי ובני ישראל, ולדעתם יום
גלות הארץ ובל ימי היות בית אלהים בשלה זמן אשר הוא.

ולענין העד השלישי שהציא לא על החכם הנזכר לצד אנכי משתאה, כי אם על כל המפרשים אשר קדמוני אנכי אשתומם; מה זה ועל מה זה פירשו גלות הארץ מענין טלטול וכדוד? ומה הכרחם לבארו עד גלות יושבי הארץ? הלא בנקלה יתבאר מטבע הכתובים ענין הלשון. הלא כאשר בקשו בני דן נחלה לשבה, חמשה אנשים האלה אשר שלחו לקררה מלאו דרך מקרה ארץ ליש, והכותב מתאר הארץ הריא בעמק ובמסתד ויושביה שוכנים לצדד שוקט ובוטח ודבר אין להם עם בני אדם, כי אין גם אחד זולתם ידע מפנה הזאת עמונה ולפונה שהיא נושבת ואין שם מחסור כל דבר; וכבואם בני דן עליהם פתאם לא שבו עוד אל אחיהם משבטם אשר נשארו בנחלתם על ההר, כי שם נלחמו מהאמרי (שופטים א' ל"ד), ורק חמשה משפחות מהשבט הלכו לרשת את הארץ הנמלאת להם, ובנו את העיר וישבו בה ועשו כאשר עשו היושבים לפנים; ולהיותם כבדל ונפרד מאחיהם בני ישראל הקימו להם בית האלהים ושימו שם הפסל ולא הלכו עוד לשלה, לבלתי יודע לאיש איה מקום שבתם. ואולי הרגו כל יושבי העיר לפי חרב שלא יבוא שריד או פליט ויגלה מסתרם. זולתי קול המון הלכה מאזן לאוזן כי משפחות מבני דן לכדו עיר והורישו יושביה וישבו בה, ובראשונה לא ידעו באר הטיב אם לשם שמה אם ליש שמה. ואין להסתפק כי זמן הפסל ולכירת ליש היה בימים ההם כאשר נאסף דוד יהושע אל אבותיו, והאי גברא דאסק בספר יהושע וימת יהושע בן נון, ומות אלעזר בן אהרן* העלה ג"כ על לוח הספר, ויעלו בני דן וילחמו עם לשם וגו' (יהושע י"ט מ"ז), ויתכן לפרש מלת מהם בזה הכתוב, מהם ישבו שם ומהם עלו להלחם עם לשם. והנה יהונתן בן גרשום ובניו היו שם כהנים עד יום גלות הארץ גלוי' גם לשאר שבטים, ואז מלאו בני ישראל את אחיהם בני דן כזורים אחר ובדלים מעדת ישורן לעבוד פסל ומסכה, והם באו עליהם כאשר באו אבותיהם אל גלילות הירדן בשמעם מצנין המזבח שבנו בני גד ובני ראובן וחלי שבט המנשה אל מול ארץ כנען, וכאשר עזבו לעבוד את הפסל כלה גם השדות לכהנים האלה.

וגם מעשה פילגש מבית לחם היה צמות השופט כאמור ומלך אין צישראל, כי אז השחיתו ישראל את דרכם, גם לא נחנו ללוים חקם כאשר דבר להם ה', עד אשר נעו וכדו ממקום למקום ומעיר לעיר לבגור באשר ימלאו מחיתם; והסיבה הראשונה

(א) עיין בב"ב דף ט"ו ע"א ובמבוא לספר יהושע ליד די הקנם המדקדק ר"מ.

הראשונה בכל אחד משני הספורים האלה היתה, איש מצית לוי אשר לא השיג בנחלתו די מחסורו והלך לגור פעם בשבט זה ופעם בשבט אחר, ועל ידי שניהם בא פרוד בין הדברים בזה' אלהי ישראל; ולתת אות ומופת על השתתת דרכם בפרט, כאשר דבר מכל זה בפרשה ב' בכלל, הסתפת הכותב בספרו ספורים כאלה אשר יעידו ויגידו את רוע מעלליהם בכל התועבות אשר שאל ה' על שלשה פשעי ישראל ע"ז ג"ע וש"ד, עד כמעט נגדע שבט אחד מישראל. — ואחר הסירותי מסבל הטענות חמשה פרשות האלה, אפן אל החלק השלישי מן המקרה.

ג

כותב הספר והשופטים היקרים בעיניו ביתר שאת.

הנה הרחבתי והארכתי למעניתי במקרה הקודמת, כי הספר כלו מתחלתו עד סופו מכותב אחד נתן לנו — ואם כן דברי חכמינו ז"ל: שמואל כתב ספרו וספר שופטים ורות (בב"ב י"ד ב') כלם ברורים ואמונה אומן, ומצלי הספקות שפרטו המבקרים סביב להם, ינתקו כאשר ינתק פזיל הכערת בהריחו אש. ועזה קורא משכיל! פקח עיניך וראה השופטים אשר יקרו בעיני שמואל ביתר שאת, והם שלשה, ירובעל (זה גרעון) בדן (זה שמשון) ויפתח, כי כן הזכירם בדבריו אל העם לעת זקנתו כאשר החל לספר את כל לדקות ה' אשר עשה את ישראל (ש"א י"ג י"א); ולבי יקמני לעמוד ולהתבונן על הטעם, מדוע בחר שלשה אנשי מעלה האלה מכל שלש עשרה שופטים הנזכרים בספר?

השופטים אשר נוססה בהם רוח ה' הם ארבעה במספר, בעת כי אל בן קנז נאמר וזהו עליו רוח ה' (שופטים ג' י'); בגרעון, ורוח ה' לנשה את גרעון (ש"ו ל"ד); ביפתח, וזהו על יפתח רוח ה' (ש"א כ"ט); ובשמשון כחזב ותחל רוח ה' לפעמו (ש"ג כ"ה) ופעמים ושלש ותללח עליו רוח ה' (ש"ג י"ד ו' י"ט. וט"ו י"ד). והנה בעתניאל שהיה הראשון לשופטים ת"י ושרת עלוהי רוח כבואה מן קדם ה', ובחבריו תרגם רוח גבורא, וא"כ רק עתניאל בנביאים — והנה יש לנו להתבונן מה יתרון לשלש אלה לעשות להם יקר יותר מעתניאל בן קנז הנאמן לנביא לה'.

מאז אשר הוחל לקרא בני אדם בשם, הגיד השם מראש כח מעשי האיך אשר יקרא בו, כאשר יעידון ויגידון בספרי קדש כל אנשי שם, ובפרט אם המה מועדים

מועדים מרחם ללכת בגדולות ולהרבות כפלאות בארץ. ואתה תראה בשלשה שופטים האלה כי שמוחם התנבאו על מעשיהם; גדעון גדע בשבט אפו כל מחנה מדין ויושע ישראל מידם; יפתח פתח חלצות רשע ושלח בני עמו חפשים מבני עמון, והכניעם לפני בני ישראל.

ועל דבר שמשון, הלא תמצא ביוסיפון לרומיים (ספר ה' פרק ח') שאמו קראה את שמו שמשון, בעבור הוראת השם היא לדעתו גבור; ועל זה אמרו מעתיקיו ומבאריו שלא הבין לשון עמו וכתב לפעמים מה שמע שלי עיון עזמי. ואני אומר כי שקר ענו בו, וכונן להוכיח כדבריו. כבר הודעתי בצאורי (י"ג י"ז) כי המלאך גלה לאשת מנחם דברים אשר העלים ממנו, בהיותה מוכנת בשכלה ובחכמה יותר מצעלה, וגם היא החרישה בחכמה ולא ספרה לו כי בנה היוולד ילחם בפלשתים, מדאגה מדבר שבקולר השגתו יגלה משפט הנער לזולתו ויסכן נפש בנה; ולכן היא ולא אביו קרא לו שמשון בשמו, ולא גלתה סיבת השם כמו חנה, וכסתה. בו כוונתה בהיות ענינו שמש קטן^א, כי השמש משל ותאר לגבורה, כאמור כללית השמש בגבורתו (שופטים ה' ל"א), ישיש כגבור לרוץ אורח (תהלים י"ט ו'), ולכן יאמר לעת בוא השמש רפה היום (שופטים י"ט ט'), כי נטות החמה לנד מערב הוא רפיון ליום. ומלאתי און לי בדברי רבי יוחנן (סוטה י"א') שמשון על שמו של הקב"ה נקרא, שנא' כי שמש ומגן ה' (תהלים פ"ד י"ג), ופי' רש"י שמש לשון חומה כמו ושמתי כדרכך שמשתיך (ישעיה נ"ד י"ג). והקשו שם בגמ' אלא מעתה לא ימחה (שם שמשון)? אלא מעין שמו של הקב"ה, ועליו פי' רש"י שאין שמש שם ממש אלא מגן ומל"ל, וא"כ הוא כנוי לגבור.

ואולי התחילה בשמשון מליצת לשון הללחה על הערת רוח ה' אשר לא השתמשו בה בקודם, בשגם הוראתה תמוס ודליקה; פן יללח כאש בית יוסף (עמוס ה' ו') ת"י דלמא ידלק כאשתא, בהיות שניצו אש הגבורה התחילו להדליקו כחני אור השמש בגבורתו^ב. אמנם שמואל קרא שמו בדרך יען רוח ה' החל לפעמו במחנה דן, וגם עמד לדן עמו ולנקום נקמת ישראל מפלשתים עד"ה כ דן ידן עמו (בראשית מ"ט ט"ז) ועיין בפ' הרמב"ן שם. ועל זה כוונו חז"ל בר"ה (כ"ה א')

א) דרך לשון עברית להוסיף אותיות וי"ו ו"ו להקטין, כמו ה א מ י כ ון אחיך (ש"ב י"ג ב'), וכן פי' הרד"ק בראשית בשם אביו טעם א י ש ון בת עין לפי שגוראת אש קטנה בעין.
ב) רבים קושבים בגבורת שמשון הימה קשורה בשבע מחלפות ראשו, והיא סבה ממנו בנלחו את שערו, והביאו למותם כי שכן כמו כאשר החל ללחם שער ראשו (ט"ז כ"ב), והעד שהביאו

מ ב ו א

בדן זה שמעון ראתי משפט דן, וכן דרשו (כונה סס) שמעון דן אתי ראל כאציהם
שצממים שנא' דן ידיו עמו; וכן קרא לגדעון ירצ על, כי רוח ה' לא לבשה אותו
עד אחר שנתן מזבח הבעל כאשר קראו לו שס חדש על שס המעשה שעשה, ועוד
להראות שהליג האפור בעפרה לזכרון תשועת ה' והיתה מחשבתו ככונה וישרה, כי
איש אשר נתן את הבעל וכרת את האשרה אשר עליו, לא יעשה כבלה הזאת בישראל
להקים האפור לפסל.

והנה צימי שלשת הרועים האלה כבר נאמרו הזקנים אשר האריכו ימים אחרי
יהושע, והדור אחריהם לא ידע את ה' כי לא ראה את המעשה אשר עשה לישראל.
ועלינו לשבח אותם בשבח יתר מעתה יאל בן קנז שהיה חי עם יהושע וכלב והזקנים,
הוא ידע וראה את כל נדקות ה' אשר עשה לישראל, ולמד ממעשיהם וממשפטיהם
הטובים; לא כן שלשה השופטים האלה הנולדים צימים אשר אין מלך בישראל וכל
איש עשה הישר בעיניו והרע בעיני ה', אותם קרא ה' מבטן וממעי אמותיהם
הזכיר שמותם להיות מושיעים ושופטים לישראל.

ואחר הדברים האלה אדבר נא דבר באזני המבקרים: הנה לפניכם תרגומי
ובאורי לספר שופטים, שפטו משפט לרק ודרשו היטב את החדשות אשר השמעתיכם
מעתה, הורוני בדרך חכמה אם שגיתי, כי לצי אשית לדעתכם אם יהיו אמריכם
במועלות ודעת. לכן אל ישיא אתכם דבר אחר זולת האמת — אולם אל תחשבו
בלבכם כי נפל פחדכם עלי; הלא יש לאל ידי לעשות עמכם כאשר אתם תעשו עמי —
רק דברי אמת ולקח דעה רצתה נפשי, אך קגאת סופרים תרבה חכמה ולא קגאת
אחרת. והעליון ירחיב את גבולי החכמה והמדע ומשכילי עם יצינו לרבים.

פראג, בחדש האביב תקצ"ג לפ"ק.

משה בלא"א הרב החכם מו"ה ישראל
סג"ל לנדא נ"ע.

לא ילדיק דעתם, הלא גם הפלשתיים לא האמינו בזה ולא השגיחו לגלחו פעם שנית טרם
העלוהו מניית האסורים לבוא ללחץ לפנייהם, והכתוב נא להודיע הזמן, מעת שנא לבית הסוהר
עד לאתומאם, מאך עד שהתחיל צער ראשו ללמח אצד, ויא"כ הסרת כחו נהיתם לפי שחדל להיות
נזיר אלהים ולא היה ראוי שיכלק עוד עליו רוח ה' עד שהתפלל זכרני נא וגו'. ויתן שנס נעבור
זה לא זכרו שמואל נשם שמעון, לפי שנסל בידי פלשתיים ע"י מאתו המועבס והנמאסה לנזיר
אלהים, ושמו הפך לחשך ולא נוגה לו.

א (א) וַיְהִי אַחֲרֵי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ
 וַיִּשְׁאַלּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל
 בַּיהוָה לֵאמֹר מִי יַעֲלֶה לָּנוּ אֶל-
 הַכְּנַעֲנִי בַתְּחִלָּה לְהִלָּחֵם בּוֹ:
 (ב) וַיֹּאמֶר יְהוָה יְהוּדָה יַעֲלֶה הַנֶּה
 נָתַתִּי אֶת-הָאָרֶץ בְּיָדוֹ: (ג) וַיֹּאמֶר
 יְהוּדָה לְשִׁמְעוֹן אָחִיו עֲלֶה אִתִּי
 בְּגֵר לִי וּנְקַחְמָה בַּכְּנַעֲנִי וְהִלַּכְתִּי
 גַּם-אֲנִי אִתְּךָ בְּגוֹרְרָךְ וַיִּלֶּךְ אִתּוֹ
 שִׁמְעוֹן: (ד) וַיַּעַל יְהוּדָה וַיִּתֵּן יְהוָה
 אֶת-הַכְּנַעֲנִי וְהַפְּרוֹזִי בְיָדָם וַיִּכּוּם

א (א) עם וואר נאך דעם
 טאדע יהושע'ס, אלס
 זיא אנפראגטען, דיא קינדער
 ישראל'ס בייא דעם עויגען
 אונד שפראכען: ווער זאל
 פיר אונז געגען כנעני צוערשט
 אויזציהען איהן צו בעקריגען?
 (ב) דער עויגע שפראך: יהודה
 ציהע הין; זיהע! איך געבע
 דאז לאנד אין זיינע געוואלט.
 (ג) דא פארדערטע יהודה
 זייגען ברודער שמעון אויף:
 ציהע דוא מיט מיר אין זיינען
 אנטהייל, דאס וויר דען כנעני
 בעקריגען; דאן ווילל אויך
 איך מיט דיר געהען אין דיינען
 אנטהייל. אונד שמעון גינג
 מיט איהם. (ד) אלזא צאג

יהודה הין, אונד דער עויגע גאב דען כנעני אונד פרוזי אין איהרע געוואלט, זיא ער
 שלוגען

ר ש י

א (א) מִי יַעֲלֶה לָנוּ אֶל הַכְּנַעֲנִי. ע! מקומות שהפלונו בגורל ועדיין לא נכבשו: (ב) יהודה
 יעלה. שנט יהודה יעלה תחלה לכבוש את גורלו: (ג) לשמעון אחיו. לשנט שמעון:
 עלה אחי. ועורני לכבוש את מה שפול בגורלי ויש פותרין יהודה יעלה היא עתויאל הוא יענן
 שאנו אומרים נמשכת תאורה מה שמו יהודה אחיו שמעון שמו ולשמעון אחיו אמר שילך איתו:
 (ד) נכזק

ב א ו ר

א (א) וַיִּשְׁאַלּוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּה', בְּאֹרִים וְתוֹמִים, וְכַבֵּר כְּתַב הַלֵּכֶ"ג שֶׁגַם בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ שָׁלְלוּ בְּאֹרִים
 וְתוֹמִים, עַן לִיה הַשֵּׁם נִסְמִיכַת יְדֵי מִשָּׁה עַל יְהוֹשֻׁעַ: וְלִפְנֵי אֵל גִּזְר הַנֶּהן יַעֲמֵד וְשָׁלַל לוֹ נִמְשַׁפֵּט
 הָאֹרִים (נִמְדַכְר כ"ז כ"ח). וְעַלֵּי הַעִיר הָאֲרֻכְנָאֵל, כְּאִשֶׁר רָכַח יוֹם לְהַגְדִּיל יְהוֹשֻׁעַ בְּעֵינֵי יִשְׂרָאֵל, בָּא
 אֵלָיו הַדְּבִיר מֵאֵת ה' מִן הַשָּׁמַיִם וְלֹא הִ' טָרַךְ לַעֲמֹד לִפְנֵי אֲלֵעִזֵר. וְדַבְּרִיו לֹא נְתִישְׁבוּ לְדַעְתִּי, וְיוֹמֵר
 מִסְתַּנֵּר כִּי שָׁלֹת בְּאֹרִים וְתוֹמִים לֹא בָאוּ בִימֵי יְהוֹשֻׁעַ כִּי אִם בְּדַבְּרִים הַנְּעִלְמִים מֵעֵינֵי הַקַּהֵל
 כְּמוֹ שֶׁפִ' רַש"י נִמְעַל עַן, שֶׁעַל פִּי מִשְׁפֵּט הָאֹרִים וְלִכְד שֶׁנֶּט יְהוּדָה בְּהִיּוֹת נֶעֱלַם מֵעֵינֵי הַעֵדָה
 מִי הוּא אִשֶׁר מַעַל בְּמַרְס. וְכֵן כְּאִשֶׁר הַעֲרִימוּ יוֹשֵׁבֵי גִבְעוֹן הִ' מִן הַרְאִוִי לְשָׂחֹל דֶּהֱם נִכְתוּב
 וַיִּקְחוּ הָאֲנָשִׁים מִלִּידָם וְאֵת פִּי ה' לֹא שָׁלְלוּ (יְהוֹשֻׁעַ ע' י"ד). אִוֹלַס נִכְבְּשֵׁת הָאֶרֶץ הַנִּיחַ ה' אֵת
 דוֹחַ עַלֵּי וּמִלֵּא אֵת יָדוֹ לְנַחַת וְלִבְנוֹת וְלִהְלַחֵם בְּעַמִּים כָּל עַת שָׂרְכָה כְּאִשֶׁר אָמַר לוֹ הַשֵּׁם הֵלֵךְ
 לִוְיָתָן מִזֶּקֶן וְאִמְרָן וְג' כִּי עַמְךָ ה' אֱלֹהֶיךָ כָּל אִשֶׁר תִּלְךְ; וְאַחֲרַי מוֹת יְהוֹשֻׁעַ הִיטָה שְׁלַחֵם נִמְשַׁפֵּט
 הָאֹרִים רִאשׁוֹנָה, מִי יַעֲלֶה בְּתַזְלָה לְאַלְמָמָה אִשֶׁר לֹא הִטְרַכּוּ כָל יָמֵי חַיָּו. מִי יַעֲלֶה לָנוּ,
 לְכַבֵּשׁ אֶת הָאֶרֶץ אִשֶׁר גָּאֲרָה לְהַכְּנֵם (רד"ק). (ב) יְהוּדָה יַעֲלֶה, הַרְאִשִׁין לְגִדְלוֹה וּמִלְכוּת יַעֲלֶה
 מַחֲלָה כִּי מִמֶּנּוּ לֹא יִסּוֹר שֶׁנֶט, וְגַן הִ' מִשְׁפֵּט הָאֹרִים בְּגִבְעַת נִימָן. (ג) וַיֹּאמֶר יְהוּדָה
 לְשִׁמְעוֹן אָחִיו, הַקְּרֹב לִי כִּנְחֵלָה כְּנִתוּב וַיְהִי נִחְלָתָם כְּחוֹךְ נִחְלַת בְּנֵי יְהוּדָה (יְהוֹשֻׁעַ י"ט א').
 אדני

שלוגען צו בוק צען טו זענר
 מאן. (ס) זיא טראפען דען
 אדני בוק בייא בוק, אויך איהן
 גריפען זיא אן, אונד שלוגען
 דען כנעני אונד דען פרוי.
 (ו) דא ענטפלאה דער אדני
 בוק, זיא ועצטען איהם אבער
 נאך, ערגריפען איהן אונד
 היבען איהם דיא דוימען זיינער
 הענדע, אונד דיא גראסען צע-
 הען זיינער פיסע אב. (ז) אונד
 אדני בוק שפראך: זיבענציג
 קעניגע, דערען דוימען אן
 איהרען הענדען אונד דערען
 גראסע צעהען אן איהרען
 פיסען אבערהויען ווארען,
 מוסטען אונטער מיינער טא-
 פעל דאן בראך אויפלעזען: זא
 וויא אויך געטהאן, זא האט
 מיר גאטט פֿערגאָלטען. זיא

בְּבֹק עֲשַׂרְת אֲלָפִים אִישׁ:
 (ה) וַיִּמְצְאוּ אֶת־אֲדֹנָי בֹּק בְּבֹק
 וַיִּלְחֲמוּ בוֹ וַיִּכּוּ אֶת־הַכְּנַעֲנִי וְאֶת־
 הַפְּרוּי: (ו) וַיָּגֶם אֲדֹנָי בֹּק וַיִּרְדְּפוּ
 אַחֲרָיו וַיֹּאחֲזוּ אוֹתוֹ וַיִּקְצְצוּ אֶת־
 בְּהֵנוֹת יָדָיו וְרַגְלָיו: (ז) וַיֹּאמֶר
 אֲדֹנָי בֹּק שְׁבַעִים מְלָכִים
 בְּהֵנוֹת יָדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם מְקַצְצִים
 הָיוּ מְלָקְטִים תַּחַת שְׁלַחְנִי כַּאֲשֶׁר
 עָשִׂיתִי בֵּן שְׁלֹם־רִי אֲרָהִים
 וַיָּבִיאוּהוּ יְרוּשָׁלַם וַיָּמָת שָׁם:
 (ח) וַיִּלְחֲמוּ בְּנֵי־יְהוּדָה בִּירוּשָׁלַם

וילכרו
 ברצבטען איהן נאך ירושלים, אונד ער שטארב דאזעלבסט. (ח) אלס דיא זעהנען יהודה'ס
 ירושלים

ר ש י

(ד) בְּבֹק. שם מקום: (ו) שבעים מלכים וגו'. מנאן אתה למד מה גדולתן ועושרן של מלכי
 כנען שהרי אדני בוק לא היה כדי למנות עם מלכי כנען כשם מלך וגמון בו כן: ויביאוהו ירושלים.
 שהלכו

ב א ו ר

(ה) אדני בוק, לדעת הרד"ק טעמו שר של בוק והיו"ד נוספת ומו אדני לדק; אולם לא מלאנו
 רע אחר לו אשר יגיד עליו שהוא חאר, ויותר מסתבר דעת יונתן שהוא שם עולם, כי לא תרגמו, וכן
 אונקלוס הניח מלכי לדק בלי תרגום, כי הם שמה כמו אדנירם (מ"א ד' ו') מלכירם (ד"ה א' ג' י"ח),
 ואין דרך המרגש להעתיק הוראות השמות מלשון ללשון. ועוד יש לנו לכרר אס שם אדני בוק הוא
 פרטי או כללי לכל סרני בוק. הרשנ"ס העיר בפסיק פועה קלף על ענדיו: כל פרעה בלשון
 מלכירם מלך, וכן נקראים כל מלכי מלכירם, ואל פלשתיים אבימלך אפי' בימי דוד וכו', ואל ירושלים
 מלכי לדק ביהושע אדני לדק מלך ירושלים וכו' ואל עמלק אגנוכו, ע"כ, ולא זכר את אדני בוק,
 והרד"ק אפי' ביהושע (י"א) ג"כ שכל מלכי ירושלים היו נקראים מלכי לדק או אדוני לדק. טעמו
 צעבור ירושלים שהוא מקום לדק, ואדוני הוא מואר. ואולי היה שמו הפרטי בוק ולכבודו
 נקראת העיר על שמו, וטעם אדני בוק כמו האדון בוק. ובכר הוכיח הרב המבאר לספר נח"ש
 בדרך בינה בפסוק שמענו אדני (בראשית כ"ג ו') כי היו"ד בסוף תנא במקום ה"א הידיעה
 בראש וטעם שמענו אדני כטעם שמענו האדון, ע"ש. בבוק, קרוב לבוק כמו ויהי בהיות יהושע
 ביריחו (יהושע ה' י"ג). (ו) ויקצצו, כאשר נתן מוס בשבעים מלכים כן נתנו בו מדה כנגד מדה,
 ולכן נשא קינה כאשר עשיתי וגו'. (ז) מלקטים תחת שלחני, מ"י מלקטין לחמא. ויביאוהו
 ירושלים, אשר לכרו כנר בימיה שע, אשר שהביר הער הזאת מוזר לספר לכידתה ע"י שנת
 יהודה

וַיִּלְכְּדוּ אֹתָהּ וַיִּכּוּהָ לְפִי־חֶרֶב
 וְאֶת־הָעִיר שִׁלְחוּ בְאֵשׁ: (ט) וְאַחַר
 יָרְדוּ בְּנֵי יְהוּדָה לְהִלָּחֵם בְּכַנְעַנִי
 יוֹשֵׁב הָרֶהָר וְהַיַּנְגָּב וְהַשְּׁפֵלָה:
 (י) וַיִּלְכְּדוּ יְהוּדָה אֶל־הַכְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב
 בְּחֶבְרוֹן וְשֵׁם־חֶבְרוֹן קַפְנִים
 קְרִית־אַרְבַּע וַיִּכּוּ אֶת־שְׂשִׁי וְאֶת־
 אַחִימָן וְאֶת־תַּלְמִי: (יא) וַיִּלְכְּדוּ מִשָּׁם
 אֶל־יוֹשְׁבֵי דְבִיר וְשֵׁם־דְבִיר לְפָנִים
 קְרִית־סֶפֶר: (יב) וַיֹּאמֶר כָּלֵב
 אֲשֶׁר־יָכָה אֶת־קְרִית־סֶפֶר
 וּלְכַדָּה וְנָתַתִּי לוֹ אֶת־עַבְדָּהּ בְּתִי
 לְאִשָּׁה: (יג) וַיִּלְכְּדוּהָ עֵתְנִיאל בֶּן־
 קְנֹז אֶתִּי כָלֵב הַקַּטָּן מִמֶּנּוּ וַיִּתֵּן
 לָהּ אֶת־עַבְדָּהּ בְּתוֹ לְאִשָּׁה:
 (יד) וַיְהִי בְּבוֹאָהּ וַתְּסִיתְהוּ לְשֹׂאֵל

ירושלים אנגעגריפען אונד
 זיא עראבערט האטמען, ער
 שלוגען זיא אללעס מיט דער
 שערפע דעם שווערטעס, אונד
 שטעקטען דאן דיא שטארט
 אין בראנד. (ט) דארויף צא
 גען דיא זעהנע יהודה'ס ה'נ'
 אב, אים ווידער דען כנעני
 צו שטרייטען, דער דאן גע
 בירגע, דאן זידלאנד אונד דיא
 גרינדע בעזעסען. (י) אויך
 גינג יהודה געגען דען כנעני
 דער אין חברון וואהנטע —
 דער נאמע פאן חברון וואר
 פארצייטען קרית ארבע —
 אונד שלוג ששי, אחימן אונד
 תלמי. (יא) פאן דא ווענדע
 טע ער זיך געגען דיא בעוואה
 נער דביר'ס — דער נאמע
 דביר'ס וואר פארהער קרית
 ספר — (יב) דא פערשפראך
 כלב: ווער קרית ספר אנגרייפט
 אונד עראבערט, דעם געבע
 איך מיינע טאכטער עככה
 צור גאטטין. (יג) אונד עס
 עראבערטע זיא עתניאל דער

מאח

זאהן קנו דעם יינגסטען ברודערס כלב'ס, אונד ער גאב איהם זיינע טאכטער עככה,
 צור גאטטין. (יד) קוים וואר זיא אנו פרייע פעלד געקאממען, אלז זיא איהן פערליס
 אום

ר ש י

שהלכו משם להלחם על ירושלים: (ח) שלחו באש. שלחו אש כנלה: (יג) אחי כלב. מאמו:
 (יד) ותסיתהו. וואלכתיס ל' נאלך שמייעלין האדם ומשיאין לנו לדבר א' כ"ל:
 ותלכח

ב א ו ר

יהודה, וכניסת שאר חלקי הארץ בימי יהושע ע"י כל שנט ושנט. (יב) ויאמר כלב, לדעתי אין
 גם אחד התאמן לכבוש קרית ספר כי היתה בארץ הנגב ארץ לא זרועה באפס מים, לכן העיר את
 דוח הלעירים בגבירים ללכדה ע"י הכטחון לתת למנוח את בתו לאשה. (יד) ויהי בבואה
 וגו', שיעור הנחוב כאן ויהי בכוחה השדה ותסיתהו לשאול מאת אביה. ותסיתהו, כנר הכנמתי
 לכאר ולקוות דעתי בספר יהושע (ט"ו י"ח), ואמרתי טעם ותסיתהו כמו ותסיתהו בשי"ן כי חלוף
 שי"ן ימנית בסמ"ך אין חדש בעברי, והגד סריון (ירמי' מ"ו ד') ושיון (ש"א י"ז ה'), וענינו ענין
 הסרה והשמטה כטעם וסית ממנו ואבליגה (איוב י' ב'), כלומר סקרה ממנו לשאול מאת אביה, ובא
 ותסיתהו כמו ותסית ממנו ע"ד בני יאקוב (ירמי' י' ב') יל אז משנו. ועוד יש לי דעת אקרת ופתרון

מֵאֵת אֲבִיהֶּהּ הַשְּׂדֵה וְתַצְנַח מֵעַל
 הַחֲמֹר וַיֹּאמֶר לָהּ כָּלֵב מֵה־קֶּדֶד׃
 (טו) וַתֹּאמֶר לוֹ הִבֵּה לִי בָרְכָה כִּי
 אֶרְצֶה הַנֶּגֶב נִתְחַנֵּי וְנִתְתַּהֵל לִי גִלְת
 מַיִם וַיִּתֶּן־לָהּ כָּלֵב אֶת־גִּלְת עֲלִית
 וְאֶת גִּלְת תַּחְתִּית׃ (טז) וּבְנֵי קִינִי
 חָתָן מֹשֶׁה עָלוּ מֵעִיר הַתְּמָרִים

אום איהרען פֿאַטער אַנצוג
 שברעכען! זיא שטירצטע פֿאַם
 עזעל העראַב, אונד כלב פֿראַגט
 טע זיא: וואָס אַיזט דיר?
 (טו) זיא אַנטוואַרטעטע איהם:
 גיב מיר נאַהרונג; דאָ דוא
 מיר אַיזן דיררעס לאַנד גע
 געבען; זאָ גיב מיר גון אויך
 וואָסערקוועללען. כלב גאַב
 איהר הירוף דיא אָבערן
 אונד אונטערן וואָסערקוועל
 לען. (טז) דיא נאַקאַממען

דעם קיניטערם שוויגער פֿאַטערם דעם משה, צאָגען אויס דער פֿאַלמענשטאַרט
 מיט

ר ש י

ותלנח ואתרכינת ליפול לרגלי אביה: (טו) ארץ הנוגג. אדם שניתו מנוגג מכל טוב שאין בו
 אלא תורה: גלת מים. שדה בית הנעל אחר בית שקיף דמיא: (טז) מעיר החמרים. היא
 יריחו שניתן להם דושה של יריחו לזבלה עד שיבנה בית המקדש ומי שיבנה בית הנחירה בחלקו
 יטלנה כדי שיחל לכל ישראל חלק בבית הנחירה ונתנוה לבני יחרו ת"מ שנה והתלמידים שנהם
 הניחיה והלכו אלל עתניאל בן קנו הוא יענן במדבר יהודה אשר בנגב עמד ללמוד תורה:
 וישב

ב א ו ר

חדש לבאר הכתוב הזה הקשה להולמו לכל המפורשים, והוא שבא במלת ומסיתו הננוי קידם זכרון
 השם, כמו ונכלי הנקר בשלם הכנר ויחן לעם (מ"א י"ט כ"א), וכפ"י הרד"ק שם ו"ל ומ"ס בשלם
 במקום להם יכו, ואמר כנוי העם ועדיין לא זכר העם ע"ס, והביא עוד ראיות שכן דרך הלשון
 בעברי, וכן באן טעם ומסיתו שהסית' החמור נכסן ודרבן לבוא מהר אל אביה, והסחה זו היתה
 הסנה שנפלה מעליו, ויהי' שיעור הכתוב: ויהי בנואה השדה לשאיל מאת אביה ומסיתו
 ותלנח מעל החמור, ותרגומו: חלטיז חוויפס פֿעור קתץ חוץ איהרען פֿאַטער לו ערביטטען,
 טפֿהרנטע זיח דען עזעל חן, פֿיעלו חבער פֿתן חיהק הערחב — דח פֿרַחגטע בלב ח. ז. ו. והבומר
 יבחר אחר מג' תרגומים שהבאחי. (טז) ובני קיני, הקינים הם שם משפחת יחרו כדרשת חז"ל
 על הכתוב בדברי הימים א' (ב' כ"ה) הנה הקינים הבאים מחמת אבי בית רכב שהיו מבני קיני
 מוחן משה ונחשערונו במשפחת יהודה ונתיחסו עמם, ואלי' וגור יחרו מעם הקיני הנזכר בעשר
 חומות עם קנוי וקדמוני (בראשית ט"ו כ'), כי כל קיני שנמקרא חרגמו חונקלוס ויונתן שלמאה,
 ואפשר נקראו הקינים בשמותם שלמאי, יען מאז ועד עתה היה לנכס שלם עם ישראל והטיבו
 להם כאשר היה לאל ידם כמו שאמר שאול למשפחת הקיני ואתה עשית חסד עם כל בני ישראל
 (ש"א ט"ו). מעיר החמרים, ת"י מן קרח יריחו, וכן ביחזקאל (מ"ז י"ט) ופאת גב חומת
 מחמר תרגם מיירחו, וכן כתוב במשנה תורה (ל"ד ג') נקבת יריחו עיר החמרים, וכבר הקדמנו
 לבאר לך בספר יהושע (ב' ט"ו) שציר יריחו נתחלקה לשנים, עיר המנזר היתה בהר בדרך ערים
 בצורות, ועיר אשר עמדה עליה היתה במקעה והיא היא עיר החמרים אשר לא נשרפה והיתה
 מחמת הצרים שנפלה בגורל לנחלת בנימין (יהושע י"ח כ"א), דאל"כ מה תועיל לבני בנימין עיר
 ח' כה ושמה אשר לא תבנה עד עולם? וגם הכתוב העיד שלא נשרפה, רק כל הערים העושות
 על תלם לא שרפם ישראל וזלת חמור לכהם (שם י"א י"ג) וכמו שתרגמתי שם, ונעין זה היתה
 יבוס' בירושלים כמו שפ' רש"י ביהושע (ט"ו ס"ג), ונכסך (כ"א) מחמת היה בירושלים ואמו יבוס'.
 והנה חלק עיר הבכורה היתה בנחלת בני יהודה, וכאשר לבדוה המרימה וזכרו ויסדוה, וחלק
 עיר שהיתה ש' זולה אץ חומה גפלה בחלקת בנימין, וזעט קרוג לזה פירש הרב האברבנאל,

אֶת־בְּנֵי יְהוּדָה מְדַבֵּר יְהוּדָה
 אֲשֶׁר בְּנִגְבַּ עַרְדַּ וַיִּלְכְּ וַיֵּשֶׁב אֶת־
 הָעָם: (יז) וַיִּלְכְּ יְהוּדָה אֶת־שְׁמֵעוֹן
 אָחִיו וַיִּכּוּ אֶת־הַכְּנַעֲנִי וַיֹּשֶׁב צֶפֶת
 וַיַּחְרִימוּ אוֹתָהּ וַיִּקְרָא אֶת־שֵׁם־
 הָעִיר חֶרְמָה: (יח) וַיִּלְכְּ יְהוּדָה
 אֶת־עֲזָה וְאֶת־גְּבוּלָה וְאֶת־
 אֲשַׁקְלֹן וְאֶת־גְּבוּלָה וְאֶת־עַקְרוֹן
 וְאֶת־גְּבוּלָה: (יט) וַיְהִי יְהוָה אֶת־
 יְהוּדָה וַיִּרְשׁ אֶת־הָהָר כִּי לֹא
 לְהוֹרִישׁ אֶת־יֹשְׁבֵי הָעֵמֶק כִּי־

מיט דען זעהנען יהודה'ס,
 נאך דער וויסטע יהודה'ס,
 זייליך פאן ערד, זיא גינ'ג
 גען הין, אונד ליסען זיך בייא
 דעם פאלקע נידער. (יז) נון
 מאכטע זיך יהודה מיט זיינעם
 ברודער שמעון אויף דען וועג,
 אונד שלוגען דען כנעני דער
 צו צפת וואהנטע, זיא צער.
 שטערטען אללעס, אונד נאנ'ג
 טען דיא שטארט חרמה
 (צערשטעהרונג). (יח) זאדאן
 עראבערטע יהודה עזה אונד
 איהר געביטה, אשקלון אונד
 איהר געביטה, אונד עקרון
 מיט איהרעם געביטהע ;
 (יט) דען דער עוויגע וואר מיט
 יהודה, ער פערטריב דיא

געבירגסבעוואהנער, אבער דיא בעוואהנער דער טיפען עכענע ווארען ניכט צו פער-
 טרייבען

ר ש י

ויש את היצם. עם התלמידים היושבים לפניו הוא בקש מאת הקנ"ה שיזמן לו תלמידים הנוזים
 שנאמר ויקרא יעזר לאלהים וגו' (ד"ה א' ד') וזימן לו תלמידים הללו: (יט) כי לא להורים.
 תרגם יוגמן ונתר כן דמכו לא יכלו לתרנא ית יתני מישרא:

ולת

ב א ו ר

א"כ יריחו עיר התמרים לא נטרפה ולא נחרבה כלל כאשר יורה ג"כ הלשון בשנועת יהושע אשר
 יקום ויבנה את העיר הזאת את יריחו (אס ו' כ"ו), כלומר המבצר אשר לו יסוד ודלמים, ושמה
 הזאת נשאר מאין אדון ומאין יושב, עד שבנה אותה חיל בית האלי ותקיים בו קללת יהושע
 (מ"א ע"ז ל"ד), ואחר הובחה זו אין מקום עוד לתמיכה הרד"ק במלכים שם באמרו: ,,ותמיכה
 הזו כי יריחו למלך יהודה הי' כי משנת בנימין היה ואיך נתן יהושפט רשות לבנותה?" עליה
 להציב הלא בעיר הנדמת היתה ומונהג הפקר נהנו בה ואין שם אחוזה לאחד מהשנטיס קל
 עליה, וגם סרה טענת החכם המבאר שקדמוי להלן ג' י"ג נגד ת"י, ורש"י ורד"ק שפירשו בתרגומו.
 (יט) כי לא להוריש א"ז יושבי העמק, בני יהודה לא יכלו להורישם אבל כלב הוריש את ילידי
 ענק היושבים בעמק חברון כי חברון בעמק היה שנאמר וישלחו מעמק חברון (בראשית ל"ז י"ד).
 ואם ישאל השואל שאלת רש"י שם והלא חברון בהר שנאמר ויעלו בנוגב ויבא עד חברון (במדבר
 י"ג כ"ב)? אנו אשיב הלא כתוב אחר אומר ויעל משם (יהושע ט"ו ט"ו), והכתובים המתנגדים
 לו יורו כי מעמד עיר חברון הי' בתחתית ההר ואלה הם: ויעל יהושע וגו' מעגלונה חברונה
 (שם י' ל"ו), מן ההר מן חברון (שם י"א כ"א), חברון בהר יהודה (שם כ"ז), ויאמר דוד אנה
 אעלה ויאמר חברונה (ש"ב ב' ג'), וענון עליה וירידה נתבאר על פי דברי חז"ל (סוטה י' א')
 ה בא ברש"י בראשית (ל"ח י"ג) בארס: עולה תמותה ובשאשון אימר וירד שמשון תמותה
 (סוטים י"ד א')? רב פסא אמר חדא תאנה הואי דלתי מהאי גיסא עלי' ומהאי גיסא ירידה,
 והפסא על רש"י שלא הביא הכתוב חברון בהר יהודה כי שאלתו אינה נובעת ממקור התלמוד,
 והדרשה שם (סוטה י"א א') על וישלחו מעמק חברון הוא ע"ד דרוש וקבל שבר, כמו שדרש

קדומה

תרגום אשכנזי

שופטים א

טרייבען, ווייל זיא אייזערנע
וואגען האטטען. (כ) דעם כלב
נאבען זיא חברון, וזיא משה
אויזגעשפראכען האטטען; ער
פערטריב פאן דארט הינוועג,
דיא דרייא זעהנע דעם ענק.
(כא) דען יבוסי, אורבעוואהי
נער ירושלים'ס, קאנגטען אויך
דיא זעהנע בנימין'ס ניכט
פערטרייבען, אונד דער יבוסי
בליב אנועסיג מיט דען זעה-
נען בנימין'ס אין ירושלים בין
אויף ריווען טאג. (כב) נון צאג
גען דיא קינדער יוסף'ס אויך
זעלבסט געגען בית אל, אונד
דער עוויגע וואר מיט איהנען.
(כג) דען צלו דאז הויז יוסף

רכב ברזל להם: (כ) ויתנו לכלב
את חברון כאשר דבר משה
ויורש משם את שלשה בני
הענק: (כא) ואת היבוסי ישב
ירושלם לא הורישו בני בנימן
וישב היבוסי את בני בנימן
בירושלם עד היום הזה:
(כב) ויעלו בית יוסף גם הם בית
אל ויהוה עמם: (כג) ויתירו בית
יוסף בבית אל ושם העיר

לשנים

אום בית אל הערום אויסקונדראטען ליעם, יענע שטארט דיא פאר צייטען לון
גע.

ר ש י

(כא) ואת היבוסי יושב ירושלים. מחו היה בירושלים ששמו יבוסי ומנני אבימלך היו (סס) ולא
כויסס מפני השנועה עד שזא דוד לפי שעדיין היה נכדו קיים והוא נשבע לו ולניו ולנכדו:
(כב) בית אל. שנפל נגורל' ואע"פ שפסל מיכ' עשהם שהרי מיכה משנט אפרים נאמר כאן וה'
עמם הוא שאמר דניאל (ע' ז') לך ה' הלקה ולנו נצח הפנים: (כג) ויתירו. על ידי אזורים
ושלחו מאללין ויתורו את הארץ נאמר במרגלים עממן ואלו שלחו מרגלים נאמר בהם ויתורו:
את

ב א ו ר

הדומה והקדום לה על מלכת בעמק המלך ע"ש, וסעיקר חברון העיר בעמק היה ומה שכתוב
בהר יהודה טעמו אלל ההר בטגס בזוק דלעיל ובאשר יגיד הכתוב ויעלם אל ראש ההר אשר
על פני חברון (סס ט"ז ג') כמו בהר אשר על פני ירושלים (מ"א י"א ז') שענינו ג"כ אלל ירושלים,
ועוד הוכחה נאמנה בלשון החלמוד (מכות ט' ב') ת"ר שלש ערים הנדיל מזה זכ"י ונוגדן
יהושע ובו' ומנוונות היו וכו' חברון ביהודה כנגד כתר במדבר, שנס בהר אפרים כנגד רמות
נגלגד קדש בהר נפתלי כנגד גולן כנשן ע"ש, ולא אמרו חברון בהר יהודה שא"כ לא היה
מכון לנכר שהיה בארץ המישור (דברים ד' מ"ג, יהושע כ' ח'), ולילא היה חברון בעמק לא ייחדוהו
לקברים. (כא) לא הורישו בני בנימין, הודעתי למעלה חלוקת ירושלים במבצר ועיר, המבצר
ליסודה והעיר לבנימין, ולדעת רש"י שיסד סירוסו על מאמר רבי יהושע בן קרחה בספרי שהניח
בספר יהושע סוף פרשה ט"ו משמע הספך ע"ש, והנראה אלי שלחו המבצר באש כי זה היתה
מחבולת הכרים מאז להרוס הנכורות, ואף גם זאת לא היתה לאל ידם להוריש היבסי וגם
דוד ללכד המבצר וזהו מלכות כיון אשר קראו לו אש"כ עיר דוד ולא הוריש היבוסי עד שהכסו
י.אב (ד"ה א' י"א, ה' ו'). (כב) גם הם, הם לא קראו שנט אשר לעזר ועלו והללימו. (כג) ויתירו,
ענין מקירה וחס שהוא פועל יולא (הרד"ק), וכן פי' רש"י על ידי אפרים, ורבינו ישעי' גאון פי'
ויתירו כמו ויתורו שהרבה כנדים ממנא ואינס ע"י אשר כמו וילינו במקום וילינו. לון, פי' רש"י שנדלים
בו אגוזים דקים קולדר"ס כלעזו וזהו coudre (המזעלונסטרויך) וכן לוצז לא ולון (כראשית ל'
ל"ז

לפנים לזו: (כד) ויראו השמרים
 איש יוצא מן העיר ויאמרו לו
 הראנו נא את מבוא העיר
 ועשינו עמך חסד: (כה) ויראם
 את מבוא העיר ויכו את העיר
 לפי חרב ואת האיש ואת כל
 משפחתו שלהו: (כו) וילך האיש
 ארץ החתים ויבן עיר ויקרא
 שמה לזו הוא שמה עד היום הזה:
 (כז) ולא הוריש מנשה את בית
 שאן ואת בנותיה ואת תענך
 ואת בנותיה ואת יושבי דור ואת
 בנותיה ואת יושבי יבלעם
 ואת בנותיה ואת יושבי מגדו
 ואת בנותיה ויאל הכנעני
 לשבת בארץ הזאת: (כח) ויהי כי
 חזק ישראל וישם את הכנעני
 למס והוריש לא הזורישו:

ישבי קרי

ואפדים

חרגום אשכנזי ד

געהייסען. (כד) דא ערכליק
 טען דיא וואכען, איינען מאן
 אויס דער שטאדט קאממענר,
 צו דעם זיא ואנטען: ציינע
 אונז דאך דען איינגאנג צור
 שטאדט, דאן וואללען וויר
 דר גנארע ווידערפארען
 לאסען. (כה) ער צייגטע איה-
 נען דען איינגאנג צור שטאדט,
 אונד זיא ערשלוגען דיא
 שטאדטכעוואהנער מיט דער
 שערפע דעם שווערטעס, דען
 מאן אבער מיט זיינער גאנ-
 צען פאמיליע, לעסען זיא
 פרייא אכציהען. (כו) דער
 מאן וואנדערטע אייזנאך דעם
 לאנדע חתים, ערכויעטע
 איינע שטאדט, אודלענטע
 איהר דען נאמען לזו בייא,
 דער איהר בליעכ בזו אויף
 דיעזען טאג. (כז) דאך קאנני
 טע מנשה ניכט צום ריימען
 כרינגען בית שאן מיט אה-
 רען לאנדשטערטען, חענך
 מיט איהרען לאנדשטערטען,
 דיא אנויערלער דור'ס מיט
 איהרען לאנדשטערטען, דיא
 אנויערלער יבלעם'ס מיט איה-
 רען לאנדשטערטען, אונד דיא

אנויערלער מגדו'ס מיט איהרען לאנדשטערטען; אונד דער כנעני בעהארטע
 אין דיעזעם לאנדע צו בלייבען. (כח) אלס ישראל אבער מעכטיג ווארדע, ווא
 מאכטע עס דען כנעני צינבאר, דאך פערטרייבען קאננטען זיא איהן ניכט.

עכען

ר ש י

(כד) את מבוא העיר. שהיו נכנסים לה דרך המערה ולח אחד עומד ע"פ המערה ונכנסין דרך
 הלז למערה: לז. שגדלה בו חנוזים דקים קולג"ל בלע"ז: (כה) ויראם. באלנעו: (כו) הוא
 שמה עד היום. לא בלבד סגור ולא החריבה נבוכדנצר: (כז) ולא הוריש מנשה. סיפר הכתוב
 בגנותו שהתחילו למעול בהקב"ה שגזר אותם והורשם את כל יושבי הארץ וגו':

ב א ו ר

(ל"ז) ועיין עוד חקירת מלה זו במרפא לזין בכורות (ח' א'). (כד) אח מבוא העיר, ולא אמרו את
 שער העיר, בעבור זה העיר הרכ אנכנחל כי נקצו לדעת מבוא הביר הנסתר ולא זכר
 העיר

(כט) עכען זאָ קאַנטע אפּרים
 ניכט פּערטרייבען דען כנעני
 דער אין גור וואָהיטע, אונד
 ער בליעב אינטער איהם אַני
 זעססיג צו גור. (ל) זבולון
 קאַנטע ניכט פּערטרייבען
 דיא בעוואָהנער קטרו'ס אונד
 דיא בעוואָהנער נהל'ס, אויך
 דיעזער כנעני בליעב אונטער
 איהם אַנזעסיג, וואירדע אַבער
 צינזבאַר. (לא) אשר קאַנטע
 ניכט פּערטרייבען דיא בע-
 וואָהנער עכו'ס אונד דיא בע-
 וואָהנער פּאָן צירון, אחלב,
 אכויב, חלבה, אפיק אונד
 רחוב; (לב) אשר מאַכטע זיך
 דעמנאך אונטער דעם כנעני
 אַנזעסיג דען אירבעוואָהנערן
 דעם לאַנדעס, דען ער פּער-
 טריעב זיא ניכט. (לג) נפתלי
 פּערמאַכטע ניכט צו פּערטריי-
 בען, דיא בעוואָהנער פּאָן ביח
 שמש, זאָ וויא דיא בעוואָה-
 נער פּאָן ביח ענח, ער ליעם
 זיך אַלזאָ אונטער דעם כנעני
 דען אורבעוואָהנערן דעם לאַני
 דעם ניעדער, דאָך וואַרען זאָ
 וואָהל דיא בעוואָהנער פּאָן
 ביח שמש אַלס יענע פּאָן ביח
 ענח איהנען צינזבאַר. (לד) דיא
 אטוריסער דרענגטען דיא

(כט) וּפְּרִים לֹא הוֹרִישׁ אֶת-
 הַכְּנַעֲנִי הַיּוֹשֵׁב בְּגֹזֵר וַיֵּשֶׁב הַכְּנַעֲנִי
 בְּקִרְבּוֹ בְּגֹזֵר: (ל) זְבֻלוֹן לֹא הוֹרִישׁ
 אֶת-יּוֹשְׁבֵי קֶטְרוֹן וְאֶת-יּוֹשְׁבֵי
 נְהַלָּל וַיֵּשֶׁב הַכְּנַעֲנִי בְּקִרְבּוֹ וַיְהִי
 לָמָס: (לא) אֲשֶׁר לֹא הוֹרִישׁ אֶת-
 יֹשְׁבֵי עֲכוֹ וְאֶת-יּוֹשְׁבֵי צִירוֹן וְאֶת-
 אַחְלָב וְאֶת-אֲכּוּיָב וְאֶת-חֲלָבָה
 וְאֶת-אֶפִּיק וְאֶת-רְחוֹב: (לב) וַיֵּשֶׁב
 הָאֲשֵׁרִי בְּקִרְבֵּי הַכְּנַעֲנִי יֹשְׁבֵי
 הָאָרֶץ כִּי לֹא הוֹרִישׁוּ: (לג) נַפְתָּלִי
 לֹא-הוֹרִישׁ אֶת-יּוֹשְׁבֵי בֵּית-
 שֶׁמֶשׁ וְאֶת-יּוֹשְׁבֵי בֵּית-עֲנַת
 וַיֵּשֶׁב בְּקִרְבֵּי הַכְּנַעֲנִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ
 וַיֵּשְׁבֵי בֵּית-שֶׁמֶשׁ וּבֵית-עֲנַת הָיוּ
 לָהֶם לָמָס: (לד) וַיִּלְחָצוּ הָאֲמֹרִי
 אֶת-בְּנֵי-דָן הַהֵרָה כִּי-לֹא
 נָתְנוּ לָרֶדֶת לַעֲמֹק: (לה) וַיּוֹאֵל
 הָאֲמֹרִי לְשֶׁבֶת בְּהַר-חֵרֶם

באילון

זעהנע ד'ים אין דאָז געכירגע דען ויא ליעסען ויא ניכט העראב אין'ס טהאללאַנד קאָס-
 מען. (לה) דער אמורי בעהאררטע דאָרויף צו וואָהנען אויף דעם געכירגע חרם, אין

אילון

ב א ו ר

העיר המפורסם. (לב) וישב האשורי בקרב הכנעני, וכן נאמר בנפתלי וישב בקרב הכנעני,
 אחר שהכנעני לא קם ולא זע מגבול מנשה, והכנעני יושב גזר הואיל לשנת בקרב אפרים, והכנענים
 וישבי קטרון ונהלל לא עזבו שבתם בקרב זבולון, אז היו אשר ונפתלי מוקפים מהכנעני סביב
 סביב מכל לך מלבד הכנענים יושני חרלם אשר לא יכלו להוריש, עד אשר ישבו הם בקרב
 הכנעני

בְּאֵלֶיךָ וּבְשַׁעֲלֵבִים וְתִכְבַּד יָד
בֵּית־יוֹסֵף וַיְהִי לָמָס: (לו) וַגְּבוּל
הָאֲמָרִי מִמַּעֲלָה עֲקָרְבִים
מִהַסְלַע וּמַעֲלָה:

ב (ח) וַיַּעַל מִרְאֵי־יְהוָה מִן־
הַגִּלְגָּל אֶל־הַבְּכִים וַיֹּאמֶר
אֲעֲלֶה אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְאֲבִי־
אֶתְכֶם אֶל־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּעְתִּי
לְאֲבֹתֵיכֶם וְאָמַר לֹא־אֶפְרָ
בְּרִיתִי אִתְּכֶם לְעוֹלָם: (ג) וְאַתֶּם
לֹא־תִכְרְתוּ בְרִית לַיֹּשְׁבֵי הָאָרֶץ
הַזֹּאת מִזְבְּחוֹתֵיהֶם תִּהְיוּ וְלֹא־
שָׁמַעְתֶּם בְּקוֹלִי מִהַזֹּאת עֲשִׂיתֶם:
(ג) וְגַם אָמַרְתִּי לֹא־אֶגְרַשׁ אֹתְכֶם
מִפְּנֵיכֶם וְהָיוּ לָכֶם לְצַדִּיקִים

פסקא באמצע פסוק ואלהיהם

אילון אונד אין שעלבים ; אלס
אכער דיא מאכט דעם הויזעס
יוסף'ס וויכטיג ווארד, ווארד
דען זיא צינזבאר. (לו) דיא
גרענצע אמרי'ס בעגאן פאן
דעם האכענע עקרבים'ס,
פאם פעלוען אן אונד ווייטער
הינויף.

ב (ח) איין געזאנדטער דעם
עוויגען קאם איינסט
פאן גלגל הערויף נאך בוכים,
אונד שפראך: איך פיהרטע
איך אויס מצרים הערויף,
אונד בראכטע איך אין דאן
לאנד, וועלכעס איך אייערן
פארפאהרען צוגעשווארען,
אונד איך בעשלאס נייע מיינען
בונד מיט איך אויפצוהעבען.
(כ) אכער איהר זאללט קיין
בינדנים שליסען מיט דען
איינוואהנערן דיעזעס לאנד
דעם; איהרע אלטארע העכט
טעט איהר ניעדעררויסען זאל.
לען; דאך איהר געהארבטעט
מיינער שטיממע ניכט — ווא-

רום האכט איהר דאן געטהאן? (ג) נון האבע איך אויך בעשלאססען: איך פערטריי-
בע זיא ניכט מעהר פאר איך הער, זיא זאללען איך צור שלינגע אינר איהרע
געטטער

ר ש י

ב (א) ויעל מלאך ה'. שנינו בסדר עולם זה היה פתח: אל הבוכים. שם המקום: אעלה
אתכם. כך היה דעתי מחילה להעלותכם ממלרים וכן עשיתי על מנת להודיש אח אויבו:
(ג) וגם אמרתי. עתה אמרתי באפי: לכלים. למלדים כלדכם בגדודים וגיוסות לשלול ולבנו:
וישלח

ב א ר

הנעני ולא הנעני בקרנס. (לה) וחכבד יד ביה יוסף, אשר בא לעזר בני דן שכניו להלחם
באמורי, ויד יוסף הנרעת לטובת בני דן; ואולי נכון לחרגום: דער בייטטחנד דעם הויזעס
יוסף, גטב דען חויסטלוג, כי על ידו נכנע האמורי להיות למס.
ב (א) ויעל מלאך ה', כבר באר רבינו המורה פ"ו ופרק מ"ג לחלק ב' כי שם מלאך משותף
והניח זה הכתוב לעד כי הנביא יקרא ג"כ מלאך ונת"י נביא בשליחות מן קדם ה', ודבריו
הטנעו על מאזר חז"ל ברבה במדבר תחלת סדר שלח לך שדרשו שם ויעל מלאך ה' וגו', והלא
פינחס היה? אלא מיכן שנקראו הנביאים מלאכים. אל הבוכים, שם המקום על שם סופו שכנו
העם אשר קבלת מוסר דבריו. אעלה, עתיד במקום עבר ורבים כמוהו (ד"ק). (ג) לצדים, ת"י
למעיקין באלי כתוב ללרים, ולרעת רוב המפרשים מקרא קצר הוא או שהמתואר נכלל בתאר
וענינו

וּאלֹהֵיהֶם יִהְיוּ לָכֶם לְמוֹקֵשׁ׃
 (ד) וַיְהִי כַדְבַר מִלֶּאךָ יְהוָה
 אֶת־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה אֶל־כָּל־
 בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּשְׁאֲלוּהֶם אֶת־
 קֹזֶלֶם וַיִּבְכּוּ׃ (ה) וַיִּקְרָאוּ שֵׁם־
 הַמָּקוֹם הַהוּא בְּכִים וַיִּזְבְּחוּ־שָׁם
 לַיהוָה׃ (ו) וַיִּשְׁלַח יְהוֹשֻׁעַ אֶת־
 הָעָם וַיֵּלְכוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אִישׁ־
 לְנַחֲלָתוֹ לְרִשְׁתָּאֵת הָאָרֶץ׃
 (ז) וַיַּעֲבְדוּהָעָם אֶת־יְהוָה כְּלִימֵי
 יְהוֹשֻׁעַ וְכָל־יְמֵי הַזְּקֵנִים אֲשֶׁר
 הָאָרֶץ יָמִים אַחֲרֵי יְהוֹשֻׁעַ אֲשֶׁר
 רָאוּ אֶת־כָּל־מַעֲשֵׂה יְהוָה הַגְּדוֹל
 אֲשֶׁר עָשָׂה לְיִשְׂרָאֵל׃ (ח) וַיָּמָת
 יְהוֹשֻׁעַ בֶּן־נוּן עֶבֶד יְהוָה בֶּן־מָאָה

געטטער אייך צור פאללע
 ווערדען. (ד) אלס דער געזאגט.
 טערעס עוויגען דיעזע ווארטע
 אן אללע קינדער ישראל'ס
 אויסגעשפראכען האטטע, דא
 ערהאב דאן פאלק זיינע שטימ.
 מע אונד וויינטע. (ה) דא הער
 נאנטען זיא דען נאמען דעס
 ארטעס כוכים (וויינענדע,
 טהרע נען. ארט) אונד
 אפערטען דאזעלכסט דעם
 עוויגען. (ז) יהושע האטטע
 צוואר לענגסט דאן פאלק ענטי.
 לאססען, דיא קינדער ישראל
 גינגען יערער נאך זיינעם אני
 טהיילע, אום דאן לאנד אין
 בעויטן צו נעהמען. (ז) דאך
 דיענטע דאן פאלק דעם עוויי
 גען דיא גאנצע לעבענסצייט
 יהושע'ס, וויא אויך דיא
 גאנצע לעבענסצייט דער עלי.
 טעסטען, וועלכע נאך יהושע
 איין האהעם אלטער עררייכט
 טען, אונד וועלכע זעלכסט

זאהען, יערעם גראסע וואונדער ווערק דעם עוויגען, זא ער פיר ישראל געטאהן.
 (ח) נון אבער שטארק יהושע דער קנעכט דעם עוויגען אין איינעם אלטער פאן
 הני

ר ש י

(ו) וישלח יהושע וני'. זה המצפה היה מוקדם אלא לפי שזא לוזר ויעשו הרע התחיל לומר
 כן יהושע כשמת וקבלו לפניו לעבוד ה' שלחם איש לנחלתו והם עבדו את ה' כל ימיו וכל ימי
 הזקנים אשר אחריו ימים וגו' ואל"כ ויעשו בני ישראל הרע: (ז) ימים. האריכו שנים לא האריכו
 לפי שנתעללו בהספדו הוא שנאמר הר געש שרעש עליהם ההר להורגן:

בתמנת

ב א ו ר

וענינו כמי לשוטט בלדיכם (יהושע כ"ג י"ג), ויותר מסתבר שגזר מפעל לוד וטעמו לידים לשון
 מזודה ובא להדגש תמורת הנח, וחברו למוקש יעיד על ענינו וכן תרגומי. (ו) וישלח יהושע,
 כותב הספר החל לספר בקולר נארן מעשה העם ומעלליו מעת שלח יהושע איש לנחלתו עד
 אשר עלה מלאך ה' להוכיח את ישראל להודיע כי אנשי דור יהושע והזקנים אשר אחריו ימים
 אחריו עבדו את ה' שנים אחד, רק כאשר קם דור חדש אשר לא ידעו את ה' אז השמימו בני
 ישראל את דרכם ועשו את הרע בעיני ה' ועבדו את אליהו העמים אשר סביבותיהם, וחמס הפרשה
 לגלות הסנה מדוע שלח יהושע את העם אל מושבותיהם ולא הוסיף להשמיד את הגוים אשר

סיני

וְעֶשֶׂר שָׁנִים: (ט) וַיִּקְבְּרוּ אוֹתוֹ
 בְּגִבּוֹל נַחֲלָתוֹ בְּתִמְנַת־חֶרֶם
 בְּתֵר אֶפְרַיִם מִצְפּוֹן לְהִרְגֵעַשׁ:
 (י) וְגַם כָּל־הַדּוֹר הַהוּא נֶאֱסָפוּ
 אֶל־אֲבוֹתָיו וַיָּקָם דּוֹר אַחֵר
 אַחֲרֵיהֶם אֲשֶׁר לֹא־יָדְעוּ אֶת־
 יְהוָה וְגַם אֶת־הַמַּעֲשֵׂה אֲשֶׁר עָשָׂה
 לְיִשְׂרָאֵל: (יא) וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
 אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיַּעֲבְדוּ אֶת־
 הַבְּעָלִים: (יב) וַיַּעֲזְבוּ אֶת־יְהוָה
 אֱלֹהֵי אֲבוֹתָם הַמוֹצִיא אוֹתָם
 מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם וַיֵּלְכוּ אַחֲרָיו
 אֱלֹהִים אַחֲרֵים מֵאֱלֹהֵי הָעַמִּים
 אֲשֶׁר סָבִיבוֹתֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחֲוּ לָהֶם
 וַיִּכְעֲסוּ אֶת־יְהוָה: (יג) וַיַּעֲזְבוּ
 אֶת־יְהוָה וַיַּעֲבְדוּ לַבְּעַל
 וּלְעִשְׁתָּרוֹת: (יד) וַיִּתְרַאֲף יְהוָה
 בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּתְּנֵם בְּיַד שׂוֹסִים וַיִּשְׁמוּ

הונדערט אינר צעהן יאהר .
 (ט) זיא בעגרובען איהן אן דער
 גרענצע זינער בעזיטצונג צו
 תמנת חרם, אויף דעם גע.
 בירגע אפרים, נערדליך פֿאַם
 בערגע געש. (י) אויך אללע
 יענע צייטגענאָסען וואירדען
 צו איהרען פֿאַטערן איינגע.
 טהאָן. דאָ ענטשטאָנר איין
 נייעס צייטאלטער נאָך איה.
 נען, דאָ וועדער דען עוויגען
 נאָך דיא טהאָטען קאָנטע,
 דיא ער פֿיר ישראל געטהאָן.
 (יא) דיא קינדער ישראל טהאָ.
 טען נון וואָס מיספֿעלליג וואָר
 אין דען אויגען דעם עוויגען,
 אינדעם זיא דען בעלים דיעני.
 טען, (יב) אונר דען עוויגען,
 דען גאָטט איהרער פֿאַטער
 פֿערליעסען, דער זיא אויס
 דעם לאַנדע מצרים הגרויס.
 געצאָגען — זיא גינגען פֿרעמט
 דען געטטערן נאָך, פֿאַן דען
 געטטערן יענער פֿעלקער איה.
 רער אומגעכונגען, ביקטען זיך
 פֿאַר איהגען, אונר ערצירני.
 טען דען עוויגען. (יג) זאָ פֿער.
 ליעסען זיא דען עוויגען אום
 דעם בעל אונר עשחרות צו

אוחם
 דיענען. (יד) אבער עם ענטבראָנטע דער צאָרן דעם עוויגען געגען ישראל,
 אונר ער איבערגאָב זיא דער האַנד דער רייבער, וועלכע זיא בערויבטען, אונר
 גאָב

ר ש י

(ט) בתמנת חרם. ע"ש שהעמידו תמונת חרם על קברו כלומר חבל על אדם שהעמיד החמה
 ומוטל בקבר:

בכל

ב א ו ר

סניב עליהם. (יא) אח הבעלים, אלילי זכר, וקראו הפסילים והעלכנים בשם זה כי הם כאדון
 לעובדיהם (הרד"ק). (יג) ולעשחרות, אלילי נקבה, ולדעת הרד"ק הן ללמים עשויים כלורת נקבותן
 סלאן; ויותר נראה שעשחרות לורת אשה הידועה בשם חסטחרטע, וכללם זה היו עובדים לשמש,
 אס אראה אור כי יהל (איוב ל"א ב') שענינו שם שמש מרגם הכשדי אסחחר, והיא היא הנקראת
 מלכת השמים (ירמ' י"ט, מ"ד י"ז). (יד) ביד שושים, שראו אשה, וישאו, שראו שסס וענין
 אסד

אותם וימכרם ביד אויביהם
 מסביב ולא יכלו עוד לעמד
 לפני אויביהם: (טו) בכל אשר
 יצאו יד יהוה היתה בהם לרעה
 כאשר דבר יהוה וכאשר נשבע
 יהוה להם ויצר להם מאד:
 (טז) ויקם יהוה שפטים ויושיעו
 מיד שפיהם: (יז) וגם אל שפיהם
 לא שמעו כי זנו אחרי אלהים
 אחרים וישתחוו להם סרו מהר
 מן הדרך אשר הלכו אבותם
 לשמע מצות יהוה לא עשו כן:
 (יח) וכי יהקים יהוה להם שפטים
 והיה יהוה עם השפט והושיעם
 מיד איביהם כל ימי השופט כי
 ינחם יהוה מנאקתם מפני

נאב זיא פריז דער מאכט
 איהרער פיינדע אומהער,
 אונד זיא קאנטען איהרען
 פיינדען ניכט מעהר ווידער
 שטעהען. (טו) איבעראלל וואָ
 הין זיא וואָללטען, וואָר דיא
 האַנד דעם עוויגען וויעדער זיא
 צום אונהיל, וויא דער עוויגע
 זיא געוואַרנט, אונד וויא ער
 איהנען צוגעשוואַרען; זאָ
 דרענגט ער זיא אין אייסער
 סטער נאָטה. (טז) דער עווי
 גע ליעם איהנען צוואַר ריכט
 טער ענטשטעהען, וועלכע זיא
 פֿאָן דער האַנד איהרער ריי
 בער בעפרייעטען, (יז) דאָך
 אויך איהרען ריכטערן גע
 האַרעטען זיא ניכט, דען זיא
 בוהלטען נאָך אַנדערן געט
 טערן אונד ביקטען זיך פֿאַר
 איהנען. זיא וויכען שנעלל אַב
 פֿאָן דעם וועגע, דען איהרע
 פֿאַטער געוואַנדעלט זינד, דען
 געבאָטען דעם עוויגען צוגע
 האַרעטען. זיא אַבער האַנדעל
 טען ניכט זאָ. (יח) ווען דער

עוויגע איהנען ריכטער אַנשטעללטע, דאָן וואַר אויך דער עוויגע מיט דעם ריכט
 טער, אונד בעפרייעטע זיא פֿאָן דער מאַכט איהרער פיינדע, זאָ לאַנגע דער
 ריכטער לעבטע, ווייל דער עוויגע זיך בעוועגען ליעם, דורך איהר וועהקלאַגען
 געגען

ר ש י

(טו) ככל אשר ילאויד ה' היתה בם לרעה. על אלימלך ומחלון וכליון נאמר בסדר עולם:
 (טז) ויקם ה' שופטים. תמיד מדור אל דור כמו שהיא מונה והולך בספר הזה שופט אחר
 שופט: (יח) וכי הקים. לשון הויב וכאשר היה מקי' להם שופטים והיה ה' עם השופט וגו':
 כי ינחם. שהיה מתנחם להם על הרעה כן תרגם יונתן: מנאקתם. מפני נאקתם העולה לכניו
 מפני

ב א ו ר

אחד לשניהם. (טו) בכל אשר יצאו, כמו ככל דבר אשר ילאו לעשות כענין וכל אשר הוא עשה
 (בראשית ל"ט ג'). ויצר להם, לדעת הרד"ק שראו לר, וכן יצאו לעדי אוננו (איוב י"ח ז'), וי"ת
 ועקת, ולדעתו שראו לור או לרר, וגם לדעת הרשב"ם (בראשית ל"ב ט') הוא מגזרת לרור את
 המדינים (כמדבר כ"ה י"ז) על משקל ומקל גנרתה (בראשית ע"ז ד'), או שהוא משרש לרה ובא
 על משקל ויסן, וכבר סעירו המדקדקים כי גזרת נסי פ"י ע"ו ונסולים משתתפים לפעמים
 לענין

לְחַצְיָהֶם וּדְחַקֵּיהֶם: (יט) וְהָיָה
בְּמֹזֵת הַשּׁוֹפֵט יֵשְׁבוּ וְהִשְׁתִּיתוּ
מֵאֲבוֹתָם לְלַכְתֵּי אַחֲרֵי אֱלֹהִים
אַחֲרָיִם לְעַבְדָּם וּלְהִשְׁתַּחֲוֹת לָהֶם
לֹא הִפִּירוּ מִמַּעַלְלֵיהֶם וּמִדַּרְכֵּם
הַקָּשָׁה: (כ) וַיַּחַר־אַף יְהוָה
בְּיִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר יְעֹן אֲשֶׁר עָבְרוּ
הַגּוֹי הַזֶּה אֶת־בְּרִיתִי אֲשֶׁר צִוִּיתִי
אֶת־אֲבוֹתָם וְלֹא שָׁמְעוּ לְקוֹלִי:
(כא) גַּם־אֲנִי לֹא אֹסִיף לְהוֹרִישׁ
אִישׁ מִפְּנֵיהֶם מִן־הַגּוֹיִם אֲשֶׁר־
עֹזְבֵי הוֹשַׁע וַיָּמָת: (כב) לְמַעַן נִסּוּת
בָּם אֶת־יִשְׂרָאֵל הַשֹּׁמְרִים הֵם
אֶת־דַּרְךְ יְהוָה לְלַכְתֵּי בָם כְּאֲשֶׁר
שָׁמְרוּ אֲבוֹתָם אִם־לֹא: (כג) וַיִּנַּח
יְהוָה אֶת־הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה לְבִלְתִּי
הוֹרִישׁם מֵהָר וְלֹא נִתְּנָם בְּיַד
יְהוֹשֻׁעַ:

גענען איהרע דרענגער אונד
בעדריקער . (יט) וויא אבער
דער ריכטער שטארב , דא
פיעלען זיא צוריק , אונד אר-
טעטען מעהר אויס אלס איה-
רע פאטער , צו וואנדעלן נאך
פרעמדען געטטערן , זיא אנה-
צובעטען אונד זיך פאר איה-
נען ניעדער צו ווערפען ; זיא
ליעסען ניכט אב פאן איהרעם
טרייבען אונד איהרעם אונ-
כיענואטען וואנדעל . (כ) אלס
נון ענטבראנטע דער צארן
דעם עוויגען ווידער ישראל ,
דא שפראך ער : ווייל דיעזעם
פאלק מיינען בונד איבערטע-
טען , דען איך מיט איהרען
עלטערן בעדינגט האבע , אונד
מיינער שטיימע ניכט גע-
הארבט ; (כא) זא ווילל אויך
אד קיינען מאן מעהר פאר
איהנען הער פערטרייבען פאן
יענען פעלקערן , וועלכע יהושע
איבריג ליעס אלס ער שטארב ,
(כב) אום דורך זיא ישראל
צו ערפראכען , אב זיא דען
וועג דעם עוויגען פאלגען ווער-
דען , דארויף צו וואנדעלן , וויא
איהן איהרע פארפאהרען בע-

ואכה

פאלגטען , אדער ניכט . (כג) דארום ליעס דער עוויגע דיעזע פעלקער אונגעשטערט , דאמיט
זיא ניכט זא באלד פערטרייבען ווערדען , אונד איבערגאב זיא ניכט אין יהושע'ס האנד .
פאל-

ר ש י

מפני אוביהם: (יט) לא הפילו. לא הניחו דבר להיות נוכחים על כל הבא עליהם:
(כב) האומרים. ה"א חטף פת"ח הוא נקוד לפי שהוא ל' שאלה ונסיון:
לנסות

ב א ו ר

לענין אחד , ובתרגומי וכלל הוראות שתימן לחץ ולכה . (יט) ומדרכם הקשה , נמו מדעתי כי
קשה אחת (ישעי' מ"ח ד') , נכל דרכיהם היבית שהם עם קשה עורף , קשה פנים וקשה לב .
(כב) למען נסות , כי אין אמונה שלמה נברת בלתי נסיון . (כג) ולא נתנם ביד יהושע ,
ומזה הטעם שלא אוחס יהושע מעליו ולא הכרית כל האויבים מסביב , כי לנו ראה רלון השם
להניח הגוים האלה למען יכרתו ישראל ברית עמהם , ולנעבור נסות אס ילמדו ממעשיהם לעבוד
אלהי נכר הארץ או אס בה' ידנקו לעבוד אותו נאמת ובתמים .

ג (א) וְאֵלֶּה הַגּוֹיִם אֲשֶׁר-הָיְתָה
 יְהוָה לִנְסוֹת בָּם אֶת-יִשְׂרָאֵל
 אֶת כָּל-אֲשֶׁר לֹא-יָדְעוּ אֶת-כֹּד-
 מַלְחָמוֹת כְּנָעַן: (ב) רַק לְמַעַן
 יָדַעַת דַּרְוֹת בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל
 לְלַמְּדָם מַלְחָמָה רַק אֲשֶׁר-
 לְפָנָיִם לֹא יָדְעוּם: (ג) חֲמִשָּׁתוֹ
 סָרְנֵי פְלִשְׁתִּים וְכָל-הַכְּנַעֲנִי
 וְהַצִּידֹנִי וְהַחִוִּי יֹשֵׁב הַר הַלְבָנוֹן

ג (א) פֶּאֶלְנַעַנְדַּע זִינְד דִּיא
 פֶּעֶלְקֶר, וועלכער דער
 עֵיזִינַע אונגעשטעט לועס,
 אום דורך זיא דיא ישראל צו
 ערפראָבען, וועלכע ניכט טהיל
 גענאָממען אָן אַללען דען קריג
 גען כנען'ס. (ב) וואָרע עס אײך
 נור צור קעננטניס דער קינפֿ-
 טיגען געשלעכטער דער קיני
 דער ישראל'ס אום זיא דיא
 קריגס קינסט צו לעהרען. בלאָס
 דאָרום, ווייל זיא זיך פֿריהער
 ניכט דאָרום בעקומערט האָ-
 בען. (ג) פֿינף פֿירשטען דער
 פלשתיים, גאָנץ כנעני, צידוני,
 אונד חוי בעוואָהנער דעם
 בער-

מהר

ר ש י

ג (א) לנסות בם את ישראל. את דור האחר אשר לא ידעו את ניסי מלחמות כנען ולא ראו
 את המעשה הגדול והמרו נמקום: (ב) רק למען דעת. רק לדבר הזה לכדו הניחם למען
 דעת ולהתבונן דורות בני ישראל הנאים מה הצטא גורם כי עתה הם זקוקים ללמדם מלחמה:
 רק אשר לפנים. שהיו עומדים לשרת את ה' לא ידעום למלחמות הללו וחכמיסיהם ולא נכרכו
 להם: (ג) חמשת סרני פלשתיים. הם העכו"ם אשר הניח לנסות:

ב א ר

ג (א) את כל אשר לא ידעו, אשר לא הרגישו אִיךְ הִיו מלחמות כנען אס בנחם ועולם ידם
 נכרכו וכרכו או אס ה' הולחם להם (מדברי ד"ק ורלב"ג), וראוי לתרגם: חָזַנַע יענע וועלכע
 זעהאניכע קריגע כנען'ס ניכט בעגרייפֿען קאָננטען. יעוד לפרש אָשר לא הנינו ההכרח להלחם בגוים
 הנזארים האלה ולעצבית אָנוּז זכרם, ויהיה תרגומו: וועלכע דיו פֿחרטוועהרענדען קריגע מיט
 כנען ניכט קאָטווענדיג חֶכְטעטען, או שלא האניזו ולא אָז על לבם להלחם עוד כנען: וועלכע
 זיך חוצ יעדען פֿערנען קריג מיט כנען ניכט קיזאערטען, מענין ולא ידע אָזו מאומה (נראשית
 ל"ט ו') כפי' רש"י אס לא היה נוחן לכו לנלום. ואלו ענין אָשר לא ידעו אָשר לא גדלו ורמזו
 (דיו ניכט הֶכְבֶּגֶטעלט ד. ה. בעווחזנרערט הֶכְבֶּען) כל המלחמות האלה, כמו שפי' הרמב"ן כי
 ידעתיו (נראשית י"ח י"ט) גדלתיו ורוממתיו, וכן ידעתיו נאס (שמות ל"ג י"ב) ת"א רביחך נאס;
 ועוד ענין ידיעה לדעתי וכמו שתרגמתי השתדלות לעזור לזולתו נכח ובפועל אס מלך אהבם
 אס מלך חמלה, מענין הראשון מה אדם ותדעהו (זהלים קמ"ד ג') ומענין השני יודע לדיק
 נאס נהמתו (משלי י"ב י'), ונס מלך החיוב האנושי אשר בעבורו יקרא קרוב וגואל נאס מודע,
 כמו ולנעמי מודע (רות ב' א') אָשר חובה עליו להשתדל להפיל חבלי בני משפחתו בניעימים
 (חננעהער, טהייזנעהער), ומזה הטעם הוואל לעונה בידוע. (ב) רק למען דעת, לא בעבור
 נאות לכד הניח ה' הגוים האלה, כי אס נס למען דעת חכמת אערכת מלחמה וללמד ידיהם לקרב,
 כי בעללתיס ירפו וישמנו ויבצעו. רק אשר לשנים לא ידעום, אעזרו רק למען דעת אשר לפנים
 לא ידעום שלא קדמו למלחמה על אויביהם, ולא אָז על לכ להכרית הנזארים כי אס נרתו ברית
 להם. (ג) חמשה סרני פלשתיים, וביהושע מונה המקומות שהיו מואלים בהם ובתוכם עזה ואשקלון
 ועקרן ואס גס אלכדו יהודה כמבואר לשעלה (ח' י"ט) לא היה לאל ידו לאחז סרניהם ולהחרימם,
 כי אותם הכיח ה' לנסות את ישראל, ועליו כוון רש"י באמרו הם העמים אשר הניח לנסות, ונקל
 היה לסרני פלשתיים לעמוד על דור חלש אסר מלומדי מלחמה ולחזור לרשת את הגלילות אשר
 לקחי

מֵהָרִבְעֵל הַרְמוֹן עַד לְבֹא חֶמְתָּ: (ו)
וַיֵּרִיוּ לְנַסּוֹת בָּם אֶת־יִשְׂרָאֵל
לְדַעַת הִישְׁמְעוּ אֶת־מִצְוַת יְהוָה
אֲשֶׁר־צִוָּה אֶת־אֲבוֹתָם בְּיַד־
מִשְׁהֵ: (ה) וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יָשְׁבוּ
בְּקֶרֶב הַכְּנַעֲנִי הַחֲתִי וְהָאֹמִרִי
וְהַפְּרִזִי וְהַחֲזִי וְהַיְבוּסִי: (ו) וַיִּקְחוּ
אֶת־בָּנוֹתֵיהֶם לָהֶם לְנָשִׁים וְאֶת־
בָּנוֹתֵיהֶם נָתְנוּ לְבָנֵיהֶם וַיַּעֲבְדוּ
אֶת־אֱלֹהֵיהֶם: (ז) וַיַּעֲשׂוּ בְנֵי־
יִשְׂרָאֵל אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה
וַיִּשְׁכְּחוּ אֶת־יְהוָה אֱלֹהֵיהֶם
וַיַּעֲבְדוּ אֶת־הַבְּעָלִים וְאֶת־
הָאֲשֵׁרוֹת: (ח) וַיַּחַר־אֵף יְהוָה
בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּמְכַּרם בְּיַד כּוֹשֵׁן
רַשְׁעִיתִים מֶלֶךְ אֲרָם נְהָרִים
וַיַּעֲבְדוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־כּוֹשֵׁן
רַשְׁעִיתִים שְׁמֹנֶה שָׁנִים: (ט) וַיִּזְעַקוּ
בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה וַיִּקָּם יְהוָה
מִזְשִׁיעַ לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיִּזְשִׁיעַ אֶת
עַתְנִיאל בֶּן־קִנּוּ אֶתִּי כָל־בְּהֵמַתָּן

ממנו

בערגעס לבנון, פֿאַן דעם בער.
גע בעל הרמון אן, ביו צום
אייננאנג גען חמת. (ד) זיא
כליכען, אום דורך זיא ישראל
צו ערפראכען; צו ערפֿאהרען,
אַב זיא דען געכאַטען גאַט־
טעס געהאַרען ווערדען, דיא
ער איהרען פֿאַטערן דורך משה
בעפֿאַהלען. (ה) אבער דיא
קינדער ישראל'ס לעסען זיך
אונטער כנעני, חתי, אמרי,
פרזי, הוי אונד יבוסי ניעדער,
(ו) אונד נאָהמען זיך איהרע
טעכטער צו ווייבערן, גאַבען
איהרע טעכטער אן איהרע
זעהנע, אונד דיענטען איה.
רען געטטערן. (ז) זאָ טהאַ.
טען דיא קינדער ישראל'ס
וואס מיספֿעלליג וואר אין דען
אויגען דעם העררן, פֿערגאַ.
סען דען עוויגען איהרען גאַט,
אונד דיענטען דען בעל־גאַט־
צען אונד דען האַינען. (ח) אַ.
בער עס ענטבראַנטע דער
צאַרן דעם עוויגן ווידער ישרא,
אונד ער גאַב זיא הין דער
געוואלט דעם כושן רשעתיס,
קעניגס פֿאַן ארם נהרים, אונד
דיא קינדער ישראל'ס ווארען
אַכט יאָהרע דעם כושן רשעתיס
דיענסטבאַר. (ט) דאַ שרען
דיא קינדער ישראל'ס אויף צו
דעם עוויגען, אונד דער
הערר ערוועקטע דען קינדערן
ישראל'ס איינען רעטטער,

דער זיא בעפֿריוועטע, אין עתניאל דעם זאָהנע קנו, איינעם יינערן ברודערס דעם

כלב

ב א ו ר

לקחו אנוכס מידם. (ח) כושן רשעתיס, כך היה שאו, ואפאר כי רשעתיס שס מקום (כל"ק). וחהי

כלב. (י) איהו בעלעכטע דער גייסט דעם העררן, ער ריכט טעטע אין ישראל, אונד צאג אין דען קריג; אין זיינע האנד גאב דער עויגע דען כושן רשעתים קעניג ארם'ס, דען זיינע האנד זיענטע איבער כושן רשעתים. (יא) אלזאגע. נאם דאז לאנד רוהע פיער. ציג יאהרע, ביז עתניאל דער זאָהן קנו שטאַרב. (יב) נון פֿוהרען דיא קינדער ישראל'ס וויערער פֿאַרט, בעזעס צו טהון אין דען אויגען דעם עוויגען, אונד דער הערר ער מיטהינטע דען עגלון קעניג פֿאַן מואב ווידער ישראל, ווייל זיא געטהאן וואס מיס פֿעלליג וואר אין דען אויגען דעם עוויגען. (יג) ער פֿעהר אייניגטע צו זיך דיא זעהנע עמו'ס אונד עמלק'ס, גינג הין, שלונג ישראל, אונד עראכערטע דיא פאלמענ. שטאַרט. (יד) דיא קינדער ישראל'ס וואורדען אונטער.

מִמֶּנּוּ: (י) וְהָיָה עָלָיו רוּחַ יְהוָה וַיִּשְׁפֹּט אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיֵּצֵא לְמַלְחָמָה וַיִּתֵּן יְהוָה בְּיָדוֹ אֶת־כּוֹשֵׁן רִשְׁעִים מֶלֶךְ אֲרָם וַתִּשְׁקֹט יָדוֹ עַל כּוֹשֵׁן רִשְׁעִים: (יא) וְהָשְׁקֹט הָאָרֶץ אַרְבַּעִים שָׁנָה וַיָּמָת עֲתַנְיָאֵל בֶּן־קִנּוּ: (יב) וַיָּסְפוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וַיַּחֲזֹק יְהוָה אֶת־עַגְלוֹן מֶלֶךְ־מוֹאָב עַל־יִשְׂרָאֵל עַל־כִּי־עָשׂוּ אֶת־הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה: (יג) וַיֹּאסֶף אֵלָיו אֶת־בְּנֵי עַמּוֹן וְעַמְלֵק וַיִּלְדּוּ וַיִּךְ אֶת־יִשְׂרָאֵל וַיִּירָשׁוּ אֶת־עִיר הַחַמְרִים: (יד) וַיַּעֲבְדוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־עַגְלוֹן מֶלֶךְ־מוֹאָב שְׁמוֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה: (טו) וַיִּזְעַקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל

יֹאכֵט דעם עגלון קעניגע פֿאַן מואב דורך צכטצעהן יאהרע. (טו) דא שריען דיא קינג

ר ש י

(י) וְהָיָה עָלָיו רוּחַ ה' . דרש'ר' תנחומא נסתכל במה שאמר הקב"ה למשה במלכים ראה ראיתי את בני עמי מה הן שתי ראיות הללו אמר לו רואה אני שעתידין לטעות בעגל ואעפ"כ ראיתי את בני עמי זו דגש עתניאל אמר בין זכים בין חייבים עליו להושיעם: (יג) אֶת עִיר הַחַמְרִים . ירמיו:

(טו) אטר

ב א ו ר

(י) וְהָיָה עָלָיו רוּחַ ה' , לשון הכרז"ק: מ"י ושרת עלוהי רוח גבואה מן קדם ה', ויתכן לפרש רוח הכח והגבורה, כי התעורר בגבורה להלחם עם כושן, והוסר כל פחד ומורד לב ממנו בסיוע הבורא עליו, וכן מ"י ורוח ה' לבשה את גבעון (להלן ו' ל"ד) ורוח גבורה מן קדם ה', וכן וְהָיָה עַל־יִפְתָּח רוּחַ ה' (שם י"ט) ושרת על יפתח רוח גבורה מן קדם ה', ע"כ. ולדעת חז"ל שמות רבה פרשה מ"ח (ועיי' ילקוט מ"א רמז תי"ב) היתה רוח אשר נסה ה' עליו רוח חכמה, וכן יורם סבתוב בהיותו אשפת ואז לבל, כי רוח המאשפת ליושב על המאשפת והדעת לכאח ולכוא למלחמ' היא היא רוח

רוח

יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה וַיִּקַּם יְהוָה
 לָהֶם מוֹשִׁיעַ אֶת־אֱהוֹד בֶּן־גֵּרָא
 בֶּן־הַיְמִינִי אִישׁ אֲטֹר יַד־יְמִינִי
 וַיִּשְׁרְחוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל בְּיָדוֹ מִנְּהַה
 לַעֲגִלוֹן מֶלֶךְ מוֹאָב׃ (טו) וַיַּעַשׂ
 לוֹ אֱהוֹד חֶרֶב וְלָהּ שְׁנֵי פִיּוֹת גָּמָד
 אֲרָכָה וַיַּחְגֵּר אֶתְהַמְתַּחַת לְמַדְיוֹ
 עַל יָרֵךְ יְמִינוֹ׃ (יז) וַיִּקְרַב אֶת־
 הַמִּנְּהַה לַעֲגִלוֹן מֶלֶךְ מוֹאָב וְעִגְלוֹן
 אִישׁ בְּרִיא מְאֹד׃ (יח) וַיְהִי כַּאֲשֶׁר
 כָּלָה לְהַקְרִיב אֶת־הַמִּנְּהַה

קידער ישראל'ס צודעם עווי' נעו אי'ף, אונד דער הערר ערוועקטע איהנען איינען רעט. טער אין אהוד זאָהן גרא'ס איין נאַַקאַממען בנימין'ס, איינעם מאַננע, דעססען רעט. טע האַנד געלעהכט וואַר. אַלס איינסט דיא קידער ישראל'ס דורך זיינע האַנד איין געשענק שיקטען אַן עגלון קעניג פֿאַן מואב. (טו) פֿער. זאָה זיך אהוד מיט איינעם שוועררטע, וועלכעם צוויי שניי. דיג אינד איינע עללע לאַנג וואַר, גירטעטע עם אונטער זיינע קליידער, אַן דיארעט. טע היפֿטע. (יז) ער איבער. רייכטע דאָן געשענק דעם עגלון קעניגע מואב'ס — עגלון

בס"י שהי וישלח

וואַר איין זעהר וואַהלבעלייבטער מאַן — (יח) אַלס ער מיט דער איבעררייכונג דעם געשענע קעם

ר ש"י

(טו) אטר יד ימינו. ת"י גבר גמיד יד ימינה וכל גמיד ל' ארמי הוא דבר כוין מחמת חולי ריטרייט בלע"ז לא היה שולט ביד ימינו. ובלשון עברי אטר אטום כמו אל ת'טר עלי בזר סיה (תל"י ס"ט ט"ז) אטום ביד ימינו שלא הי' שולט בה: (טז) גומד ארנה. אמה גדומה ובלשון אשכנז דימאלנא ובלשון לעז גשקירט"א: על ירך ימינו. לפי שבמאלו שולט יאחזונו בשמאלו: (יז) איש בריא. פטים:

(יח) וישלח

ב א ו ר

רוח חכמה. (טו) אטר יד ימינו, ת"י גמיד בידיה דימינא, ועליו פי' רש"י כל גמיד בלשון ארמי דבר כוין מחמת חולי ריטרייט בלע"ז retire (לוחוועקגעלעגטען, פֿערקירלט) וכן לועז צרבת (ויקרא י"ג כ"ג) ושם חרגומו (חיינגעטרוועפֿט), ושעם גמיד כמו קמע בחלוק אומיות, ועיין מרפא לשון זנחים נ"ג א' ד"ה חומר. ובערני פעל אטר כמו אטר בעברי, יד ימינו הייה אסורה מחמת חולי ולא היה שולט בה. (טז) ולה שני פיות, שתי לדיה חדים מלשון לפי חרב שהוא הלך החד אשר לחרב (רד"ק), ובשנכפל הפ"א והיו"ד כמו פיפיות ענינו פיות רבות. גמד ארנה, לשון רש"י: אמה גדומה ובל' אשכנז דימאלנא ובלשון לעז גשקירטא ע"כ. כבר ידענו כי אמה גדומה היא אמה קלרה כמו שפי' בזנחים ס"כ ב' ד"ה באמה גאמה, ובירושלמי פרק ד' דיומא כתוב אמה גמורה במקום אמה קלרה וזהו ע"ד כנש וכשנ, ולשון אשכנז שהניא רש"י בלן אינו (דויענלונג) כמו שחשבו המעתיקים, כי מדת אמה כזאת היא קלרה עד מאד, ודברי רש"י להלן (כ"ב) יורו שלא הי' אורך החרב קלר כ"כ, ולשון דומאלנא הוא דומאן, והיא מלה נוספת בלשון גארוואניח וענינו יד קלרה (חיינע קווינע האַנד), וממנו נכנה מלת דויען, ובלע"ז eoude courte (קורלע עלעז) כלומר מפרק האשנעי מהזרוע עד כף היד וכפי' הערוך בשם יש אומרים שיור אמה בלא אכבעות. למדיו, כתי' ללבושהי, וזהו כמות השעטה כל הגוף. (יז) איש בריא, ת"י

קצם פֿערט ג וואר , ענט .
 ליעם מאן דאן פֿאלק , וועל .
 בע דאן געשענק געטראגען
 האטטען . (יט) ער זעלבסט
 אבער קעהרטע צוריק פֿאם
 שטיינברוך ביא גלגל , אונד
 שפראך : אדך האבע דיר עט
 וואס געהיימעס מיטצוטוהי
 לעי , א קעניג דער קעניג גע .
 באט ענטפֿערנונג : דא טראטען
 פֿאן איהם אב , אללע דיא
 ביא איהם אנווענד ווארען .
 (כ) יעצט גינג אהור אויף
 איהן צו , דא ער אין ויינעם
 זאממערגעמאכע נון אלליין
 זאס , אונד שפראך : איך
 האבע איינען אויטראנג גאט .
 טעם אן דך ! ווארף ער
 זיך פֿאן ויינעם זיטצע ערהאב .
 (כא) דא שטעקטע אהור
 זיינע לינקע האנד אויס ,

וַיִּשְׁלַח אֶת־הָעָם נְשָׂאֵי הַמִּנְחָה:
 (יט) וְהוּא שָׁב מִן־הַפְּסִילִים אֲשֶׁר
 אֶת־הַגִּלְגָּל וַיֹּאמֶר דְּבַר־סֵתֶר
 לִי אֱלֹהֵי הַמֶּלֶךְ וַיֹּאמֶר הֵם וַיֵּצְאוּ
 מֵעֲלֵיו כָּר־הָעֲמֻדִים עֲלָיו:
 (כ) וְאֶהוּד וּבָא אֵלָיו וְהוּא יֹשֵׁב
 בְּעֵלִית הַמְּקָרָה אֲשֶׁר־לוֹ לְבָדוֹ
 וַיֹּאמֶר אֶהוּד דְּבַר־אֱלֹהִים לִי
 אֱלֹהֵי וַיִּקֶּם מֵעַל הַכֶּסֶּא:
 (כא) וַיִּשְׁלַח אֶהוּד אֶת־יָד שְׂמָאלוֹ
 וַיִּקַּח אֶת־הַחֶרֶב מֵעַל יָרֵךְ יָמִינוֹ
 וַיִּתְּקֶנָּה בְּכַתְּנוֹ: (כב) וַיָּבֵא גַם־
 הַנָּצִיב אַחֵר הַלֵּהב וַיִּסְגֹּר הַחֶלֶב

בער
 נאָהם דאן שוועררט פֿאן ויינער רעכטען היפֿטע , אונד שטיעם עס איהם זא אין
 זיינען אונטערלייב , (כב) דאס דער גריף דער קלינגע נאכפֿאלגטע , אונד דאן פֿעטט
 ר ש י

(יח) ושלח את העם . חזר לאחוריו וליוה את חבורת ישראל אשר באו עמו לשאת את המנחה וליוה
 אותה עד הגלגל : (יט) והוא שב . יחידי : מן הפסילים . מקום שפסילים הם אבנים סן הסר וכן
 מירגס יונתן סן מחלביא ובא אל עגלון ויאמר לו : ויאמר הם . אחר עגלון שחקו את ה' ל מעלי .
 ויונתן מרגס הם סליק הוליא כל איש ואדם כ הם לשון שחוק : (כ) בעלית המקר . בעלית ק יטא
 שהירה לאור ונונת : דבר אלהים לי אליך . ונריך אזה לעמוד : ויקם מעל הכסא לכך זנה וילאזה
 ס יזרות : (כב) הנכב . הוא הנרול שהגן מחוב לחובו שקירין ה'ט בלג'ו הוא המעמי' המרב
 ע" : חערה : הלהב . הוא הסון שקירין בלרג'ט ב'ע' זבלע' ז'לא'א : ויסגור הזלכ . שמו שהיה שמן
 מאד

ב א ו ר

ת'י גבר פטים , איש שמן כמו נריאות נשר (בראשית מ"א ב') . (יט) מן הפסילים , ת'י סן מחלביא ,
 ממקום שהיו פסילים הם אבנים . ואהוד לא סמיתו בעודו סם עם נוסאי המנחה , כדי שיראה
 כי עיקר ביאו להקריב לו המנחה , והלך לו אחר כליתו עסק החסורה , ושב נאדם שזכר כי עוד
 לו דבר להבר אל המלך ; כן פירשו הרד"ק והל"ב"ג , ולדעתי שב יחידי להראות כי דבר סתר
 אחר לו אליו אינו ראוי לנלות גם נגד בעלי בריתו נוסאי המנחה זכ"כ נגד האחרים העומדים
 עליו ולכן אחר אחר שהוא דבר אהים , וזנה הסיר רגשי המשד מלג שומרו ונפרט שראו כי הוא ליר
 נאן לאלחיו להטים המנחה אל המלך , ויאמר הם , ת'י ואמר סליק ואלוי היא לדעתו כמו הסר ונפלה
 הר"ש לקבר המלה לקריאה . (כ) המקרה , שראו קיר , והוא סם נפלא סתחה , ונא הנר"י לתשלוס
 הדגש , והעליה עשויה חלונות חלונות להכנס בהן הרוח לקיר בימי הקיץ , וכן ת'י בעלית בית קיטא .
 (כב) הנצב , לאן רש"י הוא הנרול שהגן מח ב לחובו שקירין הול"ט בלע' ז'ע"כ , אין זה כי אס
 מנה

בְּעַד הַלֶּהֶב כִּי לֹא שָׁלַף הַחֶרֶב
 מִבְּטָנּוֹ וַיֵּצֵא הַפֶּרֶשְׁדָּנָה: (כג) וַיֵּצֵא
 אֶהוּד הַמְסֻדְרוֹנָה וַיִּסְגֵּר דְּלִתּוֹת
 הָעֵלְיָה בְּעָדוֹ וַנְּעַל: (כד) וְהוּא יֵצֵא
 וְעַבְדָּיו בָּאוּ וַיִּרְאוּ וְהִגִּיה דְּלִתּוֹת
 הָעֵרְיָה נְעֻלוֹת וַיֹּאמְרוּ אֵךְ מִסִּיךְ
 הוּא אֶת־רַגְלָיו בַּחֶרֶב הַמְּקַרְהָ:

דיא קלינגע אומשלאָס, דען
 ער צאָג דאָז שווערט ניכט ווייע.
 דער אױס זיינעם בויכע, אונד
 עס פֿוהר צום אַפֿטער הערויס.
 (כג) נון בענאָב זיך אהור הינֶג
 וועג נאָך דער זיילענהאַללע,
 שפעררטע דיא טהירען דעם
 געמאַכעם הינטער זיך, אונד
 שלאָס. (כד) אַלס ער הינו עני.
 גענאַנגע, קאַמען דיא דיע־
 נער; אונד דאָ זיא בעבערק־
 טען, דאָס דיא טהירען דעם
 געמאַכֶס געשלאָססען ווצרען,

ויחילו

ואגטען זיא: וואהרשיינליך פֿערריכטעט ער אים זאָמערגעמאַכע זיינע נאָטהורפֿט.

זיא

ר ש י

מאד ונס: את כל אורך המרב: וילא הפרשדונה. ת"י ונפיק אוכליה שפיד. עשאן כשתי תיבות ושי"ן
 משמעת לשיהן וילא הפרשדונה נשכ' אך שלך נתרנומו: (כג) וילא אהוד המסדרונה מן העליה
 אל המסדרונה ת"י אכסדרא: ונעל. נמפתח: (כד) והוא ילא. אהוד ילא ועבדיו של עליון באו:
 מסיך הוא את רגליו. עבד לורכיה הם נקנים הגדולים:

עד

ב א ר

מלה יסנה בלאן אשכנז שקירין לבית אחיזה (החוט) לפי שאותו הלהב ויקרא מזה הטעם בלא
 העפֿט, או לפי שהיד נאחזת בו ויקרא שמו בלא גרין, המכהחבע; וכעין זה לועז רש"י קינו
 בשמואל (כ' ב"א ט"ז) שהוא כמו חיק שנראש בית יד הרומח שקירין אריסטוויל, שהוא לדעתו
 arreste-taille (קוינגענהחוט), ועיין מרפא לשון זכחים פ"ח ב' ד"ה ונמין קינאות. הלהב,
 לשון רש"י הוא האון שקירין בר"ט ובלע"ז למ"א ע"כ. לעז הראשון בא לכאז למה נקרא המרב
 להב, ואמר בעבור מדודו כי מרב משון וממורט יזהיר כזוכר שלהבת עד שדומה ללהב יקרא גם
 בלאן לרפת (היטה) brandon וכן שמו brando בלא"ש עד היום הזה, ורבינו מאור הגולה
 שהיה בלאן גדול מאד, בקי כמעט ככל לשונות האערב, ידע הטיב כי מלה לועזית זו נגזרת מלשון
 אשכנזי כרחק (כמו שהעיר מדעונג) והוסיף לפרש האון שקירין בר"ט, הוא בלע"ז למ"א laine
 (קוינגע). ויצא הפרשדנה, הלהב ילא דרך אחרים, כי שם פרשדונה מורכב מן פרש רעי ומן
 שדא שענינו זריקה ושליכה בלאן ארמית, והיבנווי לשא לפי שמטיל רעי. (כג) המסדרונה, כת"י
 לאכסדרא, מקום עשוי סדרים של עמודים (זיינענגאנג) האכיבר אל עלית האקרה, אשר גם
 משנו התועלח לקרר בימי הקיץ. ויסגר, סגירת הדלת היא חזקהאנעילה כי הדלת הנסגרת א"א
 לפתוח בלתי מסתח, לכן התאשו אנשי סדום לשבור הדלת הסגורה, ונעילה היא רק כמנעול, ואם
 חזוק היד על כפות המנעול מיד נפתח, ובוה התחכם אהוד להטעות את השומרים וסגר בחלה
 העליה מבוא, ואח"כ נעל דלת האסדרון אשר יקרא ג"כ עלית המקרה שהוא חלק ממנו וחבלית
 אחת לגניהם, ועי"ז הצעה העבדים כמו שנקרא אחריו והנה דלתות העליה נעולות, והן הן
 דלתות האסדרון, כי דלתות העליה היו סגורות והם לא ראו עד עתה רק פתח האסדרון נעול,
 ועוד לא הרגישו כי מכחן הגליה סגורה ומשנו שעושה לרכיבו בחדר המקרה, וכאשר עכבו זמן
 ארוך אז ראו כי דלתות העליה סגורות וא"א לפתחן מנית, וזה ענין הכתוב: והנה אינוו פותח
 דלתות העליה, כלומר אינוו כיכולת לפתחן, ואז התח לו לשער שאין זה כפעם בפעם, ומחוק
 המורה לא הכו על הדלת ולא קראו בגרון את שם המלך כי אם רלו ושגו עם המסתח, וכאשר

פתחו

(כה) זיא האררטען ביו צור אונגערוולד, אונד זיעהע נייע מאנד קאנטע עפֿנען דיא טהירען דעם געמאכעס. זיא האלטען דען שליססעל אונד שלאסען אויף, אבער וועל כער אנבליק! איהר הערר לאג טאך אויף דער ערדע. (כו) אבער אהוד ענטקאם, וועהרענד זיא זיך היער פֿער זיימטען, ער פֿלאה דעם שטיינברוכע פֿארבייא, אונד פֿליכטעטע דורד'ס געשטרייך. (כז) קיים וואר ער אויף דעם געברגע אפרים אנגעקאמ מען, אלס עראין דיא טראַמ פֿעטע שטיעס; דיא קינדער ישראל'ס איילטען מיט איהם פֿאם בערגע הערונטער, אונד ער איהנען פֿאראן. (כח) ער ריעף איהנען צו: פֿאלגט

(כה) וַיְחִילוּ עַד-בוֹשׁ וְהָנָה אֵינְנוּ פֶתַח דְּלָתוֹת הָעֲלִיָּה וַיִּקְחוּ אֶת-הַמִּפְתָּח וַיִּפְתְּחוּ וְהָנָה אֲדֹנֵיהֶם נִפְלְ אַרְצָה מֵת: (כו) וְאַהוּד נִמְלֵט עַד הַתְּמַהֲמָה וְהוּא עֶבֶר אֶת-הַפְּסִילִים וַיִּמְלֵט הַשְּׁעִירָתָה: (כז) וַיְהִי בְּבוֹאוֹ וַיִּרְתַּקַּע בְּשׂוֹפֵר בְּהַר אֶפְרַיִם וַיֵּרְדוּ עִמּוֹ בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל מִן-הָהָר וְהוּא לִפְנֵיהֶם: (כח) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים רִדְפוּ אַחֲרֵי כִי-נָתַן יְהוָה אֶת-אֵיבֵיכֶם אֶת-מוֹאָב בְּיַדְכֶם וַיֵּרְדוּ אַחֲרָיו וַיִּלְכְּדוּ אֶת-מַעְבְּרוֹת הַיַּרְדֵּן לְמוֹאָב

מיר נאך, דען דער עוויגע האט אייערע פֿינדע, האט מואב אין אייערע הענדע געגעבען! זיא איילטען איהם נאך, שפערטען דיא פֿוהרטען דעם ירדן'ס פֿאר מואב,

ר ש י

(כה) עד נוש. עד עיכוכ כלומר זמן ארוך; (כז) נמלט. ברח אישק מזוייר בלע"ו: עד התמהמה' כזו עד שהמלך באסינו (זירא' י"ב) את האהבה עד שחפץ (שם נ' ז') בעיד שנינו חפלי' בה: השעירת'. יער דק ועב שקורין ברוכ"ג בלע"ו וע"ב הוא להחנא והרנה יש בסדר זרעים שענפי אילנות דקים קרויין עבר הופך את הער אס היה העער כומס: (כו) ויהי בנאו. שענר את הירדן ובא למקומו בארץ כנען: בהראפרים. שהיה בארץ כנען בענר הירדן המערבי וארץ מואב היתה בענר הירדן במזרחי ומתיך שלטו בישראל וענרו את הירדן ירשו את יריחו כמו שכחוב למעלה ונחנו את סכניהם ושלטיה' על ישראל: (כח) רדפו. להרוג את כל מואב שנענר הירדן שלנו ויילכדו את מעברות הירדן

ב א ר

פתחו הדלת ראו אדוניהם מת ועד התמהמהם נמלט אהוד. (כה) עד בוש, עד מסך זמן רב, ונלאו להחיל עוד וכמו שתרגמתי. (כו) נמלט, לועז רש"י אישקומייר, וכן לועז ישע"י ס"ו ז', ובכראשית (י"ט י"ז) פי' המלט לשון השאטה וכן כל האלטה שנמקרא אישמוליר בלע"ו ז"ע"ס. ובבאור לסנ"ה מקן עשקאמא"זער ואומר שהוא מלה ישנפ בלשון הווא, ובל"א ענטטויפפֿען, ועיין בהמעמר שס. השעירחה, לדעת הרד"ק, שס מקום, ואולם רש"י פי' יער דק ועב שקורין ברוכ"ג בלע"ו וע"ב הוא להחנא וכי' ויהי נ"כ מקום הסירים כמו שפי' ולועז ובכל הנעליכים (ישע"ו י"ט) שקורין ברוכ"ג בלע"ו brasses (געטטרייך, בוטווערק, דעו דיקיכט חיץ ווארע), וכן תרגמתי. (כו) ויהי בכואו, שעורו ויהי בנאו בהראפרים ויתקע, וזה היה לזית לכני ישראל להועד אליו, ומקרא ק"ר כי כאשר שאעו קיל שופר אספו אליו הנקראים בהראפרים והוא הניד להם את כל אשר עשה, וירדו עמו וגו'. (כח) את מעברות, מקום לענור הירדן, כנחוב דרך הירדן על המעברות

תרגום אשכנזי יא

אונד ליעסען ניעמאנד דורך ,
(כט) אונד ערשלוגען פֿאָן מואב
צו דיעזער צייט געגען צעהן
טויזענד מאָן , לויטער קרעפֿ-
טיגע אונד טאפֿערע מענ-
נער , ניכט איינער ענטקאם .
(ל) מואב אונטעררוואַרף זיך
אָן יענעם טאָגע דער מאַכט
ישראל'ס , אונד דאָן לאַנד
האַטטע אַכטציג יאָהרע רוהע .
(לא) זיין נאַכפֿאלגער וואַר
שמגר זָהן ענה , ער שלוג
פֿאָן דען פּלשחים זעכס הונ-
דערט מאָן מיט איינעם אַכטען .
קניטטעל , אונד אויך ער טרוג
צור בעפֿרייאונג ישראל'ס בייא .

וּלֹא־נִתְּנוּ אִישׁ לְעֵבֶר : (כט) וַיְכֹ
אֶת־מוֹאָב בַּעַת הַהִיא כַּעֲשָׂרַת
אַלְפִים אִישׁ כָּל־שָׁמֶן וְכֹר־אִישׁ
חֵיל וְלֹא נִמְלֹט אִישׁ : (ל) וַתִּכְנַע
מוֹאָב בַּיּוֹם הַהוּא תַּחַת־יַד יִשְׂרָאֵל
וַתִּשְׁקַט הָאָרֶץ שְׁמוֹנִים שָׁנָה :
(לא) וְאַחֲרָיו הָיָה שְׁמֹר בְּרַעְנַת
וַיִּךְ אֶת־פְּלִשְׁתִּים שֵׁשׁ־מֵאוֹת
אִישׁ בְּמַלְמַד הַבְּקָר וַיּוֹשַׁע גַּם־
הוּא אֶת־יִשְׂרָאֵל :

ד (ה) וַיִּסְפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת
הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה וְאַהוּד מֵת :

(ג) וַיִּמְכְּרֵם יְהוָה בְּיַד יָבִין מֶלֶךְ־
כְּנַעַן אֲשֶׁר מָלַךְ בַּחצוֹר וְיִשְׂרָ־

ד (ה) אָבער דיא קינדער
ישראל'ס פֿוהרען פֿאַרט
צו טהון , וואָס אין דען אוי-
גען דעם עוויגען מיספֿעלליג
וואַר , דען אהוד שטאַרב .
(ג) נון איבערליעס זיא דער

צבאו
הערר דער געוואלט יבין'ס דעם קעניגס פֿאָן כנען , דער צו חצור רעגירטע ; זיין העער-

פֿיהרער

ר ש י

הירדן . שלא יעברו מואב לנוס ולשוב אל ארצם : (כט) כל שכן . כל גבר אימתן : (לא) במלמד .
הוא דרכן מדע אנוויל"ון בלע"ו :

בחרושת

ב א ו ר

המעברות (יהושע ב' ז'), והדרך הזה סגרו ולא נתנו לעבור צו איש . (כט) כל שמן , בא ע"ד
השאלה כלומר כריא וחזק , וכן ויהרוג במשמניהם (ההלים ע"ל ל"א) , וי"ת כל אימתן כלומר גבורים
שחול אימה בלב רוחיהם (מדברי רד"ק וכן מלך) . (לא) מלמד , לשון רש"י הוא דרכן מדע
אנוויל"ון בלע"ו aigaillon (טרייבטטחעל) , דיא חזיעערנע טפיטלע אָן דען קניטטעל דעם אַכטענ-
טרייבערם) . גם הוא , גם אהוד אשר היה לפניו , כי לא היתה חשועתו שלימה כל כך במנוח
בסמוך בשירת דבורה וגם לא עלר כמו להדריך את ישראל במעגלי ישר אחרי מות אהוד .

ד (א) ואהוד פח , זנה מות אהוד כי עליו נחה רוח חכמה ורוח גבורה נהיתו שופט ושר לבא
כמו עתניאל בן קנו ; והשופט עדיף מגבור מלחמה כי הוא רודה בקרב העם גם בשעת שלום
וידע לכלכל דבריו במשפט , להדריך בני אדם בשל טוב , וכוונה אמת ואמונה לדור דור ; לא בן מדרגת
שאגר , עליו לא יקרא שם שופט גם בהעדר ידיעת חנוך העם בלדק ומשפט , כי יעל שפטה
נימיו את ישראל כידוע על פי המסורה , ורוח החכמה לא נוספה בו , והיה רק בוקר כאשר יורה
מלמד הנקר אשר בו הנק את הפלשמים , ולכן לא נזכר מותו , ואין למותו במספר השופטים .

פִּיהָרַעַר הַיַּעַם סִיסְרָא, דַּעֲיֵ
 אִין דַּעַר פֶּעֶכְטַעַן פֶּעֶלְקַעֲרֵי־
 שְׁטַאָרְט וּוְאֶהֲנַטַע. (ג) דִּיא
 קִינְדַּעַר יִשְׂרָאֵל סִ שְׁרִיעַן אֹיִף
 צוֹם עֹוִיגַעַן, דַּעַן יַעֲנַעַר הַאֲמִי
 טַע נִיין הוֹנְדַּעַרְמֵי אִיזַעֲרַנַע וּוְאִי־
 גַעַן, אֹונְד דְּרוֹקְטַע דִּיא קִינְדַּעַר
 יִשְׂרָאֵל'ס מִיט שְׁטַרַעֲנַנַע דּוֹרְךְ
 צוּוּאָנְצִיג יֶאֱהַרַע. (ד) דְּבוּרָה
 אִינַע פֶּרַאָפֶּעֲטִין, אִיין וּוִיב
 פִּיעֵרִיגַעַר כַּעֲנִיִסְטַעֲרוֹנְג, וּוְאֶר
 אֹום דִּיעוּעַ צִיט רִיכְטַעֲרִין אִי־
 כַּעַר יִשְׂרָאֵל. (ה) זִיא הַאֲטַטַע
 אִיהַרַעַן זִיטְךְ אֹונְטַעַר יַעֲנַעַר
 דְּבוּרָה־פֶּאָלְמַע צוּוִישַׁעַן רַמָּה
 אֹונְד בֵּית אֵל אֹיִף דַּעַם כַּעַר־
 גַּע אַפְרַיִם, אֹונְד דִּיא קִינְדַּעַר
 יִשְׂרָאֵל'ס

צָבָאוּ סִיסְרָא וְהוּא יוֹשֵׁב בַּחֲרָשֶׁת
 הַגּוֹיִם: (ג) וַיִּצְעֲקוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל
 אֶל־יְהוָה כִּי תָשַׁע מְאֹוֹת רֶכֶב־
 בְּרֹוֹל לוֹ וְהוּא לַחֵץ אֶת־בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל בַּחֲזָקָה עֶשְׂרִים שָׁנָה:
 (ד) ודְּבוּרָה אִשָּׁה נְבִיאָה אִשְׁת
 לַפִּידוֹת הִיא שִׁפְטָה אֶת־יִשְׂרָאֵל
 בַּעַת הַהִיא: (ה) וְהִיא יוֹשֶׁבֶת הַחַת־
 חָמַר דְּבוּרָה בֵּין הַרְמָה וּבֵין
 בֵּית־אֵל בְּהַר אַפְרַיִם וַיַּעֲלוּ אֵלֶיהָ

בני

ר ש י

ד (ב) בַּחֲרוֹשֶׁת הַגּוֹיִם. שֶׁסִּיסְרָא עָלָה אֶת צְבָאוֹת יִשְׂרָאֵל בַּחֲרוֹשֶׁת.
 דַּעֲיֵ רַב־מִלְחָמָה בְּגִידוֹפִין וְכֵן הוּא לֹוֹמֵר חֲזָקוֹ עָלֵי דְנַרְכִּיס (מִלְחָמָה ג'): (ד) אִשָּׁה לַפִּידוֹת.
 שְׁהִיָּתָה עוֹשֶׂה פְתִילוֹ לַמֶּקֶדֶשׁ: (ה) חַת־חָמַר. חֲמַרִּים הֵיוּ לָהּ בִּירִיחוֹ: בֵּין הַרְמָה וּבֵין בֵּית אֵל
 כַּהֲרֵם אַפְרַיִם. לְפִי חֲרֹוֹשׁוֹ שֶׁל יוֹנָחָן יֵשׁ לְלַמּוֹד שְׁאִין מִקְרָא זֶה נִמְשָׁעוּ. וְאִין אֵלֹוֹ סִימָיִ מִקּוֹם
 יִשְׁבְּתָהּ אֵלֶּךָ לְמַדְנֹו שֶׁאִשָּׁה עֲשִׂירָה הִיָּתָה וּמִן הַמִּקְוִימוֹת הָאֵלֹוֹ הִיָּתָה פְּרֹנְסָה וְהִיא יוֹשֶׁבֶת בַּעֲרֵב
 עֲטֹרוֹת שָׁמָּה: חַת־חָמַר. חֲמַרִּים הֵיוּ לָהּ בִּירִיחוֹ וּכְרַמֵּיהָ כַּרְמֵהּ וְחַמִּים בְּנִקְעַת בֵּית אֵל שְׁהוּא
 מִקּוֹם שְׁמֹוֹעַפֶּר חִיּוֹר: כַּהֲרֵם אַפְרַיִם. נַטוּר מִלְכָּא. אֹוֹם אִנִּי שְׂמוֹכְרִין אֹוֹתָם לְיוֹכְרֵי חָרָם. וְיֵשׁ
 פּוֹחֲרִין

ב א ו ר

(ב) בַּחֲרָשֶׁת הַגּוֹיִם, לְדַעַת הַרְלַב־גַּעַן חֲרָשֶׁת מְלַשִּׁין מַעֲשֶׂה חָרָשׁ (שְׁמֹוֹת כ"ח י"א), וְנִקְרָאת הַעִיר כֵּן כִּי
 כָּל הַגּוֹיִם מִסְבִּיב וְקַנְזוֹ וְשָׁלְחוּ בּוֹנִים חָרָשִׁים אֲשֶׁר הִשְׁתַּדְּלוּ לְבָנוֹת מַצְבֵּר גָּדוֹל וְחֹזֵק מִפְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 בַּחֲכִלִית הַחֹוֹקֶף, וְכֵן חָמִי נִתְקַיֵּף כְּרַב־עַמְמִיא, וְנַעֲלַת כּוֹלֶם הָרִימוֹ הַעִיר לַהֲיוֹת רֹאשׁ כָּל הַמַּמְלָכוֹת
 לְמַלְכֵי כְּנַעַן חֲלָף חָנוּר אֲשֶׁר שָׂרֵף יְהוֹשֻׁעַ (שֶׁסִּיסְרָא י"ג), וְאִ"כ וְהוּא יוֹשֵׁב שָׁם עַל יַבֵּין, וְגַם סִיסְרָא
 הוֹשִׁיבוֹ שָׁם לְעַמּוּד עַל מַשְׁמַרְתֵּי הַמַּצְבֵּר וְאֹנְשֵׁי הַנֶּגֶב וְהַרְכָּב. וְאִם נֹאמַר כִּי קָרִית מֶלֶךְ רַב נִקְרָאת
 ג"כ מֶלֶךְ כְּמוֹ שְׁהוֹכַחְתִּי בִּיהוֹשֻׁעַ (י' כ"ח) סַר הַהֲכַרָּת לֹוֹמֵר, כִּי זֶה מֶלֶךְ אַחֵר הִיָּה וְשָׁמוֹ כַּשֵּׁם
 הַמֶּלֶךְ הָרִאשִׁין וְנִפְרַט כַּהַעֲדָר הַעַד לַהּוֹכִיחַ שְׁכָל מַלְכֵי כְּנַעַן וְקָרָאִים יַבֵּין. (ד) אִשָּׁה לַפִּידוֹת,
 רַב־הַמְּפֹרָשִׁים אֲמַרוֹ שֶׁסִּיסְרָא הִיָּה בֵּיתָהּ וְהוּא בֵּיתָהּ וְנִקְרָא לְפִידוֹת קְרוּבִים כְּעִינִין, וְזֶה
 רְשׁוֹן, כִּי דְבוּרָה לֹא דְנָרָה עַמּוֹ כְּדָבַר אִשָּׁה אֵל כַּעֲלָה, וְאִין אֲחִינוֹ יוֹדַע לַהֲטַעִים הַסָּבֵב מְדוּעַ
 הַעֲלִים הַכְּתוּב שֶׁהִיא אִשָּׁת בֵּיתָהּ, וְלֹא הוֹזִיב עוֹד שֶׁסִּיסְרָא לַפִּידוֹת? לָכֵן מִסְתַּכֵּר שֶׁהוּא תָּאָר לַהַגִּיד
 כַּחַמְדָּת הַכְּבוֹדָה אֲשֶׁר לֹא הִיָּתָה כְּמִרְאֵה הַבְּרַק, וְלַדַּעַת הַרְדִּיא וְכַמּוֹהֵי הַרְלַב־גַּעַן הִיָּה מַעֲשֵׂה
 חִיִּים וְזִרְזִיִם מֵאֵד עַד שְׁהִיָּתָה כְּמוֹ לַפִּיד אֵשׁ, וְהַנִּרְאֵה אֵלֶי עוֹד כַּהַעֲרָאֵת הַתָּאָר הוּא כִּי ה' נָחַן
 לָהּ לְשׁוֹן לְמוֹדִים עַד שֶׁנִּדְמָה זֹוֹכֵר אֲמַרִי פִּיהָ כְּעִין לַפִּידוֹת אֵשׁ וְכַמּוֹ שְׁחַרְגַמְתִּי. שְׁפַטָּה, בִּינוּנֵי
 מִהַקֵּל כַּפְלֵס אֵשׁ אֶכְלָה קַשׁ (כֵּן מֶלֶךְ). (ה) חַת־חָמַר דְּבוּרָה, הַרְדִּיא הִנִּיא כַּשֵּׁם חוֹלֵל הַחֹמֶר
 נִקְרָאת חָמַר דְּבוּרָה לְפִי שְׁחַרְגַמְתִּי שֶׁסִּיסְרָא מִיּוֹקָת רַבָּקָה, כְּחַבֵּב כֵּן בֵּין הַרְמָה וּבֵין בֵּית אֵל
 וְכַתּוּב לַהֲלֵךְ וְתִקְבַר מִחַת לְבֵית אֵל ע"כ. וְעַל דֶּרֶךְ הַפְּשׁוּט נִקְרָא הַחֹמֶר עַל שְׁמֹוֹ וְכַמּוֹ שְׁבָאָר
 הַרְלַב־גַּעַן כִּי מוֹהַגָה הִיָּתָה לְשַׁבֵּת כַּמַּשְׁפֵּט כַּמִּקּוֹם הַהוּא. וְהִנֵּה הַמִּקּוֹם אֲשֶׁר יֵשְׁבוּ לַפְּנִים כַּמַּשְׁפֵּט
 הִיָּה

בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לַמִּשְׁפָּט: (ו) וְחִשְׁלַח
 וְתִקְרָא לְבָרְקִי בֶן-אֲבִינָעִם מִקְדָּשׁ
 נִפְתָּלִי וְתֹאמֶר אֵלָיו הֲלֹא-צִוְּהוּ
 יְהוָה אֱלֹהֵי-יִשְׂרָאֵל לֵךְ וּמְשַׁכֵּת
 בְּהַר תְּבוֹר וּלְקַחְתָּ עִמָּךְ עֶשְׂרֵת
 אֲלָפִים אִישׁ מִבְּנֵי נִפְתָּלִי וּמִבְּנֵי
 זְבֻלֹן: (ז) וּמְשַׁכְּתִי אֵלָיִךְ אֶל-נַחַל
 קִישׁוֹן אֶת-סִיסְרָא שֶׁר-צָבָא יִבִּין
 וְאֶת-רֶכְבּוֹ וְאֶת-הַמּוֹנֵוֹ וְנִתְּתִיהוּ
 בְּיָדְךָ: (ח) וַיֹּאמֶר אֵלָיִךְ בָּרְקִי אִם-
 תֵּלְכֵי עִמִּי וְהִלַּכְתִּי וְאִם-לֹא תֵּלְכֵי
 עִמִּי לֹא אֵלָיִךְ: (ט) וְתֹאמֶר הֲלֹךְ
 אֵלָיִךְ עִמָּךְ אֲפֹס כִּי לֹא תִהְיֶה
 תַּפְאֲרֶתְךָ עַל-הַדָּרָךְ אֲשֶׁר-אַתָּה

ישראלים צאנען צו איהר הין
 צוגעריכט. (ו) איינסט שיקי
 טע זיא אונד בעריעף ברק דען
 זאָהן אבינועם'ס אויס קדש
 נפתלי, דען זיא אלוף אנה
 שפראך: וואהרליך! זא האט
 דער עוויגע דער גאטט
 ישראל'ס בעפאהלען: געהע
 הין, אונד ציהע דוך אויף
 דעם בערגע חבור צוזאמען,
 נאכדעם דוא צעהן טויענער
 מאן פאן דען זעהנען נפתלי'ס
 אונד זבולן'ס מיט דיר גענאמט
 מען. (ז) איך אבער ווערדע
 דיר ענטגעגען פיהרען ביים
 באַע קישון דען סיסרא דען
 הער פיהרער יבין'ס מיט זיי
 נער וואגענבורג אונד זיינער
 שטרייטקראַפֿט, אונד איהן
 אין דייע הענדע געבען.
 (ח) ברק ענטגעגעטע איהר
 ווען דוא מיט מיר געהעסט,
 דאן געהע איך געהסט דוא

הולך

אבער ניכט מיט מיר, דאן געהע איך אויך ניכט. (ט) זיא ערוועדערטע: נוון דען זא געהע
 איך מיט דיר, אבער ניממערמעהר ווירד דער רוהם דיין זיין, אויף דעם צוגע דעם דוא
 פֿאַלגסט

ר ש י

סותרין עפר חור שדה זרע כמו שדה הלכן: (ו) הלא לזה. ביד משה בני המרס הזרימס כך
 שנויה במכילתא:

ויעל

ב א ו ר

היה נשער בת רבים מקום מלא מבני אדם עונבים ושנים להראות לעיני כל כי לא בשחד ישפטו
 ולא במשכיר יורו, ולכן גם דבורה ישנה בפתח עינים תחת חומר. (ו) הלא צוה, כמו הנה לזה
 וגם נלשון שומרונית בל הלא במקום הנה, וכן בעברי הלא האה בעבר הירדן (דברים י"א ל')
 טעמו הנה האה, והרננת ה"א השאלה והתימה היא להעדר השלילה כלומר באמת לזה ה'קן.
 ומשכח, תמשוך ישראל ותפתח בדברים עד שתניאם בהר תבור כי יראים היו מחיל סיסרא לפיכך
 היו לרבים פתוי ודברים רבים (רד"ק). (ז) ומשכחי, והש"י יסנן שימשך אליך. ואת רכבו,
 את כל הרכב כמו שהרגמתי. (ט) אפס כי לא תהיה חפארתך, לדעתי מלת אפס כאן היא
 מלת הקריאה מענין אפס בסף ולשון מניעה והפסק הוא, כלומר מדל לחשוב מחשבה זו כי לא
 תהיה וגו' כאו שיאמר הלועז: ואם חב! וכעין זה טעם מלה זו בדרשת רבי ראובן בראשית רבה
 פרשה מ' ח"ר ראובן לשון יוני היא אפס אצרה לו מה אצ סבור וכו' ובכר מסורש בערוך (עיין
 מערכי לשון ערך אפס מה שהנאחי בשם ארני דודי הרב הגדול הסכם הכולל מו"ה יעקבא

פֶּאָלגסט; דען אין דיא האַנד
 איינעס ווייבעס ווירד דער עווי
 גע דען סיסרא ליפערן. דאָ
 רויף מאַכטע זיך דבורה אויף
 אונד גינג מיט ברק נאָך קדש.
 (י) ברק כעריעף זכולן אונד
 נפתלי נאָך קדש, אונד אין
 זיינעס געפֿאלגע צאָג איין
 העער פֿאָן צעהנטוויזענד מאַן,
 אונד דבורה צאָג מיט איהם.
 (יא) חבר דער קיניטע דער
 זיך פֿאָן יענעס קין טרעננטע,
 דער פֿאָן דען נאָכקאָממען
 חיכב'ס דעס שוויגערפֿאָטערס
 משה'ס וואָר, שלוג זיין צעלט
 אויף אין דעם האַינע בייא
 צעננים אונווייט קדש. (יב) אַלס
 מאַן דעם סיסרא אַנצייגטע,
 דאָס ברק דער זאָהן אבינועס'ס
 אויף דען בערג חביר געצאָג
 גען זייא; (יג) דאָ בעפֿעהליג
 טע ער זיינע גאַנצע וואַגענ
 בורג, ניין הונדערט אייווערנע
 שטרייטוואַגען, אונד אַללעס
 פֿאָלק דאָז ער בייא זיך האַט
 טע, פֿאָן דער פֿעסטען פֿעל
 קערשטאָרט נאָך דעם שטראָמע קישון הין.

הוֹלֵךְ כִּי בֵּיַד אִשָּׁה יִמְכַר יְהוָה
 אֶת־סִיסְרָא וְתָקַם דְּבוּרָה וַתִּלְכֶּךָ
 עִם־בָּרַק קְדֻשָּׁה: (י) וַיִּזְעַק בָּרַק
 אֶת־זְבוּלֹן וְאֶת־נַפְתָּלִי קְדֻשָּׁה
 וַיַּעַל בְּרַגְלָיו עֵשְׂרֵת אַלְפֵי אִישׁ
 וַתַּעַל עִמּוֹ דְּבוּרָה: (יא) וַחֲבֵר הַקִּינִי
 גַּפְרֵד מִקֵּין מִבְּנֵי הַבְּבַחְתָּן מִשָּׁה
 וַיֵּט אֹהֶלוֹ עַד־אֶלְזֹן בְּצַעֲנֵי־ים
 אֲשֶׁר אֶת־קְדֻשָּׁה: (יב) וַיִּגְדּוּ
 לְסִיסְרָא כִּי עָלָה בָרַק בֶּן־אֲבִינֵעַם
 הַר־חֲבֹר: (יג) וַיִּזְעַק סִיסְרָא אֶת־
 כָּל־רִכְבּוֹת־שָׁעַ מֵאוֹת רֶכֶב בְּרוֹז
 וְאֶת־כָּל־הָעַם אֲשֶׁר אִתּוֹ מִחֶרְשֵׁת
 הַגּוֹיִם אֶל־נַחַל קִישׁוֹן: (יד) וַתֹּאמֶר
 דְּבוּרָה אֶל־בָּרַק קוּם כִּי זֶה הַיּוֹם
 אֲשֶׁר נָתַן יְהוָה אֶת־סִיסְרָא בְּיָדְךָ

בצעננים קרי
 הלא
 דען הייטע איזט דער מאַג, אַן וועלכעס דער עוויגע דען סיסרא אין דיינע הענדע ניבט;
 וואהר=

ר ש י

(י) ויעל ברגליו. עמו: (יא) חילין בלע: גוים. מישר אגניא מקום מישר של בלעים מרוש"ק בלע"ו
 והוא אגניא גביס במין גומ' שהמים נקבלים שם אגני דארע' מקרון: (יב) מחרושת הגוים אל נחל
 קישון. הועיקס שילכו אל נחל קישון מחרוש' הגוים שהוא יושב שם:

בשמחה

ב א ו ר

סג"ל לנדא"כ"ע), כי אפס בלשין יוני ענין עזיבה ומניעה הוא. (יא) אילון בצענים, בן כחיב
 וקרי בלעננים והכל ענין אחד והוא שם מקום נקרא בן על ענין ידוע אללס זה לשון הרד"ק, וגם
 יונתן לא תרגם אלון בלעננים בספר יהושע (י"ט ל"ג); אולם באן תרגם מישר אגניא ופי' רש"י
 מקום מישר של בלעים מרישק בלע"ו והוא אגניא גביס במין גומות שהמים נקבלים שם
 (כמו דהנהו) באגני דארעא מקרון (נב"ק ס"א ז'), עיין במרסא לשון שם ד"ה באגני
 והבלע"ו הוא maraiche או marais (גוסקל, חיון מיט טאָט חנגעפֿילטער גרעכען).
 (יג) ויזעק, הספעיל יורה ג"כ הקריחה בסקודת שר כנא לאסיפה ע"קליני אוסי המלחמה הסוים
 למשמעו

הלא יהוה יצא לפניך וירד ברק
 מהר תבור ועשרת אלפים איש
 אחרייו: (טו) ויהם יהוה את-סיסרא
 ואת-כל-הרכב ואת-כל-
 המחנה לפי-חרב לפני ברק
 וירד סיסרא מעל המרכבה ויגם
 ברגליו: (טז) וברק רדף אחרי
 הרכב ואחרי המחנה עד חרשת
 הגוים ויפל כר-מחנה סיסרא
 לפי-חרב לא נשאר עד-אחד:
 (יז) וסיסרא גם ברגליו אל-אהל
 יעל אשת חבר הקניזי כי שלום
 בין יבין מן-חצור ובין בית-חבר
 הקניזי: (יח) ותצא יעל לקראת
 סיסרא ותאמר אליו סורה אדני
 סורה אלי אר-תירא ויסר
 אליה האהלה ותכסהו בשמיכה:

ויאמר

וואהרליך! דער עוייגע זעלכסט
 ציהעט פֿאַר דיר הער. דאָ-
 רויף איילטע ברק פֿאַם בער-
 גע חבור הערונטער אונד
 צעהן טויזענד מאן איהם נאָך.
 (טו) דער עוייגע טריב פֿערוויר-
 רענד דען סיסרא, דיא נאָנ-
 צע וואַנענבורג, אונד דאָן
 גאַנצע העער אין דיא שערפֿע
 דעם שווערדטעם פֿאַר ברק,
 דאָך סיסרא שפראַנג פֿאַם
 וואַגען העראַכ, אונד פֿלאַה
 צו פֿיסע. (טז) ברק פֿערפֿאַלג-
 טע דיא וואַנענבורג אונד דאָן
 העער, ביז צור פֿעסטען פֿעל-
 קערשטאַרט, אונד דאָן זעמט-
 ליכע העער סיסרא'ס פֿיעל
 דורך דיא שערפֿע דעם
 שווערדטס, ניכט איין איינציג-
 גער ענטקאַם. (יז) אַבער
 סיסרא פֿליכטעטע צו פֿוסע
 אין דאָן צעלט דער יעל, דער
 פֿרויאַדעם קיניטען חבר, דען
 עס הערשטע איינטראַכט צווי-
 שען יבין דען קעניג חצור'ס,
 אונד דעם הויזע חבר'ס דעם
 קיניטען. (יח) יעל גינג דעם
 סיסרא ענטגענען, אונד

שפראַך צו איהם: קעהרע דאָך, מיין הערר! קעהרע דאָך ביא מיר איין, פֿירכטע ניכטס
 ער קעהרטע צו איהר איין אין דאָן צעלט, אונד זיא בעדעקט צו איהן מיט איינעם טעפֿפֿין.

ער

ר ש י

(יח) נשמיכה. תרגום יונתן בגוננא ופירוש רב האי גוננא גלופקרין קוט"א בלע"ו:

נאד

ב א ו ר

לשמעתו למלא אחיו את כל אשר יורה, וכמו שתרגמתי. (טו) ויחם ה', המהומה היתה
 כאשר בקשו ידים לנוס, נסלו המונים המונים כמוכים בסנוורים בחרבות גבורי ישראל.
 (יז) וסיסרא גם ברגליו, כאשר ירד מעל המרכבה. אל אהל יעל, ולא אמר אל אהל חבר
 הקניזי, מזה יש להוכיח כי כבר מת בעלה, ועד אשר בא אחיו ואומר כי שלום בין יבין ובין בית
 חבר, ואלו היה חי היה אומר בין יבין ובין חבר, ולכן לא שאל סיסרא לשלום בעלה; ואזר כי
 סיסרא הפיר ברית השלום עם ישראל כאשר פעל השם בהאזנו אותו ואת כל מיליו אל נחל קישון,
 מלאה גם יעל מענה ומקיס לעזות מה שעשתה. (יח) בישמיכה, ת"י בגוננא ופירש רב האי
 גוננא

חרגום אישכנזי

(יט) ער שפראך זאדאן צו אהר : ניב מיר דאך איין וועניג וואססער צו טרינקען, דען איך ליידע דורשט. ויא אכער עפֿענטע דען מילך. שלויך, גאב איהם צו טרינקען אונד דעקטע איהן דאן וויעדער צו. (כ) הירוויף זאנטע ער צו איהר : שטעללע דין דאך אן דען איינגאנג דעם צעלטעם, זאללטע עטווא איינער קאטמען דער דין פֿראנט אונד שפריכט : איזט יעמאנד היר ? זא אנטוואר : טע : נימאנד ! (כא) נון נאָהם יעל דיא פֿרויא דעם חבר'ס

שופטים ד

(יט) וַיֹּאמֶר אֵלֶיָּהּ הֲשָׁקִינִי-נָא מֵעַט-מַיִם כִּי צָמְתִי וְתַפְתַּח אֶת-נְאוֹד הַחֲלָב וְתִשְׁקָהּ וְתַכְסְּרֶנּוּ: (כ) וַיֹּאמֶר אֵלֶיָּהּ עַמֵּד פֶּתַח הָאֵהָר וְהִיָּה אִם-אִישׁ יָבֵא וְשָׂאֲלֶךָ וְאָמַר הִישִׁיבֵנִי אִישׁ וְאָמַרְתְּ אֵין: (כא) וְתַקֵּה יַעַל אֶשֶׁת-חֵבֶר אֶת-יָתֵד הָאֵהָר וְהָשֵׁם אֶת-הַמִּקְבֵּת בִּידֶהָ וְתָבוֹא

אליו חסר א'

דען שפיטצפֿאלק דער היטטע, ערגרין צוגלייך דען האממער מיט איהרער האנד, שלויך געהיימ

ר ש י

(יט) נאך החלנ. שהחלב מכניד את הגוף להיות נרדס : (כ) עמד פתח האהל. זרזי עלמך נדבר ים פותרים עמוד כמו לעמוד : (כא) ימד האהל. קניל"א בלעז שחוקעין בארץ עם שיפולי האהל

ב א ו ר

גונכא גלופקרין קוט"א (רש"י) cotte (קחטלע), עיין מרפא לשון שנהג"א א' ד"ה גלופקרא. חולם גם מכבר אשר ענל חזקתל במים להשקיט החום בפרשו על פני מלך ארם (מלכים ב' ח' ט"ו), ת"י נסס גונכא ואין דרך לעשות כן נכסות ענה בגלופקרא כי גם על פני איש נריא לא חותר בו נשמה, ואם גם היה רלונו לדעת המפורשים להחיש מוחו, לא יבחר עור כזה אשר סיד יגלה את אשר זמס לעשות, וגם סיסרא לא הרשה זה ליעל ולא נחנה לכסותו עם בגד עב שחששו לשבב עליו; לכן מסתבר שמיכה היא כעין מלעות הגהוגות בארלות בני קדם והמרוחות על ערסות ופססלים שקורין (דיווחן), והיא עשויה לנוי לשנת עליה וגם לסמיכת הגווה למרגוע, נקראת בלשון המשנה כסת והיא מכבר לדעת הרמב"ם בפ"ה פירק' דגרבנות משנה ד' באמרו וכסת היא המכבר שיטב אדם עליו, ואינו כר כמו שפי' הרד"ק שם, כ"ח מכסה לכה, ולכן לא אמר הרמב"ם על כסת שהיא עברית מלשון למתפרות כסחות (יחזקאל י"ג י"ח) שענינו כר, גם לא באר שהוא כר כ"א מכבר להודיע שהיא מכסה לכה, וכן ענין שמיכה וכמו שתרגמתי, ועי' שכה דאגת סיסרא בחשבו אס בוא יבוא אחד מן הרודפים בחזקה האהלה, יאמין שהשמיכה פרושה עלי כרים ונסחות. (כ) עמוד פתח האהל, לדעת הרד"ק וכן מלך עמוד מקור כמו ויכלת עמוד (שמות י"ח ב"ג), ופירושו ויאמר אליה לעמוד פתח האהל, ורש"י פי' עמוד זרזי עלמך בדבר, וכבר העיר הרב המבאר לסג"ה בפסוק לפתח הטאח רובן (בראשית ד' ז') שג"ל כי במקום בדבר כלל כזכר, כי אמירת לשון זכר לנקבה באה להורות על הזריוות והשחדלות העלום (והפלא על המגיהים אשר עד עמה לא השתדלו לחקן טעות זה), וההסך יורה לדעת מו"ל על הרפיון והחולשה, כמו שדרשו בפסוק אס ככה את עושה לי (צמדנר י"ח ט"ו) חש כמו של משה כנקיבה. (כא) יחד האהל, לועז רש"י קביל"א cheville (פפוקק, טפיטין פפוקק) שחוקעין בארץ עם אולי יריעות האהל. המקבה, לועז מרטי"ג marteau (המחטער) ועיין הכלל שהוריתי במרפא לשון שבת ס"ב ב' ד"ה כלל בדבר מלות לועזיות שכוון י"ט בלאט

אֱלֹהֵי בְּלָאט וְהִתְקַע אֶת־הַיִּתְדוֹ
בְּרַקְתּוֹ וְהִצְנַח בְּאָרְץ וְהוּא־נִרְדָּם
וַיַּעַף וַיִּמָּת: (כג) וְהִנֵּה בָרַק רָדַף
אֶת־סִיסְרָא וְהִצָּא יָעַל לְקַרְאֲתוֹ
וְהִאֲמַר לוֹ לֵךְ וְאֲרַאךָ אֶת־הָאִישׁ
אֲשֶׁר־אַתָּה מִבְּקֵשׁ וַיָּבֵא אֵלָיָה
וְהִנֵּה סִיסְרָא נָפַל מֵת וְהִיִּתְדוֹ
בְּרַקְתּוֹ: (כד) וַיִּכְנַע אֱלֹהִים בַּיּוֹם
הַהוּא אֶת יָבִין מֶלֶךְ־כְּנַעַן לְפָנָיו
בְּנֵי יִשְׂרָאֵל: (כה) וַתִּלְךְ יָד בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל הַלּוֹךְ וְקִשְׁרָה עַל יָבִין
מֶלֶךְ־כְּנַעַן עַד אֲשֶׁר הִכְרִיתוּ אֶת־
יָבִין מֶלֶךְ־כְּנַעַן:

והשר

געהיימניספאלל אויף איהן
צו, אונד טריב דען שפיטצ-
פאלאק אין זיינע שלעפע דאס
ער אין דיא ערדע פוהר,
דא ער בעטייבט אונד ער-
מאטטעט וואר — זא פערשיד
ער שנעלל. (כג) אונד זיעהע
דא! ברק דער דען סיסרא
פערפאלגטע — יעל גינג
איהם ענטגעגען אונד זאנטע
איהם: קאם! איך ווילל דיר
דען מאן צייגען, דען דוא
זוכסט. ער טראט צו איהר
הוינין, זיעהע! סיסרא לאג
טאד דא, דער פאלאק נאך
אין זיינער שלעפע. (כד) זא
אונטערו ארף גאטט אן יענעם
טאגע דען יבין כנען'ס קעניג
פאר דען קינדערן ישראל'ס.
(כה) דיא מאלט דער קינדער
ישראל'ס דעהנטע זיך איבן-
מער מעהר אונד דריקענדער

אויס, איבער יבין דען קעניג כנען'ס ביו זיא דיעוען קעניג יבין גענצליך פערטילגט
האטטען.

דא

ר ש י

האלל לסוטעו: האקנת. ארופתא מרטי"ל בלע"ז: בלאט. ברו חרש: ומלנח בארן. ונעלח
בארעח: (כב) ברקתו. בנדעיה ניל"ה טימפי"ה בלע"ז ומחנה ברקתו ונארן:
בצדוע

ב א ו ר

בלאט, בפתר כי ענין לאט הפתח והנסוי ואינו כמו הסולנים לאט שענינו בנתת כתי"ש
בניח כזו ויהלך אט (א"ש"כ"א כ"ו) כי בלא"ד נוספה; ואם גם לרש"י דעת אחרת במלה זו,
עיי'ן פירושו בראשית ל"ג י"ד, חגלם באן פירש בלאט ברו חרש, וכיון על יונתן שחרגס בלאט
ברו, כלומר בפתח כמו שחרגס חרש ניהושע (ב' ח'); והיתה בוונתה אס יקיץ משלחו פתאום לא
יכיר את אשר זממה לעשות ויחשוב על פי הכרת פניה כי יש את נפשה לגלות אזנו דבר פתח,
ולכן תרגמתי געהיימניספאלל. ברקתו, ת"י בלדעיה, ולעזרש"י ניל"ה טימפי"ה, והו"ל אית'
nella tempia (חין דיוחטנע"ע), עיי'ן מרפא לאון שנת פ' ב'ל"ה כלכל ליד ע"א. והצנח,
ת"י ונעכת נחרעט, היתד עברה רקתו ונתקעה בחין (רד"ק). והוא נרדם ויעף וימח, אס
ינאשו השועלים רכופים זה אחר זה יורו על מהירת חבלית הפעל האחרון, כמו ונקומה
ונלכה ונחיה (בראשית מ"ג ח') ענינו למען נחיה חיה מהר. וכן לאען יראו וידעו וישכילו (ישעיה
מ"ח ב') כלומר אז ישכילו חיה מהר, וכן כזן אחר שהיה נרדם ויעף, מת מיד בהרף עין ולח
הקיבו נעינת היתד בצקנת, כי לא הרגיש מאומה בהכותה.

העצמת

ה (א) דאמאהלם זאנג דבורה
 אונד ברק דער זאָהן
 אבינעם'ס וויא פּאָלגט:
 (ב) צערריטטונג וואָר אין
 ישראל; אונד קיהן ערהעבט
 זיך פּרייאַמוטה וויעדער, זאָ
 דאָנקט דעם העררן דאָפּיר!
 (ג) פּערנעהמעט, קעניגע!
 פּירשטען מערקעט אויף! איך
 ווילל דעם עוויגען, איהם
 ווילל איך זינגען, דעם רעטט
 טער ישראל'ס איין דאָנקליעד
 זינגען. (ד) אַלס דוא פּאָן
 שער אויסנינגסט, הערר!
 איינהער צאָנסט פּאָם געפּיל.

ה (א) ותשר דבורה וברק בן
 אבינעם ביום ההוא לאמר:
 (ב) בפרע פרעות בישראל
 בהתנדב עם ברכו יהוה: (ג) שמעו
 מלכים האזינו רזנים אנכי יהוה
 אנכי אשירה אזמר ליהוה אלהי
 ישראל: (ד) יהוה בצאתך משעיר
 בצעדה משנה אדום ארץ
 רעשה גם שמים נטפוגם

עבים

דע אדום'ס, ערבעכטע דיא ערדע, דיא היממעל טרייטען, געוועסער טרייטען

דיא

ר ש י

ה (ב) בפרוע פרעות בישראל בהתנדב עם. כשאנ פרעות על ישראל שפרו בהם ענו'ס על
 עונם את ה' והתנדב העם לשוב בתשובה מעתה נרכו את ה' על התשובה שעשה: (ג) אנכי
 אנכי. כפול. שמעתי מדרש אגדה לא קפח הקב"ה שכר חבור וכרמל שנאו למחן תורה למח
 עליהם את התורה וחזרו בנשח הפנים אמר להם הקדוש ברוך הוא סוף שאי פורע לנס כפלים
 נאמר בסיני אנכי ה' אלהיך בחבור יאמר אנכי נאמר בסיני אנכי ה' אלהיך בכרמל יאמר
 כפול ה' הוא האלהים ה' הוא האלהים בימי אליהו: (ד) ה' בלאתך משעיר. זה מתן תורה נמה
 שנאמר ורח משעיר למו (דברים ל"ג). ומה עניינה לכאן כך אמרה דבורה קשה היא התורה
 לפרוש ממנה ועונם היא לידבק בה שהרי נמור' ובגבורה נימנ' ולכך נמסרו ישראל ביד האויבים
 על פרישתם הימנה וכשהתנדבו לעסוק בה נשעו. כל זה יש ללמוד מתרגומו של יונתן: נטפו.
 הזילו

ב א ו ר

הערת השירה הזאת מסורה היא לנו מראש כל המתרגמים הרב החכם הכולל הרמב"ם
 י"ע; ומי יהיו לשנות נחות לשון למודים? ומי יעשיל לכוון מיתרי הכנור אשר כבר
 כוננו ידי מנלח בניגונות? לכן גם אנכי הלכתי בעקבות המתרגמים הענוים אשר
 לפני, וחמתי העתקת השירה תהיה לעד כי מעשה ידי חמך היא.

(א) וחסר דבורה וברק, ע"ל אז ישיר משה ובני ישראל, היא עשתה וסדרה זה השיר ונרק
 נטפל עמה לשורר אותה נזמר (מדברי הרד"א). (ב) בפרוע פרעות, מתורגם כפי רש"י
 שהוא מענין הריסה וסתירה וטבחו בפרוץ פרעות בישראל ע"י אויביהם, ונא הגי' תמונת הדי'י
 כמו לוק ועוק הנהוג בשתי הלשונות חלומות עברית וארמית כידוע. וי"מ בנקום נקמות,
 תרגום נקום נקמת (ויקרא י"ט י"ח) אימתפרע פורענות, שנקם השם נקמותו על ידי ישראל.
 בהתנדב עם, ועתה מתנדבים ומתגברים לפרוק מעל לוואריהם עול מלך כנען. וטעם ב"ת
 בהתנדב כמו בלאתם מאלרים (יהושע ה' ה'), ענינו הילודים אשר לאתם ממלרים, וכן נאן אחר
 התנדבות זו נרכו ה'; או טגם ברכו ה' על הרעה ועל הטובה, על הפירכה ועל התשובה. (ג) אנכי
 לה' אנכי אשירה, אמרה לי יאתה לזיר שיר תודה כאשר נבאה מראש כי לא תהיה תפארתך על
 הדרך וגו' כי ביד אשה ימנר ה' את סיסרא. (ד) ה' בצאתך משעיר, רוב המפורשים פירשו ענין
 זה על מתן תורה שזרדו ההרים ינטפו מים, וכן טעם זה סיני כמו שנאמר וימרד כל ההר מאד
 וכמוהו חרדו הר שעיר והר פארן; והראב"ע פי' כי הוא רמו למלחמות שנלחם הקב"ה בעגור
 ישראל

עבִים נִמְפוּ מַיִם: (ה) הַרִים נִזְלוּ
 מִפְּנֵי יְהוָה זֶה סִינֵי מִפְּנֵי יְהוָה
 אֶרְהִי יִשְׂרָאֵל: (ו) בִּימֵי שִׁמְגַר
 בֶּן-עֲנַת בִּימֵי יַעַל חִדְלוּ אֲרָחוֹת
 וְהִרְכִי נְתִיבוֹת יִלְכוּ אֲרָחוֹת
 עֵקֶל קִלּוֹת: (ז) חִדְלוּ פְּרִזּוֹן
 בְּיִשְׂרָאֵל חִדְלוּ עַד שִׁקְמַתִּי
 דְּבוּרָה שִׁקְמַתִּי אִם בְּיִשְׂרָאֵל:
 (ח) יִבְחַר אֱלֹהִים חֲדָשִׁים אוֹ
 לֶחֶם שְׁעָרִים מִגֶּן אֵם-יִרְאֶה
 וְרַמַּח בְּאֲרָבַעַיִם אֶלְפֵי בְּיִשְׂרָאֵל:

דיא וואַלקעו העראב: (ה) דיא
 בערגע פֿלאַסען פֿאַר דעם עוויג-
 גען דאַהין, יענער סיני פֿאַר
 דעם עוויגען, דעם גאַטטע
 ישראליס. (ו) אין שמגר'ס,
 זאָהן דעם ענת טאָגען, אין
 דען טרויערפֿאַללען טאָגען
 יעליס, פֿערעדטען געבאַהנ-
 טע שטראַסען, אונד וואַנדע-
 רער וואַסען קרוממע פֿאַדע.
 (ז) פֿערעדט לאַגען ישראליס
 געפֿילדע, ביו איך דבורה
 אויפֿשטאַנד, — איך אויפֿ-
 שטאַנד. מוטטער אין ישראלי.
 (ח) נייע געטטער האַבען זיא
 געוועהלט; דאַ וואַר אין טהאַ-
 רען קריגסוואַוסה. טאַן זאַה
 ניכט שילד ניכט לאַגע, ביוא
 פֿיערציג טויזענדען אין ישראלי.

לבי
 ר ש"י

הזילו טל מחייה: (ה) הרים נזלו - כמים נוזלים נמוגו: זה סיני. נבר מפורש מה נראה בו
 עשן כולו וקול ולפידים ואש מפני ה' והרי זה מקרא קצר זה סיני מה אירע בו מפני אשר ירד
 עליו ה': (ו) בימי שמגר בן ענת בימי יעל. מלמד שאף יעל שפטה את ישראל בימיה: חדלו
 ארמות. היו יראים ישראל ללאת לדרכם מפני האויבים והיו הולכים דרך עקלקון בהמכת:
 (ז) חדלו פרזון. ערי הפרזי שאין להם חומה חדלו מהיות יושבים בהם מפני האויבים ונאסמו
 אל ערי המבצר: עד שקמתי. כמו שקמתי וכן שאתה מדבר עמי: (ח) יבחר אלהים חדשים או
 לחם שערים. כשנחר לו ישראל אלהים חדשים אז הוזקו למלחמה בשעריהם ראו עמה בהתנדב עם
 אס יראם בישראל מגן ורומח שכריך להלחם בארבעים אלף ראשי גייסות שהניח השונא עליהם
 וכולם הממס המקום במלחמת הכוכבים ונחל קישון גרפס: שערים. כמו כי ימלא בקרבך באחד
 שעריך

ב א ו ר

ישראל, וכן דרך רוב הנביאים להתחיל משלי אירתם בכל היד המזקה ונכל המורח הגדול אשר עשה
 ה' לישראל, כמו ורח משעיר למוגו' נברכת משה; אלהים בלאחד לפני עמך כעורך בישימון
 וגו' במזמור לדוד; אלוה מתימן יבא וקדש מהר פאון בתפלה לחנקיק, כי זה התחלת ישראל
 להיות לו לעם ולגוי קדוש (מדברי רד"ק ורלב"ג). (ו) בימי שמגר, נבר הודעתי למעלה (ד'
 א') כי לא היה לאל ידו להיות שר נבא וסופט כעמניאל בן קנולא כאהוד בן גרא, וגם יעל אשר
 שפטה את ישראל בעת ההיא לא היתה במדרגת דבורה וגם היא לא השיגה יותר מיבין מלך
 בנען כ"א שלים ביחה, ועי' נפלו ישראל ממלחם מטה מטה, ומכנד עליהם יד האויבים סניב
 סניב עד אשר חדלו ארמות מבלתי יכולה ללכת בהם מספר אויב. והולכי נתיבוח, שהיו מוכנסים
 ללכת ולנבוא אל מקום אחר, חתרו ומקרו למכוא ארמות עקמימיות שלא יפלו ביד כר. (ז) פרזון,
 תאר למישור שאינו מוקף בהרים מלאון ערי הפרזי שאין להם לא מבצר ולא חומה. עד שקמתי
 דבורה, אשר בידה מנר ה' את האויב ולה יאתה חסאות הדרך, להללה בשערים בשם אס בישראל.
 (ח) יבחר אלהים חדשים, בעת שנחר ישראל אלהים אחרים אז היתה להם המלחמה בשערים,
 כי לא יכלו ללאת לחון מפני פחד אויב והיו ריב ומלח בינומם. מגן אם יראה, לא היו יכולין
 להראות

תרגום אשכנזי

שופטים ד

(ט) לבי לחוקקי ישראל
המתנדבים בעם ברכו יהוה:
(י) רכבי אתנות צהרות ישבי על-
מדין והלכי על-דרך שיהו:
(יא) מקול מחצצים בין משאבים

(ט) איך. וואקערע מעננער
ישראל'ס, דיא קיהנער פריי.
נוטה וויערער בעזעעלט, איך
וויהעט זיך מיין מוטטער.
הערץ! לאכפרייזעט דען
העררן מיט מיר! (י) דיא
איהר אויף שימסערנדען עזע.
לינגען רייטעט! דיא איהר
אויף ריכטערשטיהלען זיט.
צעט! אונד איהר וואנדערער
אויף בעפרייטען שטראסען!
פריירענגעוואנג דער הירטען,

שם

שטיממעט אין צום זענענסגעוואנג (יא)! שטיממעט אין צום

דיא צווישען טרענקען זיכער דיא העערדען פערטהיילען,

דאָרט

ר ש י

שעריך עיירות: (ט) לבי. אני דבורה לחוקקי ישראל לאהוב את חכמי ישראל שהתנדבו בעם
לאמר ברכו את ה' ושובו אליו: (י) רכבי אתונות לחורות. הסוחרים והשרים אירכנו מעתה על
אתונות לבנות השונות מבלי יראה ודאגת אויב ואתן שיושבין על מדין לשון דינים שהיו יראים
לעשות משפט בפרהסיא וכן תרגם יונתן דהו מתחברין למיתב על דינא ואתן שהולכין רגלי
על דרך שימו וספרו את המשועה הזאת אשר מקול המצללים אתכם אתונים ליסעים ומיכסין
היושבין גדודים נמערבות לארוב בעברי המים שם יתנו עתה רוכבי האתונות והולכי על דרך
את נדקות ה' ומה הן הנדקות נדקות פרונו בישראל שהשקיט את ישראל לשבון פרונו ולנחת
מפוזרים בימי שלט באשפת עם חז ירדו לשערים חזרו לערי מושבותם שנתנו מהם ליאסף
אל ערי המבצר: (יא) מחללים. פתר מנחם עורכי מלחמה וסודרי קרב ומכרו עם מלך חין לארבה
ויכא חלץ כולו לשון גדודים. ד"א מקול מחללים בין משאבים בשחייתם הולכים בין משאבים לשאוב מים
הייתם

ב א ו ר

להראות מגן ורומח להלחם באויביהם, ואע"פ שהיו ישראל רבים ארבעים אלף ויותר, והוא סך
חשבין ואע"פ כן היו נסים מפני אויביהם ונסגרים בעריהם, ואויביהם רודפים אותם עד השערים
(רד"ק), ובקרבם שלחו מדינים כמו שפירשתי. (ט) לבי לחוקקי ישראל, בכל השנעים היו זבולן
ונפתלי ראשונה אשר שמעו לקול נרוק לעלות אל הר חבור, ובחזק לבנם התנדבו את נפשם להלחם
ברכב ובחיל כנד אשר לסיסרא וזה המאגלו והחאשאו רוח אחיהם כאשר חרפו נפשם למות והרימו
נס ללכת אחריהם, והנה אנשי חיל כאלה חוקקים ונרגום נסלע לדור דור ומגשיהם לא יאספו
ונקראים חוקקים, וכמו שחרגם הרב, וענין הכתוב הגיון לבי לאנשי חיל בישראל. (י) צחורות,
לבנות, כמו וכמר נמר (יחזקאל נ"ז י"ח) כלומר הסוחרים רוכבי אתונות חסונות וטובות שלא היו
יבולין ללכת מפני האויב. עתה שימו וזמרו לאלהים ית' (רד"ק). על מדין, לדעת המסורה
מדין שם דרך היה כמו שנתמר מד לשון קרתא מדין וסכנה (יהושע ע"ו ס"א), מד לשון ארסא
יושבי על מדין ומד לשון דין להטות מדין דלים (ישעי' י' ב'), וכן דעת הרלב"ג, ולדעתו גם
שימו שם דרך וענין הכתוב, כי הסוחרים הנכבדים היו יושבים על דרך מדין ומתעכבים שם ולא
יוכלו להשלים דרכם הישר מהני פחד אויב, והטו דרגם ללכת על דרך חסר והוא דרך שימו שהיה
אורח עקלתון. והרד"ק פי' שהוא שם הנוצר ביהושע, אולם דעת הרב המתרגם נוטה יותר לפשט
המקרא כי ה"א נוספה, וכן פי' הרד"א שהיא כמו מדין דלים, וטעמו יושבי על כסא דין, שימו
נפלאות אל אשר עשה במלחמה זו. (יא) מקול מחצצים, הרדי"א באר מ"ם מקול היא מ"ם התמורה,
וענינו תמורת הקול שהיו נותנים המלכים, והם המורים בחלים, בין המשאבים, לאנשים
שהיו הולכים לשאוב מים, חלף זה יתנו עתה שם נדקות ה' ומשנמות לשמו, וכעין זה פירש הרד"ק.
ואנחם בן סרוק פתר מחצצים עורכי מלחמה וסודרי קרב ומכרו עם מלך חין לארבה ויכא חלץ
כלו

שׁוֹפְטִים ה

תרגום אשכנזי טז

שֵׁם יִתְּנוּ צְדָקוֹת יְהוָה צְדָקַת
פְּרוֹזוֹנוֹ בְּיִשְׂרָאֵל אֲזִירְדוּ לְשַׁעְרִים
עִם יְהוָה: (יב) עוֹרֵי עוֹרֵי דְבוּרָה
עוֹרֵי עוֹרֵי דְבָרֵי שִׁיר קוֹם בְּרֶק
וְשִׁבָה שְׁבִיָּה בְּאֲבִינַעַם: (יג) אֲזִ
יֵרֵד שְׂרִיד לְאֲדִירִים עִם יְהוָה
יֵרֵד לִי בְּגִבּוֹרִים: (יד) מְנֵי אֶפְרַיִם

דאָרט פרייווען זיא דעס עוויגען
וואָהלטהון, זיין וואָהלטהין
אין דען געפילדען ישראל'ס,
דאָ פֿאַן דען העהען, דעס עוויי
גען פֿאַלק, העראַכ אַן דיא
טהאַרע זיך וואַנטע. (ג) וואָהל
אויף, דבורה! וואָהל אויף!
ערוועקע דען גייסט צום
קריגסגעזאַנג! ציך הין, ברק!
פֿיהרע זיא פֿאַרט דיא בייטע
דעס קריגס, זאָהן אבינועס'ס!
(יג) שוואַכער רעסט צערי
טריטט מעכטיגעס פֿאַלק, אין

שרשם

הייפליין נאָטטגעווייהטער טריט העלדען גיעדער. (יד) עמלק'ס בעזיעגער קאַם
פֿאַן

ר ש י

הייתם יראים מקיל אננים חלוקי הנחל קיול"ג בלג"ז שהעובר עליהם נשמע קולם והייתם
יראים שלא ירגישו בכם חוייבים מעכשיו אין לחוש על זאת ומש"ה מזה עליכם ליתן הודיה.
לשמו: מחללים. לשון אבני חלוקי הנחל כמו ויגרם בחלץ (איכה ג'): (יב) עורי עורי דבורה
לשון שבת כפשוטו התגברי בשירחך. ורבותינו אמרו מפני שמהללה וואמרה עד שקאתי דבורה
נחמלקה הימנה רוח הקודש: (יג) אז ירד שריד לאדירים. ירד ירדה כמו לרד לפניו גויס שרידי
ישראל רדו באדירי העכו"ם: ה' ירד לי בגבורים. ירדה לי את גבורי העכו"ם: (יד) מני אפרים.
מן אפרים ילך את שורש יהושע בן נון לרדות בעמלק ליחלש אותו לפי מרב ומאונר מקרא זה
לעליון

ב א ו ר

כלו (משלי ל' כ"ז) לשון גדודים, ורש"י הביא עוד טעם מחללים שהם אננים חלוקי הנחל קליו"ג
(כל"ל) כלעו caillous (קיעו טטיינע) והעובר עליהם ההולכי' לאשוב מים נשמע קולם והיו יראים
שלא ירגישו החוייבים ועתה אין לחוש על זאת, ויהיה מחללים מלאון ויגרם בחלץ (איכה ג' ט"ו),
ולדעת הרב המתרגם הוא מלאון ומספר חדשיו חללו (זיב כ"א ב"א) שתרגם הכשדי אחפלו, והם
הרועים המחלקים העדרים בין שקמות האים, וסלת שיחו שלפניו עומדת במקום שנים, ומ"ס
מקול כמו מ"ס ומשיירי אבודנו (תהלים כ"ח ז') טעמו ובשירי, וענין הכתוב שיחו נקול מחללים
אשר שם יתנו ונו' וזהו קול שמחה וגיל כי לא יראו עתה מפני השודדים אשר באו לפנים לשלול
שלל ולכוזב. יחנו, יענווידברו הכדקות שעשה לישראל, חרנס ושננתם (דברים ו' ז') ותחנינון
(רד"ק וכן מלך), ופזה הענין פירשו חז"ל (דב"ב ח' א') גם כי יתנו בניו עתה אקכלס (הושע
ח' י') אשר עולא כסוק זה בלשון ארמי נאמר, ופי' רש"י יתנו תרגום של ישנו כמו ושננתם
ומנינון ע"ש. או ירדו לשערים, עתה לא יפחדו עוד מאוייביהם וילכו בטח משער לשער, מעיר לעיר.
(יב) עורי עורי דבורה, התחזקי והתגברי בשירחך. (יג) ירד, פיעל משרש רדה ובחשלומו
ירדה ענין מסשלה, ולמ"ד לאדירים במקום בי"ת כמו וישנו אמו לארץ (איוב ב' יג), ופירושו
הקנ"ה השליט ישראל שהוא שריד, באדירים בעם מלך יבין (מדנוי הרד"ק). ולדעת הרב הלצ"ד
נוספת כלמ"ד מדוע אדום ללבושך (ישעי' ס"ג ב') וטעם אדירים עם כמו אדיר, עם בסמיכות
ובמובו טורים אבן (שמות כ"ח י"ו) במקום טורי אבן, אמרים אמת (משלי כ"ב כ"א) במקום אמרי
אמת, ובא אדירים כיו"ד ובמ"ס יען מלת עם עולה ויורד כלומר עם ה' הוא השריד הנזכר,
וזהו כפל ענין במלות שונות. ירד לי, טעם לי על ידי, כי אני קראתי לברק, אני עוררתי עשרת
אלפים חיש על חיל סיסרא, והרב לא תרגמו כי לדעתו הוא רק ליופי הלשון כמו חלכה לי.
(יד) מני אפרים, ת"י מדגית אפרים קם יהושע בר נון בקדמיחם אגיש קרבא בדבית עמלק
כאשר

פֶּאֶן אַפְרַיִם ; דִּיר פֶּאֶלְגַטֵּעַ
 בְּנִימִן אוּיף הַעֵרֶעס צִיגֵעֶן ;
 גֵּעֶזֶט צֵער־אַהֲרַנֵּע ווִיזֵן קאַ-
 מֵעֵן פֶּאָן מְכִיר ; אֹנֵד פֶּאָן זְכוּלֵן
 שְׂרִיבֵעֶקִינְסֵט פֶּער־שְׂטֵעֲנֵדִי-
 גַע ; (טו) אַבֵּער מ'ט דְּבוּרָה
 צִאָגֵען פֶּיר־שְׂטֵעֵן יִשְׁשַׁכְּר'ס ;
 בְּרַק'ס פֶּעסֵטֶע אֹנֵד שְׂטִיטֶע,
 וואָר יִשְׁשַׁכְּר. — וויא שְׂטִירֶצֶ-
 טֵעֵן דִּיא פֶּיסֶע אִינֵן שְׁלֵאָטִי.
 טהאַל

שָׂרָשָׁם בְּעַמְלֶק אַחֲרֶיךָ בְּנִימִן
 בְּעַמְמִיָּה מִנִּי מְכִיר יִרְדּוּ מִחֻקִּים
 וּמִזְבוּלֵן מְשֻׁכִּים בְּשֶׁבֶט סֵפֶר :
 (טו) וְיִשְׂרֵי בִישְׁשַׁכְּר עִם־דְּבוּרָה
 וְיִשְׁשַׁכְּר כֵּן בְּרַק בְּעַמֶּק שֵׁלַח

ברגליו

ר ש י

לעליון לפרש ה' ירד לי גבורים את יהושע הקים לרד בעמלק: אחריך. יקיס משנט בנימין
 שאול בן קיש שיגרמנו ויעמם אותו בגחלים עוממות. ויש לפתור בעממך בחיל של מאתים אלף
 רגלי שגא שאול עליהם: מני מכיר ירדו מחוקקים. שרים גדולים שכנשו את האמורי אשר כנשו
 ששים עיר כל חבל ארניב שכנש יאיר: (טו) ושרי ביששכר. שרים שביששכר הם סנהדראות עוסחין
 בחורה יודעי בינה לעתים הם חמיד עם דבורה ללמד בישראל חק ומשפט: ושרי ביששכר. י"ד
 זו טפילה היא ואינה משמשת כלום והרי היא כיו"ד בהמות שדי. וקרע לו חלוני: ויששכר כן
 ברק. ושאר העם של יששכר כנגם מהם עם ברק לכל אשר ילוח: בעמק שלח ברגליו. שלחם
 נכל

ב א ו ר

כאשר העיד הכתוב ויחלוש יהושע את עמלק ואת עמו לפי חרב (שמות י"ז י"ג). אחריך בנימין,
 צרוח נבואה אמרה אחריך יהושע יבא שאול משנט בנימין. בעממך, ענינו עם רב וסברו ותחן
 להם ממלכות ועממים (נחמיה ט' כ"ג), והבנוי ג"כ כנגד יהושע כי הוא הביא את העם לארץ וממנו
 לקח שאול חיל כנד לבוא על עמלק. מני מכיר, משנט מנשה. ירדו מחוקקים, כבר אמרתי כי
 המחוקקים הם אנשי עם העומדים ברום עולם אם במעלת הגבורה והממשלה והם במעלת החכמה
 והמדע כי הם חוקקים שמוחם בזרון דור דור, והנה בני מכיר היו גבורי חיל כמו שהעיד
 הכתוב על גלעד בנו כי הוא היה איש מלחמה (יהושע י"ז א'), והם הורישו את האמורי ועחקו
 גם גברו חיל עד מאד כאשר ספר הכתוב משלשים בנים שהיו ליאיר הגלעדי אשר שפט את ישראל
 עשרים ושנים שנה. ויען כי הסוחרים עובדי ארץ ויורדי הים באניות יוליכו את הקול ומספרים
 כבוד אנשי חיל עד כי תהלתם נשמעת בכל הארץ, לכן אמרו על זבולן אשר ממנו ילאו סוחרים
 ונבדי ארץ כנרבת יעקב זבולן לחוף ימים ישן, הם משיבים בשבט ספר, מלשון ומשכת בהר
 חבור, שהם מושכים עד קלה הארץ בשנט סופר לחוקק זביונס בכל מקיס לעד. והרב חרנס
 שידועים מעשה הכתוב והמכתב. (טו) ושרי ביששכר, כמו ושרים וכן וקרע לו חלוני (ירמיה כ"ג
 י"ד) במקיס חלוניס והדומים להם, ואחר שזברה מעלת ג' שנטים והם אפרים, בנימין, מנשה,
 את אשר כבר עשו אפרים ומנשה בעבר ואשר יעשה בנימין בעתיד, כי זבולן לא נזכר כ"א בעבור
 המחוקקים אחרי הודיעו בעמים עלילותם כמו שפירשתי, ויזכר עוד בשירה לשם ולתהלה עם
 נפחלי על כל אשר עשה במלחמה זו, עתה פתחה פיה לסאר שרי יששכר. ולדעתי כאשר שמעו שרי
 יששכר כי דבורה בכבודה ובמעמה חקוס ותעלה לקראת חיל סיסרא, אזגם המה עלו עמה, וזה
 ענין המאמר ויששכר כן ברק, יששכר לא רלו להלחם בחיל סיסרא בלעדי דבורה וכן ברק
 אמר אם לא תלכי עמי לא אלך, וכאשר ראו בני יששכר כי באה דבורה בעמק לעלות עם ברק
 הר חבור שלחו גם הם גבוריהם להתחבר ברגלי ברק. ולרב המתרגם טעם אחר בו, כי לדעתו
 מלת כן מלשון הכיור ואת כנו וענינו משען ברק. שלח ברגליו, לא נקש רכב וסוס לחפלו במלחמה
 כ"א בשלהבת התשוקה אשר בערה בו שולח ברגליו כמתורגם. בפלגוח ראובן, מה שפלג ונסרד
 ראובן ולא בא למלחמה. גדולים חקקי לב, ת"י סגיאין וכלי לבא, מאד עמקו תחבולותיו הנסתרות,
 לנו יהגה ערמה והוא שובן בטח בין המשפטים, ולא בא לעזרת אחיו אשר המה בעבר הירדן
 נאחזים

בְּרַגְלָיו בְּפַלְגֹת רְאוּבֵן גְּדֹלִים
חֶקְקֵי-לֵב: (טז) לָמָּה יִשְׁבֶּת בֵּין
הַמְּשַׁפְּתִים לְשִׁמְעַ שְׂרִיקוֹת
עֲדָרִים לְפַלְגֹת רְאוּבֵן גְּדֹלִים
חֶקְקֵי-לֵב: (יז) גִּלְעָד בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן
שָׁכַן וְדָן לָמָּה יִגְזֹר אֲנִיֹּת אֲשֶׁר

מהאל! טיעגריבעלנדע בע-
דענקליכקייט הילט ראובן אב,
אונז בייאצושטעהען. (טו) וואס
לויערסט דוא צווישען הירדען,
הארבענד אויף דער העערדע
בלעקקען? — צוידערנרע בע-
דענקליכקייט, צאגראובן אב
אונז בייצושטעהען. (יז) גלעד
וויילט אן דעם ירדן'ס אופער;
אונד דן, וואס פליכטעט דער
אויף שיפעען; אשר זיטצט

ישב

ר ש " י

אן

בכל שליחותי ולאסף את העם ולכל לרכי המלחמה: בפלגות ראובן. אבל בחילוקי לבו של ראובן רבו חקקי לב וכלי לב ערמומית ומה היא ערמומיתו ישב לו בין משפתי המלחמה לשמוע מי נולח ויהיה עמו: (טז) שריקות עדרים. לשמוע קול עדרי המלחמה למי קול ענות גבורה ולמי קול ענות חלושה: (יז) בעבר הירדן שכן. ולא בא אל המלחמה וכן דן הכניס ממונו בספינות לעמוד

ב א ו ר

נאחזים בחבלי האויב. ודעתי נוטה לבאר בפלגות, כמו אל ירא בפלגות (איוב ב' י"ז) והן גדוהי נהרות מקום שחולקים גם פלגי מים, וטעם גדולים, ענין חשיבות כלומר אנשי חיל, וחקקי לב או חקרי לב תאר לגבורי חיל אשר לנכס אומץ וחוק ומוסדי משפחותיהם איתנים כל ימיה לעולם, כי חקר וחוק הם כנויים ליסוד, וכל זה אמרה דרך החול ולחוק, והנחמנו הזה בא עוד הפעם לתפארת המליצה ולהתנאף זה המאמר, ויהיה חנוגם הכתובים:

אן דען געטטהדען ראובן'ס

זינד העורען פעסטען זיננעם!

ווארום רוהעסט דוא בעהאגליך לזויטען הירדען? —

דער העערדע בלעקקען חנלוהערען? —

אן דיא געטטהדען ראובן'ס הין

דארט זינד העורען פעסטען זיננעם!

(טז) בין המשפחים, כבר באר הרב המבאר לסג"ה (בראשית מ"ט י"ד) כי מלת משפחים לדעת הרב המהרש"ם נכונה לאמרו העדרים בנוחם אלל השוקת על מי מנוחות, והשנינה בין המשפחים או השפחים כנוי למנוחה והשקט בלי לנת אנה ואנה לרעות בשדה מרעה כמו כאן, וכן אם תשכח בין שפחים (תהלים ס"ט י"ד) השעור אם תנוחו ממלחמה ותשבו אלל העדרים להשקותם ולנהלם. ועיקר ענין גם משפחים או שפחים הם גדרות לאן עשויה במסגרת מעמודים וכותלים נמוכים, וכן שפחים הנזכרים ביחזקאל (מ' מ"ג) אשר היו סניב לשולמונות. שריקות עדרים, הנעת הלשון בשנים להשמיע קול נקייל חליל נקראת שריקה, ומזה הענין נקרא מין כלי זמר נלשון ארמית משרוקיתא (דניאל ג' ה'); ולרוב ענין פעל שרק לעג ושחוק כמו שרקו ויחזקו אן (איוב ב' ט"ו), וכאן ענינו קול הלאן, ולדעתי בא זה הלשון גם פה ע"ד החול, באמרה גם קול עדרים כקול הלעג בעבור עללותו ומורך לבנו. (יז) גלעד בעבר הירדן שכן, לדעתי אמרה זה להחנלל חזי שנט מנשה אשר לו הגלעד והנשן על אשר לא באו לעזרה, כי הנה לנניגד ולכני ראובן היה מקנה רב במבואר (במדבר ל"ב א'), אולם גלעד ואחיו התחלשם לא לזיך המקנה כי אם להיות כמנכר בעבור גבורתם לחסות את אחיהם מהעבר מזה, ולבלתי לתת איש לעבור את הירדן מהעבר מזה, וא"כ לא היה לאל ידם לעזוב משמרתם ונפרט גלעד שהיה ראש הגבורים. ודן למה יגיד אניות, וי"ו ודן וי"ו מנדלת הוא, אבל דן לא די שלא בא לעזר, למה הניס את נכסיו וברס באניות לעבר הירדן? וכן תי, וטעם יגור לשון גרות. אשר ישב לחוף ימים, גם אשר יש להכדיק אשר

ישב לחוף ימים ועל-מפרציו
 ישכון: (יח) זבולן עם חרף נפשו
 למות ונפתלי על מרומי שדה:
 (יט) באו מלכים נלחמו אז נלחמו
 מלכי כנען בתענגך על-מי מגדו
 בצע כסף לא לקחו: (כ) מן-שמים
 נלחמו הכוכבים ממסלותם
 נלחמו עם-סיסרא: (כא) נחל

אן דעם טעערעם קיסטע,
 גענייט דער רוה אין זי:
 זערו האָפֿזן. (יח) זבולן
 קיהעס פֿאַלק, זאָוויא נפתלי,
 שטעלט דעם טאַרע זיך דאַר,
 אים האָהען שלאָכטגעפֿילדע.
 (יט) דאַרט קאַמען ריא קעניגע
 צום שט-ייטע; דער כנעניטען
 דיפֿטער אינו פֿעלר, בייא
 חענג, אַם שטראַמע מגדו—
 אַבער זיא טרונען ניכט זילבער
 צור בייטע דאַפֿאַן. (כ) פֿאַם
 היממעל העראַב וואַרד פֿיר
 אונוגעשטריטען; פֿאַן איה-

קישון

דער לויבאָהן שטריטען ריא שטערנע מיט סיסרא. (כא) דער שטראָם קישון שוועמט

ר ש י

לעמוד ולכרות: ועל מפרציו. לשאר פרצות ארצו: (יח) זבולן עם חרף יגו'. בזה נפשו והפקיר
 עלמו למות במלחמה עם ברק וכן נפתלי על מרומי שדה על הר חבור: (יט) בתענגך על מי
 מגדו. ת"י בתענגך הוה שרן ומטן על מי מגדו ראש המחנה בתענגך ומגיע עד על מי מגדו:
 בלע כסף לא לקחו. חנם באו לעזרת סיסרא לא נקשו ממנו שטר: (כ) מן השמים נלחמו.
 ואף הקנ"ה שלח גם כנף שאינם רוכים אום שטר: ממסילותם. ראש הנוכח באים וסיפו בארץ
 מנאן אמרו עובייו של רקיע כאויר שבין שמים לארץ שהנוכח חקוע ברקיע כמין נגר בדלת מדת
 ארבו כעביו של רקיע ומן המקרא שמעיד ממסילותם נלחמו אנו שומעין שעובייו של רקיע בנונה
 שמים

ב א ר

אשר מנע לביא לעזרת ישראל, כי הוא יושב על הספר. ועל מפרציו ישכון, ומוכרח לשכון על
 מקומות הפירוסים שלא יבאו אס האויבים, ואולי גם על אשר נאמר לו על דרך גלגלה והתול,
 ושם מלת למה מן על אשר; וראוי לתרגם:

גלעד מואטע זון דעם ירדן'ס חופער בוויבען;
 חבער דן, וזחוק פֿליהעט ער זויף טיפֿען?
 זום זויך אשר רחטען זון אעערעט קיסטע,
 זונר זיינע האָפֿען טטעטס בעוואַלען?

(יח) זבולן עם חרף נפשו, אולם זבולן אס נפשו נכסו והלך לקראת האויב למות או לכבוש.
 חרף, לשון גלוי כמו שפי' הרד"ק אגלה ופרסם נפשו ומסר עצמו למיתה. ונפתלי, עניו זבולן
 כן נפתלי, גם הוא בא למות על מרומי שדה, בגבורים אשר מעולם אנשי אס. (יט) באו מלכים,
 אשר שקראה השבעים בשמותם אשר חדלו מלבוז ליגע עם ה', אמרה כי האויבים לא כן עזו,
 מלכי ארץ ושריה באו להלחם בישראל. בצע כסף לא לקחו, רוב המפורשים פירשו בדעת חז"ל
 (במדבר רבה פרשה כ"ג) שבאו חנם לעזרת סיסרא ולא נקשו ממנו בלע גם כסף בשכרם (ילדעאס
 היו מתאווים לשמות מים מן ארץ ישראל), וע"ד הפשט באו בנחירתם לעשות נקמה בישראל; והרד"ק
 פירש שלא היו לוקחים אום ממון מנבי ישראל (לפדיון) אלא היו הורגים אותם; אולם לדעת הרב
 המתרגם דרך התול אמרה זה, הם באו לשלל לל ולכוזו ותקותם היחה נכונה. (כ) מן שמים
 נלחמו, עם היות שהאויבים באו נחפז ורעון נמרץ, ושנטיי ישראל לא רצו לנזף להושיע לאחיהם,
 הנה האל יתברך בא ועזרתו, כי משמים נלחמו וגו'. הכוכבים ממסלותם נלחמו עם סיסרא,
 כי ענן וערפל סביביו ולא ראה איש את אחיו, וזה היחה המהומה עד שפול איש בזרע רעבו,
 כמו שפירשתי למעלה שהיו במוכים בסגורים. (כא) נחל קישון גרפם, זרקס, ואין לא רע במקרא
 ורכים

שׁוֹפְטִים ה

תרגום אשכנזי יח

קִישׁוֹן גִּרְפָּם נַחַל קְדוּמִים נַחַל
קִישׁוֹן הַדְּרָכִי נִפְשֵׁי עֵז: (כג) אֹז
הַלְמוּ עֵקְבֵי סוּם מִדְּהַרְרוֹת
דְּהַרְרוֹת אֲבִירָיו: (כג) אֹרוּ מְרוֹז
אָמַר מִלֶּאךְ יְהוָה אֹרוּ אֶת־רוּר
וְשָׁבִיהָ כִּי לֹא־בָאוּ לְעֹזְרַת יְהוָה

שוועממע זיא פֿאַרט; דער
קישון, אוראלטער שטרעם!
טריטט אונאויפֿהאַלטזאַם וויי-
טער, מיין גייסט! (כג) זאַ שלא-
גען דיא הויפֿען דעם ראָססעם
אים טראַבע, אים טראַבע ראַ-
שער פֿעֿרדעבע צווינגער. —
(כג) פֿערפֿלוכט מרוז,
שפּריכט דעם עוויגען באַטע,
פֿערדאַסמענדער פֿלוך אויף

לעזרח
זיינע בעוואָהנער! זיא קאַמען ניכט צור הילפֿע דעם העררן, צור געטטליכען
היל-

ר ש י

שמים על הארץ: (כא) גרפס. טאטס מן העולם כמגרפס זו שגורפת את האפר מן הכירה:
נחל קדומים. שנעשה יערב לים על זה מימות מזרים כדאיתא בפסחים: חדרני נפשי. כרגלים
אח עוז גבורי כנען: (כב) הלמו עקבי סוס. נשתלפו טלפי סוסיהם שהיה חוס הכוכב מרחיק
את הטיט והלפורן נשמטה כמו שמולגין את הרגלים ברוחמין והטלפים נשמטים מתוך שנשתלפו
נהלמו הרגלים: מדהרות דהרות אביריו. שהיו מרקידים את סוסיהם במלחמה כמו וסוס דוהר
(נח' ג'): (כג) אורו מרוז. אמרי לה כוננא הוה ואמרי לה גברא חשיבא הוה והיה סאך למקיס
המלחמה ולא בא: אמר מלאך ה'. אמר ברק בשליחיתו של הקנ"ה: יושניה. היושבים בארבע
אמות שלו בד' מאות שיפורים שמי' ברק למרוז: בעזרת ה'. בניבול שמי שהוא עוזר את ישראל
בעזר

ב א ו ר

ורכים בתלמוד. נחל קדומים, נחל שנעשו בו נסים מקדם כמו ים סוף וירדן, ואולי היה זה דרך
נס כדעת הרלב"ג, כנחל קישון היומים מעטים ובשעובדים בו יסירא וחילו גברו המים וגרפס,
שהסירוס כמו שחסור המגרפס את הדשן, וכזה האופן טבעו רוב חילו ונפל פחד על הנושאים
עד שנסו והיה הנחל קישון נחל שטף ע"י הירדן שהיה מלא על כל גדותיו, ולכן נקרא נחל קישון
נחל קדומים. חדרני נפשי עוז, אילס לישראל לא גברו המים והיו דורכים שם בעוז ומוקף
ויהיה תרגומו:

קישון'ס טטרען טפיהלטע זיא היכוועג,
דער טטרען קישון'ס וזמרד
יענען זאטען וואונדערטטרעטען גלייך;
דען רוז ויין זאנעם טרייטעסט מוהטיג דורך.

וקראה לישראל נפשי כי יקרים לה כנפשה; אמנס הרב המחרנס חשב כי זה המאמר בא לזרוז
ולהעזר את נפשה להרבות שיר, כמו למעלה עורי עורי דברי שיר וברגשות לנה תקרא:
נפשי! חדרני על במתי המליכה הלך ועוז אל תעמודי. ובתח החכם המבאר במאסף: ותדמה במשל
דריכת נפשה הנזכר לדהרות הסוס נשמרים רגלו בעוז ויך בחומו עפר הארץ. (כב) או הלמו,
הוסיף החכם לבאר: הנה דריכת רוחי עתה הפיעמת בקרבי, בהלמת עקבי סוס אז בשעת מלחמה.
אולם לדעתינו האוזות בעקב המפורשים לייז זה הכתוב מהירת האויב על סוסיו להמלט על
נפשו, והפעל ד הר בעברי כמו ר ה ט בארמי בהפוך האותיות ובחמורת דל"ת בטי"ת, וראוי לתרגם:

וויא טטאפפֿטען דח דעס ראָססעם הויפֿען
פֿען יחגען פֿען זיינער בענדיגער ראָטען פֿלוכט.

(כג) אורו מרוז, שם עיר קרובה לנחל קישון, ויושניה לא באו לעזרה לפיכך קללה אותם. אמר
מלאך ה', ת"י אמר ברק נביא דה', ויהיה טעם מלאך כמו ויעל מלאך ה' (לעיל ב' א'), והיה
ברק שליח השם להיות שר נבא במלחמה זו, ואולי הגיד לה שהוא הזעיק יושבי מרוז לכוא והס לא
באו לעזרה ה' אע"פ שראו עזרת האל, כי מן השמים נלחמו עם סירא, עב"ז לא באו בגבורים
בלומר

תרגום אשכנזי

שופטים ה

הילפע, אונטער דיא העלדען. (כד) געזעגעט יעל, אונטער דען פרויען! דעם קינישען חבר'ס עהגענאם, אונטער היטטענבעוואהנערינגען געזעגעט! (כה) ער היישט וואס סער, ווא רויכט מילך; ברינגט איהם ראהם אין קעסטליכער שאלע. (כו) ערגרייכט מיט איהרער האנד דען נאגעל דעם האמטערס לאסט מיט איהרער רעכטען; שלעגט איהן דעם וויטהריך אינו הויפט, טרייכט היניין, דורככארט ווינע שלע.

לעזרת יהוה בגבורים: (כד) חברי מנשים יעל אשת חבר הקיני מנשים באהל חברי: (כה) מים שאל חלב נתנה בספל אדירים הקריבה חמאה: (כו) ידה ליתד תשלחנה וימינה להלמות עמלים והלמה סיסרא מחקרה ראשו ומחציה וחלפה רקתו:

בין

ר ש י

פע

בעזר את השכינה: (כד) מנשים באהל. שרה שנאמר בה הנה באהל. רבקה שנאמר בה ויניאה יצחק האהלה. רחל ולאה שנאמר בהן וילא מאהל לאה וגו': מנשים באהל תבורך. למה הן ילדו וגידלו ואס לא יעל הרי הרשע הזה בא ומאבדן כך היא נב"ר. ד"א אף יעל היתה יושבת אוהלים לפיכך הזכיר אותה בברכת אוהלים: (כה) חלבנותה. לדעת אס לבועליו שינין בין טעם מים לטעם חלב כן תרגם יונתן: בספל אדירים. בספל שאותן בו מים שהמים נקראו אדירים שנאמר במים אדירים (שמות ט"ו): (כו) להלאות עמלים. סיסרא שהיו עמל ויגע: מחקה. לשון חיקוי: ומחלה. לשון מחן: וחלפה. יולא מלד אחר:

ומיכב

ב א ו ר

כלומר במחנה העברים. (כד) חבורך מנשים יעל, אולם יעל היא תבורך. מנשים באהל חבורך, נפש דבורה הנביאה ידעה מאד כי היא עלתה על כל הנשים, ובהעדר הליבמה עדיין היו ישראל משועבדים ליבין מלך כנען, ובנאווה וגאון שרה, אמרה עד שקמתי דבורה אס בישראל, וא"כ לאמי יאתה יקריברכה יותר ממנה? לכן אמרה מנשים באהל תבורך, מכל הנשים אשר לא יכאו לקראת חיל סיסרא תבורך יעל, כי לא על מרומי שדה חרף סיסרא נפשו למות, כי אס נס כרגליו, והיא משנה אותו במחמה האהלה ונרשמה נפל ובידה נסרג. (כה) חלב נחנה, להרדימו. בספל אדירים, ת"י בפילי גבריא, בניס יקר שזיתין בו גדולים ומשובין, בלשון יון קורין לנוש פילי (רד"ק). הקריבה חמאה, יתכן כי נתנה לו חמאה לחלב ומשקהו, ובספל אדירים הקריבה לו חמאה לאכול (רד"ק). (כו) חשלחנה, כמו תשלח אותה, והנון והה"א נוספות כנ"ן ה"א פרשדווה, מסדרונה, ואע"פ שאין המנהג כן בפעלים, כן פירש הרד"ק כאן, ובמכלול (דפוס קטן דף ט') הביא הכלל שזא לשון רבים על יחיד גם בפעלים וכמו כי תקראנה מלחמה (שמות א' י') בא תקראנה ל"ר על מלחמה שהיא ל"י, וכן פי' הרש"ס שם, והביא הכתוב ידה ליתד תשלחנה לעד; והראב"ע כתב כי חסר שם הפועל ועיניו כי תקראנה קורות מלחמה, וכן כרגלים תרמסנה עטרת גאות (ישעי' כ"ג), אאר עטרת באה מלת יחיד והטעם רבות (כלומר עטרות) וכמוהו רבים, ועיין ברד"ק שם ותראה שגם הוא חזר מזה הכלל, ולכן פי' הריק"ס כאן כי אינו לשון הוטטה אלא לשון שליחות ותשלחנה על הידים כי ידה היא השמאל כמו שאמר אף ידי יסדה ארץ וימיני טפחה שמים וידו יעל שלחו בעבור יתד והלאות, ידה שמאלה לריבה יתד, וימינה לריבה הלמות, וזנה השליחות לידים אף על פי שיעל היא השולחת, בעבור כי הם עשו המעשה ורבים דומים לו. והרד"א פי' ידה וימינה ל תד תשלחנה. להלאות עמלים, הוא כמו מקבת, שהולמים ומנין בו העמלים במלאכות רבות העמל (מדברי הרד"ק ורלב"ג). וחלפה, הענינה היחד ברכתו בחוקה עד שילאה.

(כו) בֵּין רִגְלֵיהֶם כָּרַע נֶפֶל שָׁכַב
 בֵּין רִגְלֵיהֶם כָּרַע נֶפֶל בְּאֶשֶׁר
 כָּרַע שָׁם נֶפֶל שְׂדוּד: (כח) בְּעַד
 הַחֲלוֹן נִשְׁקָפָה וְהַיָּבֵב אִם סִיִּסְרָא
 בְּעַד הָאֲשָׁנָב מִדֹּעַ בִּשְׁשׁ רִכְבּוֹ
 לְבוֹא מִדֹּעַ אַחֲרָיו פַּעֲמֵי
 מִרְכָּבוֹתָיו: (כט) חֲכָמוֹת שְׂרוּתֵיהֶן
 תַּעֲנֶנָּה אֲפֵי־הֵיא תֵשִׁיב אֲמָרֶיהָ
 לה

פֶּע- (כו) הַאִּ וְיֵא קְרִימַט עַר
 זֶיך צוֹ אִיהֶרְעוֹן פִּיסְעוֹן, פֶּעֶלְלַט,
 לִצַּט הִינְגַע שְׁטַרְעַקְט צוֹ אִיהֶ
 רַעוֹן פִּיסְעוֹן—אִינְד קְרִימַט זֶיך
 — אִינְד פֶּעֶלְלַט — אִינְד
 קְרִימַט נֶאָמַלְס זֶיך—אִינְד
 שְׁטִירְצַט נוֹן הִין עִנְטוֹעֶלְט.
 (כח) אִם פֶּעֶנְסְטַעַר שׁוֹיעַט
 דִּיא מִיטְטַעַר סִיס־א'ס, אִינְד
 יאַמְמַעַרְט צוֹם גִּיטְטַעַר הִינ־
 אִוִּיס: " וְיֵא וְיִילְעַט זִיין וְיֵא—
 גַּעוֹן, קַעמַמַט נֶאָךְ נִיכְט! וְיֵא
 צוֹיֶדַעַרן דִּיא רֶאָלְלַעַנְדַּעַרן רֶאָ—

דַּעַר? * (כט) וְיִוִּיעַ קַאמְמַעַרְפֶּרִוִיעַן טַרַעסְטַעַן; וְיֵא וְעֶלְכַסְט כַּעֲשְׂטַרְפֶּאֶט דַּעַן אִיטְעֶלְן
 קוּמ־

ר ש י

(כח) ותיבב. לשון דבור כמו ניב שפטים. ורבותינו פירשוהו לשון גנוחה כתרועה דמתרגמינן יבבא. ואני אומר לשון ראייה כמו בנת עינו וכן חברו מנחם: האשנב. חלון: (כט) חכמות שרותיה מעונה. החכמות ששרותיה לנך נקוד ח"ת פת"ח. חכמות שהוא שם דבר נקוד חט"ף קמ"ף כמו ראמות לאויל חכמות וזה נקוד חכמות וכן חכמות נשים ברתה ברתה (משלי י"ד) חכמות שבגש': מעונה. דגשות נו"ן משמעת באקיס נו"ן שלישיית ופתרונו מעונה אותה דגשות נו"ן משמעת במקום אותה כמו מרבנת תביאה (ויקראו'): אף היא תשיב אצריה. תנחומין לעצמה אני מתמה תימה על עינב בני

ב א ו ר

שילאה אלד אחר. (כו) כרע נפל ששכ, מ:סג הלשון ודרכי השיר לכפול הדברים, וכתב המנס המבאר במאסף: מתוך שמחת מפלתו תרבה לדבר במיתתו אשר תדמה ברעיונה כאלו הוא מת עתה לפניה, ואמרה שאלו בא היתד נרקתו כרע כלומר התאמן לעמוד על דרכיו ונפל אחר מתוך חולשה, ושכב מעט, וכרע עוד פעם אחר פעם וחזר ונפל, כדרך המומטים מחוללי חרב שיתנועעו אנה ואנה טרם באת נפסם; ותראה בדמיונה אלה התנועות מתמעטות ורכות אחת אחת כדרכן עד שנכריעה האחרונה כאשר כרע שם נפל שדוד מחיתו ע"כ. וזה מתנגד למה שפירשנו למעלה, ומה שפי' הרד"ק כי סיסרא לא הרגיש מאומה בהכותה אותו וימת. ולדעתי אמרה כרע נפל שכב, כנגד והוא נרדם ויעף וימת, כי בהיותו עיף ויגע והשקה החלב נשחכר והתנועע כנוע השכור בכרכים כושלות, ונפל ונרדם וימת שם במקום שהיה נרדם שדוד מדעת; ויהיה תרגומו:

לו חיהרען פִּיסְעוֹן וְיֵא קְטִי עַר הִין אִינְד פִּיעֶל אִינְד טַטְרַעַקְטַעַ זֶיך —
 לו חיהרען פִּיסְעוֹן וְיֵא קְטִי עַר הִין אִינְד פִּיעֶל —
 וְיֵא עַר גַּעוֹוְיֵא קְטִי דְרַט פִּיעֶל עַר הִין בַּעְרוֹיבְטַעַן זִינְכַעַס.

וטעם נפל השלישי ענינו כי נפל ולא הוסיף קום. (כח) ותיבב, פי' רש"י לשון דבור (ועיין מרפא לשון כתובות ס' א"ד ה' ג' ו' נח) וענינו כאן הדיבור בקיל יללה. האשנב, כעין חלון עשוי מעשה שנה, חלולים חלולים להכנס שם הרוח לקרר המדר, וכן הוראת פעל שנב בערבי ובעברי נשב בהסיך האותיות. (כט) חעגנה, כל אחת מהחכמות ששרותיה מעונה אותה, והראוי מענינה כמו חלפניה (ויקרא ב"ג י"ז) ובז דגשות הנו"ן למשלוס הו"ל. אף היא חשיב, על שאלתה אמרי שרותיה

תרגום אשכנזי

קיבמוער: (ב) ,, זא זאללען זיא
ניכט בייטע האלען? בייטע
טהיילען? יעדעם שטרייטער
איין, צוואַ מעדלען צום לאַה-
נע; ביסיס אונד פורפור דעם
סיסרא, בינט געשטיקטעם
צייג, צור זעגס בייטע, קעססלי-
כעס געוואנד, רייך געשטיקט,
אום דען האלו עראַבערטער
שענען. " (א) אללע דינע
פיינדע הערר! מיסען זא צו
גרינדע געהען! דיא איהן
אַבער ליעבען, שטראַהלען,
וויא דיא זאָנע האַך אַם פֿירמאַמענט. אונד דאַן לאַנד האַטטע רוהע פֿיערציג יאָהרע לאַנג.
אַבער

שופטים ה

לָהּ: (ב) הֲלֹא יִמְצָאוּ יַחְלִקוּ שְׁלָל
רַחֲם רַחֲמָתִים לְרֹאשׁ גִּבּוֹר שְׁלָל
צְבָעִים לְסִיסְרָא שְׁלָל צְבָעִים
רַקְמָה צְבַע רַקְמָתִים לְצוּאֵרִי
שְׁלָל: (א) כֵּן יֵאבְדוּ כָל-אוֹיְבֵיךָ
יְרֵוּהָ וְאַהֲבִיּוֹ כִּצְאֵת הַשָּׁמַשׁ
בְּגִבְרָתוֹ וְהִשְׁקֹט הָאָרֶץ אַרְבַּעַיִם
שָׁנָה:
ויעשו

ר ש י

בני: (ב) הלא ימלאו יחלקו שלל.
וכל איש מהם יש לו במטתו שתיים ושלוש נשים: (א) כן יאבדו.
דבורה אומרת תנחוםין של הנל
הן לה. כן יאבדו כל אויביך ה' כאשר אבד הוא: ואהביו כלל אהב השמש בגבורתו.
לעתיד לבא שנעתים כאור שנתת הימים שהיא על אחת שלש מאות וארבעים ושלוש כמספר ארבעים ומשע
שנעיות: ומשקוט הארץ. אין זה מדברי דבורה אלא מדברי נותן הספר:
ויעשו

ב א ו ר

שמותיה שהם דברי תנחומין לנחם את עממה. (ב) הלא ימצאו, כמו היה יאלאו כמפורש למעלה
(ד' ו'). שלל, כבר בארתי פעמים מלת שלל הנחתה ראשונה על איירות מטלטלין יקרות כמו
ושלל לא יחסר באשת חיל (משלי ל"א י"א), ואח"כ הושאלה על הכוזה כי האויב הנל לבזו בו
מתאמץ לקבץ ולגבור עניינים יקרים הראויים לטלטל ממקום למקום, וכן ענין פעל שלל לשון קביעה.
והונחג"כ על קביעת הכוזה כמו שאמר הלוינו לזוהא ענר חפפען, ואמרו הנה ימלאו ויחלקו מטלטלין
יקרות. רחם רחמתיים, להיותם פרוצים בעריות הקדימו כספור שלל כזה, אולי השיג כל אחד
מהן נערה אחת או שתיים (רלב"ג), ובשפת שפלה כשפת אחת הנבלות קראו לנערה בשם רחם.
לראש גבר, לראש כל גבור. שלל צבעים, קבוץ בגדים עשויים במיני לבגונים. רקמתה,
שעשו בו מעשי הרקמה משני הפנים בשזה, והרקמה היא מעשה מחט בגד בטרות מלככים
שונים זה מזה (רד"ק), או שהיא מעשה אורג, כמו שפי' רש"י בתלמוד קרמין מלוירין (סוכה ו'
א'). לצוארי שלל, תרגם הרב הרקמתים אשר על צוארי הנערות היפות אשר שבו ויבחו, ולדעתי
הוא כנוי על רוב השלל אשר עד לואר גיע, ויען כי נמשל הלוואר למגדל ככתוב במגדל דוד לוארך
(ש"ס ד' ד'), לכן הוא חאר לדבר אשר גבהו במגדל, וכן יסוד עד לואר (מנקה ג' י"ג) ענינו
מעמק עד ראש מרומים, ואנוכי תרגמתי שני כתובים האלה:

דיא וויזען זייהרער עדעלפֿרויען, זיח ענטגעגנען זייהר —
זיח זעלבסט פֿיהרט זייהרע טראַסטעספֿריכע לִו געזיטה:
געוויס זיח פֿינדען — טהיילען טעטלע.
זיין העדלען, יח זיין העדלענפֿחֿר פֿיר יעדעם העודענהויפט,
דער בוכטען לייגע הענגע זינד פֿיר סִיסְרָא,
דיח הענגע בוכטגעוועבעטער לייגע
יח פֿערבענרייכע קוכטגעוועבע זוערדען
דען זויפֿגעטהירטען טעטלען בייגענעגט.
(א) ואהביו, ואהבי ה' יהיו כללית השמש בגבורתו הולך ואור עד נכון היום. וחשקוט הארץ'
כותב

ו (א) ויעשו בני ישראל הרע
 בעיני יהוה ויתנם יהוה
 ביד מדין שבע שנים: (ב) ותעז
 יד מדין על ישראל מפני מדין
 עשו להם ובני ישראל את
 המנהרות אשר בהרים ואת
 המערות ואת המצדות: (ג) והיה
 אם זרע ישראל ועלה מדין
 ועמלק ובני קדם ועלו עליו:
 (ד) ויחננו עליהם וישחיתו את יבול
 הארץ עד בואך עזה ולא
 ישאירו מחיה בישאל ושה

תרגום אשכנזי כ

ו (א) אבער דיא קינדער
 ישראל'ס טהאטען וויערער,
 וואס אין דען אויגען דעם
 עויגען מיסעלליג וואר, אונד
 ער איבערגאב זיא דער מאַכט
 מדין'ס זיעבען יאהרע. (ב) דאָ
 דיא מאַכט מדין'ס איבער
 ישראל שטרענג וואלט זען;
 זא מאַכטען זך דיא קינדער
 ישראל, דעם אַנגעזעטע מדין'ס
 צו ענטגעהען, שלוכטען אין
 דען בערגען, העהלען, אונד
 פערשאַנצונגען. (ג) וואָן אבער
 ישראל דיא זאט בעשטעלל
 טע, ערשיען זאָגליך מדין,
 עמלק אונד אנדערע מאַרגענע
 לענדער, אונד טראַטען דאָרף
 בערהער. (ד) וואָהל דאָרום
 נור שלוגען זיא דאָזעלכסט
 איהר לאַנער אויף, אים דאָז
 ערטערעניס דער ערדע ביוגע
 גען עיה הין צו פערדערבען, זיא ליסען קיין לעבענסמ טטעל אין ישראל איכריג, אויך ניכט שאַ
 פֿע

ושור

ר ש י

ן (א) ויעשו וגומ'. ער כאן נאָר וויסן שיהי נלכר חטא אכל בשירה זו ומחל להם כל אשר
 עשו ועבשו מחילין לחטוא כך נדרש באגדת תהלים: (ב) המנהרות. מטמוריתא ובלשון לע"ז
 וונדו"ש ועל שם שעוין מהם מאור קטן במקום שאין ניכר קורין מנהרות לז"ר נש בלע"ז: המערות.
 גר"ט"ה בלע"ז: המצדות. פלייש"אין בלע"ז על שעושים ביערים ע"י הפלת האילנות סביב סביב:

ב א ו ר

כותב הספר מגיד שנסנת זאת המלחמה שקטה הארץ ארבעים שנה, והם נמוים עם השעבוד
 והים זמן ההזקט עשרים שנה (אדברי הרלב"ג והרד"א).
 ן (ד) המנהרות, לשון רש"י: ת"י טמוריתא ובלשון לעז: וונדו voutes (געווענבע) ועל שם
 שעוין בהם מאור קטן במקום שאין ניכר קורין מנהרות לזרנ"ש ע"כ; וזהו בל' איט' Lucerna
 (לחפצ), וכמוהו פ' הרלב"ג אבוקות, ולדעתו נשהיו רואין מההרים שאלו בני מדין היו עושין
 באבוקות הסן סימן שירגישו בו ישראל ויתחנאו הם ויסתירו מקניהם וקנינם. ואולי טעם הנלע"ז
 lucarnes (ווקען) בל"ג, והן כעין חלונות שחננס מהן האור במערה, והיו נדעת רוב האפורשים,
 ועיקר לשון מנהרות חפורות עמוקות כי פעל נהר בערבי ענינו חפר. מערות, לעזר רש"י
 גר"ט"ה בלע"ז grottes (העהלען, גרֶטטען). המצדות, לעזר רש"י פלייש"אין בלע"ז if palis
 palipade (פֿעֶהלווערק, חייין פֿעֶן בייזען חוזר געטטרייכען געלֶךְגענע טולוועהר) שעושים ביערים
 על ידי הפלת האילנות סביב סביב (ועיין רש"י בילה ל"ג ב' ד"ה הוה מפשא ובמרפא לשון
 שם), ולדעת הרד"ק מנלרים חזקים. (ג) והיה אם זרע, טעמו באשר זרע, כאו והיה אם בא
 אל אשת אחיו (בראשית ל"ט ע') ואם יהיה היובל (במדבר ל"ד ד'), והדומים להם, (רד"ק). ועלה
 עליו, על הזרע, ועליה ז' ענין דריכה ורמיסה במנואר בסוסק שלאחריו. (ד) ויחננו עליהם וישחיתו,
 עיקר כוונת המחיה היטה להשחית יבול הארץ. יבול, מה שהיבול הארץ לאמיה. ולדעת הרד"ק

פע אכסען אונד עועל. (ה) דען זיא צאגען מיט איהרען העער. דען, מיט איהרען צעלטבע. וואָהנערן הערויף, ערשיענען וויא איין הישרעקענשוואַרם אַן מענגע וואָוואָהל איהרע אַנז געהעריגען אַלס איהרע קאַ מעלע וואָרען צאהללאָז, דען זיא קאַמען גור, אום דאַז לאַנד צו פֿערדערבען. (ו) ישראל וואָרדע ענדליך דורך מדין גאַנץ ערשעפֿט, אונד זיא שריען צום עוויגען. (ז) אַלס זיא נון איבער דיא בעהאַנדלונג מדין'ס פֿאַר דעם עוויגען שריען, (ח) זאַנדטע איהנען דער עוויגע איינען בעגיי. סטערטען רעדנער, דער זיא אַלואַ אנרעדטע: זאָ שפּריכט דער עוויגע דער גאַטט ישראל'ס: איך האַבע איך איים מצרים הגרויפֿנע. נראַכט. איך האַבע איך אויס דעם שקלאַענהויע הערויס. געפֿיהרט, (ט) איך האַבע איך פֿאַן דער געוואַלט מצרים גערעטטעט, אונד פֿאַן דער געוואַלט אייערער בערריקער; יא, איך טריעב זיא פֿאַר איך אויס, אונד גאַב

ושור וחמור: (ה) כִּי הֵם וּמִקְנֵיהֶם יֵעָלוּ וְאֶהְלִיחֶם יָבֹאוּ כְּדֵי אֲרָבָה קָרַב וְלָהֶם וּלְגַמְלֵיהֶם אֵין מִסְפָּר וַיָּבֹאוּ בָאָרֶץ לְשַׁחֲתָהּ: (ו) וַיִּדַל יִשְׂרָאֵל מֵאֵד מִפְּנֵי מִדְיָן וַיִּזְעְקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל יְהוָה: (ז) וַיְהִי כִּי זָעְקוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶל יְהוָה עַל אֲדוֹת מִדְיָן: (ח) וַיִּשְׁלַח יְהוָה אִישׁ נְבִיא אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר לָהֶם כֹּה אָמַר יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל אֲנֹכִי הָעֲלִיתִי אֶתְכֶם מִמִּצְרַיִם וְאֹצִיא אֶתְכֶם מִבַּיִת עַבְדִּים: (ט) וְאֶצֶּר אֶתְכֶם מִיַּד מִצְרַיִם וּמִיַּד כָּל־לְחָצִיכֶם וְאֶגְרַשׁ אֹתָם מִפְּנֵיכֶם וְאֶתְּנֶה לָכֶם אֶת־אֲרָצָם: (י) וְאָמַרְתֶּם לָכֶם אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לֹא תִירָאוּ אֶת־אֱלֹהֵי הָאֻמֹּת אֲשֶׁר אַתֶּם יוֹשְׁבִים בָּאֲרָצָם וְלֹא

שמעחם ובאו קני

איך איהר לאַנד; (י) איך וואָרנטע איך, איך, דער עוויגע אייער גאַטט: בעצייגעט קיינע עהרפֿורכט דען געטטערן אמורי'ס, אין דעססען לאַנד איהר וואָהנעט; אַכער איהר האַכט

ר ש"י

(ה) הס ומקניהם. לרעו' את התנואה: (ח) איש נביא. זה הנבי' הוא פנחס בסדר עולם: (יא) אבני

ב א ו ר

נופלסס יבול על התנואה הזרועה קודם גמר נשולה. (ח) ואהליהם, ענינו שוכני אהליהם והם הושים והטף, כמו ויכו את אהליהם (ד"ה ט' ד' מ"ח) אהליהם לא הכינ"א השוכנים בהם. ע"ד זיכו את הניב לפי מדב (לעיל ט' כ"ה), וכמו שמוגמתי. כדי ארבה, באסיפת הארבה בהאספס יחד לעלות על הארץ כשהם די במספר. והמפרשים פירשו כי מלת די נוספת כאלו אמר בארבה. (ו) על אדוח, על עסקי מדין. (ח) איש נביא, בסדר עולם אמרו שהיה פנחס, ועל דרך הפשט

שָׁמַעְתֶּם בְּקוֹלִי: (יא) וַיָּבֵא מֶלֶאךָ
 יְהוָה וַיֵּשֶׁב תַּחַת הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר
 בְּעַפְרָה אֲשֶׁר לְיוֹאָשׁ אֲבִי הָעֹזֵרִי
 וַגִּדְעוּ בְּנֵי חֲבֹט חֲטִים בְּגַת לְהַנִּים
 מִסְּנֵי מִדְיָן: (יב) וַיִּרְא אֱלֹהֵי מֶלֶאךָ
 יְהוָה וַיֹּאמֶר אֵלָיו יְהוָה עֲמָה גְבוּר
 הַחֵיִל: (יג) וַיֹּאמֶר אֵלָיו גִּדְעוּן בִּי
 אֲדָנִי וַיֵּשׁ יְהוָה עִמָּנוּ וְלָמָּה
 מִצְּאֲתָנוּ כָּל־זֹאת וְאֵיךְ כָּל־
 נַפְלְאוֹתָיו אֲשֶׁר סָפְרוּ־לָנוּ
 אֲבוֹתֵינוּ לֵאמֹר הֲלֹא מִמִּצְרַיִם
 הֵעֵלָנוּ יְהוָה וְעַתָּה נִשְׁשָׁנוּ יְהוָה

האבט מיינער ווארנענדען
 שטיממע ניכט געהארט. —
 (יא) דארויף קאם איין ענגעל
 דעם עוויגען אינד וויילטע אונ-
 טער דער אייכע ביא עפרה
 וועלכע דעם יואש אויס דער
 פאמיליע אביעור'ס געהערטע,
 דעססען זאָהן גדעון עכען אין
 דער קעלטער וויצען דראש,
 אום עס פאר מדין צו זיכערן.
 (יב) דא אפגענובארטע זיך
 איהם דער ענגעל דעם עוויגען,
 אונד שפראך איהן אן: דער עווי-
 גע איזט מיט דיר, דוא טא-
 פערער העלר! (יג) דארויף
 זאגט גדעון: פערציי, טמין
 הערר! ווען דער עוויגע מיט
 אונד ווארע, ווארום ווירדע
 אונד דיעזעס אללעס ווידער.
 פאָהרען? וואָ בלייבען זיינע

ויתננו

וואונדער אללע, וועלכע אונזערע עלטערן אונד ערצעהלטען, אינדעם זיא זאגטען: האט ער
 אונד דאך אויס מצרים הערויפגעכראכט! אכער יעצט האט אונד דער עוויגע פערלאססען,
 אונד

ר ש י

(יא) אבי העזרי. מכני אביעזר בן גלעד בן מנשה: וגדעון בנו. אביו היה חיבטן והוא כובדן אמר
 לו אבא זקן אתה ואס יכחו העכו"ם לא תוכל לנוס לך אתה ואני אחנט: בנת. בקורו' בית
 הכד: (יב) עמך גבור החיל. שנתן לך כח כזה: (יג) ויש ה' עמנו. ואס יש ה' עמנו לזה
 מלאתנו וגו': אשר ספרו לנו אבותינו. פסק ה' אשר לו אמר הקרני אבא את ההלל ושעתיו
 שהיה אומר בכלל ישראל ממכרי' ועתה נטענו אס לדיקים היו חכותינו יעשה לנו בזכותם ואס
 רשעים

ב א ו ר

הפסע היה הנביא איש שנבא לצורך שעה, ולכן לא נזכר שמו, כן פי' הרד"א, ומסתבר טעם נביא
 באן כמו ואתרן אחיקי יהי' נביאך (שמות ז' א') כי לא נבא להם כלל ולא השאיעם אותיות לאזור
 ודברים עתידים נ"א דברי מוסר להוכיחם ולהודיעם בשם אלהי ישראל שמפני טטאתם קראום
 הכרות האלה. (יא) וישב תחת האלה, ענין עכבה כמו שנו לכס פה (בראשית כ"ב ה'), וכמו
 אביו אשכנז עזר שוכך דלהן. אבי העזרי, מאשפזת אביעזרי בן גלעד, וחולי חלק הסופר אס זה
 להורות על סופו שהיה אביו גדעון אשר בא לעזרה ישראל. חובט חטים בגת, דש חטים ע"י
 שניעה במקל, ולא היה דש בגורן, כי הגורן בארלות הקדס היה על פני השדה בלי כותל וגו, ודרך
 הדיעה נכמה, ומפני פחד החויג אשר לא השאיר להם מחיה ולקחו כל שה ושור וממור, לכן עשה
 מלאכה זו בסתר בנת מקיס שעובדים שם עובים, ואס ישאעו קול המקלות יאמינו שהוא קבת אשר
 בשטח ימנט (ישע' כ"ח כ"ז) ולא ישגומו עליו. (יב) וירא אליו, בהקיץ ולא במראה, והרלב"ג
 פי' מלאך ה' הוא הנביא שזכר כמו ועל מלאך ה' מן הגלגל, ולזה נראה לו בהקיץ, ועליו
 השיג הרד"א שאס היה בן לא היה עולה בלכס האש השאיעם כאשר הלך מעיניו. ה' עמך,
 ילעתי

אונד אונז דען הענדען מדין'ס פרייז גענעכען. — (יד) דא וואנדטע זיך דאז געטטליכע וועזען צו איהם אונד שפראך: געהע היין, מיט דיעזער דיינער (אינוואהנענדען) קראפט; יא, דוא ווירסט ישראל בעפרייען אויס דער האנד מדין'ס, דען איך זענדע דיר! (טו) יענער עזט: ענגעטע: א מיין געביט טער! וואמיט קאן איך ישראל בעפרייען? איזט דאך מיין פאמיליענקרייז דער שוועב-סטע אין מנשה אונד איך בין דער יינגסטע אין מיינעם פאטערהויזע. (טז) דאזגעטט-לכע וועזען ערווידערטע איהם: ווערדע איך דאך מיט

ויהננו בכף מדין: (יד) ויפן אליו יהוה ויאמר לך בלחה זה והושעת את ישראל מכף מדין הלא שלחתיך: (טו) ויאמר אליו בי אדני במה אושיע את ישראל הנה אלפי הדל במנשה ואנכי הצעיר בבית אבי: (טז) ויאמר אליו יהוה כי אהיה עמך והכית את מדין כאיש אחד: (יז) ויאמר אליו אסנא מצאתי הן בעיניך ועשית לי אות שאתה מדבר עמי:

אל מדין שלאגען וויא איינען איינציגען מאן. (יז) דא-רויף שפראך יענער צו איהם: א ווגן איך גנאדע אין דיינען אויגען געפונדען האבע, זא גיב מיר איין צייכען דאס דוא (אין ווירקליכקייט) מיט מיר שפרייכסט. וויי

ר ש י

רשעים היו כשם שעשה להם ופלאותיו חנם כן יעשה לנו ואיה כל נפלאותיו: (יד) ויפן אליו. הקנ"ה בעלמו: בנחך זה. כח הזכות הזה שלמדת סגוריא על בני נך דרש רבי תנחומא: (טו) הנה אלפי. האלף שאני נמוה בו להיות תחת שר הא' הוא האלף הדל בכל א' פי מנשה: (יז) אסנא. כמו שאתה:

ב א ו ר

ידעתי כי ה' עמך, וקרא לו גבור החיל על שם סופו לכשרו ולחזקו שיגבר וינלח מדין, וגדעון חשב שאמר גבור החיל כהתל בו יען כי הוא חונט חטים בהקנא, ולכן אמר כי אדוני, נא אל התהל בני, ואם בתאים אמרת ה' עמך, אז משכנתך נבונה, שאם נן הוא, למה מלאתנו כל זאת. (יד) ויפן אליו ה', ענינו מלאך ה' בדרך הנא והמדבר בשם שלימי שנקרא על שמי, ופנה אליו באדם המוסב פניו דרך רמזיות להראותו שזין תכלית דבריו נוגעת במה שעבר או במה שהוא עכשיו כי עם כמה שעתיד להיות, ועל-כיוון בהפנותו אליו ובאמרו בנחך זה, כלומר אם חלש אתה בעיניך עכ"ז מהר תושיע את ישראל כי אני שלחתיך. (טו) בי אדני, קדש כת"י נכעו ה', שנבר הרגיש כי רק מלאך ה' לבנות ידבר בדברים האלה; ולדעת הרד"ק לא ידע גדעון עדיין שהיא מלאך וקרא לו כן בלשון רבים לתפארת במנהג בני המלה כמו הליש אדני הארץ (בראשית מ"ב ל') ונקמץ פה מסני הזקף. אלפי, ת"י זרעית וזכעין זה חרגמתי. (יז) ועשית לי אוח, כאשר הכיר כי שכל נבדל (שהוא המלאך) נראה אליו בלוח אש, חשב אולי כל זה אינו נפיעל ובהקין כי אם במראה ובמעט דגע יעוף כהלים ואינו, לכן שאל ממנו אות כי הוא מדבר עמו בפועל (כמו שחרגמתי), ואמר אל נא חמוש מזה עד באי אליך, ואם אמנאך בשוני או לדע כי אתה מדבר עמי בהקין, וגם הוא הלך מאחו לעשות מעשה המנחה רק להניח לפניו כי בהיותו שכל נבדל ידע שלא יאכל, ועשה גדי עזים ומלות להתעורר כל חישו לדעת אם הוא באיש אשר יעור משנתו. שאחה, נקמץ במקום הסגול כמשפטו, כדי להחזיב על האל"ף (מדברי רד"ק)

(יח) אַל-נָא תִּמְשׁ מִזֶּה עַד-בֹּאֵי
 אֱלֹהֶיךָ וְהִצֵּאתִי אֶת-מִנְחָתִי
 וְהִנַּחְתִּי לְפָנֶיךָ וַיֹּאמֶר אֲנֹכִי
 אֲשׁוּב עַד-שׁוֹכֵךְ: (יט) וּגְדַעוֹן בָּא
 וַיַּעַשׂ גְּדֵי-עֲזִים וְאִיפֹת-קָמַח
 מִצֹּת הַבָּשָׂר שָׁם בְּסֹל וְהִמְרִק
 שָׁם בְּפָרוֹר וַיּוֹצֵא אֵלָיו אֶל-
 תַּחַת הָאֵלֶּה וַיִּגַּשׁ: (כ) וַיֹּאמֶר
 אֵלָיו מִלֶּאךְ הָאֱלֹהִים קַח אֶת-
 הַבָּשָׂר וְאֶת-הַמִּצּוֹת וְהִנַּח
 אֶת-הַסֵּרֶעַ הַלֵּז וְאֶת-הִמְרִק
 שְׂפּוֹךְ וַיַּעֲשֶׂה כֵן: (כא) וַיִּשְׁלַח מִלֶּאךְ
 יְהוָה אֶת-קָצֵה הַמִּשְׁעָנָת אֲשֶׁר
 בִּידוֹ וַיִּגַּע בַּבָּשָׂר וּבַמִּצּוֹת וַתַּעַל
 הַיָּאֵשׁ מִן-הַצֹּר וַתֹּאכַל אֶת-
 הַבָּשָׂר וְאֶת-הַמִּצּוֹת וּמִלֶּאךְ יְהוָה
 הִלֵּךְ מֵעֵינָיו: (כב) וַיֵּרָא גְדַעוֹן כִּי-
 מִלֶּאךְ יְהוָה הוּא וַיֹּאמֶר גְּדַעוֹן
 אֲהֵה אֲדַנִּי יְהוָה כִּי-עַל-כֵּן רָאִיתִי

ווייבֵּע דאָך נִיכֵט פֿאַן היר,
 ביז אִיך צו דיר צוריקקאָממע,
 דיר מיינע אָפּפֿעֶרנאָבע בריני.
 גע אונד זיא הין פֿאַר דיר לע.
 גע. דיזער אַנטוואַרמעטע: אִיך
 ווילל וויילען ביז דוא צוריק
 קאָממסט. (יט) אונד גדעון
 גינג הינוועג; מאַכטע אִיין
 ציגענבעקען צורעכט, דאן
 אויס איינעם אִיפה מעהל
 אונגעווייערטע קיכען, גאב
 דאן פֿלייש אין קאַרב, אונד
 דיא בריהע אין טאַפּף, כִּי-אֵל-
 טע עם איהם הערויס אונטער
 דיא אִיבֵּע, אונד רייכטע עם
 דאַר. (כ) דער ענגעל גאַט-
 טעם שפּראַך צו איהם: נים
 דאן פֿלייש אונד דיא אונגע-
 זייערטען קיכען, אונד לעגע
 עם אויף דיזען פֿעלוען דאַרט,
 דיא בריהע אַבער גיסע וועג.
 אַלס ער אַלזאָ טהאַט, (כא) דא
 שטרעקטע הין דער ענגעל
 דעם עוויגען דיא שפיטצע דעם
 שטאַבעס דען ער אין זיינער
 האַנד האַטטע, בערטהרטע
 דאן פֿלייש אונד דיא קיכען,
 וואַרויף אִיין פֿייער אויפֿשטיג
 אויס דעם פֿעלוען, וועלכעס
 פֿערצעהרטע דאן פֿלייש אונד
 דיא קיכען, אונד דער ענגעל

מלאך

דעם עוויגען ענטשוואַנד זיינען אויגען. (כב) אַלס גדעון ערקאַננטע דאס עם אִיין ענגעל דעם
 עווגען וואַר, דאַריף ער אויס: אָ הערר! עוויגער! אִיך האָבע אין דער ווירקליכקייט געזע-
 הען

ר ש י

(יט) קאח מלית. למדנו שפסח היה יום תנופת העימר לכן נאמר והנה לליל לחם שעורים מתהפך
 וגו' (לקמן ז' יג): והמרק. הרוטב: (כב) אהה. ל' דאגה בלומר מה תהא עלי: כי על כן ראיתי.
 כי

ב א ו ר

רד"ק. (כ) אל הסלע חלו, כמו על הסלע הסוא, ועיין בבאור לסנ"ה נראשית כ"ד ס"ה. (כב) וירא
 גדעון, כאשר ראה כי הלך מעיניו בעלות האש מן הכור אז ידע כי מלאך ה' הוא וזעק אהה
 בהקץ

הען, איינען ענגעל דעם עווי-
גען פֿאָן אַנגעזיכט צו אַנגע-
זיכט. (כג) אַכער דעם עווי-
גען צושפּרוך וואָר: דיר איזט
הייל וודערפֿאַהרען! פֿירכטע
ניכטס! דוא ווירסט ניכט
שטערבען. (נד) גרען בויע-
טע אַלדאָ דעם עוויגען אייגען
אַלטאַר, אונד נאַנטע איהן:
דעם עוויגען הייל, אין
דענקמאַהל דוועס טאַגעס,
וועלכעס נאָך בעשטעהט
אין עפרה, דער פֿאַמיליע
אכיעזר'ס געהעריג. (כה) נאָך
אין דערזעלבען נאַכט שפּראַך
דער עוויגע צו איהם: ענטפֿיה-
רע דען שטיראַכסען דיינעס
פֿאַטערס, זאָ וויא דען צווייטען
זיבעניגהעריגען שטיר, רויסע
דען אַלטאַר כעל'ס דערדיי-
נעם פֿאַטער געהערט ניעדער
אונד הויע דען האַין אום,

מלאך יהוה פנים אל-פנים:
(כג) ויאמר לו יהוה שְׁלוֹם קָהָל-
הַתִּירָא לֹא תִמּוֹת: (כד) ויבן שָׁם
גִדְעוֹן מִזְבֵּחַ לַיהוָה וַיִּקְרָא-לוֹ
יְהוָה שְׁלוֹם עַד הַיּוֹם הַזֶּה עוֹדְנוּ
בְּעִפְרַת אָבִי הָעוֹרִי: (כה) וַיְהִי
בְּלֵילָה הַהוּא וַיֹּאמֶר לוֹ יְהוָה קַח
אֶת-פֶּרֶשׁ-הַשּׁוֹר אֲשֶׁר לְאָבִיךָ וּפֹר
הַשְּׁנַי שְׁבַע שָׁנִים וְהִרְסֹת אֶת-
מִזְבַּח הַבַּעַל אֲשֶׁר לְאָבִיךָ וְאֶת-
הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר-עָלָיו תִּכְרֹת:
(כו) וּבְנִית מִזְבֵּחַ לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ
עַל רֹאשׁ הַמַּעֲוֹז הַזֶּה בְּמַעַרְכָּה

ולקחת
דער דאבייא שטעהט, (כו) בויע אַכער דאָפֿיר אייגען אַלטאַר, דעם עוויגען די-
נעם גאַטטע, אויף דעם גיפֿעל דיעועס פֿעלזען'ס נאָך געבויליכער אָרדנונג,
נים

ר ש י

כי על אֲשֶׁר רָאִיתִי מִלֶּאךְ ה' לִכְךָ אֲנִי דוֹאֵג וְזוֹעַק אֶהְיֶה: (כד) וַיִּקְרָא לוֹ. גִדְעוֹן לְמוֹנֵחַ ה' שְׁלוֹם. ה' הוּא שְׁלוֹמוֹ: (כה) פֶּרֶשׁ הַשּׁוֹר. פֶּר הַנְּחֹרֶת שֶׁהַשּׁוֹר בָּן יוֹמוֹ קָרוּי שׁוֹר: וּפֶר הַשְּׁנַי שְׁבַע שָׁנִים. וְחֹרָא תְּנִינָא דְאִתְּמַר שְׁבַע שָׁנִין לַעֲבוּר'ס. ח' דְּנָרִים הוֹמְרוּ אוֹמוֹ הַלַּיְלָה. מוֹקֵדָה. אֲשֵׁרָה. וְלֵילָה. וְנִמָּה. וכו' כְּדִלִית' בְּתַמּוֹרָה: (כו) רֹאשׁ הַמַּעֲוֹז. רֹאשׁ הַסַּלֵּעַ:

ב א ו ר

בהקין ראיתו פנים אל פנים, מדאגה אס תוכל נפשו אס לא, ושמע קול ה' מדבר אלי
לא תמות. (כד) ה' שלום, כמו שלם ה'. עד היום הזה, כנר בארתי באר הטיג
טעם עד כמו עד זיהושע (ד' ט') וכן כאן, ושעורו עד הזה עודנו עומד בעפרת אבי העזרי.
(כה) ויהי בלילה ההוא, הלילה הסמוך ליום שראה'נו המלאך בהקין בא לו חלוס נביאי.
קח, נסתר, שלא ירגיש בו אים. פֶּר הַשּׁוֹר, כמו שור הפר, השור שהוא פֶּר. וּפֶר הַשְּׁנַי, משחנר
לי שלא היה ליואש יותר משני פרים כי מדין ועמלק ובני קדם לקחו כל בהמה כמו שספר הכתוב,
ולולא הקכה השני לעבודת הבעל לא השאירו לו פרסה, והיה עבודתו באונס ולא ברצון כאשר
יש להוכיח מענין המשונה שהשיב לאנשי העיר כאשר נקשו להמית אח בנו. והנה לא נזכר מה
שנעשה בפר הראשון, ואולי לקחו גִדְעוֹן לכורך דתו אס יבוא להלחם במדין. וכאשר הקין משנתו
בעוד לילה עשה כאשר דבר אליו ה' ליראתו מעשות יומם. (כו) בְּמַעַרְכָּה, מ"י בסדרא, ועליו
פ'י הַרְד"ק אֶהְיֶה מְקִיִּם הַמִּישׁוֹר שְׁבַע שָׁנִים הַמַּעֲוֹז שִׁיכַל לַעֲרוֹךְ שֶׁס אֲנִי הַמּוֹנֵחַ, ולדעתי אָהוּ
לַעֲשׂוֹת

וּלְקַחְתָּ אֶת־הַפֶּה הַשֵּׁנִי וְהַעֲלִיתָ
 עוֹלָה בַעֲצֵי הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר
 חָכַרְתָּ: (כז) וַיִּקַּח גִּדְעוֹן עֲשָׂרָה
 אֲנָשִׁים מֵעַבְדָיו וַיַּעַשׂ כַּאֲשֶׁר
 דִּבֶּר אֱלֹהֵי הוֹה וַיְהִי כַּאֲשֶׁר יָרָא
 אֶת־בֵּית אָבִיו וְאֶת־אֲנָשֵׁי הָעִיר
 מַעֲשׂוֹת יוֹמָם וַיַּעַשׂ לַיְלָה:
 (כח) וַיִּשְׁכְּמוּ אֲנָשֵׁי הָעִיר בִּבְקָר
 וְהִנֵּה נִתְּן מִזְבַּח הַבַּעַל וְהָאֲשֵׁרָה
 אֲשֶׁר־עָלְיוֹ כָרְתָה וְאֶת־הַפֶּה
 הַשֵּׁנִי הָעֹלָה עַל־הַמִּזְבֵּחַ הַבְּנוּי:
 (כט) וַיֹּאמְרוּ אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ מִי
 עָשָׂה הַדָּבָר הַזֶּה וַיִּדְרֹשׁוּ וַיִּבְקְשׁוּ
 וַיֹּאמְרוּ גִדְעוֹן בֶּן־יֹאָשׁ עָשָׂה
 הַדָּבָר הַזֶּה: (ל) וַיֹּאמְרוּ אֲנָשֵׁי
 הָעִיר אֶל־יֹאָשׁ הוֹצֵא אֶת־בְּנֶךָ
 וַיָּמַת כִּי נָתַן אֶת־מִזְבַּח הַבַּעַל
 וְכִי כָרַת הָאֲשֵׁרָה אֲשֶׁר־עָלְיוֹ:

ויאמר

נים וזרעו יענינו צווייטן שטיר, אונד ברינגע איהן צום כראנד-אפפער דא, מיט דעם גע- העלצע דעם האניעם, דען דוא אומהויען זאללסט. (כז) גרעון נאהם צעהן פער- זאנען פאן זיינען קנעכטען, אונד פאללצאג וואס דער עווגע איהם אויפגעטראגען האטטע; דאך ווייל ער זיך פאר דער פאמיליע זיינעם פאטערס אונד פאר דען שטארטלייטן פירכטעטע עם ביא טאנע צו פאללציהען, זא פעראנלאסטע ער עם ביא נאכט. (כח) אלס דיא שטארטלייטע דעם טארגענס פריה אויפשטאנדען, זיהע! דא וואר דער אלטאר דעם בעל'ס ניערערגעריסען, דער האין דאכייא אומגעהויען, אונד דער צווייטע שטיר אויף דעם ניאגעכויטען אלטאר געאפפערט. (כט) אינד איי- נער פראנטע דען אנדערן: ווער האט דיעזע טהאט בע- גאננען? זיא פארשטען, אונ- טערוזכטען, אונד שטימטען איבעראיין: גדעון דער זאהן

דיא שטארטלייטע צו יואש: ליעפערע דיינען זאהן אויס, דאס ער שטערבע דען ער האט דען אלטאר דעם בעל'ס ניערערגעריסען, נור ער האט דען האין דאכייא אומגעהויען. יואש

ב א ו ר

לעשות המזבח על סדר הנהוג בישראל מוכשר להקריב, ולא על סדר הננין המיוחד לנעל, וכאשר השכימו אנשי העיר הכירו כי המזבח הבנוי אינו לנעל כי אם קודש לה'. (כח) ואח הפר השני, לדעתי קרוב למזבח ולהאשרה היה האנוס לפר השני שהיה מוקדה לע"ז מיום הולדו שבע שנים, וכאשר ראו מקום האנוס פנוי באפס פר אז הכירו כי הוא הועלה על המזבח. והרלב"ג חשב שנאשרו ממנו קלת אנדרים או הקרניים והיה בהן סימן והכירו בו כי זה הפר השני. העלה, עבר מננין הסעל והצרו העלה על ספר מלכי ישראל (ד"ס ב' כ' ל"ד) ונא בחולס, מקום הקמץ

(לא) ויאמר יואש לכל אשר-
 עמדו עליו האתם ותריבון לבעל
 אסאתם הושיעון אותו אשר
 יריב לו יומת עד הבקר אם-
 אלהים הוא ירב לו כי נתן את-
 מזבחו: (לב) ויקרא לו ביום-
 ההוא ירבעל לאמר ירב בו
 הבעל כי נתן את מזבחו: (לג) וכל-
 מדין ועמרק ובני קדם נאספו
 יחדו ויעברו ויחגו בעמק יזרעא:
 (לד) ורוח יהוה רבשה את גדעון
 וירתקע בשופר ויועק אביעזר

(לא) יואש אביר ענטענגענטע
 אללען דיא אום איהן שטאנ-
 דען: וואללט איהר פיר בעל
 שטרייטען, וואלט איהר איהם
 הילעע לייסטען? רעו ויינע רא-
 כע טריפעט שטירכט אהנעהין
 בזמארגען: יאווען ער גאט ז
 איזט, מוס ער זעלכסט ראכע
 אז דעם נעהמען, דער ויינען
 אלטאר נידערגערסען האט.
 (לב) מאן נענטע איהן (גדעון)
 פאן דייעועם טאגע אן: ירובעלו
 דאז הייסט בעל ראכע זיך אן
 איהם, דער ויינען אלטאר ניו-
 דערגערסען האט. (לג) דא-
 מאלס האטטען זיך גאנץ מדין,
 עמלק אונד (אנדערע) מאר-
 נענלענדער פערואממעלט,
 צאנען העראן אינד לאגער-
 טען זיך אים טהאלע יזרעאל.
 (לד) דא אושפלאם דער גייסט

אחריו

דעם עוויגען דען גדעון, גר שטים אין דיא שאווינע, אונד דאז הוין אביעזר'ס פאלגטע ויי.

ר ש י

(לא) האתם תריבון לבעל. בשביל הבעל: תושיעון אותו. חנקאו נקמתו וכן והושיעה יי לי דוד
 בנבל (ז"א כ"ה): אשר יריב לו. בשבילו: עד הנקר. עד הנקר המתונו: אם אלהים הוא.
 יריב הוא לעצמו ריבו ונקמתו וכדי לדחותם עד שיבחר גדעון היה אומר כן: (לב) רב בו. בנדעון.
 אלל ריב נוסף עם או את או בו כמו וירב בלכן (כראשית ל"א) אבל לו אינו נוסף על הלשן
 וכל לו הכתובים כאן בשביל הם: (לד) ורוח ה'. רוח גבורה: וזעק אביעזר. כל המשפחה:
 ויהי

ב א ו ר

הקמץ להרמיב על העין. (לא) האתם תריבון לבעל, היאחז לכם להריב בעבור הבעל, האתם
 תושיעון איתו? הלא זה קלון ומרפה לו, המתונו כי היא בעצמו יפגע בו וימיתהו עד הנקר,
 וזה יהיה לכם לאופת אם אלהים הוא אם לא. וי"מ כי יואש גזר אשר יריב בעבורו יומת על
 ידו עד הנקר, או שאמר אשר יריב לו יומת דרך קללה, ואנכי תרגמתי כמו שפירשתי לדעתי.
 (לב) ויקרא לו, אולי קרא לו אביו כן באזני כל אנשי העיר במרי אף, והראה נעם באמרי סיו
 ובקרבו שחק ולעג עליהם כי לא האמין לבעל. (לג) ויעברו, על השדות להשחית יבול הארץ,
 והרדי"א פי' שעברו מעבר הירדן לארץ להלחם נס. (לד) ורוח ה', ורוח גבירא מן קדם ה',
 והרלב"ג כתב ויתכן עוד שזרחה עליו רוח הקודש, וזה נועה לדעת המורה שאמר (בפרק מ"ה
 לח"ב) שהיא ממדרגה הראשונה ממדרגות הנבואה שילוח לאיש עזר אלהי שינועהו ויזרזהו למעשה
 טוב גדול בהכלת קהל חזונים בקהל רעים, וכאשר תקע בשופר הויעיק כל משפחתו והם שמעו
 לקריאה זו והיו סרים למשמעתו והלכו אחריו. ויועק אביעזר, ענינו בית אביעזר, ויש במקרא
 מקומות רבים חסידי מלה כמו וחבל דוד המלך (שמואל ב' י"ג ל"ט) ענינו ותכל נפש דוד ועוד
 רבים

אֲחֵרָיו: (ל) וּמְלָאכִים שָׁלַח בְּכָל-
 מְנַשֶּׁה וַיִּזְעַק גַּם-הוּא אַחֲרָיו
 וּמְלָאכִים שָׁלַח בְּאֲשֶׁר וּבְזַבְלוֹן
 וּבְנַפְתָּלִי וַיַּעֲלוּ לְקָרְאֲתָם:
 (לו) וַיֹּאמֶר גִּדְעוּן אֶל-הָאֱלֹהִים
 אִם-יִשָּׁף מוֹשִׁיעַ בְּיַדִּי אֶת-יִשְׂרָאֵל
 כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: (לז) הֲיֵהָ אֲנֹכִי מְצִיג
 אֶת-גִּזְוֹת הַצֶּמֶר בְּגֵרֶן אִם טְלִי הִיָּה
 עַל-הַגֹּזָה לְבִדָּה וְעַל-כַּר הָאָרֶץ
 חָרַב וַיִּדְעֵתִי כִי-תוֹשִׁיעַ בְּיַדִּי אֶת-
 יִשְׂרָאֵל כַּאֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ: (לח) וַיְהִי-
 כֵן וַיִּשְׁכַּם מִמַּחֲרַת וַיִּזֹּר אֶת-
 הַגֹּזָה וַיִּמָּץ טַל מִן-הַגֹּזָה מְלֹא
 הַסֶּפֶל מִים: (לט) וַיֹּאמֶר גִּדְעוּן
 אֶל-הָאֱלֹהִים אֲלֵ-יָחַר אַפֶּךָ בִּי

ואדברה

תרגום אשכנזי כד
 זיינעם אויפֿרֿיעֿע. (לה) ער
 שיקטע צונלייך באַטען אין
 גאַנץ מנשה, אונד אויך דיוזער
 פֿאַלנטע זיינעם רופֿע, אויך
 זאָדטע ער באַטען אַן אַשר
 זבולון אונד נפתלי אונד זיא
 קאַטען איהם ענטגענטען.
 (לו) נון זאַגטע גרעון צוגאַטט:
 ווען דוא דורך מיך ישראל
 בעפֿרֿייען וויללסט, וויא דוא
 געשפּראַכען, (לז) זיהע! זאָ
 ווילל איך איינע שוהרוואַללע
 אין דיא טעננע לענען, ווען זיך
 אויף דער וואַללע אַלליין טווא, א
 אויף דעם גאַנצען ערדבאָדען
 אבער טראַקען זיין ווירד, דאן
 ווערדע איך ערקטננען דאָס
 דוא דורך מיך ישראל בעפֿרֿייען
 ווירסט וויא דוא פֿערהייסען.
 (לח) אונד עס געשאַה אַלאָ;
 דען אַלס ער דעם טאַרגענס
 אויפֿשטאַנד, דריקטע ער דיא
 וואַללע אויס, אונד עס טרייִ-
 פֿעלטע טווא אויס דער וואַל-
 לע, איינע גאַנצע שאַלע פֿאַלל

וואַססער. (לט) גרעון שפראך פֿערנער צוגאַטט: מענע דיין צאָרן ניכט ווידער מיך ענטברענע-

נען

ר ש י

(לח) ויהי כן. שהיה טל על הגזה לנדה יותר מנשאר מקומות כמו שהוא אומר מלוא הספל
 מים אבל על כל הארץ חורב לא נתקיים שהכרית כרותה לטל שאינו נעדר: ויזר לשון מנכש
 וכן לא זורו ולא חונשו (ישעיה א') לא נכנשו להוליח הלמה:

מנבעת

ב א ו ר

רבים. (לו) ויאמר גרעון, בלבו דרך חפלה ולכן לא נאמר שהשיב לו השם דבר רק עשה נאשר
 שאל משנו, ושאל איתו לא לבעבור נסית את ה' כי אם לחקור את עלמו, אם כל הקירות אוחו
 לא היו יסודי רעיוניו וחזיונות שוא, בהיותו שקל במאזני הכתיבה ולא הכין עוד איבנה הלעזר
 והדליהיה נכחד להושיע את ישראל, וחסן האומות להיות בטוח כי לא איש משחגע טוא. (לז) גוח
 הצמר, למר הגזוז וסודר במערכות יקרא גז זה נס"ג ונפול עליו לשון הכנה ועמידה, וכל
 דבר הגזוז ואינו נאסף נסדר הראוי לו יקרא גז נס"ג כמו נסטר על גז (מהלים ע"ב ו'), זהו
 ירק הגזוז ועוד לא נאסף מן השדה. (לח) ויזר, מננין הקל בשקל ויצר עליה (מ"ב י"ז ח')
 או מננין הפעיל בפלס ויזר נח את מכסה התבה (בראשית ט"ג), והוא מענין כי רגל תזורה
 (איוב ל"ט ט') לא זרו ולא חנשו (ישעיה א' ו') שהוא ענין עזוב וסמיטה (רד"ק). וימץ, שראו

מלה

נעו, ווען איך נאך אויגמאל רע;
דע; איך ווילל עס נור נאך די
זעם מאהל פערזען מיט דער
וואללע: טעכטע ראך נון דיא
וואללע אלליין טראקען, אויף
דעם גאנצען ערדע אבער
טווא זין. (מ) דיזעס ליעם
גאטט נאך אין דערזעלבען
נאכט געשעהען; עס כליב דיא
וואללע אלליין טראקען, אויף
דער גאנצען ערדע אבער
וואר טווא.

ז (א) נון מאכטע זיך ירובעל
(דאז איזט גרעון) דעם
מארגענס פריה מיט דעם
פאלקע אויף, וועלכעס מיט
איהם וואר, אונד שלוגען איהר
לאנער אויף ביא דער קוועל-
לע חיר, דאז לאנער מדין'ס
וואר איהם געגענאכר נערד.

ליך פאם הינעל מורה אים
איזט אללצופיעל דעם פאלקעס וועלכעס דוא מיט דיר האסט, אלס דאס איך בדין
אין

ואדברה אך הפעם אנסה-נא
רק הפעם בגזה יהי נא חרב אל-
הגזה לבדה ועל כל הארץ יהיה-
טל: (מ) ויעש אלהים כן בלילה
ההוא ויהי חרב אל הגזה לבדה
ועל כל הארץ היה טל:

ז (א) וישכם ירבער הוא גדעון
וכרהעם אשר אתו ויחנו
על-עין חרד ומחנה מדין היה-
קו מצפון מגבעת המורה בעמק:
(ב) ויאמר יהוה אל גדעון רב
העם אשר אתך מתתי את-מדין

בידם

ר ש י

ז (א) מגבעת המורה בעמק. דמסתניא למישרא. המורה לשון הוראה וראייה כמו מורה
באלכעותיו (משלי ז') שמעס לופים ורומזים בעמק:
(ב) יתפאר

ב א ו ר

מלה וענינו ג"כ ענין סחיטה, וההנדל בין זו רוכין מ לה, הראשון הוא סחיטה באמין כח היד
או באגרוף או בדריכת הרגל להוליא הנלוע בחובו והלחלוחית שבו אינו ניכר כ"כ, והשני נוסף
על כל דבר לח הולח נקל טפה טפה ע"ד יניקה וכמו שחרגמתי. (לט) ואדברה אך הפעם,
גדעון שנה ושלש לשון דבור להסיות גגון ובטוח כי הדבור בא אליו בהקיץ מאת ה' כמו שאמר למגלה
ועשית לי אות שאתה מדבר עמי, ובסמוך אס ישך מושיע בידי כאשר דברת, וידעתי כי תושיע
בידי כאשר דברת; ויען דבר מעשה גדגון כלי, החל הדבור מפי ה', אשר הפעם אדברה אני
אנסה נא רק הפעם, כלומר אנסה נא אותי אך הפעם אס יש לאל ידי להושיע את ישראל,
ובן הביא סרד"ק בשם רבינו סעדיה גאון ז"ל כי הנסיון ניכולת הכורא אסור כמו שאמר וינסו
אל בלכנס (תהלים ע"ח י"ח), אבל גדעון לא היה לו ספק ניכולתו ג"ה אלא רנה לנסות אס
הוא באוי לנס גדול כזה.

ז (א) מגבעת המורה, ת"י מגבעת דאשכנז לאישרא, ולרעזו היה שם סימן להורות הדרך
ללכת אל עמק יזרעאל, וכן פי' רבינו יצחי' ואומר מקרא קצרה הוא, מגבעת מגדל המורה
בעמק, ויהי' הרגומו: דמז' לתגער מדין'ס ווסר חיהת כערדויך סקון יענער פכהעהע, וועלכע דען
ועג

בִּידָם פֶּן־יִחַפְּאוּ עָלַי יִשְׂרָאֵל
 לֵאמֹר יָדֵי הוֹשִׁיעָה לִּי: (ג) וְעָתָה
 קָרָא נָא בְּאָזְנֵי הָעָם לֵאמֹר מִי־
 יֵרָא וְחִירָד יֵשֵׁב וַיִּצְפֹּר מִהָרִי
 הַגִּלְעָד וַיֵּשֶׁב מִן־הָעָם עֵשְׂרִים
 וּשְׁנָיִם אֲלָף וְעֶשְׂרֵת אֲלָפִים
 נִשְׂאָרוּ: (ד) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־
 גִּדְעוֹן עוֹד הָעָם רַב הוֹרֵד אוֹתָם
 אֶל־הַמַּיִם וְאַצְרֹפְנוּ לָהֶם שֵׁם וְהָיָה
 אֲשֶׁר אָמַר אֵלָיֶה זֶה וַיִּלֶּךְ אֹהֶל־
 הוּא יִלֶּךְ אֹהֶל וְכָל אֲשֶׁר־אָמַר
 אֵלָיֶה זֶה לֹא־יִלֶּךְ עִמָּךְ הוּא לֹא־
 יִלֶּךְ: (ה) וַיּוֹרֵד אֶת־הָעָם אֶל־
 הַמַּיִם וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־גִּדְעוֹן כָּל־
 אֲשֶׁר־יִלֶּךְ בְּלִשְׁוֹנוֹ מִן־הַמַּיִם
 כִּי־אֲשֶׁר יִלֶּךְ הַכֶּלֶב תִּצְיֵג אוֹתוֹ

הרגום אשכנזי כה
 אין זיינע האנד געבען זאלמע,
 ישראל קעננטע ווידער מיך
 פראהלענד שפרעכען: מינע
 מאכט האט מיר בייאנעשטאנ-
 דען. (ג) לאס דאהער פאר דען
 אהרען דעם פאלקס אויסרו-
 פען: ווער זיך פירכטעט אונד
 פערצאנט, ווענדע אונד ענט-
 פערנע זיך פריה פאם בערגע
 גלעד. אונד עס קעהרטע פאן
 דעם פאלקע היים, צווייאונד
 צוואנציג טויוענד מאן, צעהן
 טויוענד אבער בליבען. (ד) דאך
 דער עוויגע שפראך צו גדעון:
 נאך איוט דאן פאלק צו פיעל;
 פיהרע זיא הונאב אן דאן
 וואססער, דארט ווילל איך
 עס דיר אויסשידען, דער-
 יעניגע דאן, פאן דעם איך
 דיר זאגען ווערדע: ער געהע
 מיט דיר! דער זאלל מיט
 דיר געהען: יערער אבער
 פאן דעם איך דיר זאגע: ער
 געהע ניכט מיט דיר! דער
 געהע ניכט. (ה) ער פוהרטע
 דארויף דאן פאלק אן דאן
 לכד

וואססער הונאב, אונד דער עוויגע שפראך צו גדעון: יעדען דער מיט זינער צונגע פאן
 דעם וואססער אויפלעקען ווירד, וזיא דער הונד אכלעקט, שטעללסט דוא בעזאנדערס,

ר ש י

(ב) יתפאר. וונטי"ר בלע"ז: (ג) וילפר. בנקר לשון ארמי כפרא: (ח) כל אשר ילק בלשונו וגו'.
 וכל אשר יכרע על ברכיו לשמות תליג אוחו לכד. מוז מקעעך ני הס לא ילכו עמך שך הס
 למודים לכרוע לפני עכו"ם:

ב א ו ר

וועג זיינע טהעל לייגט. (ב) פן יחפאר, לועז רש"י וונט"ר vanter (מכריהוען, הערויס-
 געהוען, פרעהוען), ועצמו לפרש ענין הוראת ההתפעל שהיא גאווה מדומה וכן פי' רש"י שמות
 (ח' ה') בדרך אנשים גאים המתנשאים ומתנאים על זולתם ואין כל. (ג) ויצפר, ישנים בנקר,
 בקר בלשון ארמי כפרא, או פי' וסכנ, כלומר יסוב מהר הגלעד ויסוב לו, וכן נקראת המלכסת
 לפירה לפי שסובנים אותה על הראש, כמו וללפירה תסארה (ישעי' כ"ח ה'), וכן במשנה (כלים
 פ"ק ט"ז משנה ג') הקופה משיעשה בה שתי לפירות (מדבני הד"ק); ומרגומי כולל שני הפירושים
 האלה, ורכינו ישעי' פי' וילפר כמו וילרף ע"ד כנש וכנש, וזה הימה הכרפה הראשונה, ויהי'
 תרגומו: ווערדע חויסגעטיעדען פאן בערגע גלעד. (ד) ואצדפנו לך שם, כמו שלורפין הכסף
 מהסיגים, שלא יהיו במלחמה ההיא רק לדיקים, כי הנורעים על זנביהם היה סימן לאשר
 נרעו לבעל(רד"ק). (ח) כל אשר ילק בלשונו, לאמר שהניא נידו המים אל כיו כי אי אפשר
 ללקק

לְבַד וְכָל אֲשֶׁר יִכְרַע עַל-בְּרַכְיוֹ
 לְשִׁתּוֹת: (ו) וַיְהִי מִסְפַּר הַמַּלְקָקִים
 בְּיָדָם אֶל-פִּיהֶם שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אִישׁ
 וְכָל יִתְרֵי הָעָם כָּרְעוּ עַל-בְּרַכְיָהֶם
 לְשִׁתּוֹת מַיִם: (ז) וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל-
 גִּדְעוֹן בְּשֵׁלֶשׁ מֵאוֹת הָאִישׁ
 הַמַּלְקָקִים אוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם וְנִתְּתִי
 אֶת-מְדִינַת בְּיַדְךָ וְכָל-הָעָם יִלְכוּ
 אִישׁ לְמִקְמוֹ: (ח) וַיִּקְחוּ אֶת-צִדָּה
 הָעַם בְּיָדָם וְאֶת שׁוֹפְרֹתֵיהֶם וְאֶת
 כָּל-אִישׁ יִשְׂרָאֵל שֶׁלַח אִישׁ
 לְאֶהֱלִיו וּבְשֵׁלֶשׁ-מֵאוֹת הָאִישׁ
 הַחֲזִיק וּמַחְנֶה מְדִינַת הַיָּה לֹו
 מִתַּחַת בְּעַמֶּק: (ט) וַיְהִי בַלַּיְלָה
 הַהוּא וַיֹּאמֶר אֱלֹוֹי יְהוָה קוּם רִד
 בְּמַחְנֶה כִּי נִתְּתִיו בְּיַדְךָ: (י) וְאִם-
 יִרְאֵ אֶתְּהָ לְרִדְתָּ רִד אֶתְּהָ וּפְרָה

זא וויא יעדען דער זיך אויף דאז
 קניע נידער לעסט אום צו טרינג
 קען. (ו) דא וואר דיא אנצאהל
 דערער, וועלכע אויס דער
 האנד מיט דעם סונדע אויף
 לעקטען דרייא הונדערט מאן,
 אללעס איכריגע פאלק אבער
 ליעסען זיך אויף דאז קניע
 נידער אום וואסער צו
 טרינקען. (ז) דארויף שפראך
 דער עוויגע צו גדעון: מיט
 יענען דרייא הונדערט אויפלע
 קענדען ווערדע איך איך בע
 פרייען, אונד מדין דייער האנד
 פרייגעבען, אללעס אנדערע
 פאלק אבער זאלל נאך זיינער
 היימאטה געהען. (ח) נון אי
 בערנאהמען זיא צו איהרען
 האנדען דען מונרפארראטה
 דעם פאלקעס זא וויא דעססען
 פאזוינען. אונד ענטליעסען דאז
 יעדען איינצעלנען אויס ישראל
 נאך זיינער וואהנונג. מיט יענען
 דרייא הונדערט מאן פיהל
 טע ער זיך שטארק גענוג, אבי
 וואזל דאז העער מדין'ס פאר
 איהם אונטן אים טהאלע לאג.
 (ט) אין דערזעלבען נאכט

נערך
 שפראך דער עוויגע צו איהם: אויף! הינאב אינו לאגער! דען איך געבע עם אין דייע הענדע.
 (י) דאך ווען רוא אנשט צוהסט זאגלייך הינאב צו געהען, זא געהע רוא צוערשט מיט דייעם
 כור.

ר ש י

(ו) האלקקים בידם. אין זה דרך כניעה נלוקק בלשוננו:

ניפלים

ב א ו ר

ללקק המים מן הנהר בלי כפיפת הנרנים, ושעורו אשר ילק מן המים (נהניאס בידו אל סיו)
 כאשר ילק הכלב בלשונו. (ח) אח צדה העם, מלת לדה מוכרת במקום סמוך כי משפטו לדה,
 וכמוהו ועניה לדה (תהלים מ"ה ס'), באיפה שעורים (רות ג' י"ז) זולתה (רד"ק), ואולי הפ"א
 במקום לא"ר כמו אלבה נא הזדה (רות ג' ג') וכן כאן לדה לעם, שלקחו לדה אשר לעם. בידם,
 ענינו ללרכס וכמו שתרגמתי, או שעורו ויקחו את לדת העם ואת שופרותיהם בידם. החזיק,
 כאשר גם בעזרוו בה', הרגיש את עלמו חזק ואזין, אס גם שראה מחנה מדין מנגד אשר היה
 כדי לרכס לרוב. (י) ואם ירא אתה לרדת, יראה זו אינו מלד מורך לכבו כי אס מלד ההשגחה
 והתנוונות

נְעִרָה אֶל-הַמַּחֲנֶה: (יא) וְשָׁמְעָה
 מֵהַיְדִבְרוּ וְאַחַר תִּחְזַקְנָה יְדֵיהֶ
 וַיִּרְדֹּת בַּמַּחֲנֶה וַיִּרַד הוּא וּפְרָה
 נָעֲרוּ אֶל-קִצֵּה הַחֲמִשִּׁים אֲשֶׁר
 בַּמַּחֲנֶה: (יב) וּמְדִין וְעַמְרֵק
 וְכָל-בְּנֵי-קָדָם נְפִלִים בְּעַמֶּק
 כְּאַרְבֵּה לָרֶב וּלְגַמְלֵיהֶם אֵין
 מִסְפָּר כַּחֲזוֹל שְׁעַל-שַׁפַּת הַיָּם
 לָרֶב: (יג) וַיָּבֹא גִדְעוֹן וְהִנֵּה--
 אִישׁ מִסְפָּר לְרַעְרוֹת חֲלוֹם
 וַיֹּאמֶר הִנֵּה חֲלוֹם חֲלַמְתִּי וְהִנֵּה
 צָלוֹל לֶחֶם שְׁעָרִים מִתְהַפֵּן
 בַּמַּחֲנֶה מְדִין וַיָּבֹא עַד-הָאֵהָל
 וַיִּכְהוּ וַיִּפְלוּ וַיִּהְפְּכוּ לְמַעַלְהוֹנְפֵל
 הָאֵהָל: (יד) וַיַּעַן רַעְהוּ וַיֹּאמֶר אֵין

ואח

צליל קרי

הרגום אשכנזי כו
 בורשען פורה אינו לאנער היי
 נאכ, (יא) כעהארבע דא, וואס
 זיא בעשפרעכען, דאן ווערדען
 זיך דייע ארמע שטערקער
 פיהלען, אונדרוא ווירסט טיע.
 פער אינו לאנער דרינגען.
 נון גינגער הינאכ מיט ויינעם
 בורשען פורה ביז צו דען בע-
 וואנעטען פארפאסטען דעם
 לאנערס. (יב) מדין, עמלק
 אינד יענע מארגענלענדער
 אללע לאגען אים טהאלע וויא
 דיא היישרעקען אן מענגע,
 מיט איהרען קאמעלען, אונ-
 צעהלכאר, וויא דער זאנד
 אים איפער דעם מערעם זא
 פיעל. (יג) אונד גרעון קאם
 אן, אלס עבען יעמאנד ויינעם
 נאכבאר איינען טרוים ער-
 צעהלטע, אינרעם ער שפראך
 איין טרוים שטעללעטע מיר
 גלייבואם איין גערעסטעטעם
 גערשטענבראך פאר, זיך
 וועלצענד אינו לאנער מדין'ס,
 עם קאם אנס צעלט, שטיעם

דאראן, עם שטירצטע, דאס זיך דאז אונטערסטע צום אכערסטען קעה טע; זא
 פיעל דאז צעלט צוואממען. (יד) דער נאכבאר ענטגענגעטע, אונד שפראך: דיעם
 כע=

ר ש י

(יב) נופלים בעמק. שוכנים בעמק: (יג) כליל. כליל כתיב שהיה הדור כלול מן הלדיקים:
 כליל לחם שעורים. חרר לחם שעורין. חררה שאוסין על הגמלים: לחם שעורים הוא זכות
 העומר הקרב בפסח: ויכהו ויפל. האהל: ויהפכוהו. האהל מלמטה למעלה ונפל האהל:
 ואח

ב א ו ר

והתבוננות, כלואר אס ירא אתה לרדת טרם רגול וחקור מלכ האויב, רד אתה עם נעריך לתיור
 המחנה. (יא) אל קצה החמשים, פי' הרד"א לפי שהיה מנהג כמו שהוא עדין היום שנהיות
 אנשי מלחמה בשדה בליה ישימו כל החלש והנהמות באמצע, והאנשים החלולים סובבים אותם,
 כדי שאם יבאו האויבים ילחמו בהם החלולים אשר סביבותיהם ולא יזנו כל הנמשלים, ולכן זכר
 שנאו אל קצה החמשים שהם היו סביב המחנה, ויותר מסתבר המאשים היו שומרי המבוא
 למחנה שלא יבואו בסתר התרים לרגל אותם. (יב) בושלים בעמק, שיכנים בעמק(רש"י) כמו על
 פני כל אחיו נפל (בראשית כ"ה י"ח) כאשר יגיד עליו רעו ועל פני כל אחיו ישכון (שם ט"ז י"ב).
 (יג) צליל לחם שעורים, ת"י חרר לחם שעורין, וענין כליל כלויה בגמלים, וכן לשון חררה
 כדברי

בעדייטעט ניכטס אנדערעס
אלס דאָ שוועררט גרעוֹן'ס
דעס זאָהנעס יואש, איין ביר-
גער ישראל'ס; גאָטט האָט
מדין אינד זיין גאַנצעס לאַ-
גער אין זיינע האַנד געגע-
בען. (טו) אַלס נון גרעוֹן
דיאָ ערצעהלונג דעס טרוימעס
אונד דעססען דיִטינג הערטע,
נייגטע ער זיך אַנכעטענד,
אונד קעהרטע צוריק אין דאָ
לאַגער ישראל'ס, אונד ריעף:
מאַכט אייך אויף! שאַן האָט
דער עוויגע דאָ העער מר ו'ס
אין אייערע געוואַלט געגעבען.
(טז) ער טהיילטע דיאָ דרייאַ
הונדערט מאַן אין דרייאַ אַב-
טה ילונגען, איבערגאַב אַל-
לען פּאַווינען, לעערע קריגע
אונד אין דען קריגען פּאַקעלן;
(יז) אונד שפּראַך צו איהנען,
וואָס איהר פּאַן מיר זעהט,
דאָ טהוט איהר נאָך. זעהעט,
איך ריקע יעטצט ביז אַנוֹ איי-
סערע דעס לאַגערס, זאָ וויאָ
איך עס מאַכען ווערדע, מ סט
איהר עס נאַכאַהמען. (יח) ווען
איך מיט מיינער גאַנצען אויב-
געבונג אין דיאָ פּאַווינע שטאַ-

זאת בלתי אס-חרב גדעון בן
יואש איש ישראל נתן האלהים
בידו את-מדיו ואת-כל-
המחנה: (טו) ויהי כשמע גדעון
את-מספר החלום ואת-
שברו וישתחו וישב אל-מחנה
ישראל ויאמר קומו כי-נהן
יהוה בידכם את-מחנה מדיו:
(טז) ויחץ את-שלש-מאות האיש
שלשה ראשים ויתן שופרות
ביד-כלם וכדים ריקים ולפדים
בתוך הכדים: (יז) ויאמר אליהם
ממני תראו וכן תעשו והנה
אנכי בא בקצה המחנה והורג
כאשר-אעשה בן תעשון:
(יח) ותקעתי בשופר אנכי וכל-
אשר אתי ותקעתם בשופרות
גם-אתם סביבות כל-המחנה

ואמרתי
סע, דאָן שטאַסעט אויך איהר אין דיאָ פּאַווינען אום דאָ גאַנצע לאַגער הערום,
אונד
ר ש"י

(טו) זאת שברו. ואת ממכרו כלומר ואת פתורו: את מספר החלום. את סיפור החלום ית
שועת חילמא וית פשריה: (טז) שופרות וגו' ולפידים. להזכיר זכות מחן תורה. ופשוטו לילה
היה כמו שכתוב והיה מושך לפיכך נשאו שם לפידים להזכיר להם ונתנום ככדים כדי שלא יבינו
כלפידים: (יז) ממני תראו. את אשר אני עושה ראו ועשו כן: (יח) אנכי וכל אשר אתי. אחד
מן

באור

בדברי חז"ל, והיה זה מעל על ישראל שהיו חלומים מתגברים על מדין ומנלמס אומם (מדברי
רד"ק). (טו) ואת שברו, פתורו, כי הפתרון שנגר החלום והסתום, וכן פתח ענין שכינה והסתרה
כמו

וַאֲמַרְתֶּם לַיהוָה וּלְגִדְעוֹן: (יט) וַיִּבֶא
 גִּדְעוֹן וּמֵאֵה-אִישׁ אֲשֶׁר-אָתוּ
 בְּקִצֵּה הַמַּחֲנֶה רֹאשׁ הָאֲשֻׁמֶרֶת
 הַתִּיכּוֹנָה אֶךְ הֶקֶם הֶקֶם הִקִּימוּ אֶת-
 הַשְּׂמֵרִים וַיִּתְקְעוּ בַשּׁוֹפְרוֹת וַנִּפְּוֶן
 הַכְּדִים אֲשֶׁר בְּיָדָם: (כ) וַיִּתְקְעוּ
 שְׁלֹשֶׁת הַיָּאֲשִׁים בַּשּׁוֹפְרוֹת
 וַיִּשְׁבְּרוּ הַכְּדִים וַיִּחְזְקוּ בְיַד-
 שְׂמֹאֲלָם בַּלְּפָדִים וּבִידֵי-יָמִינָם
 הַשּׁוֹפְרוֹת לַתְּקוּעַ וַיִּקְדְּאוּ חֶרֶב
 לַיהוָה וּלְגִדְעוֹן: (כא) וַיַּעֲמְדוּ אִישׁ
 תַּחְתּוֹ סָבִיב לַמַּחֲנֶה וַיִּרֶץ כָּל-
 הַמַּחֲנֶה וַיִּרְיֵעוּ וַיָּנִיסוּ: (כב) וַיִּתְקְעוּ
 שְׁלֹשׁ-מֵאוֹת הַשּׁוֹפְרוֹת וַיִּשַׁם
 יְהוָה אֶת-חֶרֶב אִישׁ בְּרֵעֵהוּ

אונד רופעט אויס: פִּיר דען
 עוויגען אונד פִּיר נדעון!
 (יט) נדעון אונד דיא הונדערט
 מאן, דיא מיט איהם ווארען,
 ריקטען און דיא אויסציע דעם
 לאנערס, ביים בענינגע דער
 מיטטעלסטען נאכטוואָע:
 קיים האטטען דיא וועלטער
 איהרע שטעלונג אינגענאָמ-
 מען, אלס זיא אין דיא פאָוויגען
 שטיעסען, צערשלאַנער צו-
 גלייך דיא קריגע, וועלכע זיא
 אין דער האַנד האַטטען. (כ) נון
 שטיעסען אללע דרייא אָב-
 טהיילינגען אין דיא פאָוויגען,
 אונד צערשלונגען דיא קריגע:
 מיט איהרער לינקען ערגריפֿ-
 פֿען זיא דיא פֿאָקעלן, אונד
 אין דער רעכטען העלטען זיא
 דיא פאָוויגען צום בלאַוען,
 אונד ריעפֿען: איין קאָספֿה
 פִּיר דען עוויגען אונד פִּיר
 גדעון! (כא) זאָ בליעב יעדער
 אין זיינער שטעללונג אום דאָן
 לאַנער הערום, דאָן נאָנצע

וינסו קרי ובכל

העער פֿינג אן צו לויפֿען, ערהאָב איינען ווילרען לערם, אונד ענטשלאָה, (כב) אינדעם דיא
 דרייא הונדערט פאָוויגען ערטענטען, וואַרף דער עוויגע איינן אין דאָן שוועררט דעם אַנדערן,

ר ש י

מן הראשית ומאז איש היו עמו: (יט) הקס הקימו. כנר בני הזיל את הזמרים שהיתה משמרתם
 באשורת התיכונה שכן דרך בני גייסות להעמיד זמרים אלו ישמרו עליה הלילה הראשון ואלו
 שליש שני ואלו שליש האחרון: ונפון הכדי'. ולשבור הכדים אשר בידם: (כ) מרנ לה' ולגדעון.
 מרנא דאחקעלס מן קדם ה' ונלחנא על ידי גדעון: (כא) ויריעו. תרועת מסב וניסה:
 ולכרו

ב א ו ר

כמו פטר בחלוק אחרות. (יח) ואמרתם לה' ולגדעון, קיל ענות אנשי מלחמה יסיה, בעבור
 ה' ובעבור גדעון יחס במדן, והס קראו בנרון מרנ לה' ולגדעון, כלומר לחזנו הסרב לכבוד
 ה' ולעזר שר הכנא אשר לכנא כרוח נבירה. (יט) ראש האש שרת התיכונה, לעת הזל האשמורה
 האמלצית שאז רוב הגם יאן ונכדס, כי נראוונה הנל נעורים ובאלימות רבים מהעם כנר הקיבו
 משנתם, ונחר העז לנוא בתזנולה הנאותה לשר כנא לכלל מחנה האויב, וכאשר הלנו הזמרים
 הראשונים ליאן, והאזרים הקיזו על משמרתם החזילו לתקיע בזופרות, ולשבור הכדים להוסיף
 בקיל המולה, וכרוח הנהלה נפלי איש נחר רעה וסדנו זה את זה וקלחם נסו. (כא) ויריעו,
 קול תרועת המחה כשהיא נמהומס ונמכוכס. (כב) אז חרב איש ברעהו, שיעורו איש כהרב

וא ננינם אים נאנצען לאגער . דאז העער פלאה טהיילם ביו בית שטה געגען צורת, טהיילם נאך דער גרענצע אבל מחולה בייא טבח . (ג) דיא טאפער = כטען ישראל'ס פאן נפתלי, אשר אינד גאנץ מנשה איז רטען זיך געגענווייטיג אן, אונד פער = פאלגטען מדין . (כד) גדעון שיק = טע אויך באטען אין דאז גאנצע געברגע אפרים מיט דעם אויפטראגע: איילעט העראכ , מדין ענטגעגען , שפעררעט איהנען דאז וואססער ביו בית ברה , זא וויא אויך דען ירדן . דיא גאנצע מאנשאפט אפרים אייפערטע זיך געגענווייטיג אן , זיא שפעררטען דאז וואססער ביו בית ברה , זא וויא אויך דען ירדן . (כה) אונד בעמעכטיגטען זיך צווייער פיר = שטען מדין'ס דעם ערב אונד דעם זאב , ערשלוגען דען ערב בייא צור ערב , אונד דען זאב בייא יקב זאב זא וועטצטען זיא מדין נאך , אונד בראכטען דעם גדעון פאם יענווייטיגען ירדן הער דיא קעפאע ערב'ס אונד זאב'ס .

ובכל המחנה וינס המחנה עד בית השטה צררתה עד שפת אבל מחולה על טבת: (כג) ויצעק איש ישראל מנפתלי ומן אשר ומן כר מנשה וירדפו אחרי מדין: (כד) ומלאכים שלח גדעון בכלהר אפרים לאמר רדו לקראת מדין ולכדו להם את המים עד בית ברה ואת הירדן ויצעק כל איש אפרים וירדו את המים עד בית ברה ואת הירדן: (כה) וירדו שני שרי מדין את ערב ואת זאב ויהרגו את עורב בצור עורב ואת זאב הרגו ביקב זאב וירדפו אל מדין וראש ערב וזאב הביאו אל גדעון מעבר לירדן:

דיא

ר ש י

ויאמרו

(כד) ולכדולם את המים . המפסיקין בין ארס לארץ נגען : ואת הירדן . שנס הוא היה מפסיק : (כה) הביאו אל גדעון מעבר לירדן . בנקר באעבר גדעון את הירדן לרדוף אחר זאב וכל זאבוע :

מה

ב א ו ר

דעבו, כמו ואת העיר שלמו באש (לעיל א' ח') שעורו את האש שלמו בעיר . (כג) ויצעק, כמו ויצעק, זה אל זה קרא בקול גדול והתחזקו זה עם זה לרדוף שנס אחד אחרי מדין . איש ישראל, הגבורים והנכמרים, ונא כלשון יחיד כמו שיאמר האשכנזי דער קערן, דער חויסבונד . (כד) ולכדולם המים, סגרו להם המים, ונא כאן לשון לכידה באו למעלה (ג' כ"ח), כי על ידי לקיחת המעברות ילכד האויב; ובתחבולת מלחמה יש שני אופנים לתפשו חיים או להאבידו במים, אם מעבר מזה לנלתי חת איש לעבור, אם מעבר מזה ללאת לקראת האויב לשטן לו אחר עברו עד אין לאל ידו לבוא אל היבשה ואין לו זיזים לנוס, ובתחבולת זו אחר ערב זאב מעבר לירדן כאשר באו לקראתם . (כה) בצור ערב, אחר שהרגו את עורב בצור אחד קראו לו זאב

ח (א) וַיֹּאמְרוּ אֵלָיו אִישׁ אַפְרַיִם
 מַה־הַדְּבָר הַזֶּה עֲשִׂיתָ לָּנוּ
 לְבַלְתִּי קַרְאוֹת לָנוּ כִּי הִלַּכְתָּ
 לְהַלְתָּם בְּמִדִּין וַיְרִיבוּן אֹתוֹ
 בְּחֻזְקָה: (ב) וַיֹּאמֶר אֲלֵיהֶם מַה־
 עֲשִׂיתִי עִתָּה כִּכֶם הֲלֹא טוֹב
 עָלְלוֹת אַפְרַיִם מִבְּצִיר אֲבִיעֹזֵר:
 (ג) בְּיַדְכֶם נָתַן אֱלֹהִים אֶת־שָׁרֵי
 מִדִּין אֶת־עֶרְב וְאֶת־זֹאֵב וּמַה־
 יַכְלִיתִי עֲשׂוֹת כִּכֶם אֲזַרְפֶּתְהוּם
 מֵעַרְוֵי בְּדַבְּרוֹ הַדְּבָר הַזֶּה:
 (ד) וַיָּבֵא גִדְעוֹן הַיִּרְדְנָה עִבְרָה הוּא
 וּשְׁלֹשׁ־מֵאוֹת הָאִישׁ אֲשֶׁר אִתּוֹ
 עִיפִים וְרֹדְפִים: (ה) וַיֹּאמֶר לְאֲנָשֵׁי
 סָכוֹת הַנּוֹגְדֵי אֲכַבְרוֹת לָהֶם לְעַם

ח (א) דיא מאננשאפט
 אפרים'ס אייסער-
 טע געגען איהן: וועלך' איין
 בעטראגען האסט דוא אן אונז
 ערוועזן, דאס דוא אונז ניכט
 אויפגעכאטהען האסט, אלס
 דוא אויסצאגסט מדין צו בע-
 קריענען? זיא פוהרען איהן אן
 מיט נאכדרוק. (ב) ער אבער
 זאגטע איהנען: וואס האבע
 איך וואהל נון איך עהנליכעס
 געטהאן? איזט ניכט ריא נאכ-
 לעזע אפרים'ס בעסטער אלס
 דיא וויינלעזע אביעזור'ס?
 (ג) אין איירע האנד נאכגאטט
 דיא פירשטען מדין'ס, דען
 ערב אונד דען זאכ, וואס
 קאננטע איך דען איך עה: ליי-
 בעס טהון? דא ליעס איהר
 עמפערטעס געמיטה פאן
 איהם אכ, אלס ער דיעזע איי-
 סערונג אויסשפראך. (ד) דיא-
 רויף רוקטע גרעון אן דען ירדן,
 זעטצטע מיט זיינען דרייא הונ-
 דערט מאן היגיבער, וועלכע אבוואהל ער מידעט, דעננאך דען פיינד פערפאלגטען: (ה) היר
 שפראך ער צו דען איינוואהנערן פאן סכות: געבט דאך בראדפארציאנען דער טרופפע,
 וועל-

דערט מאן היגיבער, וועלכע אבוואהל ער מידעט, דעננאך דען פיינד פערפאלגטען: (ה) היר
 שפראך ער צו דען איינוואהנערן פאן סכות: געבט דאך בראדפארציאנען דער טרופפע,
 וועל-

ח (ב) מה עשיתי עתה כנס. מה חזון מה שעשיתי בחילתי כמה שעשיתם אחס כסוף: הלא
 טוב עוללו'. שאלו לידכם כסוף מחלתי הנליר שנכרנו אני ומשפחתי שהרי בידכם נתן ה' את
 הזלבים: (ג) ומה יכולתי. לעשות שיהא חזון כמעשה שלכם: (ד) עובר הוא ושלש מאות האיש.
 עובדים את הירדן אחרי זכח וללמוגע שעברו את הירדן תחלה והיו משחיתים מעבר לירדן את
 ארץ ראובן וגד ומנשה ועבר שם כדי לנקום אף בהם: (ה) לאנשי סכות. ישאל היו:
 הכף

ב א ו ר

לזכר לזכר ערב, ואת זאב הרגו במישור אחד כמו שת"י במישור זאב קראוהו יקב זאב (מדברי
 כד"ק ורלב"ג).
 ח (א) ויאמרו אליו איש אשדים, אנשי אפרים היו בעלי ריב ומלח והתלונוו עליו ובקשו
 תואנה ממנו לריב זו וגדעון השיבם נחת, והקטין את אשר עשה הוא, להרים את אשר
 פעלו הם על מרומי שדה, והשתיק המדון, ויפתח לא כן עשה ונסלו מאפרים ארבעים ושנים
 אלף (להלן י"ב). קראוח, כל המקור מורכב משתי הלזונות מבעלי האל"ף ובעלי הה"א,
 נבזכר באל"ף ונקרא בתו"ו (בן מלך), ומכניו מלאח ימי מלאיבס (ויקרא'ס ל"ג), שגאח רע (ששלי
 ס' י"ג) עיין בראש"ע שם. (ב) הלא טוב עללוהו, מה שהנחתי לך ללקט אחרי, עולה על
 הקבירה אשר קברתי. (ג) רפחה רוחם, נחם דעתם באשר דבר להם בדברים האלה ודוח
 מחמם

וועלכע מיר פאלנט, דען זיא זינד ערשעפפס, אונד איך זעטע יעטצט זכח אונד צלמנע, דען קעניגען מדין'ס זיך. (ו) דיא פירשטען פאן סכות אנטווארטעטען: ליענט עטווא דיא מאכט זכח'ס אונד צלמונע'ס שאן אין דיינער האנד, דאס וויר דיינעם העערע ברעד געבען זאללען? (ז) גדעון שפראך: נון דען וועי דער עוויגע מיר זכח אונד צלמונע אין מיינע האנד גיכט, דאן ווערדע איך אייערוקער. פער צערדרעשען, מיט דער וויסטע דארנען אונד דיסטעלן. (ח) ער צאג פאן דאן גען פנואל, אונד רעדעטע זיא עכען זאן, אן, אן ער דיא בירגער פנואל'ס ענטגענעטען דאס. זעלכע, וואס יענע פאן סכות ענטגענעטע האטטען. (ט) דא פיר שפראך ער זיך אויך געגען דיא בירגער פנואל'ס זאן אויס: ווען איך גליקליך צוריקקעהרע, זאן ווילל איך דיעזען טהורם ניערעררייסען.

אשר ברגלי כי עיפיים הם ואנכי רדף אחרי זבח וצלמנע מלכי מדין: (ו) ויאמר שרי סכות הכף זבח וצלמנע עתה בידך כי נתן לצבאך לחם: (ז) ויאמר גדעון לכן בתת יהוה את זבח ואת צלמנע בידי ודשתי את בשרכם את קוצי המדבר ואת הברקנים: (ח) ויער משם פנואל וידבר אחיהם כזאת ויענו אותו אנשי פנואל כאשר ענו אנשי סכות: (ט) ויאמר גם לאנשי פנואל לאמר בשובי בשלום אתן את המגדל הזה: (י) וזבח וצלמנע בקרקר ומחניהם עמם כחמשת עשר אלף כל הנותרים

מכל

(י) זכח אונד צלמנע ווארען צו קרקר, אונד האטטען איהר העערלאגער פאן עטווא פינף. צעהן טויענד מאן ביא זיך, זאללע יענע געהמליך, וועלכע פאן דעם גאנצען העערלאגער דער

ר ש י

(ו) הכף זכח וצלמונע עתה בידך. שאתה מחפאר שהלחנו מיד מדין: (ז) הברקנים. רונל"ג בלע"ז: (י) בקרקר. שם מקום:

דך

ב א ו ר

מחמם שכה. (ו) ויאמר שרי סכות, אחד מהשרים ענה לו בעבור כלם לפיכך אמר ויאמר לשון יחיד (רד"ק). (ז) הברקנים, לועז רש"י רונל"ג בלע"ז והו' ronce ובלשון רבים ronces (חיון היט טארפען טטהלען פערזעהענעם טטורענגעוועלס, געטטריך), וכן לועז בר הכג שבת ק"ט ע"ב, עיין מרפא לשון סד"ה א י ו ב י ו, ולא כמו שהגיה מעתיק אחד של טארדאנט (דיסטען), שכן לועז קוליס (עיין רש"י שמות כ"ב ה' ו"ש כ"ג ג') לא ברקנים, ולדעת הרד"ק ס"ז בסנות מקום קוליס וברקנים ואלכן נקרא שמו כן מלשון הממלא בשנות (בס"ן) עורו (איוב מ' ג"א) שפרשו קוליס לפיכך יעד שעמהם ידעו נשרם. וכוונת חכמי אומות אומיים כי ברקן שם בלי

מכל מחנה בני-קדם והנפלים
מאה ועשרים אלף איש שלף
חרב: (יא) ויער גדעון דרך
השכונני באהלים מקדם לנבח
ויגבהה ויד את המחנה והמחנה
היה בטח: (יב) וינסו זבוח וצלמנע
וירדף אחריהם וילכד את-שניו
מלכי מדון את זבוח ואת צלמנע
וכל המחנה החריד: (יג) וישב
גדעון בן-יואש מן-המלחמה
מלמעלה החרם: (יד) וילכד-
גער מאנשי סכות וישאלהו
ויכתב אליו את-שרי סכות ואת-

חרגום אשכנזי כמ

דער מארגענלענדער איכריג
געכליבען זינד; דען געפאל-
לען וואהרען הונדערט אונד
צוואנציג טויזענד מאן מיט
בלאנקעם שווערטע. (יא) גדעון
ריקטע געגען דיא שטראסע
דער היטטענבעוואהנער, עסט-
ליך פאן נובח אונד יגבהה,
אונד שלוג דאן לאנער, וועה-
רענד עם זיך זיכער גלויבטע.
(יב) זכח אונד צלמנע ענטפלאג-
הען צוואר, זאבער ער זעטצ-
טע איהנען נאך, אונד ערגריף
דיא בירדען קענינע מדין'ס
זאווהאל זכח אלס צלמנענדאן
גאנצע לאנער האטטע בע-
רייטס דיא אונסט פערניכ.
טעט. (יג) גדעון זאהן יואש
קעהרטע נאך פאר זאנענע-
אויפגאנג אויס דער שלאכט
צוריק, (יד) אונד גריף איינען
קנאבען פאן דען איינוואהנערן

וקניח

צו סכות אויף; אלס ער איהן אויספארשטע, בעשריב ער איהם דיא פירשטען פאן סכות
אונד

ר ש י

(יא) דרך השכונני באהלים. דרך חרץ קדר וערכ השכונני במדבר באהלים תמיד ואין דרים
בנתיב: מקדם לנבח ויגבהה. שהם ערי ישראל ולא רנה לילך שם אלא דרך עקלתון כדי שלא
ינגישו בהם ויהומ' פתאום: (יג) מלמעלה החרם-עד שלא שקעה השמש בעוד החמה נראית גבוהה:
וידע

ב א ו ר

כלי דושה (רעטטוואגען, רעטטויטטען), והוא נעין קרש רחב ואתחמיו תקועות אבני' חריפות ומדין
ונקרא ג"כ מורג חרון וימשכו אותו על התנופה, והאבנים מתחבין התבן הנסכר אח"כ מן
הנר ע"י מורה. (יא) דרך השכונני באהלים, נפלה המ"ס ונשאר היו"ד בלתי סמיכות כמו
מזכירי בנקר מאזרי בנסף (ישעי' ה' י"א) באקום מאבנימים בנקר, מאזרים בנסף, או שיהיו
כלט סמוכים על אותיות או על מלות השמש כמו למעלה יושבי על מדין והלכתי על דרך (ה'
'י); והשכונני באהלים הם בני קדר כמו אפי' רש"י שהם תמיד באהלים ואין דרים בנתיב וידועים
בשם בערוזינען. וכבר העירו רוב המפרשים שגדעון עלה עליהם פתאום בעוד לילה כי לא היה
השמש בטח ולכן לאר הכתוב וישב גדעון מן המלחמה מלמעלה החרם, כלומר בנקר ערם
עלות השמש בתי"י עד לא מיגל שמש. ובקדוק מלת השכונני אודיעך עוד מה שכתב הראב"ע
בספרו מאזנים באזרו: ואין במקרא מלה זרה כמוה מאלה ענינים; האחד ה"א הידועה עם
מלה סגובה, והשני שהיא סמוך ואזריו בית (וזו אין זר כ"כ כי יש לו רעים כאו סגורת),
והשלישי שאלת שכן מהפעלים העומדים ולא יבוא מהם פעול כמו שלא יבא מן הלך קלון
ולא מן פנה תבוי ע"כ. (יד) וישאלתי, שאל אותו על אדות שרי המקום. ויכתב אליו, חן

ענינה

וְקָנְיָהּ שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה אִישׁ׃
 (טו) וַיָּבֹא אֶל-אֲנָשֵׁי סְכוּת וַיֹּאמֶר
 הֲנִה זִבְחַ וְצִלְמַנֶּע אֲשֶׁר חָרְפִּיהֶם
 אֹתִי לֵאמֹר הֲכַף זִבְחַ וְצִלְמַנֶּע
 עָתָה בְּיָדְךָ כִּי נָתַן לְאֲנָשֶׁיךָ
 הַיְעָפִים לָחֶם׃ (טז) וַיִּקַּח אֶת-זִקְנֵי
 הָעִיר וְאֶת-קוֹצֵי הַמְדָבָר וְאֶת-
 הַבְּרֻקָּנִים וַיֵּדַע בָּהֶם אֵת אֲנָשֵׁי
 סְכוּת׃ (יז) וְאֶת-מַגְדָּל פְּנוּאֵל נָתַן
 וַיַּהַרְג אֶת-אֲנָשֵׁי הָעִיר׃ (יח) וַיֹּאמֶר
 אֶל-זִבְחַ וְאֶל-צִלְמַנֶּע אִיפֹה
 הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הֲרַגְתֶּם בְּתַבּוּר

אונד איהרע עלטעסטען, דע-
 רען זיעכען אונד זיעבענציג
 וואָרען. (טו) אַלס ער צו דען
 איינוואָהנערן פֿאַן סכות קאַם,
 שפּראַך ער: זעהעט דאַ זבֿח
 אונד צלמע, דערענטוויללען
 איהר מיך מיט דען וואָרטען
 פֿערהעהנט: איז עטוואַ דיא
 כּוֹכֵט זכּ'ס אונד צלמע'ס
 שאַן אין דיינער האַנד, דאַס
 וויר דיינען ערשעפֿשטען ליי-
 טען בראַד געבען זאַללען?
 (טז) דאַרויף פֿיהרטע ער דיא
 עלטעסטען דער שטאַרט מיט
 דען דאַרנען אונד דיסטעלן
 דער וויסטע צוואַמען — דאַך
 דיא בירגער פֿאַן סכות פֿער-
 שאַנטע ער דאַמיט. (יז) דען
 טהורם פּנואל'ס אַכער ריט
 ער ניעדער, אונד ערשלאַג דיא

ויאמרו
 איינוואָהנער דער שטאַרט. (יח) יעטצט שפּראַך ער צו זבֿח אונד צלמע:
 וואָהער וואָרען דיא מעננער, דיא איהר כּיִיא תבּוּר אומגעבראַכט האַכט;
 זיא

ר ש י

(טז) ויודע בהם. ותבנ בהן:

(יח) אחד

ב א ו ר

ענינו שכתב שמות השרים נכתבו ובאותיות על ספר, כי בימים ההם לא היו רגילים כ"כ
 נחמח הכתב ובפרט זה הנלכד שהיה נער בלי שם, ויהי' טעם ויכתב אליו שמתן לגדעון
 אותות וסימנים להביר השרים מתוך שאר אנשי סכות ולהענינם בקוליס וברקניס כאשר דבר להם
 ולרחם על העם אשר לא חטאו כי עליהם הי' לקיים מהשגזרו השרים. וקניה, חכמה ויועליה
 כמו ש"א בן זקניס (בראשית ל"ג) בר חכיס. (טז) וידע בהם, מ"י ומנר עליהון ופי' הרד"ק
 מן וידוע מלי (ישעי' ג"ג) שהוא לשון שנייה. ויתכן לפשו כאשמעו שהודיע להם פשעם עם
 הקוליס; והרד"א אומר, שהוא כמו וידע אלכיס (שמות ב' כ"ה) ענין חמלה, כמו שפי' רש"י שם
 נתן עליהם לב, כי בוונתו היתה לפעניש רק השרים והזקניס ולרחם על ההמון כמו שפרשתי
 למעלה, וכן תרגמתי. (יז) ויהרג את אנשי העיר, והלא לא הודיעם שיהרגם רק שיחין את
 המנדול בשונו? ואמר הרלב"ג שאולי יעד ג"כ להרגם ושלא נזכר בנחוב, ויותר וכוון מה שפי'
 הרד"ק שהיו נוטזים במגדל וכאשר בא לנתיבו העיוז פניהם להלחם בו ולהכיל את המגדל ולכן
 הרגם באותה מריבה (מדכרי הרד"א). ולדעתי הרגם בהיות מטאחם גדולה מחטאת סכות, כי
 כאשר באו לפנואל התגברה עליהם חלשות הדרך והיו עיפוס ויגעוס ביותר ועכ"ז לא רחמו
 אותם לסעדם בפת לחם, או לפי שאנשי פנואל השיבו כלם פה אחד מה שענו בסכות רק שרי
 העיר, ולכן הרגם. (יח) איפה האנשים, כבר העתיק הרב המנאר (לסנ"ה בראשית כ"ז ל"ג)
 מה, שאנבו המפורשים בענין מלה ז הנמלאת ו' פעמים נה"א בסוף ע"פ המסורה (שם ל"ז
 ט"ז)

וַיֹּאמְרוּ כְמוֹדֵךְ כְּמוֹתֵיהֶם אַחַד
 כִּתְּאֵר בְּנֵי הַמֶּלֶךְ: (יט) וַיֹּאמֶר אֲתִי
 בְּנֵי־אֲמִי הֵם חֵי־יְהוָה לֹו הַחַיִּיתֶם
 אוֹתָם לֹא הִרְגֵתִי אֶתְכֶם:
 (כ) וַיֹּאמֶר לִיתֵר בְּכוֹרוֹ קוֹם הִרְג
 אֶתֶם וְלֹא־שָׁלַף הַנֶּעַר חֶרְבוֹ כִּי
 יֵרֵא כִּי עוֹדְנֵו נֶעַר: (כא) וַיֹּאמֶר
 זָבַח וְצִלְמִנֶע קוֹם אֶתְהוֹפְנֶע־בְּנוֹ
 כִּי כָאִישׁ נְבוֹרְתוֹ וַיִּקָּם גִּדְעוֹן

זיא ערוויעדערטען: וואָהער
 דוא, דאָהער זיא, אויס אייִ
 נעם אָרטע, אָנגעשטאַלט גלייִ
 כען זיא קעניגליכען פרינצען.
 (יט) אַך! ריעף ער, מיינע
 ברידער זינד'ס, זעהנע מיינער
 מוטטער! ביים לעכען דעם
 עוויגען! העטטעט איהר זיא
 לעכען לאַסען, איך ליעסע
 אייך ניכט הינריכטען. (כ) הייע־
 רויף שפראך ער צו יתר זייִ
 נעם ערשטגעכאַרנען: אויף!
 טעדטע זיא! אַכער דער זינג־
 לינג וואָללטע דאָן שווערדט
 ניכט ציעהען, דען ער וואָר

פֿורכטזאָם, ווייל ער נאָך קינדיש וואָר. (כא) דאָ זאָנטען זכח אונר צלמנע: קאָם דוא העראָן,
 אונר שטאַסע אונז ניעדער, דען וויא דער מאָן וָ זיינע קראַכט! גדען ערהאַב זיך,
 אונר

ר ש י

(יח) אחד תואר בני המלך. יפה תואר א' היה בהם שתוארו כתואר בני המלך. ויש לפותרו כמין
 כמוהם תואר אחד לכס כי תואר בני מלכים היו: (כ) ולא שלף הנער חרבו. להורגם שהיה ירא מהם:
 (כא) השקרונים

ב א ו ר

ע"ז) וד' פעמים בו"י, והשאר כמו מי אפוא בילחק ולהלן בזבול (ט' ל"ח) ודומיהם בו"ו אל"ף,
 והם לתקון הלשון ומתורגמין לפי הענין, ותכלית דכריהם שהיא מורכבת מב' מלות א"י פ ה; וכאן
 יש ג' באורים בשאלת גדעון; לרד"ק טעם איפה, מה תארם ותכונתם (ווחם וזמרען דמג פֿיר
 מעננער?) והם אמרו כמין כמוהם (כלס) אחד ותארם כתואר בני המלך, כי לא ידעו להשיב
 איכותם והשיבו על תמונתם דבר הנראה לעינים; והרלב"ג כתב, מה שאמר להם איפה האנשים
 וגו' שאל להם איפה דואה להם, שידעו תארם (ווער זיינט דען מעננערן היר עהנליך?)
 ואמרו לו כי תארם בתאר גדעון ובכללה הנה תארם בתאר בני המלך, כי הם יפה תאר, או
 אמרו זה על בני גדעון אשר היו שם כמו שאמר אשר זה ויאמר ליתר בכורו (והשופט נקרא
 מלך כאמור ומלך אין בישראל); והרד"א אמר על שני פירושים האלה שהם בלתי מתישבים
 בפשט הכתובים, וכונתו טעם איפה האנשים, לומר להם לו לא הרגתם את האנשים ההם
 והיו עתה חיים בידים הייתי נותן אתכם נעדם עור בעד עור (וראוי לתרגם: טך וזרען
 זיח דח יענע מעננער דוח זיהר בייח הבור וואָגעברחט!) והם השיבו שני דברים, האחד
 כמין כמוהם, ר"ל כך תהיה אמת כמו שהיו הם, שתמות מהר על ידי מדין כאשר מתו הם
 דרך קללה (ח וזרעטט דוח טאָן וזרעין זיא זינד!), והדבר השני אמרו אחד בתאר בני המלך
 שהיה אחד מהם יפה תואר ויפה מראה מאד, וגדעון השיב אחי בני אמי הם, כלם היו אחי
 ובני אמי שהם האחים היותר דומים, ואם כן כיפה בכעיר, בשמן כרזה, כלם קורנה אחת היה
 לי עמהם וכלם היו יפים במדרגה אחת כי כלם בני אשה אחת היו, ע"כ תוכן דבריו; וגם
 באורו איננו שזה לי. ולדעתי איפה הבא בהרכבתו על שאלת המקום ענינו כאן כמו מאין,
 כלומר איה היה מקום מושבם, וגם בלתי־אשכנז מלת וזרען על שאלתו איה האנשים
 נגזרת מלשון היר כמו שהעיר הבלשן מדעוונג בספר מלין שלו, והתשובה על שאלתו איפה האנשים
 באה בחסרון מלות שתיים אשר לא זר במקרא כאשר העיד הרשב"ע בספרו מאזנים באמרו:

אונד ער שלוג זכה אונד צלמנע.
 הירויף נאהם ער דיא מאַנד.
 רינגע, וועלכע אום ריא העלזע
 איהרער קאטעלע הינגען.
 (כג) דאָ שפראַך דער קערן
 ישראל'ס צו גרעון: העררשע
 איבער אונז, דוא זאָוואָהל אלס
 דיין זאָהן, זאָוויא איינסט דיין
 ענקעל, דען דוא האַסט אונז
 פֿאָן דער געוואַלט מדין'ס כע.
 פֿרייעט. (כג) גרעון אַבער ענט.
 גענגעטע: איך ווילל ניכט איי
 בער אייך העררשען, אונד
 מיין זאָהן זאָלל ניכט איבער
 אייך העררשען. מעגע דער
 עוויגע אַלליין אייער הערר.
 שער זיין. (כד) גרעון פֿוהר
 פֿאַרט: נור איינע ביטטע זיין
 מיר פֿאָן אייך געוועהרט; עס
 געבע מיר יעדער איינען נאָ.
 זענרינג פֿאָן זיינער בייטע,
 אינדעם זיא דאָך גלייך דען
 ישמעאלים גאַלדענע נאָזענ.
 רינגע האַטטען. (כה) זיא אַנט.
 וואַרטעטען: דאָ וואָללען וויר

ויהרג את זבחה ואת צלמנע ויקח
 את השֹׁהרִנוֹם אֲשֶׁר בְּצוֹאֲרֵי
 גְמַלְיָהִם: (כג) ויאמרו איש
 ישראל אל גדעון משל־בְּנוֹ גַם־
 אַתָּה גַם־בְּנֶהָ גַם־בֶּן־בְּנֶהָ כִּי
 הוֹשַׁעְתָּנוּ מִיַּד מִדִּין: (כג) ויאמר
 אֲלֵהֶם גְּדֵעוֹן לֹא־אֲמַשֵּׁל אֲנִי בְכֶם
 וְלֹא־יִמְשַׁל בְּנֵי בְכֶם יְהוָה יִמְשַׁל
 בְּכֶם: (כד) ויאמר אֲלֵהֶם גְּדֵעוֹן
 אֲשַׁאֲלֶה מִכֶּם שְׁאֵלָה וְתַנּוּ־לִי
 אִישׁ גִּזְם שְׁלָלוֹ כִּי־נִזְמִי זֶהב לָהֶם
 כִּי יִשְׁמַעֲאֲלִים הֵם: (כה) ויאמרו
 גִּתּוֹן גִּתָּן וַיִּפְרְשׂוּ אֶת־הַשְּׁמֶלֶכָה
 וַיִּשְׁלִיכוּ שָׁמָּה אִישׁ גִּזְם שְׁלָלוֹ:
 (כו) וַיְהִי מִשְׁקַל גִּזְמֵי הַזֶּהב אֲשֶׁר

שאל

דיר גערנע געבען. זיא בערייטעטען איין געוואַנד אויס, אונד יעדער וואַרף איינען נאָזענ.
 רינג פֿאָן זיינער בייטע היניין. (כו) דאָ געוויכט דער גאַלדענען נאָזענ רינגע, וועלכע ער

ז'ד

ר ש י

(כא) השהרוגים. לונט'ס בלע"ז של זהב:

(כו) השהרוגים

ב א ו ר

דע כייש צמקרא מקומות חסירי מלם לאַ אובל לספור אותם כירבו
 מֵאֲרָצָה, כמו אשר למתי לו נשרה (ש"ב ד' י') ענינו בחשלוס המלות אשר בא לתמו לוש כר נשרה,
 והנה חשוב שרי מדין בחשלומה הימה: כמוך במוהם ממקום אחד (כלומר מעפרה אשר
 לאנו העזרי) ותארים כת אר בני המלך, וכן מרגמתי. (כא) השהרוגים, לועז רש"י לונט'ט
 lunettes (אקורכטען) לפי שהיו בדמות ירח, וי"ת ענקיא וכן נקראו בסמוך בענקות אשר
 נבחוכי גמליהם, והשהרוגים דלהלן שהם טכשיעי אנשים מרגם סהרניא (ובת"י אשר לרש"י
 כתוב עונקיא ובליליא) ושהרוגים שהם עדיים לנשים (ישעי' ג' י"ח) מרגם סינכיא, והנטיפות
 הנזכרות, הם מרגם עונקיא. (כד) נום שללו, נום משללו, נחטכון מ"ס, כמו עד יקום
 גוי אוביו (יהושע י' י"ג). כ"י ישמעאליים הם, המדינים (כד' ורלב"ג). וי"ת ארי ערנאי סינן
 ונחטכון אשר לרד"ק כתוב ארי ערנאי קטילו, והוכיח מחרגוסו כי ישמעאליים הם סינן שב

על

שאל אלף ושבע מאות זהב לבד
 מן שהרנים והנטיפות ובגדי
 הארגמן שעל מלכי מדין ולבד
 מן הענקות אשר בצוארי
 גמליהם: (כו) ויעש אותו גדעון
 לאפוד ויצג אותו בעירו בעפרה
 ויזנו כל ישראל אחריו שם ויהי
 לגדעון ולביתו למוקש: (כז) ויבנע
 מדין לפני בני ישראל ולא יספו
 לשאת ראשם ותשקט הארץ
 ארבעים שנה בימי גדעון:
 (כח) וילך ירבעל בן יואש וישב
 בביתו: (כט) ולגדעון היו שבעים
 בנים וצאי ירכו כירנשים רבות
 היו לו: (ל) ופילגשו אשר בשכם

ילדה

זיך אויסקאט. בעטרוג טויענע
 זיעכענהודערט שקל אן גאלד,
 אהנעדרא מאנדרונגע, אהר-
 געהענגע אונד פורפורקליי-
 דער, וועלכע דוא קעניגע
 מדין'ס שמיקטען, אונד אה-
 נע דאן קעטטענגעשמירע
 אן דען העלוען איהרער קא-
 מעלע. (כו) גדעון פֿערוועג-
 דעטע עס צו איינעם אפוד
 (דענקסאהל), אונד שטעלל-
 טע עס אויף אין ווינער שטארט
 צו עפרה. אכער נאנץ ישראל
 ארטעטע ענדלך דאכייא אויס
 אונד עס ווארד ווידער גדעון'ס
 אונד ווינעס הויזעס וויללען צום
 פֿערדערבען. (כח) אלס מדין
 געדעמיטהיגט וואר פֿאר דען
 קינדערן ישראל'ס, אונד זיא
 ניכט מעהר וואנטען איהר
 הויפט צו ערהעבען, גענאס
 דאן לאנד פֿיערציג יאהרע רוי-
 הע, זא לאנגע גדעון לעכטע.
 (כט) נון צאג זיך ירבעל דער
 זאָהן דעם יואש צוריק, אונד

בליעב רוהיג צו הויזע. (ל) גדעון האטטע וועכענציג זעהנע, דיא אויס ווינען לענדען הערפֿאר
 גענאנגען, דען ער האטטע פֿיעלע ווייבער. (לז) אונד ויין קעכטווייב, דאן ער צו שכס האטטע,
 געי.

ר ש י

(כו) הזהרונים והנטיפות. עונקיא וכליליא: (כו) ויעש אותו גדעון לאפוד. לסימל לזכרון על
 תשועה גדול' לרחות כמה היה חילם כנד שבנזמי קאנייהם היה כל הזהב הזה: ויזנו כל ישראל
 אחריו. לאחר מיתת גדעון:

בעל

ב א ו ר

על המדינים כ"א על הערבים השנווי באלים אשר חרגום נרדפס אחר מדין ומהם היו נזמי
 זהב. ויחכן לדעתי שיחסר כ"ף הדמיון, כמו כי חטאת קסם מרי (ש"א ט"ו נ"ג) ודומיהם,
 וענינו כי נישמעאלים הם אשר נזמי זהב באפס או באזניהם. (כו) לאפוד, הליג האפוד בעירו
 לזכר הנלחין ולאות הנם אשר הפליא הש"י לעשות עמו. אהרין, יחכן שמלת אחריו עומדת במקום
 שנים, אחרי מותו זנו אחריו והעתיקו מחשבתו הטעורה למחשבה רעה לעשות האפוד לעבודה
 זרה. לגדעון ולביתו, טעם הלמ"ד בשניהם נמו וחטאתי לאלהים (בראשית ל"ט ט') כלומר
 שהיה האפוד למוקש נגד כוונת גדעון וניתו, כי הוא לא נן משג (ועיין במבוא לספר שופטים):
 (כט) וילך, הלך לו ופנה מכל עסקי רבים לשנת במנוחה צניחו אחר, ששקטה הארץ, ולא זכר
 הכחוז

געבאר איהם אויך איינען זאָהן; דעם לענטע ער דען נאָמען אבימלך בייא. (לג) גרעון זאָהן יואש'ס שטאָרב אין איינעם גליקליכען אלטער, אונד וואָרד כענראַכט אין דער גרופֿט זיינעם פֿאַטערס יואש צו עפרה (דיא שטאַרט) אביעזר'ס. (לג) אַלס נון גרעון געשטאַרבען וואָר, פֿיעלען דיא קינדער ישראל'ס וויערער צוריק, שווייפֿט טען נאָך דען כעלים אים, אונד זעטצטען זיך דען כעל ברית צור גאַטטהייט אין; (לד) דיא קינדער ישראל'ס געדאַכטען ניכט מעהר דעם עוויגען איהרעם גאַטטעס, דער וואַ אים דער האַנד אַללער איהרער פֿיינדע רינגס אומהער גערעט; טעט האַטטע; (לה) ערצייגטען אייך קיינע ליעכע מעהר דעם הויזע ירובעל גרעון'ס, טראָץ אַללער וואַהלטהאַט, וועלכע ער ישראל ערוויענען האַטטע. ט (ה) אבימלך דער זאָהן ירבעל'ס גינג נון הין נאָך שכם צו דען ברודערן זיינער מוטער, אונד רערעטע ויא אונד דיא גאַנצע פֿאַמיליע דעם מיטטערליכען פֿאַטער הויזעס אַל.

וילדה ללו גם היא בן וישם את שמו אבימלך: (לג) וימת גדעון בן יואש בשיבה טובה ויקבר בקבר יואש אביו בעפרה אבי העזרי: (לג) ויהי כאשר מת גדעון וישובו בני ישראל ויזנו אחרי הבעלים וישׂימו להם בעל ברית לאהים: (לד) ולא זכרו בני ישראל את יהוה אלהיהם המציל אותם מיד כדאביהם מסביב: (לה) וקאעשו הסד עם בית ירבעל גדעון ככל הטובה אשר עשה עם ישראל:

ט (ה) וילך אבימלך בן ירבעל שכמה אל אחי אמו וידבר אליהם ואל כל משפחת בית אבי אמו לאמר: (ו) דברו נא באזני כל בעלי שכם מה טוב

לכם

זאָ אַן: (ו) ברינגעט דאָך פֿאַר דען אָהרען דער העררן שכם'ס דיא פֿראַגע: וואַס דינקט אייך כעם=

ר ש י

(לג) בעל ברית. כך שמו: (לה) ולא עשו מסד וגו'. שהרגו את בניו כמו שכתוב צענון: ופוזים

ב א ו ר

הכתוב שפט את ישראל. (לג) בעל ברית, לדעת רבינו ישעיהו הוא כמו בעלי ברית והם כהני כמות לע"ז ויהי תרגומו: ויהי זעלטען פריסטער חייך פיר איהרע געטטער, והעיקר כי אליל אחד מהבעלים בעל ברית שאו, ואולי השימו את שאו בעל ברית לעד שנתנו ברית עם עובדי הבעלים אשר סביבותיהם. וחז"ל פירשו (שבת פ"ג) זה זכוב בעל עקרון. (ב) המשל

לְכֶם הַמִּשְׁלַל בְּכֶם שְׁבָעִים
 אִישׁ כֹּל בְּנֵי יִרְבֵּעַל אִם־מִשְׁלַל
 בְּכֶם אִישׁ אֶחָד וּזְכַרְתֶּם כִּי־
 עָצַמְכֶם וּבִשְׂרָכֶם אָנִי: (ג) וַיִּדְבְּרוּ
 אֶחָיִ אִמּוֹ עָלָיו בְּאָזְנֵי כָל־בְּעָלָי
 שְׂכֵם אֶת כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה
 וַיִּטְלַבְּם אַחֲרַי אֲבִימֶלֶךְ כִּי אָמְרוּ
 אֲחִינוּ הוּא: (ד) וַיַּחְנוּ־לוֹ שְׁבָעִים
 כֶּסֶף מִבֵּית בַּעַל בְּרִית וַיִּשְׁכַּר
 בָּהֶם אֲבִימֶלֶךְ אַנְשֵׁים רִיקִים
 וּפְחֹזִים וַיִּלְכוּ אַחֲרָיו: (ה) וַיָּבֹא
 בֵּית־אָבִיו עֲפָרְתָה וַיַּהַרְגֵה אֶת־
 אֲחָיו בְּנֵי־יִרְבֵּעַל שְׁבָעִים אִישׁ
 עַל־אָבֵן אַחַת וַיּוֹתֵר יוֹתָם בֶּן־
 יִרְבֵּעַל הַקָּטָן כִּי נִחְבָּא:

ויאספו

בעססער? ווען איבער אייך
 העררשען זיעכענציג מענשען,
 אללע זעהנע ירבעל'ס, אָדער
 ווען נור איין איינציגער איבער
 אייך העררשט? בערענקעט
 אָבער צוגלייך, דאָס איך אייער
 ביי אַינד אייער פֿלייש ביי(ר)ה
 דאָס איך פֿאָן אייך אַכשטאַמ־
 מען. (ג) דיא ברודער ווינער
 מוטטער כראָכטען פֿאָר דען
 אָהרען דער העררן שכם'ס
 אללע דיעזע וואָרטע, אינד
 איהר הערץ נייגטע זיך גינסטיג
 פֿיר אבימלך, דען זיא זאָנטען:
 ער איזט יא אונזער ברודער.
 (ד) זיא גאָכען איהם זיעכענ־
 ציג זילכערלינגע אויס דעם
 טעמפעל דעם בעל ברית, ויא־
 פֿיר אבימלך ניכטסווירדיגע
 אונד אונבעזאָנענע מענשען
 וואָרב, דיא איהם פֿאָלגטען.
 (ה) ער קאָם אין ויין פֿאָטערי־
 ליכעס הויז צו עפרה, אונד
 ערשלוג זיינע ברודער דיא
 זעהנע ירבעל'ס זיעכענציג מאָן אויף איינעם שטיין, יוחם אלליין דער יינגסטע זאָהן
 (אָדער ענקעל) ירבעל'ס האַטטע זיך ערהאַלטען, ווייל ער פֿערשטעקט וואָר.

דא

ר ש י

ט (ד) ופוזזים. כהולים כמעשיהם לעשות כלל תנונה:

עס

ב א ו ר

ט (ב) המשל בכס כל בני ירובעל, אבימלך השב מה שנהג גדעון לישראל לא אמלל אני
 נכס ולא ימשל בְּנֵי נכס כלשון יסיד, בזה גלה דעתו שיתנו הממשלה לכל בניו ולא לאחד
 מהם ואמר ה' ימשל בכם כלומר הוא אחד המיוחד אשר לו יאמה הממשלה לבד, אולם לא כן
 בניו אדם, ועל זה אשר אחרי מות אביו עתה השכילו מה טוב לכם, ואם לדעתכם טוב לכם
 משול שבעים, אני אנה אני בא, כי לא יתנו לכן פלגש לבוא בסודם ולאחוז עמהם בשבע הממשלה,
 ובעבור זה חזבו כי עלמכם ובשרכם אני. וטעם בעל לי שכם לדעת הרד"ק אדני שכם כלומר
 השרים והמאזנים שבו, ויתכן לפרשו ע"ד פייש רבינו ישעי' בענין בעל ברית הנזכר בקודם,
 שהם הנהגים אשר בשכם לנהן בבית בעל ברית כי להם היכולת למתלו שבעים כסף מבית
 האליל, ויהי' חרגומו: דוח טעמהערהערוך: (ד) ופחוזים, קלים וגמברים מלשון סחו כמים
 (בראשית מ"ט ד') וי"ת ובסירים פי' כנזים, לבזה נכס (ישעי' מ"ט ז') ת"י לדבסירין. (ה) ויותר
 יוחם, ממספר השבעים כי מנהג הלשון הוא שלא יפחות זשכונ הכולל בעבור אחד (רד"ק)
 ולדעה

(ע) ע

(ו) דארויף פֿערזאממעלטען זיך אללע העררן שכם'ס, אונד אללע בעוואָהנער מלוא'ס, גינגען הין, אונד זעטצען דען אבימלך צום קעניגע ביי א דער אייבע, וועלכע פֿאַר שכם שטעהט. (ז) אלס מאָן עס יוחם פֿערקינדעטע, גינג ער הין, שטעללטע זיך אויף דען גיפֿעל דעם בערגעס גרויס, ערהאַב זיינע שטיימע, אונד לויט שפראַך ער זיא אלי זאָ אָן: הערעט מיך איהר העררן שכם'ס! דאַמיט אייך גאַטט ערהערע. — (ח) איינסט גינגען דיא וואַלדביימע אויס, איינען קעניג איבער זיך צו זאַלכען; זיא פֿאַררערטען דען עהלבוים אויף: רעניערע איי.

(ו) וַיֹּאסְפוּ כָל־בְּעָלֵי שָׁכֶם וְכָל־בֵּית מְלֹא וַיֵּלְכוּ וַיִּמְלִיכוּ אֶת־אֲבִימֶלֶךְ לְמֶלֶךְ עִם־אֱלֹזָן מִצֵּב אֲשֶׁר בְּשָׁכֶם: (ז) וַיִּגְדּוּ לְיוֹתָם וַיִּקְדּוּ וַיַּעֲמֵד בְּרֹאשׁ הַר־גְּרִזִים וַיִּשָּׂא קוֹלוֹ וַיִּקְרָא וַיֹּאמֶר לָהֶם שְׁמָעוּ אֵלַי בְּעַדֵי שָׁכֶם וַיִּשְׁמַע אֲלֵיכֶם אֱלֹהִים: (ח) הֲלוֹךְ הָלַכְוּ הָעֲצִים לְמִשַׁח עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ וַיֹּאמְרוּ לַיּוֹת מְלוּכָה עָלֵינוּ: (ט) וַיֹּאמֶר לָהֶם הַיּוֹת הַיְחַדְלָתוּ

אח

מלכה קרי

בער אונז! (ט) דער עהלבוים ערווערערטע: זאָללטע איך מיינער פֿעטטיגקייט ענטזאָנען, וועל.

ר ש י

(ו) עם אילון מולכ. מישר קאחא מיזור שהיו בו מלכות: (ח) הליך הלכו הענים. משל הוא: לזית. עתניאל בן קנז הכא משנט יהודה שנקרא זית שנת' זית רעון יפה פרו מותר וגו' (ירמיה י"א):

(ט) דלזי

ב א ו ר

ולדעמי היה יותם מיוכלאי בני גדעון, וידוע כי גם בני נויס קרוין נויס, והעד בדברי יותם בשאך (י"ח) ואחם קמתם על בית אבי ותהרגו את בניו שבעים איש ולא אמר אחי, ומה שכתוב להלן (כ"ח) שברח מפני אבימלך אסיו הוא כמו אנשים אחים האמור באנרם ולוט(עיינן בנחור לשנ"ה בראשית כ"ד נ"ט), ולא נשאר בעבור שנמרו עליו רחאיו בהיותו הקטן והטעור כי אם לפי שנחגף. (ו) מלוא, שם איש או שם מקום וכן פי' הרד"ק מלוא שם ולא תאר ע"כ. וטעם בית אנשי בית, ואין להוכיח מיונתן כי בית מלוא שם עלם אחד הוא לפי שלא תרגמו שניהם, בהיות בית נסמיכות בארמית כמו בעברי, ויתכן שנית מלוא הנוכח ניואש (מלכים ב' י"ב כ"א) בא נסימן היווד סלח להבדילו מן בית מלוא הנאחר כאן וגם שם לא תרגמו יונתן, ורש"י פי' שם בית מלוא באוחו מקום, ואלא לחשוב בטעות כי שמו בית מלוא כמו בית לחם, הוסיף לומר מלוא שם מקום, ואולי אנשי בית מלוא הם בעלי מגדל שכם. עם אלון, אהל אלון כמו וישב יחזק עם באר למי רחי (בראשית כ"ה י"ח). מצב אצר בשכם, כמו אשר מולכנשכם כי הפך כזה אינו זר במקרא ע"ד כל הרע אויב נקדש (תהלים ע"ד ג') באקים כל אויב הרע נקדש, וכן בשאך (י"ז) אשר נלחם אבי עליכם, במקום אבי אשר נלחם עליכם ודומיהם רבים, וטעמו אלון אשר עומד במבוא שמה, והוא החנה אשר עם שכם (בראשית ל"ד), וי"ת אלון, מישר כדרכו, ותרגם מלכ כמו מלכת אשר בעמק האלך (ז' כ"ה י"ח) שגליבו במישור טכנה לזכר ידוע ויחסו המישור אליה ויהי' תרגומו: בייח דער עכנע דעם דענקאָהזם. ואולי היתה תחלת נטיעת האלון לזכרון מה, וראוי לתרגם: בייח דער דעץ פֿערענקען געווייהעטען חייכע. (ט) הַיְחַדְלָתוּ, כתב הרד"ק שהוּ מנין.

אֶת־דִּשְׁנֵי אֲשֶׁר־בֵּי יִכְבְּדוּ אֱלֹהִים
 וְאֲנָשִׁים וְהִלַּכְתִּי לְנוֹעַ עַל־
 הָעֵצִים: (י) וַיֹּאמְרוּ הָעֵצִים לְתַאֲנָה
 לְכִי־אֵת מַלְכֵי עֲלֵינוּ: (יא) וְתֹאמַר
 לָהֶם הִתְאַנְּהָה הַחֹדֶל לְתִי אֶת־מֹתְקֵי
 וְאֶת־הַנּוֹבְתֵי הַטּוֹבָה וְהִלַּכְתִּי
 לְנוֹעַ עַל־הָעֵצִים: (יב) וַיֹּאמְרוּ
 הָעֵצִים לְגַפֵּן לְכִי־אֵת מְלוֹכֵי
 עֲלֵינוּ: (יג) וְתֹאמַר לָהֶם הַגִּפֵּן
 הַחֹדֶל לְתִי אֶת־תִּירוּשֵׁי הַמִּשְׁמַח
 אֲרֵהִים וְאֲנָשִׁים וְהִלַּכְתִּי לְנוֹעַ
 עַל־הָעֵצִים: (יד) וַיֹּאמְרוּ כָל־

מלכי קרי העצים

וועלכע גאָטט אונד מענשען
 און מיר שעטצען, דאָמיט
 אַךְ הינגעהעז בייא וואָלדרייִ-
 מען צו רוישען? (י) דאָרויף
 שפראַכען דיא ביימע צום פֿייִ-
 גענכויים: קאָממע דוא! אונד
 רעגירע איבער אונז! (יא) דאָ
 ענטגענעטע איהנען דער פֿייִ-
 גענכויים: וואָללע איד עטיוואַ
 מיינער זייסיגקייט, מיינער
 העררליכען פֿרוכט ענטוואַגען,
 דאָמיט איד הינגעהעז בייא
 וואָלדרייִמען צו רוישען? (יב) דאָ
 באַטען דיא ביימע דען ווייני-
 שטאָק: זאָ קאָממע דוא, אונד
 רעגירע איבער אונז! (יג) דאָך
 דער וויינישטאָק ערקלעהרטע:
 וואָללע איד דען מיינעם טרויִ-
 בענוואַפֿט ענטוואַגען, דער
 גאָטט אונד מענשען ערפֿרייִ

עט, דאָמיט איד הינגעהעז בייא וואָלדרייִמען צו רוישען? (יד) נון פֿאַרדערטען דיא וואָלדרייִמע
 אַללע

ר ש י

(ט) דשני - לשון שומן: (י) למאנה. דבורה: (יא) את מחקי. דבש דבורים: (יב) לגפן.
 גדעון שהא מזרע יוסף שנאמר בו בן פורת כנסן דגליב וגו': (יג) המשמח אלהים. שאין
 אומרים הלויים שיר של הקרבן אלא על הנסכים:

ב א ו ר

מניין הפעיל והוא מפיאר [כלומר שהוא זר כי הראוי הַחֹדֶל לְתִי נפלא העמדתו (ד"ה ב' ל"ג
 ח) הַחֹדֶל לְתִי (נפני ג' ז')], ואמר עליו במלול (דפוס קטן פ"ג ח') והכוון שהם מניין הפעל
 ולולא המי"ת גרונית היה הַחֹדֶל לְתִי כמו הַשְׁבִּירְתִּי (ירמי' ח' כ"א), ונללל המי"ת הוסב הקמ"ץ לכהיות
 תחת המי"ת כמנהג כמו הַחֹדֶל לְתִי (מ"א כ"ב ל"ד, שנהפך החטף קאן אל המי"ת להרחיב עליה),
 ואע"פ שה"א החליתי בקמץ וה"א המדלתי בס"גול, אין לחוש על זה, כי תנועת הה"א אינה
 אלא להאריך ולהרחיב קריאת המי"ת, ואם תאריך ותרחב קריאת המי"ת מה לנו אם הוא מפני
 תנועת קמ"ץ אם מפני תנועת סגול"ע"כ. ויונהן חרגום האשכנזי בה"א החימא ונא העבר במקום
 עתיד; ונראה שהיה כתוב בספרו הַחֹדֶל לְתִי וגם הַחֹדֶל לְתִי במוספת ה"א שחרגום המזיל, כי כאשר
 נא בתחלת התיבה קמץ יבוא הה"א אם לידעה אם לשאלה נפתח קטן להקל המנטא כמו הַחֹדֶל לְתִי
 זאת בימיכס (יואל ח' ב') הַחֹדֶל לְתִי אמר אלהים אני (יחזקאל כ"ח ט') הַחֹדֶל לְתִי קס (שם ז' י"א), אם
 יהיה לדעתו ה"א המדלתי ה"א החימה הי' ראוי לחרגום הַשְׁבִּירְתִּי שלא לכאת מענין הפעל. לבוע
 על העצים, טעם על כמו על עין המים (בראשית ט"ז ז') שענינו אלל, והנה העצים הנזכרים
 במשל, הם עליו יער שא נם עושים פרי ואין בהם אלא ברעש אשר יעשו בנוע מפני הרוח והועיל
 לא יועילו כי אם להיות לנער, וכל עץ עושה פרי מאן ימאן להתחבר אליהם ולנוע עם אלני
 סרק, כי אם כל אחד למינו ישנון כדאמרי אנשי מטייל ואזיל דיקלא בישאגבי קינא דשרבי,
 וגם לאנימלך התלקטו אנשים דיקים ופחזים, כאשר יאמר המשל הקדמוני ונוי אדם לדומה
 להם

אללע דען דארנשטרויך אויף :
 געהע דוא אלוף הין, אונד זיין
 קעניג איבער אינו! (טו) אונד
 דער דארנשטרויך זאנטע צו
 דען כיימען: ווען איהר אין
 וואהרהייט מיך צים קעניגע
 זאלכעט איבער איך: זא
 קאממט, אינד זולעט שוטץ
 אונטער מיינעם שאטטען; ווא
 אבער ניכט — דאן ברעכע
 איין פיער הערפאר אויס דעם
 דארנשטרויך, אינד פערצעה.
 רע דיא צעדערן דעם לבנון.
 (טז) נון! האכט איהר מיט
 טרייע אונד מיט געוויססען גע-
 האנדעלט, אלס איהר אבימלך
 צום קעניגע געוועהלט? האכט
 איהר וואהל געטהאן און ירובעל
 אונד זיין הויז? האכט איהר
 איהן נאך זיינעם פערדיענ-
 סטע בעלאהנט? (יז) מיינען
 פאטער, דער פיר איך גע-
 קעמפט, דער זיין לעבען פאן
 זיך הינווען ווארף, אלס ער איך
 אויס מדין'ס געוואלט רעטטע-
 טע? (יח) אלס איהר איך אן
 יענעם טאגע געגען מיין פא-
 טערהויז עמפערט, זיינע זעה-
 נע — זיעכענציג מאן — אויף
 איינעם שטיינע הינגעווירגט?
 אונד אבימלך, זיינער שקלאפין

העצים אל-האמד לך אתה
 מלך-עלינו: (טו) ויאמר האמד
 אל-העצים אם באמת אתם
 משהים אתי למלך עליכם באו
 חסו בצלי ואם-אין תצא אש מן-
 האמד ותאכל את-ארזי הלבנון:
 (טז) ועתה אם-באמת ובתמים
 עשיהם ותמליכו את-אבימלך
 ואם-טובה עשייתם עם-ירבעל
 ועם-ביתו ואם-כגמול ידיו
 עשייתם לו: (יז) אשר-נלחם אבי
 עליכם וישלך את-נפשו מנגד
 ויציל אתכם מיד מדין: (יח) ואהם
 קמתם על-בית אבי היום
 ותהרגו את-בניו שבעים איש
 על-אבן אחת ותמליכו את-
 אבימלך בן-אמתו על-בעלי
 שכם כי אחיכם הוא: (יט) ואם-
 באמת ובתמים עשייתם עם-

ירבעל

זאון, דורך דיא העררן פאן שכם צום קעניגע געוועהלט, ווייל ער אייער פער-
 וואנדטער איזט? (יט) יא, ווען איהר מיט טרייע אונד געוויססען געהאנדעלט אן
 ירבעל

ר ש י

(יד) אל האמד . ספינה בלע"ז : (טו) אם באמת . שאני הגון למלכות :

ב א ו ר

להם : (יד) האמד, לועזרש"י פי"נה, בלשון איט' spina ובל"ז epine espine (דחרכבוט,
 דחרכהצקע) כמו שלועז' ופי"ש"א יגו' מקום קנינת הזמים . (יז) אשר נלחם, עיין למגלה
 פאוק ז' . (יח) על בעלי שכם, כמו על ידי בעלי שכם כי הם המליכו אותו למלך על כל ישראל,
 כמו שכתוב וישר אבימלך על ישראל . (יט) ואם באמת ובתמים, הכפיל המאמר לאורך הדברים
 שנאמלע

יִרְבֵּעַל וְעַם-בֵּיתוֹ הַיּוֹם הַזֶּה שְׂמֵחוּ
בְּאֲבִימֶלֶךְ וַיִּשְׂמַח גַּם-הוּא בְכֶם:
(כ) וְאִם-אֵין הֵצֵא אִשׁ מֵאֲבִימֶלֶךְ
וְתֹאכַל אֶת-בְּעַלֵי שְׂכָם וְאֶת-בֵּית
מְלוֹא וְתֵצֵא אִשׁ מִבְּעַלֵי שְׂכָם
וּמִבֵּית מְלוֹא וְתֹאכַל אֶת-
אֲבִימֶלֶךְ: (כא) וַיָּנֶם יוֹתָם וַיְבָרַח
וַיֵּלֶךְ בְּאֶרֶץ וַיֵּשֶׁב שָׁם מִפְּנֵי
אֲבִימֶלֶךְ אֲחִיו: (כב) וַיֵּשֶׁר אֲבִימֶלֶךְ
עַל-יִשְׂרָאֵל שְׁלֹשׁ שָׁנִים:
(כג) וַיִּשְׁלַח אֱלֹהִים רוּחַ רָעָה בֵּין
אֲבִימֶלֶךְ וּבֵין בְּעַלֵי שְׂכָם וַיִּבְגְּדוּ
בְּעַלֵי-שְׂכָם בְּאֲבִימֶלֶךְ: (כד) לְבוֹא
חֲמֵס שְׁבָעִים בְּנֵי-יִרְבֵּעַל וּדְמָם
לְשׁוֹם עַל-אֲבִימֶלֶךְ אֲחִיהֶם אֲשֶׁר
הִרְגוּ אוֹתָם וְעַל בְּעַלֵי שְׂכָם אֲשֶׁר-
חִזְקוּ אֶת-יָדָיו לְהִרְגוֹ אֶת-אֲחִיו:

ירבעל אינר זיין הויז אן יענעם
טאגע; זא פרייעט אייך מיט
אבימלך, אונד ער פרייע זיך ווי
דער מיט אייך; (כ) וואך אכער
ניכט — זא ברעכע פריער אויס
פאן אבימלך, אונד פערצעה-
רע דיא העררן שכם'ס אונד
דיא בעוואהנער מלוא'ס, דאן
ברעכע וויעדער פריער אויס
פאן דען העררן שכם'ס אונד
דען בעוואהנערן מלוא'ס אונד
פערצעהרע אבימלך. (כא) הי-
רויף פלאה יתם, אונד ענט-
וויך אילענד נאך באר, וואך
ער וועגען זיינעס ברודערס
אבימלך בליעב. (כב) נאכרעם
אבימלך דרייא יאהרע איבער
ישראל געהעררשט האטטע,
(כג) ליטס דער עוויגע איינען
בעזען גייסט אויס, צווישען
אבימלך אונד דען העררן
שכם'ס, דאס זיא איהם טריי-
לאן וואורדען; (כד) דאמיט דיא
ראכע דער זיעבענציג זעהנע
ירבעל'ס העראנקאממע, דאס
איהר בלוט צוריקאללע אויף
איהרען ברודער אבימלך, דער
זיא ערשלאגען, אונד אויף

וישימו

דיא העררן שכם'ס דיא זיינען וויללען אונטערשטיטצען זיינע ברודער צו מארדען.

ר ש י

(כב) וישר. על כרחם נוהג רבנות ונאווה: (כג) רוח רעה. שנה טלנ"ט כלע"ז: געל

ב א ו ר

שנאמלע (רד"ק נמנול), אס עשימס אה כל זה ביושר ונתום לכנס לטובת הכלל ולא בעבורנס
ונענורו כי אחיכם הוא אז שמחו בו והוא כנס. (כב) וישר אבימלך, בנין הקל מנמי העי"ן
נגזר משם ער מענין כי שרים ישורו (משלי ט"ז). ואמר הכד"ס: והנן כי לא נאמר בו וישפוט
את ישראל כמו בשאר שופטים, כי היה ענינו שררה ולא דבר אחר. ולדעמי נאמר וישר כי
המליכו למלך ולא השימו לשופט. (כג) רוח רעה, לשון רש"י: שנה טלנ"ט כלע"ז, talent
(חייפער, טריב, כיי, ונג), והבלע"ז שב על רוח לבד ולא על החסר, וכן בירמ' (ד' י"ג) רוח שלט
מחלה, ושם (כ"ט א') רוח משזית חזר ואמר רוח טלנ"ט. (כד) לנוא חמס, לבוא יוס נקס
ואלס

תרגום אשכנזי

(כה) דיא העררן שכס'ם שטעללטען ווידער איהן ווענען לאגערער (רייכרישע לוידער) אויף דען בערנשפיטצען אויף, וועלכע אללע, דיא אויף דער שטראססע איהנען פֿאַרבייא מייסטען, בערויכטען; אונד עס ווארדע דעם אבימלך אָנ־געצייגט. (כו) דאמאָה'ס ריין טע געל זאָהן עכר'ס מיט ויי גען גענאָסען; זיא צאָגען אין שכס אײן, אונד דיא העררן שכס'ס פֿאַסטען צו איהם פֿער־טרויען. (כז) זיא גינגען אויף'ס פֿעלד, היעלטען לעזע אויף איהרען ווייניבערנען, קעל־טערטען אונד שטימטען פֿריידענליע דער אָן, בעזויכטען איהרע געטצענטעמפעל אַסען אונד טראַנקען אונד לעסטער־טען אבימלך. (כח) דאָ שפראַך געל זאָהן עכר'ס: ווער איזט

שופטים ט

(כה) וַיִּשְׁימוּ לוֹ בַעְלֵי שָׁכֶם מֵאֲרָבִים עַל רֵאשֵׁי הַהָרִים וַיְגִזְלוּ אֶת כָּל־אֲשֶׁר־יַעֲבֹר עֲלֵיהֶם בַּדֶּרֶךְ וַיַּגֵּד לְאָבִימֶלֶךְ: (כו) וַיָּבֹא גַעַל בֶּן־עֶבֶד וְאֶחָיו וַיַּעֲבְרוּ בְּשָׁכֶם וַיִּבְטְחוּ־בּוֹ בַעְלֵי שָׁכֶם: (כז) וַיֵּצְאוּ הַשָּׂדֵדָה וַיִּבְצְרוּ אֶת־כַּרְמֵיהֶם וַיִּדְרְכוּ וַיַּעֲשׂוּ הַלּוּלִים וַיָּבֹאוּ בֵּית אֱלֹהֵיהֶם וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ וַיִּקְלְלוּ אֶת־אָבִימֶלֶךְ: (כח) וַיֹּאמֶר וַגַּעַל בֶּן־עֶבֶד מִי־אָבִימֶלֶךְ וּמִי־שָׁכֶם כִּי נַעֲבָדְנוּ הֲלֹא בֶן־יִרְבֵּעַל וּזְבַל פְּקִידוֹ עֲבָדוּ אֶת־אֲנָשֵׁי חָמוֹר

אבי

אבימלך אונד וואָס ווירדע שכס זיין ווען וויר איהם ריענען? עטוואַ ווייל ער דער זאָהן ירכעל'ס אָדער ווייל זכול זיין שטעללפֿערטערטער איזט? זאָ ריענעט ליעבער דען נאַקאָטען חמור'ס דעם

ר ש י

(כו) געל בן עבד . מאומה אחרת הים : (כו) ויעשו הלולים . ועבדו חנוני : (כח) מי אבימלך ומי שכם . מי אבימלך להיות שר על שכם ומי שכם להיות עבדים לאבימלך הלא בן ירובעל היה אבימלך והוא מן עפרת אבי העזרי : וזבול פקידו . וזה פקיד העיר שאז זבול פקידו של אבימלך הוא ואדוניו אין לו משפט מלכה בעיר ואף פקידו אינו כלום : עבדו את אנשי חמור . אם נאמם לקנות לכם אדונים באלו

ב א ו ר

ואלם , כי לדעתי חמס זה ענין נקמה הוא , כי הניקם בורח הכל ולא יחמול , והשם מזה הענין נגזר מלשון ויחמוס נגן שבו (איכה ב' ו') שפי' רש"י שהוא לשון כריתה . ויחמן לפרש בן אזהק אליך חמס ולא חשיע (חנניק'א ג') ולתרגם : חייך טרייעל'ו דיר חוץ רחלע חונד דוא הינפֿסט כוּט . (כה) וישבו לו מארבים, שזו בעבורו מארבים על ראשי ההרים כדי שיהרגוהו אם ימלא להם ואותם המארכים גולו כל עונני דרך , כי לא היתה עוד אימת המלכות עליהם (מדברי ר' ק' ורלב"ג) . (כו) ואחיו , רעיו כמו ויאמר יעקב לאחיו (בראשית ל"א מ"ו) . (כז) ויעשו הלולים , מ"י ועבדו חנוני עשו חניס אשר יחוננו נשירו שם , ויחנן שחננו מזמורים לכבוד געל בן עבד וללעג אבימלך וקללו אותו בכדי בזיון . (כח) מי אבימלך, הלא בן ירובעל הוא אולי אמר בן ירובעל ולא אמר בן גדעון לזכר שאינו קלל את אלהיהם ונתן את מזבח, וכו' אינו כדי למשל בנו . ומי שכם, גם שכם יהיה למשל ולשנייה אם נעבדו, וטעם כי נכו אם . וזבול פקידו, כעבד בלדון איש בלי שם . עבדו את אנשי חמור, לדעת הכז"ל אמרו הלא בן ירובעל,

אב

אָבִי שְׁכֵם וּמְדוּעַ נַעֲבָדְנוּ אֲנַחְנוּ: (כט)
 וּמִי יִחַן אֶת־הָעַם הַזֶּה בְּיָדִי
 וְאָסִירָה אֶת־אֲבִימֶלֶךְ וַיֹּאמֶר
 לְאֲבִימֶלֶךְ רַבָּה צְבָאָךְ וְצֵאָה:
 (ל) וַיִּשְׁמַע זָבֻל שֶׁר הָעִיר אֶת־
 דְּבָרַי גַּעַל בֶּן־עֶבֶד וַיַּחַר אָפוֹ:
 (לא) וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים אֶל־אֲבִימֶלֶךְ
 בְּתַרְמָה לֵאמֹר הִנֵּה גַעַל בֶּן־
 עֶבֶד וְאָחִיו בָּאִים שְׂכָמָה וְהַנֶּם
 צָרִים אֶת־הָעִיר עֲלֶיךָ: (לב)
 וְעַתָּה קוּם לִילָה אֶתְּהוּ וְהָעַם אֲשֶׁר־אִתְּךָ
 וְאַרְבַּ בְּשָׂרָה: (לג)

דעם גרונדרם פֿאַן שֶׁכֶם; אָבִיר
 וואָרום זאָללען וויר איהם
 דיענען? (כט) אָ ווען מאָן דיזעם
 פֿאַלק מיינער האָנר פֿערטרוי־
 ען וואָללעט, וויא וויררע איד
 דיזען אבימלך ווענריימען. —
 מאָן ליעס דעם אבימלך זאָגען:
 פֿערשטערקע דיין העער,
 אינר ציעהע אויס. (ל) אַלס
 אויך זבול דער אָבע־סטער דער
 שטאַרט דיא אויסערונגען
 געל'ס, עבר'ס זאָהן ערפֿוהר,
 ענטבראַנט'ט זיין צאָרן. (לא) ער
 שיקטע מיט פֿאַרויכט באַטהען
 אָן אבימלך, אינר ליעס איהם
 זאָגען: ויעהע! געל זאָהן עבר'ס
 מיט ויינען גענאָססען, זינד נאָך
 שֶׁכֶם געקאָממען, אונר שטימ־
 מען דיא שטאַרט פֿיינרליך גע־
 גען דרך; (לג) בריך דאָהער
 וועלכעס מיט דיר אויט,
 ווען דער מאָרגען אַנברייכט,
 גלייך

זאָגלייך נאָכטם אויף, דוא מיט דעם קריענספֿאַלקע,
 אונר לאָגערע דרך היימליך אויף דעם פֿעלרע. (לג) ווען דער מאָרגען אַנברייכט,
 גלייך

ר ש י

נאו וצנדו את אנשי חמור שהיה נשיא הארץ מקדם: ומדוע נעבדנו. לאבימלך: (כט) ויאמר
 לאבימלך. ויאמר געל בפני זבול להודיע לאבימלך: רבה צבאך ולחא. מן המקום שאתה שם
 ונראה את גדולתך: (לא) בתרמה. כמו בארשה בתרמית כלומר בלע ובסתר:

ב א ו ר

אם תאמרו שנעבד אותו לפי שהוא בן איש גבור חיל, שזבול סקידו עומד בתוך העיר ומפחדו
 תעבדוהו, והעיקר כי בעבור האבית תעבדו את הנשים, א"כ מאותו הלך ענדו אנשי חמור
 אני שם; ולקח דרך לחות שיעבדו את החמורים לפי שמחור היה אב ואדון לאותה עיר שם,
 ולענין זבול סקידו אמר מדוע נעבדנו אנחנו, כלומר אנחנו אנשים גבורים מדוע נעבד זבול
 סקידו. ובתרגומי בחרתי דרך ממולע, ולרעתו וי"ו וזבול וי"ו המחלקת כמו מכה אביו ואמו,
 ועצמו או נעבדו זבול סקידו, לכן נעבדנו? (כט) ומי יחן אח העם הזה בידי, ברשותי להיות
 שר כח על הס לכח לפניהם ולהלחם באבימלך, אז אסירהו ממלונה. ויאמר לאבימלך, לדעת
 המפורשים אמר זה בנגד אבימלך כאלו היה מדבר עמו וקע"פ שאינו שם. ויחנן שהגיד לו
 אחד מאחות מרעהו כי מלכד זבול סקידו עוד היו לו אחיכים נאמנים בשם אשר לא הלכו
 בנח געל ואשר הודיעו לזבול את אשר זמם לעשות, וכן בסמוך (מ"ב) הגידו לאבימלך בסתר כי
 ילח העם השדה. רבה, סג"ל במקום כנ"י שלא במנהג (רד"ק). (לא) בתרמה, ת"י כנ"י, כלומר
 בסתר שלא הרגישו בו בעלי שם. צרים אח העיר עליך, כמו שיקרא אסיר בשלמים את העיר מנחון
 ולא יוכל אדם ללחם ממנו, בן נקרא מחור בשאומרים שלא יבנס אדם בה מנחון ועל הדרך הזה
 לרים את העיר עליך כלומר בעבורך שומרים את העיר שלא תבנס בה (רד"ק), ויהי תרגומו: ויהי
 טפעררען דיח טפארט פֿאָר דיר, והעיקר שששים אנשי עיר ללר'ס נגדך, כאשר יאמר האשכנזי ויהי
 געהען דיח טפארט ווידער דרך חיון. (לב) וארוב בשדה, פעל ארוב כן מיה נסתר וכערמה

גלייך מיט זאָנענאויפֿאַנג, מאַכט דאָרף אויף, אונד דרינגסט ביו צור שטאַרט פֿאַר; ווען ער דאַן מיט זיי נעם פֿאַלקע דיר ענטגענען ריקט, דאַן ווירקסט דוא, וויא עס דיא געלעגענהייט דיר דאַרביעטהעט. (לד) נון בראַך אבימלך מיט זיינעם פֿאַלקע דעם נאַכטס אויף, אונד לאַ גערטן זיך היימליך פֿאַר שכם, אין פֿיער אַכטהיילונגען. (לה) געל זאָהן עבד'ס גינג עבען הערויס, אונד בליעב אַם אייני גאַנגע דעם שטאַרטטהאַרעם שטעהען, אַלס זיך אבימלך מיט זייניג פֿאַלקע אויס העם הינטערהאַלטע ערהאַב. (ל) דאָ ערבליקטע געל דאַן פֿאַלק, אונד שפראַך צו זבול: זעהע! דאָ בעוועגט זיך איין פֿאַלק פֿאַן דען שפיטצען דעם בערגעס העראַב. זבול ענט גענעטע: דען שאַטטען דער בערגע זעהעסט דוא פֿיר מענ שען אָן. (לו) געל אַבער פֿוהר אין זיינער בעמערקונג פֿאַרט, אונד שפראַך: זעהע דאָך!

כִּזְרַח הַשָּׁמַשׁ תִּשְׁכַּיִם וּפְשִׁטָהּ
עַל-הָעֵיר וְהִנֵּה-הוּא וְהָעַם אֲשֶׁר-
אִתּוֹ יִצְאוּם אֵלֶיהָ וְעָשִׂיתָ לוֹ כְּאֲשֶׁר
תִּמְצָא יָדְךָ: (לד) וַיִּקֶם אֲבִימֶלֶךְ
וְכָל-הָעָם אֲשֶׁר-עִמּוֹ לַיְלָה
וַיֵּאָרְבוּ עַל-שְׁכֵם אַרְבַּעַה
רֵאשִׁים: (לה) וַיֵּצֵא גַעַל בֶּן-עֶבֶד
וַיַּעֲמֵד פֶּתַח שַׁעַר הָעֵיר וַיִּקֶם
אֲבִימֶלֶךְ וְהָעָם אֲשֶׁר-אִתּוֹ מִן-
הַמְּאָרָב: (לו) וַיִּרְא-גַעַל אֶת-
הָעָם וַיֹּאמֶר אֶל-זָבֹל הִנֵּה-עַם
יֹרֵד מִדָּאשֵׁי הַהָרִים וַיֹּאמֶר אֵלָיו
זָבֹל אַתָּה צֵל הַהָרִים אַתָּה רֵאָה
כְּאֲנָשִׁים: (לז) וַיִּסֹּף עוֹד גַּעַל לְדַבֵּר
וַיֹּאמֶר הִנֵּה-עַם יֹרְדִים מֵעַם
טָבוֹר הָאָרֶץ וְרֵאשֶׁת אַחַד בָּא
מִדָּרֶךְ אֵלּוֹן מְעוֹנָנִים: (לח) וַיֹּאמֶר

אליו
לייטע בעוועגען זיך פֿאַן דער העהע דעם לאַנדעס העראַב, אונד איינע אַכטהיילונג
ערשיינט פֿאַן דער שטראַססע דער צויבער-איינע הער, (לח) דאַרויף פֿראַנטע
איהן

ר ש י

(לד) ארבעה ראשים. ד' כמות: (לו) מעם טבור הארץ. תוקפא דארעא מהר הגנוה שכולם:
אלון מעוננים. מיסור מעוננים:

ב א ו ר

לבעלים המחנה מעיני האויב, ויקראו גם האורבים וגם המקום אשר יארבו בו אורב או מארב.
(לג) ושטח על העיר, ת"י ומתנגיד על קמתא כמו שחרגס ומשכח על הר חבור (למעלה ד' ו'),
והורחח משיכה ופשיטה במערכת מלחמה היא חנועת החיל כהמדבקות איש באיש (אין געדרענגטען
חחטסען חזרטידען), פעם בשורות רחבות, ופעם בשורות ארוכות, ופעם יתפרדו לראשים כפי הכוונה,
כאשר יועק אותם ער הלכא אס ינתקו ממקום למקום, וכן ת"י הנתקו מן העיר (להלן ב' ל"א)
זמתגידו "מן קמתא-כאשר חמצא ירך, טעם יד כמו איש על ידו (כמדבר ב' י"ז) כאשר יתנו המקום
והזמן

אֵלָיו זָבַל אֵיָה אֶפּוֹא פִּיךָ אֲשֶׁר
 הָאָמַר מִי אֲבִימֶלֶךְ כִּי נַעֲבֹדְנוּ
 הֲלֹא זֶה הָעַם אֲשֶׁר־מָאֲסָתָה בּוֹ
 צִאֲנָא עֲתָה וְהִלָּחֵם בּוֹ: (לט) וַיֵּצֵא
 גַּעַל לִפְנֵי בַעֲלֵי שָׁכֶם וַיִּדְחֵם
 בְּאֲבִימֶלֶךְ: (מ) וַיִּרְדְּפָהוּ אֲבִימֶלֶךְ
 וַיָּנֶם מִפְּנָיו וַיִּפְּלוּ חֲלָלִים רַבִּים
 עַד־פֶּתַח הַשַּׁעַר: (מא) וַיָּשָׁב
 אֲבִימֶלֶךְ בְּאֲרוֹמָה וַיִּגְרֹשׁ זָבַל
 אֶת־גַּעַל וְאֶת־אָחִיו מִשִּׁבְתָּ
 בְּשָׁכֶם: (מב) וַיְהִי מִמָּחֳרָת וַיֵּצֵא
 הָעַם הַשָּׂדֶה וַיַּגְדּוּ לְאֲבִימֶלֶךְ:

איהו זבול: ווא איזט אויף איינ-
 מאל דיין מונד הין, דאמיט
 דוא זאנען קאננסט: ווער איזט
 אבימלך, דאס וויר איהם דייע-
 גען זאללען? איזט דאז ניכט
 דאז פאלק, וועלכעס דוא פער-
 אכטעט האסט? וואהלען! צי-
 הע נון אויס, אונד גרייפע איהן
 אן. (לט) געל צאג פאר דען
 העררן פאן שכם הער, אונד
 גריף אבימלך אן. (מ) אבער
 אבימלך טריעב איהן פאר זיך
 הער, זא דאס ער צוריקווייכען
 מוסטע, אונד עס לאנען דער
 ליכען פילע ביז צום איינגאנגע
 דעם טהארעם. (מא) דארויף
 בליב אבימלך אין ארומה, אונד
 זבול פעריאגט געל מיט ויינען
 גענאסען אויס איהרער בעוטי-
 צונג צו שכם. (מב) אס פאלגענ-

דען מארגען, אלס דאז פאלק וועדער אין'ס פעלד ריקטע, ווארד עס דעם אבימלך אנגעציגט.
 דייע

ר ש י

(מב) וילא העם השדה. אנשי שכם: ויגידו. המגידים לאבימלך שילאו בני העיר אל השדה
 לעשות חפזיהם:

פתח

ב א ו ר

והזמן כן יעשה לו. (מ) וירדפּהו, כאשר החל געל להלחם בו נהסך לרדפו והכריחו לנוס העירה, ואבימלך
 וראשו הרדיפוהו עד פתח השער והפיל חללים רבים מנעלי שכם, ובאשר שכ געל אל מקום שנתו
 אכל וספוי ראש אז גרשו זבול. והנה זבול סקיד העיר התנהג בערמה באודות געל עם בעלי שכם
 והראה כחו ועולם בחינתו בחכמת המדינית (פּוֹלִיטִיק), ועשה עכמו באדם הפוסק על שתי
 סעיפים, חושב ומכריע ומושב עד אשר יכזב תקוה לכד זה וסומך בסתר סלד שנגדו, ולכן לא
 הורידהו מעלתו להיות שר העיר, ואת כל אשר עשה לטובת אבימלך היה בחשבולה נשגבה
 ובחכמה, ועל זה הדרך ידע אבימלך את כל אשר נעשה בשכם, ולמרתה עינים השלים עם געל
 נמנאר שהוא ילא ודבר עמו בפתח השער ושאל לו על העם אשר ראה יורד על ראשי ההרים,
 והוא השיבו דברים הנוטים לשני פנים לשחוק וללעג וגם לאמת ואמונה, כי אולי לזוכס
 עיניו ידמו האנשים ככל ההרים; ובאשר ידע כי חיל אבימלך קרוב לעיר, התאסף לבנו והחל להתל
 בו, ואמר הלא זה העם אשר מאסת לא והלחם בו; ועתה באשר פנה געל ערפו וגם מפניו, עוד
 לא גלה זבול דעתו כי נספו אמונה עם דבר אבימלך, כי ירא מפני המורדים אשר היו רבים במספר,
 חולם לא חלל לגרש געל ואחיו להענישו כי הוא סבב כל רעה הזאת, וכמו שהעיר הדלג'ג, שנס שונאי
 אבימלך הסכימו עמו לגרשו מן העיר בהיותו נהל במלחמה זו ועל ידו נפלו חללים רבים מאנשי
 שכם, ובחבשתו לא גור עליו להרגו, להסיר הקסד שלנו דנק בדבר אבימלך. (מב) ויצא העם
 השדה, אשר ששערו המורדים כי אבימלך יושב בארומה, יכאן השדה לתרוב עליו, ומסתבר כי יכאן

(מג) די זענער נאָהם דאָס פֿאַלס, אונז מהיילטע עס איז דרייאַ אַכטהיילונגען, אונד לאַגערטע זיך היימיך אויף דעם פֿעלדע; אַלס ער כעטערקטע, דאָס דאָס פֿאַלק אויס דער שטאָרט נע; הער ריקטע, מאַכטע ער זיך איבער דאָס זעלבע הער, אונד שלוג עס. (מד) אבימלך מיט זינער אַכטהיילונג דרענגטען פֿאַר, אונד שטעללטען זיך אַם איינגאַנגע דעם שטאָרט האָ; רעס אויף, אונד דיא צווייאַ אַנ; דערן אַכטהיילונגען דרענגטען זיך איבער אַללע אויף דעם פֿעלדע הער, אונד שלוגען זיא. (מה) אבימלך גריף דען גאַנ; צען טאָג דיא שטאָרט אַן, ער; אַבערטע זיא, ער שלוג איה; רע גאַנצע איינוואַהנערשאַפֿט, ריס דיא שטאָרט נייערער,

(מג) וַיִּקְחָהּ אֶת־הָעַבְדָּה וַיִּשְׁלַחְהָ לְשֵׁלֶחָ רָאשִׁים וַיַּאֲרֹב בַּשָּׂדֶה וַיִּרְא וְהִנֵּה הָעַם יֹצֵא מִן־הָעִיר וַיִּקְס עֲלֵיהֶם וַיִּכָּם: (מד) וַאֲבִימֶלֶךְ וְהָרָאשִׁים אֲשֶׁר עִמּוֹ פָּשְׁטוּ וַיַּעֲמְדוּ פֶתַח שַׁעַר הָעִיר וּשְׁנֵי הָרָאשִׁים פָּשְׁטוּ עַל־כַּד־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה וַיִּכּוּם: (מה) וַאֲבִימֶלֶךְ נִלְחַם בָּעִיר כָּל הַיּוֹם הַהוּא וַיִּלְכֹּד אֶת־הָעִיר וְאֶת־הָעַם אֲשֶׁר־בָּהּ הִרְגָה וַיִּתֵּן אֶת־דֶּעִיר וַיִּזְרְעָהּ מֵרַח: (מו) וַיִּשְׁמְעוּ כָּל־בְּעָלֵי מַגְדֹּל־שָׁכָם וַיָּבֹאוּ אֶל־צָרִיחַ בֵּית אֵל

אונד בעזאָעטע זיא מיט זאַלץ. (מו) אַלס דיא העררן דעם טהורמס פֿאַן שכם אַללעזאַממט דיעועס ערפֿוהרען, דאָ בענאַבען זיא זיך אין דען געוועלכטען טעמפעל דעם געטצען

ר ש י

(מד) פתח שערי העיר. שלא יוכלו ליכנס: (מו) לריח. יער שכמו אילנות ופסג' סניב סניב וקורין אותו פליישיי"ר בלעז: בית אל ברית. אותו לריח הי' של בעל ברית שם של עכו"ס שלהם וכלסין יער היה שם. ויש פותרין לריח ווט"ש בלעז שבושין בקרקע:

ברית

ב א ו ר

בראשונה לרגל אס אין שם איז מאנשי אבימלך וליעד המקומות הראוים למארב, ושנו אח"כ העירה, ועי"ז מלא אבימלך יד וזמן לסדר המערכה ולמלך הראשים ולשום ארבו נשדה. (מד) ואבימלך והראשים, מערכת מחנסו היתה שהראשים התחברו יחדיו זה בזה במעט רוח בין הדבקים להגדל הראשים ואבימלך בראשם, ובמשכו ראש האחד לכד שער העיר נחקו שני הראשים ופשוט על כל אשר נשדה. ולדעת הרד"ק טעם והראשים נהיות הראש אשר עס אבימלך כלו אושים גדולים ומשונים לטיבך בא כלסון רבים למפארם. (מה) נלחם בעיר, נוכח העיר. ויזרעה מלח, כמנהגם בימים ההם לעשות ארץ פרי למלחה מרעה יושני בה (תהלים ק"ז ל"ד) לסימן שלא תהיה העיר מיושנת. (מו) בעלי מגדל שכם, אדוני מגדל שם לא היו בעיר כשלבד אבימלך העיר, וכאשר שמעו, הלכו ללריח בית אל להמלט כלריח ההוא, ולריח כמו מגדל (רד"ק) ורש"י פי' לריח יער שכמו אילנות ופסגים סניב סניב וקורין אותו פליישיי"ר שיי"ר בלעז. (פירשתי לעיל ו'נ') יש פותרין לריח ווט"ש בלעז souite (געוועלבע) שבושין בקרקע ע"כ. והוא כמו מנהרה אשר בהר, ונראה כי בית אליל בעל ברית הי' במערה אשר לה חלון מלמעלה במסורה צרעה ו', ונערכה הליחו העופים שברחו על חלון הברית

ברית

שׁוֹפְטִים ט

בְּרִית: (מ) וַיִּגְדַּל לְאַבְיִמֶלֶךְ כִּי
הִתְקַבְּצוּ כָּל־בְּעָלֵי מְגִדֹּר שָׁכֶם:
(מח) וַיַּעַל אַבְיִמֶלֶךְ הַר־צֶלְמוֹן הוּא
וְכָרְתֵי־הָעַם אֲשֶׁר־אֵתוֹ וַיִּקַּח
אַבְיִמֶלֶךְ אֶת־הַקְּרָדְמוֹת בְּיָדוֹ
וַיִּכְרֹת שׁוֹכֵת עֲצִים וַיִּשְׂאֶה וַיִּשֶׂם
עַל־שָׁכְמוֹ וַיֹּאמֶר אֶל־הָעַם
אֲשֶׁר־עִמּוֹ מָה רָאִיתֶם עֲשִׂיתִי
מִהָרֹּעַ עֲשׂוּ כְמוֹנִי: (מט) וַיִּכְרֹתוּ גַם־
כָּל־הָעַם אִישׁ שׁוֹכֵה וַיִּלְכוּ אַחֲרֵי
אַבְיִמֶלֶךְ וַיִּשְׂימוּ עַל־הַצְּרִיחַ
וַיִּצְיִתוּ עֲלֵיהֶם אֶת־הַצְּרִיחַ בְּאֵשׁ
וַיָּמָתוּ גַם כָּל־אֲנָשֵׁי מְגִדֹּר שָׁכֶם
כְּאֵלֶּף אִישׁ וְאִשָּׁה: (נ) וַיִּלְךְ
אַבְיִמֶלֶךְ אֶל־חֶבְזָן וַיִּחַן בְּחֶבְזָן
וַיִּלְכְּדֶהָ: (נא) וּמְגִדֹּר־עֹז הָיָה
בְּתוֹךְ־הָעִיר וַיִּגְמְלוּ שָׁמָּה כָּל־
הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׁים וְכָל־בְּעָלֵי הָעִיר
וַיִּסְגְּרוּ בַּעֲדָם וַיַּעֲלוּ עַל־גִּגַּי

המגדל

תְּרֻגוֹם אֲשַׁכְּנוּ לֹ

כְּרִית • (מ) אֶלְס־דַּעַם אַבְיִמֶלֶךְ
אַנְגְּעִיגְט וואָרדע, דאַס זיך
דיא העררן דעס טעמפעלס
פֿאַן שָׁכֶם (ראָועלכט) פֿע־
זאַממעלט האַכען, (מח) דאַ
בעשטיענ אַבְיִמֶלֶךְ מיט זײַ
נעם פֿאַלקעדען בערג צלמוֹן,
נאַהם איינע אַקסס אין זײַנע
האַנד, היעב איינען בונג
צווייג אַב, הויב איהן אויף,
לעגטע איהן אויף זײַנע שול.
טער, אינד שפּראַך צו זײַנעם
פֿאַלקע: וואָס איהר געוועהן
דאַס איך געטהאַן, דאַ טהוט
מיר אייליגסט נאָך • (מט) עס
היעב זיך אַלואַ יעדער אויס
דעם פֿאַלקע זײַנען צווייג אַב,
פֿאַלגטען דעם אַבְיִמֶלֶךְ נאָך,
לעגטען זיא אויף דיא געוועל
בינג, שטעקטען זיא דאַריבער
הער אין פֿלאַטען, אונד דיא
מאַנשאַפֿט דעם טהורמעס
פֿאַן שָׁכֶם געגען טײַזענד, מאַן
אונד ווייב, קאַמען אום • (נ) אַן
דאַ נינג אַבְיִמֶלֶךְ נאָך חֶבְזָן,
בעלאַנערטע אונד עראָבער.
טע עס • (נא) איין פֿע־
סטער טהורם וואָר אין דיִע־
זער שטאַרט, דאַהין פֿליִב.
טעטען זיך אַללע מעננער
אונד ווייבער אונד דיא העררן

דער שטאַרט, זיא שלאָסען הינטער זיך צו, אונד שטיעגען אויף דאַ דאַך דעם
טהורמס

ר ש י

(מח) שוכת עליס • ענף עליס:

סלח

ב א ו ר

הַכְּרִית וְהַכְּנִים הָעֵצִים שֶׁסָּוּ וְלֹא יָכֻלוּ לְהַמְלִיט, וּכְאֵזֶר הַיָּבִית אֲלֵי־לֵס מִלֵּא עֵשֶׂן הַתְּחַנְקוֹ וּמָתוּ כַּמְבוֹאֵר
בַּל זֶן הַכְּתִיב שֶׁלֹּא נִאֲמַר וַיִּשְׂרְפוּ כִּי אִם וַיִּסְתּוּ. (מח) שׁוֹכֵת עֲצִים, הוּא עֵנֶף, וְנִקְרָא כֵּן מִפְּנֵי שֶׁהוּא
מִסָּבֵךְ כִּי הַגּוֹסִיס הַסּ מִשְׁכִּיבֵים סָבֵב הַסְּוִילֵין (רלכ"ג) • (מז) שׁוֹכֵת, כְּמוֹ שׁוֹכֵת וְכֵן וְלִירֵס לְגַלּוֹת
שׁוֹכֵת (חֶסֶלִים ע"ט ע"ו) שֶׁהוּא כְּזוֹ וְכוּרְתֵם, אִו שׁוֹכֵת מִאֲזֵל אֲזֵר שִׁךְ כְּשֶׁקֶל כִּיר (הר"ק) •
סלח

טהורמס. (נג) נון ריקטע
 אבימלך, כיו צום טהורמע פאר
 גריף איהן אז, אונד דראנג
 ביז צום איינגאנגע דעם
 טהורמס, אום איהן אין כראנד
 צו זעמעצן. (נד) דא ווארף
 איין ווייב אינען פלאטטען
 מיהלשטיין אויף דען קאפף
 אבימלך'ס, דער איהט דען
 שעדעל צערשמעטערטע.
 (נד) אינד ער ריף שנעלל ויינען
 בורשן אונד וואפפענטרענער,
 אונד שפראך: ציעהע דיין
 שווערדט, אונד טעדטע מיך,
 דאס מאן ניכט פאן מיר זאגע:
 איין ווייב האט איהן ערשלאגן
 גען. ויין בורשע באהרטע
 איהן דורך, אונד ער שטארב.
 (נה) אלס דיא מאנשאפט
 ישראל'ס זאה, דאס אבימלך
 געשטארבען, קעהרטע יע
 דער נאך ויינער הימאטה.
 (נו) זא פערגאלט דער הערר
 דיא באזוהייט אבימלך'ס, דיא
 ער זיינעם פאטעהווע צויגע
 פאגט, א נדעם ער זיינע זע
 בענציג ברידער ערשלאגען.
 (נז) אויך דיא פיללע דער באזו

הַמְגִדֵּל: (נג) וַיָּבֵא אֲבִימֶלֶךְ עַד-
 הַמְגִדֵּל וַיִּלְחֶם בּוֹ וַיִּגַּשׁ עַד-פֶּתַח
 הַמְגִדֵּל לְשָׂרְפוֹ בָאֵשׁ: (נד) וַתִּשְׁלַךְ
 אִשָּׁה אַחַת פֶּלַח רֶכֶב עַל-רֹאשׁ
 אֲבִימֶלֶךְ וַתִּרְצֵן אֶת-גְּלִגְלָהּ:
 (נז) וַיִּקְרָא מְהֵרָה אֶל-הַנְּעָרוֹ
 נְשֵׂא כִלְיוֹ וַיֹּאמֶר לוֹ שְׁלַף חֶרֶבְךָ
 וּמֹותִתַּנִּי כִּן יֹאמְרוּ לִי אִשָּׁה
 הִרְגִיתָהוּ וַיִּדְקָרְהוּ גַעְרוּ וַיָּמָת:
 (נה) וַיִּרְאוּ אִישׁ-יִשְׂרָאֵל כִּי-מָת
 אֲבִימֶלֶךְ וַיָּלְכוּ אִישׁ לְמִקְמוֹ:
 (נו) וַיָּשֶׁב אֱלֹהִים אֶת רַעַת
 אֲבִימֶלֶךְ אֲשֶׁר עָשָׂה לְאָבִיו לְהִרְגוֹ
 אֶת-שִׁבְעִים אָחָיו: (נז) וְאֶת כָּל-
 רַעַת אָנָּשֵׁי שָׁכֵם הֵשִׁיב אֱלֹהִים
 בְּרֹאשָׁם וַחֲבָא אֲלֵיהֶם קָלְלַת
 יוֹתָם בֶּן-יִרְבֵּעֵל:

ויקם
 הייט דער בירגער שבס'ס פֿיזרטע גאטט אויף איהר הויפט צוריק, אונד זא טראף
 זיא דער פֿלויך יוהס'ס, דעם זאהנעס ירבעל'ס.

נאך
 ר ש י
 (נג) פלח רכב. חתיכת אבן של רימים העליונה הקרויה רכב: ומרן. ומרולן: (נד) פן יאשו
 לי. כן יאשרו עלי:

ב א ו ר

(נג) שלח רכב, חלק העליון מהרמים יק רח פלח רכב וס'ק התחמון יקרא פלח תחמיח (איוב מ"א טו')
 וכן ענין פלח כאן חתיכה מרכב, כ"א אבן העליונה שלמה, ונקראת פלח שהיא חלי הזוג. וחרץ,
 נחירק הרי"ג שלא נמנהג והראוי בסגול וקוח מננין ששעל מפעלי הכפל מן קנה רכון (שעי"מ"ג ג')
 או הוא מנמי הע"ן (נד"ק). וימכן שהוא ענין השגה נמהירות משרס רון, ויהי' חרגומו: חונד ויח
 טרמף זיינען הירנטערען. (נו) וישב, אח רעת אבימלך כראז. לאביו, לכית אביו.

י (א) וַיִּקַּם אַחֲרַי אַבְימֶלֶךְ לְהוֹשִׁיעַ
 אֶת־יִשְׂרָאֵל תּוֹלַע בֶּן־פּוֹאֵה
 בֶּן־דּוֹדוֹ אִישׁ יִשְׁשַׁכַּר וְהוּא יָשָׁב
 בְּשֹׁמֵר בְּהַר אֶפְרָיִם: (ב) וַיִּשְׁפֹּט
 אֶת־יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים וְשֵׁשׁ
 שָׁנָה וַיָּמָת וַיִּקְבַּר בְּשֹׁמֵר:
 (ג) וַיִּקַּם אַחֲרָיו יֵאִיר הַגַּלְעָדִי
 וַיִּשְׁפֹּט אֶת־יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים
 וּשְׁתַּיִם שָׁנָה: (ד) וַיְהִי־לוֹ שְׁלֹשִׁים
 בָּנִים רֹכְבִים עַל־שְׁלֹשִׁים עִירִים
 וּשְׁלֹשִׁים עִירִים לָהֶם לְהֵם יִקְרָאוּ
 חֹת יֵאִיר עַד הַיּוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר
 בְּאֶרֶץ הַגַּלְעָד: (ה) וַיָּמָת יֵאִיר

י (א) נאך אבימלך ערהאב
 ויך צור בעפרייאונג
 ישראל'ס תולע דער זאָהן
 פואה'ס ענקעל דוד'ס, איין
 מאן אויס יששכר; ער וואָהנט
 טע צו שומר אויף דעם בער-
 גע אפרים. (ב) ער ריכטעטע
 ישראל דרייא אונד צוואַנציג
 יאהרע, שטאַרב, אונד וואָרט-
 דע אין שומר בעגראבען.
 (ג) נאך איהם טהאט זיך הער-
 פאַר יאיר אויס גלעד, דער
 ישראל צווייא אונד צוואַנציג
 יאהרע ריכטעטע. (ד) ער האָט-
 טע דרייסיג זעהנע, וועלכע
 אויף דרייסיג זעלן ריטטען,
 אונד דרייסיג אָפּפּענע שטער-
 טע בעזאסען; איהנען לעגטע
 מאן דען נאָמען חות יאיר
 (וערפּער יאיר'ס) בייא, וועל-
 כע ביז אויף דען הייטיגען
 טאָג אים לאַנדע גלעד וינד.
 (ה) אויך יאיר שטאַרב,
 אונד

ויקבר

ר ש י

י (א) בן דודו. כך שמו. (ב) עירום. עולי סוסים בחורים: ושלשים עירי להם. ושלשים ערים
 בלא חומה להם לכך נקראו עירום לשון עירות:

חת

ב א ו ר

י (א) בן דודו, כך שמו, ויש נוסחאות בתרגום יונתן בר אחי אבנאי, א"כ הם בן דודו של אבימלך.
 וחס נס שהיה ממטה יששכר עב"ז היה יושב בהר אפרים, ואולי היה המקום הזה נכון להזעיק
 העם וכן עשה אהוד איש ימיני שתקע בשופר בהר אפרים. (ב) עירום, פי' הרד"ק העיר הוא
 החמור בעודו נער ואולי הן הנכמרים בארכות ההן לרבוז. והוסיף לומר ואפשר ג"כ כי עולי ימים
 מהסוסים יקראו ג"כ עירום כי מלאנו בזולתי החמור ועיר פרא (איוב י"א י"ב) ואפשר לפי שהפרא
 היא חמור הנר ע"כ. והנה גם רש"י ידע היטב כי עירום הם חמורים כמו שפי' במנחת יעקב לעשו
 (כראשית ל"ב ט"ז) ועירום חמורים זכרים, חולם יונתן תרגם בישי' (ל' כ"ד) עירום חמוריא, ובזכרי'
 (ט"ז ע') תרגם עיר בן אמתות עיר בר אמן ולא עילא בר אמן, ובאן תרגם עולין, לכן פי' רש"י
 לדעת יונתן עולים, הם סוסים בחורים, ולא אמר עירום סוסים בחורים. עירום להם, כמו עירום
 ונראית בו העין לזווגו עם עירום שזכר והוא דרך לחות (יד"ק). חיות יאיר, תרגמו חונקלוס
 ויונתן כפריי יאיר והם ערי פוזות. וטעם להם יקראו בעבורם יקראו עתה חות יאיר,
 כי יאיר דודם קראם בשמו לזכרון לפי שלא היה לו בנים כמו שפירש רש"י שם (במדבר
 ל"ב מ"א), ועתה יקראו בן מסכה אחרת, וימנן לתרגמו: חוין' חיהנען חיבערגינג כון
 דער נחשע חות יאיר. אשר בארץ הגלעד, אעורו אשר עד היום הזה בארץ הגלעד.
 וירעצו

וַיִּקְבַּר בְּקֶמֶן: (ו) וַיִּסְפוּ בְנֵי
 יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי יְהוָה
 וַיַּעֲבְדוּ אֶת־הַבְּעָלִים וְאֶת־
 הָעֲשׂוֹתֹת וְאֶת־אֱלֹהֵי אֲרָם
 וְאֶת־אֱלֹהֵי צִדּוֹן וְאֶת־
 מוֹאָב וְאֶת־אֱלֹהֵי בְנֵי־עַמּוֹן וְאֶת־
 אֱלֹהֵי פְלִשְׁתִּים וַיַּעֲזְבוּ אֶת־יְהוָה
 וְלֹא עָבְדוּהוּ: (ז) וַיִּתְּרֵם יְהוָה
 בְּיִשְׂרָאֵל וַיִּמְכְּרֵם בְּיַד פְּלִשְׁתִּים
 וּבְיַד בְּנֵי עַמּוֹן: (ח) וַיִּרְעֲצוּ
 וַיִּרְצְצוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּשָׁנָה
 הַהִיא שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה שָׁנָה אֶת־
 כָּל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּעֵבֶר
 הַיַּרְדֵּן בְּאֶרֶץ הָאֱמֹרִי אֲשֶׁר
 בְּגִלְעָד: (ט) וַיַּעֲבְרוּ בְנֵי־עַמּוֹן
 אֶת־הַיַּרְדֵּן לְהִלָּחֵם גַּם־בְּיְהוּדָה
 וּבְבְנֵי־מִן וּבְבֵית אֶפְרַיִם וַתֵּצֵר
 לְיִשְׂרָאֵל מָאֵד: (י) וַיִּזְעְקוּ בְנֵי

אונד ווארדן צו קמן בעגרא
 בען. (ו) אלס דיא קינדער
 ישראל'ס פארטפיהרען צו
 טהון, וואס דעם עוויגען מיס
 פיעל, אלס זיא דיענטען דען
 בעלים אונד עשתרות, דען
 געטטערן ארם'ס, דען געטי
 טערן צידון'ס, דען געטטערן
 מואב'ס, דען געטטערן דער
 קינדער עמון'ס אונד דען געטי
 טערן פלשתים'ס; דען עוויגען
 אבער פערליעסען, אונד איהם
 ניכט דיענטען; (ז) דא ענט
 בראנטע דער צארן דעם עווי
 גען וויעדער ישראל, אונד ער
 גאב זיא פרויו דער מאכט דער
 פלשתים, אונד דער מאכט
 דער קינדער עמון'ס. (ח) זיא
 בערענגטען אונד בערריק
 טען דיא קינדער ישראל'ס פאן
 דיעזעם יאהרע אן, פאללע
 אכטצעהן יאהרע, אונד צוואר
 אללע יענע קינדער ישראל'ס,
 וועלכע וואהנטען יענווייטס
 דעם ירדן'ס אים לאנדע
 אמרי'ס, אין גלעד נעהמליך:
 (ט) אלס אבער דיא קינדער
 עמון'ס איבער דען ירדן צא
 גען, אום אויך יהודה, בנימין
 אונד דאזוויז אפרים אנצוגריי

פען, דא וואר דיא בערריקונג פיר ישראל אויף'ס העכסטע געשטיגען. (י) נון שריען דיא קינדער
 ישראל'ס

ר ש י

(ו) את הנעלים וגו'. שנע ענו'ס נמנו כאן: ויעזבו את ה' ולא עבדוהו. אפי' בשחפות עם אלו:
 (ח) בשנה ההיא. בשנת יאיר: אשר בעבר הירדן. ארץ לאובן וגד ומלי הגנשה שהיו שכיניהם:
 הלא

ב א ו ר

(ח) וירעצו וירצצו, שניהם טעם אחד להם כי רעץ כמו רלץ ענין לחץ ודחיקה וכבר זכרתי תמורת עין
 וכל' למעלה'ה' ב'ו, ונח כפל המלות לחוק הענין. בשנה החיא, כ"ת תמורת מ"ס השמוא, כמו ואס
 מעט נשאר בשנים (ויקרא כ"ה נ"ג) יטעמו משנה ההיא שנת יאיר י"ח שנה רכופות, וסרד"א ס' שני"ת
 בשנה משמש בלשון עם, כמו בנערינו ובזקנינו (שמות י' ט') יאמר שרועלו וירוללו את בני ישראל
 עם השנה ההיא טכוס ומספר י"ח שנה. (ט) וחצר לישראל, ס' רכינו ישעי' ומלך המלחמה
 לישראל

יִשְׂרָאֵל אֶל-יְהוָה לֵאמֹר
 חָטְאנוּ לָךְ וְכִי עֲזַבְנוּ אֶת-אֱלֹהֵינוּ
 וְנָעַבְדְּ אֶת-הַבְּעָלִים: (יא) וַיֹּאמֶר
 יְהוָה אֶל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֲלֹא
 מִמִּצְרַיִם וּמִן-הָאֱמֹרִי מִן-בְּנֵי
 עַמּוֹן וּמִן-פְּלִשְׁתִּים: (יב) וַצִּידוֹנִים
 וְעַמְלֵק וּמַעֲזַן לַחֲצוֹ אֶתְכֶם
 וְהִצַּעְקוּ אֵלַי וְאוֹשִׁיעָה אֶתְכֶם
 מִיָּד: (יג) וְאַתֶּם עֲזַבְתֶּם אוֹתִי
 וְתַעֲבַדוּ אֱלֹהִים אֲחֵרִים לְכֵן לֹא-
 אוֹסִיף לְהוֹשִׁיעַ אֶתְכֶם: (יד) לָכוּ
 וְעַקְוּ אֶל-יְהוָה אֱלֹהֵי אֲשֶׁר
 בְּחַרְתֶּם בְּשֵׁם הַמָּה יוֹשִׁיעוּ לָכֶם
 בְּעַת צָרְתְּכֶם: (טו) וַיֹּאמְרוּ בְנֵי-
 יִשְׂרָאֵל אֶל-יְהוָה חָטְאנוּ עֲשֵׂה-
 אֲתָהּ לָנוּ כְּכֹל-הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ אֵךְ

הַצִּלְנוּ

חַרְגוּם אֲשַׁכְנִי לַמַּ

ישראל'ם צום עוויגען, אונד
 זאגטען: וויר האבען ווידער
 דיך געווינדעט, וויא קאננטען
 וויר אונזערן גאטט פֿערלאַסן?
 סען, אונד דען בעלים דיענען?
 (יא) אבער דער עוויגע ערליעס
 דען קינדערן ישראל צור אַנט-
 וואַרט: האבע איך דאך פֿאָן
 מצרים, פֿאָן אמרי, פֿאָן
 דען קינדערן עמוֹן'ס אונד
 פֿאָן דען פלשתים — (יב) אויך
 אלס צרונים, עמלק אונד מעון
 איך בעדריקטען, אינד איהר
 צו מיר געשריען, אייך בעפֿריוֹ:
 עט אויס איהרער האַנד;
 (יג) אבער דעננאך האַבט איהר
 מיך פֿערלאַססען, אונד אַני
 דערן געטטערן געדיענט, דאָ.
 רום ווילל איך ניממערמעהר
 אייך בייאשטעהען. (יד) גע-
 העט הין, אונד שרייעט צו
 אייערן געטטערן, דיא איהר
 אייך אויסערוועהלט האַבט,
 זיא מעגען אייך העלפֿען צור
 צייט אייערעס דראַנגנאָלס.
 (טו) דאך דיא קינדער ישראל'ס
 שפראַכען וויערער פֿאָר דעם

עוויגען: וויר האבען געווינדעט, פֿערפֿאהרע דוא מיט אונד גאַנץ נאך דיינעם וואַהלגעפֿאללען, אַבער

ר ש י

(יא) הלא ממלרי. ז' תשעו' יש כאן כנגד ז' ענו"ם שהם עובדי' : (יב) ומעון. שם עכו"ם: ומקלר

ב א ו ר

לישראל, ולדעתי הכתוב במשלימו הוא וחזר הכרה לישראל, ועיין מה שפירשתי למעלה (כ' ע"ו) בדקדוק הסלס. (י) וכי עובנו, דרך שאלה מה התועלת אשר נמשך אלינו למה שעזבנו את ה' לעבוד את הבעלים? (מדברי הרד"א). (יא) ויאמר ה', השיבם על ידי נביא. הלא מצרים ומן האמרי וגו', נלחמם, וגם לידוניהם ועמלק וגו' לחזו אתכם, ובאשר נעקתם חלי הושעתי אתכם מידם, וענ"ו עזבתם אותי וגו' לכן וגו' לכו וזעקו. וטעם אשר בחרתם בם, אשר חשקתם נהם, שכן ענין פעל בחר הוקשר בני"ת במירם במאווה וחשק: (טו) עשה אחז לנו ככל הטוב בעיניך, במרו לנסול ביד ה' וכיד אדם אל יפולו (הרד"א). מקרבים

אבער רעטטע אונז נור נאך די זעס מאל! (טו) דארויף שאַפּע טען ויא דיא פּרעמדען געט טער אים איהרעם איגע טהומע יועי, אונד דיענטען ווי דער דעם עיונג, אינד ויינעראַ כע פּערשוואנד בייא ישראל'ס לייז עי. (יז) אַלס דיא קינדער עמונ'ס אויפנעכאטהען וואור דען, אונד איהר לאַגער אין גלעד אויפּשלוגען, פּערואַממעלטען וך אויך דיא קינדער ישראל'ס, אונד

דַּעִילָנוּ נָא דְיוֹם הַזֶּה: (טו) וַיִּסְרוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֹּכַר מִקִּרְבָּם וַעֲבָדוּ אֶת־יְהוָה וַתִּקְצַר נַפְשׁוֹ בַּעֲמַל יִשְׂרָאֵל: (יז) וַיַּצַּעְקוּ בְּנֵי עַמּוֹן וַיַּחֲנוּ בְּגִלְעָד וַיֹּאסְפוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל

וידנו
אונד

ר ש י

(טו) ותקצר נפשו בעמל. כניכול לא היה רצת'קים לשכול ולינוסם ס'זרה שהיה לו בעמל ישראל: (יז) וילעקו. ואספו על ידי כרוז:

ב א ר

(טו) מקרבם, כמו שאמר און ו חיל על נכסי מטלטלין אשר הוראתם הראשונה נח וחזק הגוף, כי פעם הלכו וגברו ופעם הלכו וחסרו כרובם מאון, כן יאמר ס' קרב אשר יורה חוד ופנימי הגוף על נכסי קרקעות שהם כחוד ופנים הארץ; וכן חרגמתי ביהושע (ט' ז') "שאמר איש ישראל אל יושבי גבעון: אולי בקרבי אתה יושב: פיעל ויכט ווקהנסט דוח חין ויינעט חייגענטהווע, ואין ראוי לתרגם פיעל ויכט ווקהנסט דוח חונטער חונז, כי מלבד שכתוב בקרבי כל"י אין תבונה למאמר איש ישראל: ס' כי גם לגר הגר נתכס יכלו לכרות ברית שלום ורעות, אילס ענין המאמר: אתם אומרים מארץ רחוקה באתם, אס גם רחוקה היא נעיניכם, אולי בחבל נחלתי אתה יושב אשר נכר נתן ה' לי ועתה באתי להיריש יושביה מפני, ואיך אכרת לך ברית? ואח"כ שאעו שהערימו בשנים כי קרובים הם אליו, ובקרבו כלומר בחבל נחלתי הם יושבים, וכן כאן הסירו אלהי הנכר מארץ אמונתם. ותקצר בששו בעמל ישראל, סופר מאומר שלח יד בחרגום יונתן והעתיק ומקלר נפשו ועקת נפשיה, ובכר העיר רבינו המורה בשחוף ס' נפס פ"א מ"א כי זה הפסוק לא חרגמו יונתן ב"ע כלל (וגם בפולגלוטו אשר לי אינו מחורגם) כי לא מלא דרך להרחיק הנשמות אשר בו. וכן כתב הרד"ק: לא חרגמו יונתן לרחק התארים מהבורא ית' ולא מלא דרך לפרשו והניחו מלחרגמו. ורבינו עשה שתי חמישי בשם נפש אשר יורה על הרטון, ופירש ומקלר נפשו בעמל ישראל פסק רלונו מהתמיד עמלם ודלותם; ואומר עוד ס' ותהיה הבני"ת בעמל באקום מ"ס וכאלו אמר מעמל ישראל. והרד"א חשב שהנספ הזכר נכתוב חוזר לישראל לא לאל, וזכר שהתחברו שלשה דברים הא' שהסירו את האלילים מקרבם, והב' שעבדו את ה', והג' שקלר נפס ישראל בעמל השעבוד, ויהיה א"כ שעורו ומקלר נפשו בעמל, ופירש מי הוא אשר קלר נפשו בעמל? הוא ישראל, והוסיף ואמר: ואין להקשות מאשר אמר ומקלר נפשו שיחזור לישראל וישיב לפרשו, כי הוא על דרך ומסתח ותראהו את הילד (שמות ב' י') ורבים כן ע"כ, בוונתו אשר שאר ותראהו בכנוי בא אחריו את הילד לבאר הכנוי ונסו שהעירותי למעלה (א' י"ד); ולדעתו יהי' חרגמו: חבכר ישראל וזכר חין לידען ערטעפסט. ובחרגמוי אחזתי דרך אחר קרוב מוט לדעת המורה, כי הרטון יורה בכל מקום השפעת טוב ולא רע, כמו לך ה' עת רטון (תהלים ס"ט י"ד), ויפך רטון מה' (משלי ח' ל"ה), שומר טוב יבקש רטון (אס י"א ב"ז), יוס רטון לה' (ישעי' נ"ח ה'), ואין עד אחד ירסה בוונה אחרת, ולכן יש בשחוף החמישי שהביא רבינו בשם נפס עוד עוף אחד, כאשר באר הנלשן הגדול געוענחוס בשפר מלין שלו, וזר ענין נקמה וחרון אף, וכן חרגם ס' תאלאמו נפס י (שמות ט"ו ט') ויינע רחבגער זקלן זיך חן איהענען זעטטיגען, והביא עוד פסוקים אחרי; וזכוראס

וַיַּחֲנוּ בַמִּצְפָּה: (יח) וַיֹּאמְרוּ הָעָם
שְׂרֵי גִלְעָד אִישׁ אֶל־רֵעֵהוּ מִי
הָאִישׁ אֲשֶׁר יִחַל לְהִלָּחֵם בְּבָנֵי
עַמּוֹן יִהְיֶה לְרֹאשׁ לְכָל יֹשְׁבֵי
גִלְעָד:

אונד לאנערט: זיך צו מצפה.
(יח) דא אייסערטען זיך דאז
פאלק זא ווא דיא פירשטען
גלעד'ס איינער צום אנדערן:
דעריעניגע מאן, דער דען קריג
געגען דיא קינדער עמ'ס ער.
עפאנען ווילל, דער ווערדע דאז
אבערהויפט איבער אללע בע.
וואהנער גלעד'ס.

י א (א) וַיִּפְתַּח הַגִּלְעָדִי הָיָה גִבּוֹר
חֵיל וְהוּא בֶן־אִשָּׁה זֹנָה
וַיּוֹלֵד גִּלְעָד אֶת־יִפְתָּח: (ג) וַתֵּלֶד
אִשְׁת־גִּלְעָד לוֹ בָנִים וַיִּגְדְּלוּ בָנֵי־
הָאִשָּׁה וַיִּגְרְשׁוּ אֶת־יִפְתָּח
וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא־תִנְתָּל בְּבֵית־
אֲבִינוּ כִּי בֶן־אִשָּׁה אַחֲרַת אֹתָהּ:
(ג) וַיְבָרַח יִפְתָּח מִפְּנֵי אֲחִיו וַיֵּשֶׁב

י א (א) יפתח דער גלעד'טע
וואר איין טאפערער
העלר, אבער דער זאון איי.
נעם אונצ'טיגען וויבעס—
גלעד צייגעט דען יפתח.
(ג) אלס אבער דיא עהעפרווא
גלעד'ס איהם אויך זעהנע גע.
באהר, אינד דיא קינדער ריע.
זער פרוואה נראן געוואכסען
ווארע, דא שטיעסען זיא דען
יפתח אויס, דען זא אייסער.
טען ווידער אה: רוא קאננסט

בארץ

גיטס ערבען אין דעם הויזע אונזערס פאטערס, ווייל רוא דער זאון איינעס פארערטען
וויבעס ביזט. (ג) זא מוסטע יפתח ענטווייען פאר זיינען ברודערן, אונד ער ליעס זיך
אויס

ב א ו ר

זו תרגמתי הכתוב. (יז) ויחנו במצפה, הוא המלכה אשר לחנו שנת המנשה, ושם היה מקום
ועד המלכים כחזר ביהושע (י"ח ג'), והעיר שם הרד"ק, ואפשר שזה המקום הוא המלכה
שהיו מתקבלים שם ישראל מאיד, ולפי שהיה שם חשועה גדולה היו נועדים שם, ואפשר כי
בנה שם יהושע מזבח לזכר התשועה, ומפני זה היו ישראל וקננים שם בעת שהיו כריבים
למלממה או לזכר גדול, וכן מלאנו כיפתח לפני ה' בשלפה, וכן נדבר פלגש בגבעה אל ה' המלכה,
וכן אמר שמואל במלממת פלשתים (א' ז' ו') קננו אלי כל ישראל במלכה, וכן בשלמך שאל
וילעק שמואל את העם אל ה' המלכה (שם י"ז), נראה מכל אלה הפסוקים כי מזבח היה שם
ובית מקודש למלכה ולקנות ישראל באותן הימים ע"כ. ואולי האספו שם בני ישראל להראות
כי לבנס פונה היום לה' ואח"כ ענו עלה על דבר המלממה. (יח) ויאמרו העם שרי גלעד,
בעם כשרי גלעד הודיעו זה לזה בכה יעשה לאיש אשר יחל להלחם כדי לזרז איש גבור חיל.
י א (א) אישה זונה, פלגש גלעד הייתה ונקראת זונה לפי שאינה עם בעלה בכתובה וקידושין
והיא כמו הזונה ואע"פ שהיא מיוחדת לו, וי"ל פונדקיתא כמו שתרגם ג"כ רמב הזונה.
והניח הרד"ק תרגום של תוספתא (והוא כמו תרגום שני למגלת אסתר) דא היא נימוסא הות
בישראל מלקדמין דלא מיסמחא אסמחא משנטא לשנטא וכן לא הוה יביל גברא למיסב איתחא
דלא משכטיה, וכך הות אמתא דרמחא נבר דלא משנטהא הות נפקא מני נשא (כלומר מנית אביה
עיין חוס' בב"ב י"ב ב"ד"ה אמיכרא דני גשי) בלא אסמחא וכוו אנשי קרון לה פונדקיתא דרמיכר
נברא דלא משנטהא, וכן הוה ליה לאימיה דיפתח, ודמה ני הלריכו כל זה לשמרגס לפי שאמר
לא מחלל בנית אבינו כי בן אשה אחרת אמה, וכן מתורגם בת"י לרד"ק ארי בר אמתא משנטא

בְּאֶרֶץ טוֹב וַיִּתְּלַקְמוּ אֶל־יִפְתָּח
 אֲנָשִׁים רִיקִים וַיֵּצְאוּ עִמּוֹ: (ד) וַיְהִי
 מִיָּמִים וַיִּלְחַמוּ בְּנֵי־עַמּוֹן עִם־
 יִשְׂרָאֵל: (ה) וַיְהִי כִּאֲשֶׁר־נִלְחַמוּ
 בְּנֵי־עַמּוֹן עִם־יִשְׂרָאֵל וַיִּלְכוּ זִקְנֵי
 גִלְעָד לִקְחַת אֶת־יִפְתָּח מֵאֶרֶץ
 טוֹב: (ו) וַיֹּאמְרוּ לִיִּפְתָּח רְכֵה
 וְהִיִּיתָה לָּנוּ לְקַצִּין וְנִלְחַמָּה בְּבְנֵי
 עַמּוֹן: (ז) וַיֹּאמֶר יִפְתָּח לְזִקְנֵי
 גִלְעָד הֲרָא אַתֶּם שְׂנֵאתֶם אוֹתִי
 וְחָגַרְתֶּם אוֹתִי מִבֵּית אָבִי וּמִדֹּעַ
 בְּאַתֶּם אֵלַי עֲתָה כִּאֲשֶׁר צָר
 לָכֶם: (ח) וַיֹּאמְרוּ זִקְנֵי גִלְעָד אֶל־
 יִפְתָּח לָכֵן עֲתָה שְׁבִנו אֵלֶיךָ

אִים לְאָנְדֵע טוֹב נִיעֶרֶר. דָּא
 זַמְמַעֲלִטְעוֹן זִיךְ אוֹם יִפְתָּח עֶרֶב
 ווער כסלאזע מענשען, וועלכע
 מיט איהם הערומשטרייפטען.
 (ד) אייניגע צייט נאכהער גע.
 ריעטהען דיא קינדער עמונים
 מיט ישראל אין שטרייט.
 (ה) אלס נון דער קריעג דער
 קינדער עמונים מיט ישראל
 בענינגען זאללטע, דא גינגען
 דיא עלטעכטען גלעד'ס הין,
 דען יפתח איים דעם לאנדע
 טיב ווערער אויפצונעהמען.
 (ו) זיא שפראכען צו יפתח
 קאם, אונד זיא אונזער אנ-
 פיהרער, דען וויר וואללען דען
 קינדערן עמונים דען קריעג אנ-
 ב עטהען. (ז) דארויף ערוויע
 דערטע יפתח דען עלטעכטען
 גלעד'ס: איהר זייד עס דאך,
 דיא איהר מיך האססעט, איהר
 האבט מיך יא אויס מיינעם פאך.
 טערליכען הויזע געשטאסען,

והלכז

אונד ווארום קאמט איהר צו מיר יעצט, וואהל וויל אייך דיא נאמה דרענגנט? (ח) ראך דיא
 עלטעסטן גלעד'ס ענטגענגעטען דעם יפתח: דארום ווענדען וויר זעלבסט אונז יעצט צו דיר,

דאס

ר ש י

יא (ד) וילחמו בני עמון. היא האמורה למעלה:

את

ב א ו ר

אחורי את, ויהיה תרגומו: דען דוז ביזט דער זעהן איינעט חויסגעוואנדערטען ווייבעט, וכן ענין
 זונה כאל, ובחרינים יונתן אשר לפנינו חסר מלת משפט. (ג) בארץ טוב, י"מ אדון הארץ
 שמו טוב וכן לס יגאלך טוב (רות ג' י"ג), וי"מ ארץ טובה ורחנה וכן ת"י בארע טבא, וי"מ
 שהוא שם מחוז או גליל אחד הנזכר גם בספר חשמונאים (פרשה ה' פס' ק"ב), ומלך ארץ טוב
 נקרא איש טוב (שמואל ב' י' ו'עיי' ד"ה ט' י"ט ט'). אנשים ריקים, ריקים מכל מלאכה
 ועסק, וריקים בריקים הנאמר באנימלך כי חבונתם מחוארה במלת פוחזים, וכן אנשים ריקים
 בני בליעל (ד"ה ב' י"ג ז'), אולם ריקים לנד הם אנשים במדרגת השפלות מנד דלותם ולא מנד
 מדותם, ויס הם בויס הלא גם חכמת מסכן בזויה. (ד) מימים, תרגום יונתן מזמן
 יומין כלומר אחר זמן של ימים כמו מקץ ימים, וטעם ימים שנה ידוע. (ז) וחגרתיו מביח
 אכי, מזה הוביח הרד"ק כי אחי יפתח מכלל זקני גלעד, ויחבן כאשר אמרו לו אחיו לא תחל
 בבית אביו, הניא יפתח דבר משפט לפני זקני עיר ותבע חלקו מנחלת אביו, וגם הם פסקו
 וגמרו שאין לו חלק ונחלה והכריחו לנרות. (ח) לכן עתה שבנו אלך, החודו מטאתם ואצרו
 בעבור

והִלַּכְתָּ עִמּוֹ וּנְלַחֲמֶתָ בְּבְנֵי עַמּוֹן
וְהָיִיתָ לָנוּ לְרֹאשׁ לְכָל יִשְׂרָאֵל
גִּלְעָד: (ט) וַיֹּאמֶר יִפְתָּח אֶל־זַקְנֵי
גִלְעָד אִם־מְשִׁיבִים אַתֶּם אוֹתִי
לְהִלָּחֵם בְּבְנֵי עַמּוֹן וְנָתַן יְהוָה
אוֹתָם לְפָנַי אֲנֹכִי אֵהְיֶה לָּכֶם
לְרֹאשׁ: (י) וַיֹּאמְרוּ זַקְנֵי־גִלְעָד
אֶל־יִפְתָּח יְהוָה יְהוָה שָׁמַע
בִּינוֹתֵינוּ אִם־לֹא כִדְבָרְךָ בֵּן
נַעֲשֶׂה: (יא) וַיִּלֶּךְ יִפְתָּח עִם־זַקְנֵי
גִלְעָד וַיְשִׂימוּ הָעָם אוֹתוֹ עֲלֵיהֶם
לְרֹאשׁ וּלְקָצִין וַיְדַבֵּר יִפְתָּח אֶת־
כָּל־דְּבָרָיו לְפָנַי יְהוָה בְּמִצְפָּה:
(יב) וַיִּשְׁלַח יִפְתָּח מַלְאָכִים אֶל־
מֶלֶךְ בְּנֵי־עַמּוֹן לֵאמֹר מַה־לִּי
וְדָךְ כִּי־בָאתָ אֵלָי לְהִלָּחֵם

דאס דוא נור מיט אונו געהען מענעסט — דאך ווען דוא גע- גען דיא קינדער עמונים שטריי- טען וויללסט, דאן זאלסט דוא זאן וואהל אונזער, אלס אויך דאן זאכערהויפט פאן אללען בע- וואהנערן גלערים ויין. (ט) נון שפראך יפתח צו גלערים על- טעסטען: ווען איהר מיך אויך נור דארום צוריקפיהרט, אום דיא קינדער עמונים צו בע- קעמפפאן, אונד זיא דער עוויגע מיר אונטערזוירפט, ווערדע איך אויך דאן אייער זאכער- הויפט בלייבען? (י) הירויף זאנטווארטעטען דיא עלטעס- טען גלערים דעם יפתח: דער עוויגע זיא הערער צווישען אונד, ווען וויר ניכט נאך דיינעם אויסשערזע האנדעלן ווער- דען! (יא) יפתח גינג אלזא מיט דען עלטעסטען גלערים, אונד דאן פאלק זעטצטע איהן גלייך צום זאכערהויפטע אונד זא- פיהרער איבער זיך איין, אונד יפתח בראכטע אללע זיינע

בארצי

ווינשע פאר דעם עוויגען צו מצפה. (יב) נון שיקטע יפתח געזאנדטע אן דען קעניג דער קינדער עמונים, אונד ליעם איהם זאגען: וואס געהעט דען צווישען מיר אונד דיר פאר, דאס דוא זיך מיר נאעהעסט, אום מיך אין מיינעם לאנדע צו בעקרענען? דער

ר ש י

(יא) את כל דבריו. התנאי שניניהם: לפני ה' במצפה. למקום שנאספו כולם שהשכינה שורה על

ב א ו ר

בעביר שרשו שלא נדון הם בעלמם חזרו אליו להביאו אל בית אביו, ובלעדיו זה אמרו לו אס יש את נפשו להלחם בבני עמון, אז תהיה לראש לנו ולכל יושבי גלעד, וכמו שחרגמתי. וע"ז השיב יפתח אס גם אתם משיבים אותי, לא בעבור בני עמון לי עול במשפט כי אס להלחם באויב, היאמנו דבריכם וחשימני לכם לאדון? ויתכן שאמר להם שיהיה להם לראש טרם יחל להלחם, ויהיה תרגומו; ווען איהר זיך נור דארום צוריקפיהרט זונץ דיא קינדער עמונים צו בעקרענען, וועלכע דער עוויגע מיר זוכטערווערפען מעגע! זין היסטע זיך גזיך אייער זאכערהויפט ווערדען. ומיד באשר הלך עמם השימוהו לראש ולקצין. (יא) לפני ה' במצפה, אס במקום המקודש כמו שכתוב לשעלה

בְּאַרְצֵי: (יג) וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ בְּנֵי-
 עַמּוֹן אֶל-מְלָכֵי יִפְתָּח כִּי-לָקַח
 יִשְׂרָאֵל אֶת-אַרְצֵי בְּעַלְוֹתָיו
 מִמִּצְרַיִם מֵאַרְנוֹן וְעַד-הַיַּבֵּק
 וְעַד-הַיַּרְדֵּן וְעַתָּה הֵשִׁיבָה אֶתְהוֹן
 בְּשָׁלוֹם: (יד) וַיֹּסֵף עוֹד יִפְתָּח
 וַיִּשְׁלַח מְלָאכִים אֶל-מֶלֶךְ בְּנֵי
 עַמּוֹן: (טו) וַיֹּאמֶר לוֹ כֹּה אָמַר
 יִפְתָּח לֹא-לָקַח יִשְׂרָאֵל אֶת-אַרְצֵי
 מוֹאָב וְאֶת-אַרְצֵי בְּנֵי עַמּוֹן: (טז) כִּי
 בְּעַלְוֹתָם מִמִּצְרַיִם וַיִּלְךְ יִשְׂרָאֵל
 בַּמִּדְבָּר עַד-יַם-סוּף וַיָּבֹא קְדֵשׁ:
 (יז) וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל מְלָאכִים אֶל-
 מֶלֶךְ אֲדוֹם לֵאמֹר אֲעִבְרָה נָא
 בְּאַרְצְךָ וְלֹא שָׁמַע מֶלֶךְ אֲדוֹם
 וְגַם אֶל-מֶלֶךְ מוֹאָב שָׁלַח וְלֹא
 אָבָה וַיֵּשֶׁב יִשְׂרָאֵל בְּקְדֵשׁ:

(יג) דער קעניג דער קניז
 דער עמונים אנטווארטטעטע
 דען געזאגטען יפתח'ס: האט
 דאך ישראל מיין לאנד גענאמט
 מען, אלס עס אייס מצרים
 הערויף צאג, פאם ארנון ביז
 יביק, ביז היז אן דען ירדן, נון
 גיבעס מיר פריירליך צוריק.
 (יד) דאך יפתח שיקטע אבער
 מאלס געזאגטע אן דען קע-
 נג דער קינדער עמונים,
 (טו) אונר ליעס איהם זאגען:
 זא שפריכט זיך יפתח אויס:
 ניין! ישראל האט ווערער
 מואב'ס לאנד, נאך דאז לאנד
 דער קינדער עמונים ווענגע-
 נאטמען; (טז) זאגנדרען, נאכרעם
 זא פאן מצרים הערויף קא-
 מען וואגנדרעטע ישראל אין
 דער וויסטע ביז צוריק אן דאז
 שילפמעער, אונד קאס ענד-
 ליד נאך קדש. (יז) היער שיק-
 טע ישראל געזאגטע אן דען
 קעניג אדום'ס מיט דעם אנווי-
 צען: לאס אונז דאך דורך דיין
 לאנד ציעהען! אבער אדום'ס
 קעניג גאב קיין געהער; מאן
 שיקטע דאן צום קעניגע פאן
 מואב, אויך דער וויללפארטע ניכט

וילך מואב, אויך דער וויללפארטע ניכט — זא לאנגע פערוויילטע ישראל צו קדש.

צאג

ר ש י

על רוב לבנו: (טו) עדיס סוף. בדרומה של ארץ אדום וארץ אדום בדרומה של ארץ כנען:
 (יז) אעברה נא בארנך. מדרום לפסן לכנס לארץ כנען: וגם אל מלך מואב. שהיתה ארבו בסוף
 ארץ אדום במזרח של אדום ובדרומה של א"י: ולא אנה. משה רמזה בתורה באשר עשו לי בני
 עשו

ב א ו ר

למעלה (י"ז) דבר יפתח דבריו בדרך חסלה שיחן ה' את בני עמון לפניו. (טו) אח ארץ
 מואב ואח ארץ בני עמון, מה לו להשיג לו על ארץ מואב והוא לא היה שאל ממנו כי אס ארץ
 בני עמון? לפי שהיה שאל! מאנו מארנון ועד היביק, לפינך השיג לו, כי אותה הארץ אלתה
 שאל, בשם מואב היתה נקראת, ומלך האשרי ל. דהממ אב, וישאל לקחה ממלך האמרי, והנה
 ישראל לא לקח לא ממואב ולא מבני עמון (י"ד). (טו) במדבר עד ים סוף, במדבר היזוע
 והוא מדבר שור, בכתיב וילאו אל מדבר שיר וילאו שלש ימים במדבר (שמות ע"ו כ"ב), והוא
 מדבר

(יח) וַיִּלֶךְ בַּמִּדְבָּר וַיִּסַּב אֶת־אֶרֶץ
 אֲדוּם וְאֶת־אֶרֶץ מוֹאָב וַיָּבֵא
 מִמִּזְרַח־שֶׁמֶשׁ לְאֶרֶץ מוֹאָב
 וַיַּחֲנוּ בְּעֵבֶר אֲרִנוֹן וְלֹא־בָאוּ
 בְּגִבּוֹל מוֹאָב כִּי אֲרִנוֹן גְּבוּל
 מוֹאָב: (יט) וַיִּשְׁלַח יִשְׂרָאֵל
 מַלְאָכִים אֶל־סִיחֹן מֶלֶךְ־הָאֱמֹרִי
 מֶלֶךְ הַשְּׁבּוֹן וַיֹּאמֶר לוֹ יִשְׂרָאֵל
 נַעֲבֹר־הֵנָּה בְּאֶרְצְךָ עַד מְקוֹמִי:
 (כ) וְלֹא־הֶאֱמִין סִיחֹן אֶת־יִשְׂרָאֵל

(יח) צָאן דָּאן וויעדער אין דיא
 וויסטע אומהער, אומנינג דאן
 לאַנד אדום, זאָ וויא דאן לאַנד
 מואב, קאם פֿאן דער מאַרגעני.
 זי טעאן דאן לאַנד מואב. נון
 לאַגערטן זיא זיך יענווייטס דעם
 ארנון'ס, בעריהרטען דעמנאך
 ניכט דאן געביעטה מואב'ס,
 דען דער ארנון איזט מואב'ס
 גרענצע. (יט) היער שיקטע
 ישראל געזאנדטעאן סיהון דען
 קעניג אמרי'ס רעגענט צו
 חשבון, אונד ליעם איהם זאָ=
 גען: לאס אונד דאך דורך דיין
 לאַנד נאך אונזערער בעשטימ:
 מינג ציעהען. (כ) אַבער סיהון
 געוועהרטע ישראל ניכט נור
 קיי=

עבר

ר ש י

עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער נחש אדום לא נתנום לעבור כך מואב לא נתנום
 לגבור: (יח) וילך במדבר. מן המערב למזרח במילר דרומי של אדום ומואב: ויסב את ארץ
 אדום. כל דרומה: ואת ארץ מואב. כל דרומה ובשניע למקלוע דרומי מזרחי פנה אל הכפון
 לסבוב את מילר הארזי: ויבא מזרח שמש לארץ מואב ויחננו בעבר ארנון. לסוף מזרחה של
 ארץ מואב ושם התחילה ארץ סיחון ועוג וכינשו עבר הירדן במזרח ארץ כנען ויעברו הירדן
 וכנסו

ב א ו ר

מדבר איתם, ושני שמוינקראו לו, כי בן נתיב ויעברו בחוף הים המדברה וילכו דרך שלשת
 ימים במדבר איתם ויחנו במרה (במדבר ל"ג ח'), והלכו המסעות ההם מרה ואלים עד שבאו
 עד ים סוף, וכן כתוב ויסעו מאלים ויחנו על ים סוף (סס ס"י). ומה שאמר עד ים סוף,
 והם כבר עברו הים, ואזר עברם הלכו בזה המדבר? דע כי ישראל לא עברו הים לרחבו,
 כי נפילה שנכנסו ממנה לים סוף באחה הפיאה עלמה ילאו, כי הנה נכנסו ממדבר איתם
 לים סוף ומים סוף ילאו למדבר איתם עלמו. ואם תאמר אחרי שלא הוצרכו לעבור הים לרחבו,
 למה נכנסו בו והם ילאו אל המקום שהיו בו מתחלה? לא עשה כן יתברך שמו, אלא להראות
 עולם גדולתי שעברו ישראל בחוף הים ביבשה ויטענו המזריים בחובו, ולאורך הים הלכו המסעות
 ההם אשר שעברו. ומה שאמר ויחנו על ים סוף, ועד עתה במדבר ים סוף הלכו המסעות?
 עד עתה הלכו רחוק מן הים, ובמסע הזה חנו על שפת הים, לפיכך אמר גם כן הנה עד ים
 סוף, ומהם נסעו אל מדבר סין. ומה שאמר הנה ויבא קדש? קבר המסעות, ובחזק הירקן לו
 ל: טוב, והוא קדש, כי משם שלחו המלאכים, כמו שכתוב וישלח משה מלאכים מקדש אל מלך
 אדום (במדבר כ"י"ד), וגם אל מלך מואב שלח. והנה לא ראינו בחורה שלח אל מלך מואב,
 רק מלינו שאמר, כאשר עשו לי בני עשו היושבים בשעיר והמואבים היושבים בער (דברים כ'
 כ"ט)? וראה שלח להם כמו שלח לבני עשו. ומה שאמר כאשר עשו לי בני עשו והם לא הניחום
 לעבור וגם כן המואבים לא הניחום לעבור כמו שאמר וגם אל מלך מואב שלח ולא אבה,
 והוא אמר כאשר עשו לי בני עשו וגו' והמואבים כלומר שהניחום לעבור? פי' החכם הראש"ע
 ז"ל כי מלך אדום לא הניחום לעבור על דרך מדינתו כי משם היתה ארץ כנען קרובה, אבל
 עברו על דרך שעיר, לפיכך אמר היושבים בשעיר, כי בן כתובתם עובדים בגבול אחיכם בני עשו
 היושבים

קיינען דורכצוג אין זיינעם גע-
 בעטשע, זאגערן פֿערוואַם-
 מעלטע זאנאר זיין גאנצעס
 קיינעם פֿאַלק, לאַגערטע זיך צו
 יהצה, אונד גריף ישראל און.
 (כא) דאָך דער עוויגע דער
 גאָטט ישראל'ס גאָב סיהון
 אונד אַלל זיין פֿאַלק אין
 ישראל'ס האַנד, ישראל שלוג
 זיא, אונד עראָבערטע דאָו
 גאַצע לאַנד אמרי'ס, דער
 דיעזעס רייך בעזאָס. (כב) זאָ
 גאָהמען זיא דאָו גאַנצע גע-
 בעטה אמרי'ס אין בעזיך פֿאַם
 ארנון ביו צום יבוק, אונד פֿאַן
 דער וויסטע ביו און דען ירדן.
 (כג) נון האָט דאָך וואָהל דער
 עוויגע ישראל'ס גאָטט דען
 אמרי פֿאַר זיינעם פֿאַלקע
 ישראל דאָרויס פֿערטריעבען,
 אונד דוא וו ללסט עס בעזיט.
 צען? (כד) זיעהע! וואָס דיר
 דיין אַבנאָטט כמוש איינגע-
 רייטט, דאָו האַלטע דוא אין
 בעזיטש; אַללעס דאָו אַבער,
 וואָס דער עוויגע אינוער גאָטט
 פֿיר אוינ איינגערייטט האָט,
 דאָו האַלטען וויר אין בעזיטש.

עבר בגבלו ויאסף סיהון את-
 כל-עמו ויחנו ביהצה וילחם
 עם-ישראל: (כא) ויתן יהוה
 אלהי-ישראל את-סיהון ואת-
 כר-עמו ביד ישראל ויכום
 ויירש ישראל את כל-ארץ
 האמרי יושב הארץ ההיא:
 (כב) ויירשו את כל-גבול האמרי
 מארנון ועד היבק ומן המדבר
 ועד הירדן: (כג) ועתה יהוהו
 אלהי ישראל הזריש את-האמרי
 מפני עמו ישראל ואתה תירשנו:
 (כד) הלא את אשר יזרישך
 כמוש אלהיך אורתו תירש
 ואת כל-אשר הזריש יהוה
 אלהינו מפנינו אותו נירש:
 (כה) ועתה הטוב טוב אתה
 מבבלק בן-צפור מלך מואב הרב

(כה) וויללסט דוא עטווא איינען פֿאַרצוג פֿאַר בלק זאָהן צפור'ס קעניג פֿאַן מואב? האָט ער
 מיט

ר ש י

ונכנסו לה לארץ כנען דרך המזרח: (כב) ויירשו וגו' מארנון ועד היבוק. שאתה אומר שהוא
 שלך הם מסיחין לקצוה: ומן המדבר ועד הירדן. מדברות היו סס לפני הירדן:

ב א ו ר

היושבים בשעיר (שס ב' ד') וכמוכ ונסת את הר שעיר (שס א'), וכן מלך מואב לא הניחם לעבור,
 אבל היושבים בשעיר הניחם לעבור שנאמר (שס י"ח) אתה עובר היום את גבול מואב
 את ער (רד"ק). (כה) כמוש, שם אליל למואב, כמ"ס אוי לך מואב אבדת עם כמוש (נמדבר
 כ"א כ"ט, ירמ' מ"ח י"ג), והסקיץ לבני עמון היה אליל מולך במנזאר (מ"א י"ח), ומ"ב כ"ג י"ג),
 יען כי הארץ אשר הלחמו עליה בני עמון היתה למואב, ולפי אמונתם הי' כמוש אליל מגן
 זכן מואב, לכן קראו אותו אלהיו. (כה) הטוב טוב אחא מבבלק, כאשר הורישו ישראל ארטו
 לא נלמס עוד להם לקחת אתה מדיהם כי נאח מתת ה' היתה זאת, ומה יועיל לריב עם
 ישראל

רַב עַם-יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר-נִלְחַם
 נִלְחַם בָּם: (כו) בַּשַּׁבָּת יִשְׂרָאֵל
 בַּחֲשֹׁבֹן וּבְבִנְיֹתֶיהָ וּבְעֵרְעוֹר
 וּבְבִנְיֹתֶיהָ וּבְכָל-הָעָרִים אֲשֶׁר
 עַל-יְדֵי אֲרֹנוֹן שְׁלֹשׁ מֵאוֹת שָׁנָה
 וּמִדּוֹעַ לְאֲהַצִּילָתָם בַּעַת הַהִיא:
 (כז) וְאָנֹכִי לֹא-חֲטָאתִי לָךְ וְאַתָּה
 עָשִׂיתָ אֵתִי רָעָה לְהַקְחֶם בִּי וְשִׁפְט
 יְהוּדָה הַשִּׁפְט הַיּוֹם בֵּין בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל וּבֵין בְּנֵי עַמּוֹן: (כח) וְלֹא
 שָׁמַע מֶלֶךְ בְּנֵי עַמּוֹן אֶל-דְּבָרֵי
 יַפְתָּח אֲשֶׁר שָׁלַח אֵלָיו: (כט) וַתְּהִי
 עַל-יַפְתָּח רוּחַ יְהוָה וַיַּעֲבֹר אֶת-

מיט ישראל איינען שטרייט
 געפֿיהרט, אָדער איינען קריען
 בענאָנען? (כו) איזט דאָך
 ישראל אים בעזיטצע פֿאָן
 חֲשֹׁבֹן אונד איהרען לאַגד
 שטערטען, פֿאָן ערוער אונד
 איהרען לאַנדשטערטען אונד
 פֿאָן אַללען שטערטען, וועל
 כַּע אָן דעם ארנון ליענען,
 פֿאַללע דרייאַ הינדערט יאה
 רע, וואַרום האַבט איהר ניכט
 דאַמאָהלס אייער רעכט גע
 שיטצט? (כז) איך האַבע דאָך
 וואַהרליך ניכט גענען דרך גע
 זינדיגט, אונד דואַ פֿיגסט מיר
 דאַואַונגליק צו, מיך צו בע
 קריענען; מענע דער עוויגע
 דער וועלטריכטער הייטע
 ענטשיידען צווישען דען קינ
 דערן ישראלים אונד דען קינ
 דערן עמוֹן! (כח) אַבער דער

הגלעד

קעניג דער קינדער עמוֹן אַכטעטע ניכט אויף דיא גרינדע יפהח, דיא ער איהם ער
 ליעם. (כט) אונד דער גייסט דעם עוויגען ליעם זיך ניעדער אויף יפתח — ער דורכצאָג

גלעד

ר ש י

(כו) על ידי ארנון. אצל ארנון שהיו ממואב וידעו שלא היה להם לעבוד עליהם שהרי מסימון
 בכזום שלקחם ממלך מואב: שלש מאות שנה. משכנשו את הארץ בימי יהושע עד יפתח מבאן יש
 ללמוד שנות השופטם הזבירים עד הנה אם שני השעבוד של כל עכו"ם נמנים בתוך ימי השופט
 אם לאו. שנינו בסדר עולם יהושע פרנס את ישראל כ"ח שנה ואין לי מקרא ממי ללמוד עתה יא
 מ' שנה ושני שעבוד של כוזן רשעים ככללם אחריו אהוד פ' שנה וי"ח שנים שיעבוד של עגלון
 בתוכם הרי קצ"ח שנה דבורה ארבעי' שנה ושני שיעבוד יצן בתוב' הרי מאה ושמוני' וששנה אחריו
 שבע שני' של שיעבוד מדין וארבעים של גדעון ושלא של אבימלך הרי רל"ח שנים אחריו כ"ג של חולע
 וכ"ג של יאיר אלא שעלמה שנה אחת לשניהם וי"ח של בני עמון עד שלא בא יפתח הרי שלש מאות:
 עבר (כט)

ב א ו ר

ישראל או להלחם בם הלא הוא לוח ויעמד. (כו) ואנכי לא חטאתי לך, הנם הוכחתי לך את
 כל ונכחתי כי אין לך דין ומשפט להשיב לך את הארץ בשלום אשר לא לקחו אבותינו מידך כי
 אם מיד אשירי ואשר ישבו בהמה שלש מאות שנה, ועתה לא אוכל לחשוב מחשבה אחרת רק אחת
 שזאת ארצי ואנכי לא חטאתי לך. (כז) רוח ה', מ"י ושרת על יפתח רוח גבורתא סן קידם
 ה', והוא רוח הקדש המלוה לשופטי ישראל והמדרגה הראשונה ממדרגות הנואח כמו שבזר
 רבינו המורה, וכמו שזכרתי למעלה (ו' ל"ד). וטעם ותהי על יפתח ותנח על יפתח כח"י, ובכל
 מקום בא עם רוח שהיא כהשפעת הלוהית עם מלת היחס על כמו נחה רוח אליהו על אלישב
 (א"כ ב' ט"ו), וכן ואלתמוסן הרוח אשר על יך ושאתי עליהם (במדבר י"א י"ז), ונחה עליו

רוח

גלעד אונד מנשה, דורכצאג
 אויך מצפה גלעד, אונד פאן
 מצפה גלעד צאג ער צו דען
 קינדערן עמונים. (ל) היער
 טהאט יפחה דעם עוויגען איין
 געליכדע, אונד שפראך: ווען
 דוא דיא קינדער עמונים אין
 זיינע האנד גיבסט, (לא) זא
 זאלל דאז עניגע, וואס מיר
 אויס מיינעם הויזעם טהירען
 צוערשט ענטגעגען קאממט,
 ביא מיינער גליקליכען היים
 קעהר פאן דען קינדערן עמונים
 דעם עוויגען געווייהעט זיין,
 אינדעם איך עס צום אפפער
 דארבריינגען ווילל. (לב) נון
 פוהר יפחה איכער דיא קינ-
 דער עמונים הער, זיא צו בע-
 קעמפפען, אונד דער עוויגע
 גאב זיא אין זיינע האנד.
 (לג) ער שטרעקטע זיא נייע-
 דער פאן ערוער ביו אויף דיא
 שטראסע נאך מניה, דורך
 ציואנציג שטערטע ביו אבל
 כרמים, עס וואר איינעגעוואל-
 טיגע גידערלאגע, וואדורך דיא

הגלעד ואת מנשה ויעבר את-
 מצפה גלעד וממצפה גלעד
 עבר בני עמון: (ל) וידר יפתח נדר
 ליהוה ויאמר אם נתון נתון את-
 בני עמון בידי: (לא) והיה היוצא
 אשר יצא מדלתי ביתי לקראתי
 בשובי בשלום מבני עמון והיה
 ליהוה והעליתיהו עולה:
 (לב) ויעבר יפתח אל בני עמון
 להלחם בם ויתגם יהוה בידו:
 (לג) ויבם מערוער ועד-בואף
 מנית עשרים עיר ועד אבל
 כרמים מכה גדולה מאד ויכנעו
 בני עמון מפני בני ישראל: (לד) ויבא
 יפתח המצפה אל ביתו והנה
 בתו יצאת לקראתו בתפים

ובמחלוח
 קינדער עמון'ס גערעמיטהיגט ווארדען פאן דען קינדערן ישראל'ס. (לד) אלס יפחה אלסראן
 נאך מצפה אין זיינע היימאטה קאב, זיהע! דא גינג זיינע טאכטער איהם ענטגעגען מיט פויקען
 אונד

ר ש י

(כט) עבר בני עמון. אל בני עמון: (לג) אבל כרמים. מישר כרמית:

הכרע

ב א ו ר

רוח ה' (ישעי' י"א ב'), ותלכ על יו רוח ה' (להלן פרשה י"ד), וכן השתמשו בו חז"ל אין הקנ"ה
 משה שכינתו אלף על גבורתו ועשיר ועניו (נדרים ל"ח א'), וגם אונקלוס חרגום ותיחי רוח
 יעקב אביהם (בראשית מ"ה ב"ז) ושרת רוח קודשא על יעקב אנוהו; ונכון למרגס כאן: חונד
 דער גייסט דעם עוויגען ווירקטע חוץ זיין. (לא) והעליחיהו עולה, דרשת חז"ל ידועם
 (תענית ד' א') שהעלה בתו אשר ילדה לקראתו עולה לב', אולם רוב המפורשים הסכימו טעם
 ה"ו והעליתיהו במקום או, כמו מכה אביו ואמו, וענין הנדר בן הוא, זה אשר ילך לקראתו צאיגי
 יהיה קודש לב' פרוש לבנותו או אביו ראוי לעולה, או העליתיהו עולה אס ראוי לקרבן
 עולה; ובאשר ילדה בתו לקראתו לא עקד אותה להשימה על המזבח ולשחטה, אבל הקדישה
 לבנותו בני כמר לה מקום מחון לעיר ושם ישבה דוד וגלמודה וללך ראמה עוד אדם כל ימי חייה.
 אין

אונד טענצען; זיא וואר זיין
 אינציגעס קינד, ער האטטע
 אויסער איהר וועדער זאָהן נאָך
 טאַטער. (לה וויא ער זיא
 ערבליקטע, צעררים ער זיינע
 קליידער, אונד ריעף: אַך,
 מיינע טאַטער! וויא טיעף
 בייגסט דוא מיך ניעדער —
 וויא זעהר ביזט דוא צו מיינעם
 אונגליקע היער — דען איך
 האבע אויפגעטהאן מיינען
 מינד צום עוויגען, אונד איך
 קאן ניכט צוריק! — (לו) דאָך
 זיא שפראך צו איהם: מיין
 פֿאַטער! האַסט דוא אויפגע-
 טהאן דיינען מינד צום עוויגען,
 זא לאס מיר געשעהען, וויא
 עס דיינעם מינדע ענטפֿאהרען
 איזט; האַט דיר דאָך אויך
 דער עוויגע ראַכע פֿערליעהען
 אן דיינען פֿיינדען, אן דען
 קינדערן עמו'ס. (לז) זיא
 שפראך פֿערנער צו איהרעם
 פֿאַטער: יא דיעזער אויס-

ובמהלות ורק היא יהיה איך
 לו ממנו בן אֶבְרָת: (לה) ויהי
 כראותו אותה ויקרע את בגדיו
 ויאמר אֵתְּהָ בְּתִי הִכְרַעַתְנִי
 ואת היית בעברי ואנכי פציתי פי
 אֶל־יְהוָה וְלֹא אוֹכֵר לָשׁוּב:
 (לו) ותאמר אליו אבי פציתה את
 פִּיךָ אֶל־יְהוָה עֲשֵׂה לִי כַאֲשֶׁר
 יֵצֵא מִפִּיךָ אַחֲרַי אֲשֶׁר עָשָׂה לְךָ
 יְהוָה נְקָמוֹת מֵאִיבֶיךָ מִבְּנֵי עַמּוּן:
 (לז) ותאמר אל־אביה יעשה לי
 הַדָּבָר הַזֶּה הֲרִפָּה מִמֶּנִּי שְׁנַיִם
 חֳרָשִׁים וְאֶלְכָה וַיִּרְדֹּתִי עַל־
 הַהָרִים וְאַבְכָּה עַל־בְּתוּלֵי אֲנָכִי

ורעותי

שפרוך זאלל אן מיר פֿאַללצאגען ווערדען! אַבער געננע מיר צווייא טאַנדען פֿריסט, דאָס איך
 אידען בערגען אויף אונד ניעדער וואַנדלע, אונד מיינע יונגפֿרויליכקייט, בעוויינע, איך
 מיט

ר ש"י

(לה) הכרע הכרעתי. לשון נקנה ודומה לו לבנתני אחותי כלה: היית בעוכרי. כל דמי נעכר
 קפחת את רגלי: (לו) וירדתי על הסהרים. לשון יללה הוא ודוגמתו על גגותיה וברכותיה כולה
 יליל יורד בכבי האמעלס בכבי עד שגופו משתכר. ובמדכש אגדה דורש רבי תנחומא על הסני'
 לפני

ב א ו ר

(לד) אין לו ממנו, כמו ממנה כאשר נמסר עליו במסורה ה' סנירין ממנה וקריין
 ממנו (ביין יהושע א' ז' בבאור לידווי הקבס ר"ו"מ), וכן בספר תרגום יונתן אשר לר"ק
 מתורגם לית ליה מנה, וטעמו חוק ממנה אין לו בן או בת. וכתב הר"ק: ויתכן לפרש ממנו
 כמשמעו, כי אפשר שהיו לאשת יפתח בנים מאיש אחר קודם שנשאת ליפתח והיה מגדלם יפתח
 בניהם והיו משונים כנביר, אבל ממנו לא היה לו בן או בת, ע"כ, א"כ לדעתו ענין ממנו מעלמו.
 (לה) הכרע הכרעתי, הכרעתי רוחי עמוק עמוק, והתי'ו הכרעתי לנקבה ודומה לו לבנתני
 אחותי כלה (ש"הש ד"ט). והיח בעברי, כי באת הנה לקראתי את היית למשקות לי. פציתי
 פי, פתחתי פי מבלי דעת מה חלד ויזם, ומה שנדרתי לה' אין להשיב. וכאשר נשא קינה ונהי
 עליה ועל נדרר הסורה ענין הנדרש שהיא מזומנת לשנת גלמודה גולה וסורה מכל בני אדם,
 והיא לא מאנה למלא דבריו ולשלם נדרו, ואמרה עשה לי כאשר ילא ספיק ואל תרנה לקוגן

תרגום אשכנזי

שופטים יא

מיט מיינען געשפיעלינגען .
(לח) אונד ער שפראך : זאָ
בעהע ! ער ענטלעם זיא אייף
צווייא מאַנדע , אונד זיא גינג
מיט איהרען געשפיעלינגען
אויף דיא בעברגע , אונד
בעוויינטע איהרע זונגרייליכ־
קייט . (לט) אלס דיא צווייא
מאַנדע צו ענדע וואַרען ,
קעהרטע זיא היים צו איהרעם
פֿאָטער , דער אַן איהר דאָז
געליברע פֿאַללעאַנ , דאָז ער
געטהאַן ; זיא האַטטע נייע איי־
נען טאַן ערקאַננט , אונד זיא
בליעב אונטערגעסליך אין

ורעייתי : (לח) ויאמר לְכִי וישלח
אותה שְׁנֵי חֲדָשִׁים וּתְלָךְ הִיא
ורעותיה ותִּבֶךְ עַל־בְּתוּלֶיהָ
עַל־הַהָרִים : (לט) ויהי מִקֵּץ
שְׁנַיִם חֲדָשִׁים וַתָּשָׁב אֶרֶץ־
אָבִיהָ וַיַּעַשׂ לָהּ אֶת־נְדָרוֹ אֲשֶׁר
נָדָר וְהָיָא לֹא־יָדְעָה אִישׁ וַתְּהִי
חֶק בְּיִשְׂרָאֵל : (מ) מִיָּמִים וַיְמִימָה
תִּלְכָּנָה בְּנֹת יִשְׂרָאֵל לְתַנּוֹת

ורעותי קרי
לכח
ישראל . (מ) פֿאַן יאַהר צו יאַהר גינגען דיא טעכטער ישראל'ס הין , צו טרויערן אום
דיא

ר ש י

לפני סנהדרין שם ימלאו פתח לנדרך : (לח) ותנך על בת ליה . מלא כח'ב על בתולותיה
משמע בתולה ממש : (לט) ותהי חק . גזרו שלא יעשה אדם עוד בן שאלו הלך אצל פנחס או
הוא בא אצלו היה מתיר לו נדרו עמדו בגדולתו ומבין שניהם אבדה ונספר מהם פנחס וסחלקה
שניה סימו שואמר בדברי הימים לפני ה' עמו למדני שנספכו אינו עמו . ופתח הוכה בשחין
וניסול איברים שואמר ויקבר בערי גלעד . ויש עוד לפתור ותהי חוק בישראל מחובר למקרא
שלאחריו : (ס) מימים ימימה תלכנה וגומר . הדבר הזה קבעם עליהם לחק : לחנות . לקון :
ויעבור

ב א ו ר

עלי אחרי אשר עשה לך ה' נקמות באויבך ; ואחר התנחמה מעט על השחנות מעמדה נקשה
מאביה לרעות לה חדשים שנים לעלות ולרדת בהרים באחוזת רעותיה ולנכות על בתוליה , לבוא
לאע לאט בהרגל הפרישות והתבודדות מחברת בני אדם . (לט) וחתי חק בישראל , מי לא
ראה את הלחץ , זה הדחק אשר השתרר נהמפורשים לבאר פסוק זה : רש"י נדרך דרש אמר ,
גזרו שלא יעשה עוד אדם בן כמו שהבוא בתרגום של חוספסא והוא לנזירא בישראל בדיל דלא
אסקא גבר ית נריה וית ברתיה לעלתא במא דעבד יפתח גלעדאה ולא שאל לפנחס כהנא
ובו' שהיה לו ללכת אצל פנחס להתיר לו נדרו כמפורש במדרש רבה פעמים ושלא (בראשית
פרשה ס' , ויקרא סוף פרשה ל"ז , ומדרש קהלת בפסוק עמל הנסילים תיגענו) , והביא עוד
פתרון שהפסוק הזה מחובר למקרא שלאחריו , וזה הפירוש אחר עד הנה כל המפורשים , ואמרו
מה שכתוב ותהי חק לשון נקבה ר"ל הליכות בנות ישראל היחה לחק בנל שנה ; ויש מי שאמר
חק הוא לשון נקבה והביא לעד כי חקך וחק בניך היא (ויקרא י' י"ג) ולא השגיח על הקרי
והנחיש ועל הכתוב שלפניו כי קדש קדשים היא , והעלים עינו לראות שהקרי שנ על המנחה
הנוחמת . ויש עוד זרות בו כי לא מלאנו עוד שם חוק שנת אחריו ב"ת היחס כי אם הלמ"ד
או מלה על , כמו כי חק לכהנים (בראשית מ"ו כ"ב) , כי חק לישראל (תהלים פ"א ה') , וחק
לעבדאחיה (מזלי ל"ז ט"ו) , ויחננו לחק על ישראל (ד"ה ב' ל"ה כ"ה) ; לכן הקרתי ביותהי שנ על נת
יפתח , ומלת חק היא חקר הפעל לחאר דבר חקיק וקבוע אשר לא ימוט מזכרון בני אדם לעולם
כמו שטורשתי נג עלה בשירת דבורה (ה' ט"ז) , וטעם הכתוב , ותהי נת יפתח זכרון עד בישראל
גל דבר שנעשה לה ברלונה כאשר נדר אביה להיות קודש לה' , ויהי תרגומו : זיא וואורדע
פערעאייגט , או כמו שחגמתי זיא בליעב אונטערגעסליך (אונטערבויך) . (ס) לחנות , מ"י
לזלסה

לְבַת-יִפְתָּח הַגְּלָעָדִי אֲרַבְעַת
יָמִים בַּשָּׁנָה:

יב (א) וַיִּצְעַק אִישׁ אֶפְרַיִם וַיַּעֲבֹר
צָפוֹנָה וַיֹּאמְרוּ לְיִפְתָּח
מִדּוּעַ עָבַרְתָּ לְהִלָּחֵם בְּבָנֵי-
עַמּוֹן וְלָנוּ לֹא קָרָאתָ לְלַכְתָּ עִמָּךְ
בְּיַתְדֵךְ נִשְׂרַף עָלֶיךָ בְּאֵשׁ: (ב) וַיֹּאמֶר
יִפְתָּח אֲלֵיהֶם אִישׁ רִיב הֵייתִי אֲנִי
וְעַמִּי וּבְנֵי-עַמּוֹן מֵאָד וַאֲנִי
אֶתְכֶם וְלֹא-הוֹשַׁעְתֶּם אוֹתִי
מִיָּדָם: (ג) וַאֲרָאָה כִּי-אֵינְךָ מוֹשִׁיעַ

ואשימה

תרגום אשכנזי מה

דיא טאכטער יסחה'ס דעם
גלעדריטען פיער טאגע אים
יאהרע .

יב (א) דיא מאנשאפט
אפרים'ס וואר פאם
אויפרוהר ערגריפען, אינד
צאג (איבער דען ירדן) נארד-
ווערטס, זיא שפראכען צו
יפתח: ווארום ביזט דוא אין
דען קריענגעצאגען געגען דיא
קינדער עמון'ס, אונד אינד
האסט דוא ניכט אויפגעפאר,
דע-ט מט דיר צו געהען?
וויר שטעקען דיין חייו ואממט
דיר אין פלאממען. (ב) יפתח
ענטגענעטע איהנען: איך
אינד מיין פאלק ווארען יא שאן
לענגסט אים שטרייטע מיט
דען קינדערן עמון'ס — וויא

ואללטע איד אייך אויפפארדערן, דא איהר מיך ניכט (פריהער) פאן איהרער גע-
וואלט בעפרייען וואללטעט? (ג) זעה איך דאך, דאס ניעטאנד הילפע באט,
דא

ר ש י

יב (א) ויעבור לפונה . ויעבור את הירדן והלכו לכסין עבר הירדן אל הגלעד:

כי

ב א ו ר

לאלה, וכן פי' רש"י לקונו; או פירוש לתנות להלל על אשר עשתה כאשר ילא מפי אבות,
כי פעל חנה יורה בלאון ערבי ספר במקלות דברים להחם זר, וזהו מלאן שם יתנו לדקית
ה', וכעין זה פי' הרד"ק, להשימה ולנחמה ארבעה ימים בשנה. והרד"א אמר, וידמה שלא
היו ראות אותה אף הנשים, אבל היו הולכות שמה ושומעות דבריה ומקוננות עמה על פרישותה.
יב (א) ויצעק איש אפרים, עיין מה שפירשתי למעלה ח' א', ועצם וילצעק קריאה למדון לפרוץ
פרץ ולקצר קצר על יפתח. נשרף עליך, על פניך. (ב) איש ריב הייתי, פי' הרד"א,
אל חזנתי שאתי עשיתי זה לנד, כי מה שנעשה, אני ועמי עשיתי, ועצם מאד, פעמים רבות.
ואועק אחכב, ואף שנאמר שאתי לבדי עשיתי זה, הנה היה מהראוי לעשות כן, כי אתי נקשתי
עזרתכם פעמים הרבה כנגד עמון ואתם לא הושעתם אותי, ואיך אקרא אתכם להלחם כס,
ע"כ. אולם לא ידענו אם השיבם באמת ובתמים על חלונתם, כי הם אמרו, ולנו לא קראת,
והוא טען: ואועק אתכם, והיכן קרא להם? לכן נחרתי לי דרך חחרת בזה הכתוב, ולדעתי
כך היתה תשובתו: איש אפרים! הלא ידעתם כי בריב הייתי אתי ועמי זה ימים רבים (וזה
טעם מאד שירה אורך זמן, כמו על תקף ה' עד מאד, כאשר יגיד עליו בשל הענין הנא
אחריו בשלות שנות, ואל לעד תזכרעון יציע' ס"ד ח'), ומדוע לא באתם להושיע את אחיכם
מיד בני עמון והייתם במחשבתים? והי' שעורו איש ריב הייתי אתי ועמי ובני עמון מאוד ולא
הושעתם אותי מידם ואועק אתכם, ועצם הו"ו יאועק וי"ו לשאלה כלומר איככה אועק אתכם?
(ג) ואראה כי אינך מושיע, אחר שראיתי כי אין מושיע אין גם אחד מהשנאים ב"ו לעזרת
גלעד, שחתי נפשי נכסי, והנ"ף במלת אינך נוספת לתפארת הלשון, כנ"ף הערכך (ויקרא כ"ו
ב"ג)

דארום מוסטע איך מיין לעבען
 אין געפאהר זעטצען, אונד
 פוהר איברדיא קינדער עמוק'ס
 הער, וועלכע דער הערר
 אין מיינע האנד גאב—ווארום
 קאממט איהר ערשט הייטע
 איבער מיך, אים מיך אנצו-
 גרייפען? (ד) היערויף פערזאמ-
 מעלטע יפתח אללע קרוענס-
 לייטע גלעד'ס, אונד קעמפפ-
 טע מיט אפרים, דא מענגער
 אויס גלעד שלוגען אפרים, ווייל
 זיא זאגטען: איהר זייד דער
 אויסוואורף אפרים'ס איהר
 גלעדיטען! זאואהל אונטער
 אפרים אלס אונטער מנשה!
 (ס) גלעד בעמעכטיגטע זיך
 דער פוהרטען דעס ירדן'ס גע-
 גען אפרים, ווען גון איינער דער
 פליכטלינגע פאן אפרים זאגטע
 לאסט מיך הינאיבער! פראג-
 טען איהן דיא מענגער גלעד'ס:

וְאִישׁמָה נִפְשִׁי בְכַפִּי וְאֶעֱבְרָה
 אֶל־בְּנֵי עַמּוֹן וַיִּתְּנִם יְהוָה בְּיָדִי
 וְלָמָּה עָלִיתֶם אֵלַי הַיּוֹם הַזֶּה
 לְהִלָּחֵם בִּי: (ד) וַיִּקְבְּצוּ יִפְתָּח אֶת־
 כָּל־אֲנָשֵׁי גִלְעָד וַיִּלָּחֶם אֶת־
 אֲפֵרַיִם וַיִּכּוּ אֲנָשֵׁי גִלְעָד אֶת־
 אֲפֵרַיִם כִּי אָמְרוּ פְּלִיטֵי אֲפֵרַיִם
 אַתֶּם גִּלְעָד בְּתוֹךְ אֲפֵרַיִם בְּתוֹךְ
 מְנַשֶּׁה: (ה) וַיִּלְכְּדוּ גִלְעָד אֶת־
 מַעְבְּרוֹת הַיַּרְדֵּן לְאֲפֵרַיִם וְהָיָה
 כִּי יֹאמְרוּ פְּלִיטֵי אֲפֵרַיִם אֶעֱבְרָה
 וַיֹּאמְרוּ לוֹ אֲנָשֵׁי־גִלְעָד הָאֲפֵרַתִּי
 אַתָּה וַיֹּאמֶר לָא: (ו) וַיֹּאמְרוּ

ואשימה קיי
 ביזט דוא עטווא איין פארנעהמער אויס אפרת? אונד ווען ער זאגטע: ניין! (ו) דאן שפראצען זיא

ר ש י

(ד) כי אזרו פליטי אפרים אתם גלעד. פחותים שנאפרים היו מנזים את הנלעד ואומרים להם מה אתם גלעד קשובים בתוך אפרים ונתוך מנשה כן תרגם יונתן: (ה) וילכד גלעד את מעברות וגו'. היו שומרים במקום המעברות:

(ו) אחר

ב א ו ר

כ"ג), וכמו שהעירותי בפתרון על התורה ע"ש, וכן אם ישך מושיע דלעיל כמקום אם יש מושיע. ולמה עליהם אלי, דרך התול אחר לזה עליהם עלי להלחם בי ולא עליהם על בני עמון להלחם נס, ולמה באתם היום הזה אחר התשועה ולא באתם קודם, בזמן הריב? (ד) כי אמרו פליטי אפרים, בני אפרים באשר באו להלחם ביפתח אמרו על יושבי גלעד להכנות אותם בעיניהם, אתם בני גלעד פליטים ונכזים אתם הם בתוך אפרים הן בתוך מנשה בהפרידכם לשנת בעבר הירדן, וכמו שתרגמתי. (ה) פליטי אפרים, עתה היו אומרים אנשי גלעד עליהם פליטי אפרים, בהיותם פליטים להמלט על נפשם, והיו שואלים לכל אחד ואחד אשר בא למעברות לעבור: האפרתי אתה? ועל דרך התול ולעג שאלו האפרתי אתה, כי שם אפרת טוין כפל לו, איש משנת אפרים אשר מבית לחם אפרת, וגם איש גדול ומשוב, כמו שדרשו חז"ל (ש"א א"א) על בן יוף אפרתי בן פלטון אבנינוס, אדם חשוב. ולפי שבני אפרים באשר באו להלחם בהם קראו להם בלעג פליטי אפרים (אויסוורפוינגע), עתה באשר ברחו מפניהם והכטירו שלא יכירו אותם הרודפים ונאו למעברות לעבור אל ארבעם שאלו אנשי גלעד לכל אחד מהפליטים בלשון לעג: האפרתי אתה? כלומר האיש גדול ומשוב אתה (ביזט דוא עטווא חייך פארנעהמער?) אם גם שגלה

לוֹ אָמַר-נָא שְׂבַלְתָּ וַיֹּאמֶר
 סְבַלְתָּ וְלֹא יָכִין לְדַבֵּר בֵּן
 וַיֵּאחֲזוּ אֹתוֹ וַיִּשְׁחַטוּהוּ אֶל-
 מַעְבְּרוֹת הַיַּרְדֵּן וַיִּפֹּל בְּעַת הַהַיָּא
 מֵאִפְרַיִם אַרְבַּעִים וּשְׁנַיִם אָלֶף׃
 (ו) וַיִּשְׁפֹּט יִפְתָּח אֶת-יִשְׂרָאֵל שָׁשׁ
 שָׁנִים וַיִּמָּת יִפְתָּח הַגִּלְעָדִי וַיִּקָּבֶר
 בְּעָרֵי גִלְעָד׃ (ז) וַיִּשְׁשֹׁט אַחֲרָיו
 אֶת-יִשְׂרָאֵל אֲבָצָן מִבֵּית לָחֶם׃
 (ח) וַיְהִי-לוֹ שְׁלֹשִׁים בָּנִים וּשְׁלֹשִׁים
 בָּנוֹת שֶׁלַח הַחוּצָה וּשְׁלֹשִׁים בָּנוֹת
 הֵבִיא לְבָנָיו מִן-הַחוּץ וַיִּשְׁפֹּט אֶת-
 יִשְׂרָאֵל שֶׁבַע שָׁנִים׃ (י) וַיִּמָּת
 אֲבָצָן וַיִּקָּבֶר בְּבֵית לָחֶם׃
 (יא) וַיִּשְׁפֹּט אַחֲרָיו אֶת-יִשְׂרָאֵל

אילון

ויאצו איהם: שפריך אינמאל
 שבלת, יענער זאנטע אבער
 סבלת, ווייל ער עס ניכט
 רעכט אויס שפרעכע זון קאנטענע
 נון ערנריפעען ויא איהן, אונד
 ער וירנטען איהן כווא דען
 פוהרטען דעם ירדן'ס זאָ פֿיעל
 צו יענער צייט פֿאָן אפרים
 צוויי אונד פֿיערציג טווענד.
 (ו) יפתח ריכטעטע ישאל
 זעכס יאהרע, דאן שטאַב
 דייער גלעדיטע, אונד וואַרד
 אין איינער דער שטערטן
 גלעד'ס בענראָבען. (ז) נאָך
 איהם ריכטעטע ישאל, אבצן
 פֿאָן בית לחם. (ח) ער האַטע
 דרייסיג זעהנע, אונד דרייסיג
 טעכטער, דיא ער אויסהייראַט
 טהעטע, וואַפֿיר ער אַבער
 דרייסיג שוויגערטעכטער פֿיר
 זיינע זעהנע אינו הויז בראַטע.
 ער ריכטעטע ישרא זיבען יאה.
 רע. (י) אבצן שטאַרב, אינד
 וואַרד אין בית לחם בענר. בען.
 (יא) נאָך איהם ריכטעטע ישרא

אילן

ד ש י

(ו) אמר נא שבלת, שבלת הזה אעבור: ולא יכין לדבר בן. בלשונם שהיו מגאגמים:
 (ח) אבצן. זה בעז:

ב א ו ר

שנגלה להם מי הוא, והנורא האיצם באהירות רק מלה אחת: לא — מיראמו כי בלעגי לאונו
 יטרו וידעו כי איט אפרים הוא; אולם שארי האעברות הוסיפו לנחק בו ואמרו לו: אמר נא
 עוד מלה אחת, אמר שבלת, ובאלה זונגלה עין אפרים ומיד אקוהו ושטוהו אלל המעברות,
 וסוילו דמס בירדן. (ו) ויקבר בערי גלעד, פירושו באחת מערי גלעד, כמו ואס שלג אלה לא
 יעשה לה (שמות כ"א"א) ענינו אס אחת משלג אלה, כן פירשו המדקדקים. ודעת הרלב"ג
 יכשר יותר בעיניו, שאמר, כי יפתח משני אלה השאיר אחריו בן אונת להיות נקרא בהם שמו,
 לזה אוקברו עכמותיו בכל ערי גלעד, קמת פה וקמת פה, כדי איהיה לו זכר באותן המקומות
 שהליל מיד מלך בני עמון. והאנהג הדומה לזה נהוג עוד עתה בימינו באלכים ובשרים ובאנשי
 סס. (ט) שלח החוצה, להנשא לנעליהן אשר לדבמי היו משבטים אפרים, כטעם לא תהיה
 אחת המת החוצה לאיש זר (דברים כ"ה ה'), ומשך הכתוב שהאכ בעלמו אלה את בנותיו החולה
 כלומר בהסכמת אביהן נשא לנעלים אלה היו משבט אפרים. וא"כ נאופן זה לא הוו אנשי

קרון

אילון, איין זכולוניטע, ער האט טע דיארעכטספלעגע צעהן יאהרע. (יג) אלס אילון דער זכולוניטע שטארב, ווארדע ער אין אילון אים לאנדע זכולן בענראכען. (יג) נאך איהם ריכטעטע ישראל עבדון זאָהן הלל'ס, איין פרעהוניטע. (יד) ער האטטע פֿיערציג זעהנע אונד דרייסיג ענקעל, דיא אויף זיע בענציג עזעלן ריטטען, אונד ריכטעטע ישראל אַכט יאהרע. (טו) אלס עבדון זאָהן הלל'ס דער פרעהוניטע שטארב, ווארדע ער אין פרעהון אים לאנדע אפרים אַם בערגע עמלק בענראכען.

יג (ה) דיא קינדער ישראל'ס פֿוהרען פֿאַרט צו טהון, וואַס אין דען אויגענדעם עווי גען מיסעלליג וואַר, אונד ער גאַב זיא אין דיא האַנד דער פלשתיים פֿיערציג יאהרע. (ג) דאמאָהלס לעכטע איין מאַן צו צרעה אויס איינער דניי שען פֿאַמיליע, גאַמענס מנוח, דעסען פֿרויא אונפֿרוכטבאַר וואַר, אונד נייע נעכבאַרען האַט טע. (ג) דאָ ערשיען דיעזער פֿרויא איין ענגעל דעם עווי גען, אונד שפראַך צו איהר: זיעהע

אילון הזבולני וישפט את ישראל עשר שנים: (יג) וימת אילון הזבולני ויקבר באילון בארץ זבולן: (יג) וישפט אהריו את ישראל עבדון בן הלל הפרעהוני: (יד) ויהיו לו ארבעים בנים ושלושים בניי בנים רכבים על שבעים עירם וישפט את ישראל שמנה שנים: (טו) וימת עבדון בן הלל הפרעהוני ויקבר בפרעתון בארץ אפרים בהר העמלקי:

יג (ה) ויסיפו בני ישראל לעשות הרע בעיני יהוה ויהגם יהוה ביד פלשתים ארבעים שנה: (ג) ויהי איש אחד מצרעה ממשפחת הדני ושמו מנוח ואשתו עקרה ולא ילדה: (ג) וירא מלאך יהוה אל האשה ויאמר

אליח

ב א ו ר

קרון להון פינדקן, ונתמורתן הננים הניחה שלשים ננות אשר הניא לנניו משנטיס אחרים, וימתן סהיו האחיות אשר לתנניו. (יג) עבדון בן הלל, משנט אפרים היה. יג (ב) במשפחת הדני, מאשפחה אחת משנט דן, כיגס נחלות השנטיס נחלקו למשפחות כמנואר, וזין לויך לפי הד"ק שמשפחה כמו שנט, וגם העד שהניא מפסוק ויקרב את משפחת יהודה (יהושע ז' י"ז) אינו נאמן, כי אשר שהקריב יהושע את ישראל לשנטיהם ונלכד שנט יהודה, הנדילו למשפחות כאשר כוהו הסס, וזה טעם ויקרב את משפחת יהודה, ונא היחיד במקום רבים דרך כלל, כמו ויליד ביתו הם יאכלו (ויקרא כ"ב י"ח), וכן ויקראו אל שוער בעיר ויגידו להם (מ"ב ז' י'), ודומיהם, וענינו סם משפחות יהודה; וזרעה משל יהודה הו' (יהושע ט"ו ל'ג) ונפל בגורל לנני דן (שסי"ט מ"ח) סמוך להם (מדכרי רס"י שס):

הגך

אֵלֶיהָ הִנְהִינָא אֶת־עַקְרָהּ וְלֹא
 יִלְדֶת וְהָרִית וְיִלְדֶת בֶּן: (ד) וְעַתָּה
 הַשְׁמִרִינָא וְאַל־תִּשְׁתִּי יַיִן וְשִׁכְרִי
 וְאַל־תֹּאכְלִי כָּל־טָמֵא: (ה) כִּי
 הִנֵּךְ הָרָה וְיִלְדֶת בֶּן וּמוֹרָהּ
 לֹא־יֵעָרָה עַל־רֵאשׁוֹ כִּי־נָזִיר
 אֱלֹהִים יִהְיֶה הַנֶּעַר מִן־הַבֶּטֶן
 וְהוּא יִתֵּל לְהוֹשִׁיעַ אֶת־יִשְׂרָאֵל
 מִיַּד פְּלִשְׁתִּים: (ו) וַתִּבֶּא הָאִשָּׁה
 וַתֹּאמֶר לְאִשָּׁהּ לֵאמֹר אֵישׁ
 הָאֱלֹהִים בָּאת אֵלַי וּמְרָאָהּוּ

כמראה

זיעהע! דוא ביוט אונזֶרוֹכְט־
 באר, האַסט ניע געכאַרען
 דוא ווירסט אַכער שוואַנגער
 ווערדען, אונד איינען זאָהן גע־
 בעהרען. (ד) דאָך נון זייא פֿאַר־
 זיכטיג! טרינקע וועדער וויין,
 נאָך זאָנסט איין קראַפֿטגע־
 טרענק, אונד אים ניכטס, וואָס
 אונריין איזט. (ה) יאָ דוא ווירסט
 שוואַנגער, אונד געבעהרסט
 איינען זאָהן; אַכער קיין שער־
 מעסער דאַרף אויף זיין הויפט
 קאַממען, דען איין גאַטטגע־
 ווייהעטער זאָלל דער קנאַבע
 ווערדן פֿאַן מוטטערלייבע און,
 ער ווירד בעגינגען ישראל אום
 דער האַנד דער פלשתיים צו
 בעֿרֿייען. (ו) אַלס דיא פֿרויא
 היים קאַם, ערצעהלטע זיא

איהרעם מאַנגע אַלואָ: איין געטטליכער טאָן קאַם צו מיר העראַן, ויינע געשטאַלט
 גליך

ר ש י

יג (ד) יין ושכר. מאר קדת ועתיק: (ה) ומורה. תצר על אס שמורה ומסליך את השגיר:
 ואל

ב א ו ר

(ח) הנהך הרה, ח"י הא את מעדיא, וכן ח"א הנהך הרה בנשורת מלאך להגר, ובעבור זה חשב
 הרדי"א לפרשו הנהך הרה עתה, ורש"י פי' אס בשתזוב תהרי, וכן תרגממי. וילדה בן, נדקדיק
 מלה זו יש פירושים להחזונן עליהם, רש"י ורבי יונה אמרו שהיא כמו וְיִלְדֶת ודומה לו וְיִשְׁבֶּת
 בלכונן מְקַבְּלָתָּ בְּאֵרִיס (ירמיה כ"ג נ"ג) ואל"כ היא בנינוית, והאמרון הטעים דעמו כי באו ב'
 שוא"ן במקום ב' סגו"ל לין להרין המלה אל אשר א חריה (ככ"ל וכמו שהובא במגולל דפוס קטן
 קנ"ד ב', ולא לפני הכמו שכתוב אס בשני מקומות קדומים לך ס"ח וכד ע"ה ב' ונאשר נדפס
 בסג"ה נראשית ע"ז י"א), ולדעמו הסו"א השני נע הוא וכן כתב רבי יהודה המדקדק כי הסו"א
 השני אשר בוי"ף (במדבר כ"א א'), וי"ף (נראשית ע' כ"א), אל מו"ף (משלי ל' ו') מתנוגע
 ובמורה ילדה יִשְׁבֶּת מְקַבְּלָתָּ וכן לדברי רבי יהודה חיו"ג, ועליהם השיג הרד"ק ואמר, אס הם
 נעים נדבריהם סן הראוי שיהיו הכית"ין של בן, בלכונן, בחרזים רפין, נמשפט כל שוא נע על
 אותיות נג"ד כפ"ה; לכן חשב שהמלה מרנבת מעבר ובנינוימן וְיִלְדֶת שהוא הכינוי, ויען שעדיין
 לא ילדה הרכיב בה העבר בוי"ו המהפכה לעמיד וְיִלְדֶת, אויחיה ויולדת מן הדומה למרובע
 (עיין בשפתי ישנים לידדי המנס המדקדק ר' וואלף סאיר בערך בנין מרובע).
 והוא יחל, כי השופטים אשר היו לפניו לא היו נלחמים בפלשתיים, כן פי' הרד"ק, ואין לטעון
 עליו הלא שמנר בן ענת הכה בפלשתיים אס מאות איש, ועליו הכתוב אומר ויושע גם הוא את ישראל,
 כבר אחרתי למעלה כי מאעמו לא היחה שלימה, ועוד שישראל לא היו נמכרים בימיו ביד
 פלשתיים, והוא הכה אותם גמלמד הנקר רק להראות עולם נמו ולהפקיד הגוים אשר סביבותיהם.

(ו) נורא

כְּמִרְאָה מִלֶּאֱד הָאֱלֹהִים נֹרָא
מֵאֲד וְלֹא שְׂאֵלְתִּיהוּ אִי־מִנְהוּ הוּא
וְאֶת־שְׁמוֹ לֹא־הִגִּיד לִי: (ז) וַיֹּאמֶר
לִי הִנֵּן הָרָה וְיִלְדֶתְבִן וְעַתָּה אֶל־
תִּשְׁתִּי וַיֵּין וְשָׁכַר וְאֶל־תֹּאכְלִי
כִּלְטָמָאָה כִּי־נִזְוֵר אֱלֹהִים יִהְיֶה
הַנֶּעַר מִן־הַבֶּטֶן עַד־יוֹם מוֹתוֹ:
(ח) וַיַּעֲתֵר מְנוּחַ אֶל־יְהוָה וַיֹּאמֶר
בִּי אֲדוֹנָי אִישׁ הָאֱלֹהִים אֲשֶׁר
שָׁלַחְתִּיבוֹ אֲנִי עוֹד אֲלֵינוּ וַיִּזְרְנוּ
מִה־נַּעֲשֶׂה לַנֶּעַר הַיּוֹלֵד:
(ט) וַיִּשְׁמַע הָאֱלֹהִים בְּקוֹל מְנוּחַ
וַיָּבֹא מִלֶּאֱד הָאֱלֹהִים עוֹד אֶל־
הָאִשָּׁה וְהִיא יוֹשֶׁבֶת בְּשֹׁדְהוּ מְנוּחַ
אִישָׁה אֵין עִמָּה: (י) וַתִּמְהַר
הָאִשָּׁה וַתִּרְץ וַתִּגֵּד לְאִשָּׁה
וַתֹּאמֶר אֵלָיו הִנֵּה נִרְאָה אֵלָי
הָאִישׁ אֲשֶׁר־בָּא בְיוֹם אֵלָי:

גליך יע ער איינעם ענגעלם
דעם העררן, ה'נכסט עהר=
פורכטבאר. איך פראגטע איהן
ניכט, וואָהער ער וויא, אונד
ער גאב מיר ניכט דינען נאָ=
מען אָן. (ז) ער זאגטע מיר:
דוא ווירסט שוואַנגער אונד
איינען זאָהן געבעהרען; נון
טרינקע ווערער וויין נאָך
זאָנסט איין קראַפֿטגעטרענק,
איש אויך ניכטס, וואָס אונרין
איזט, דען איין נאָטטגעווייהע=
טער זאָלל דער קנאָכע זיין
פֿאָן מוטטערלייכע אָן ביו אָן
דען טאָג וויינעס טאָרעס. (ח) דאָ
פֿלעהעטע מנוח צום עוויגען,
אונד שפראַך: געוועהרע מיר
אַ הערר! דאָס דער געטטל=
כֶּע מאָן, דען דוא געזענדעט,
אונד וויעדער ערשיינע, אונד
אונד לעהרע. וויא וויר דען
קנאָכען האַלטען מעגען, דער
געכאָרען ווערדען זאָלל.
(ט) דער הערר ערהערטע דוא
שטיממע מנוח'ס; דער ענגעל
גאָטטעס קאָם אַבערמאל צור
פֿרויא, אַלס זיא אים פֿעלדע
זאָס, דאָך מנוח איהר מאָן
וואָר ניכט בייא איהר. (י) אונד

אויסצוגעגאנגען ליעף דוא פֿרויא, עס צו מעלדען איהרעם מאַננע, אונד שפראַך צו
איהם: זיעהע! דער מאָן איזט מיר ערשיענען, דער אין ווירקליכקייט בייא מיר וואָר.
מנוח

ר ש י

(ז) ואל ר'סנלי כל טאסה. דברים האסורים לנויר: (ח) לנויר הולד. העתיד להוולד;
אחרי

ב א ו ר

(ו) נורא מאד, אין יראה זו ענין סתד וחימה כי אס יראת הסדוממות צהיות מראהו כמראה
מלאך אלהים. ולא שאלתיהו, לז מלזזי חז לני להכנידו בשאלות כי זס לז יאות להכבות
בדברים באים אלהים (חך) וואָטע ניכט חיהן לו פֿרטגאָן, וסירק עיין הסגל במקום סתד וסכרו
אס אכני ילדתיסו (כמדכר י"ס י"ג). (ח) הוולד, כאסיס יולד וסוא סאָר נינוגי כסו וססנס
איננו אַכְלִי: (זאָות ג' ג') (אדכרי כד"ק). (י) וסמחר האשה וסרץ וסגד, הלכס כמכונה להגיד מיס
לנעלה, וכאשר העירותי למעלה (ד' כ"ס) כענין הסנילים סנאים כוסים. אשר בא ביום,
כסקן

(יא) ויקם וילך מנוח אחרי אשתו
ויבא אל-הָאִישׁ ויאמר לו
האתה האיש אשר דברת אל-
האשה ויאמר אני: (יב) ויאמר
מנוח עתה יבא דבריה מה-
יהיה משפט הנער ומעשהו:
(יג) ויאמר מלאך יהוה אל-מנוח
מכל אשר-אמרתי אל-האשה
תשמר: (יד) מכל אשר-יצא
מגפן היין לא תאכל ויין ושכר
אל-תשת וקר-טמאה אל-תאכל
כל אשר-צויתיה תשמר:

(יא) בניה מאכטע זיך אויף,
אונד פאלגטע זינער פרויא,
ער נאהעטע זיך דעם מאננע,
אונד שפראך איהן אן: ביזט
דוא דער מאן, דער מיט דיזער
פרויא געשפראכען האט? ער
אנטווארטעטע: איך בין עס.
(יב) דארויף זאגטע מנוח ווען
נון דיגע פֿערהייסונג איינ-
טריפֿט, וואס זאלל דיא ריבֿ-
טונג דעם קנאכען, וואס זיין
ווירקען זיין? (יג) אכער דער עני-
געל דעם עוויגן שפראך: מעגע
זיא זיך נור פֿאן אללעם ענט-
האלטען, וואס איך דיזער פֿרויא
געזאגט האבע; (יד) פֿאן אל-
לעם, וואס פֿאם וויינישטאקע
קעמט, געניסע זיא ניכטס.
זיא טרינקע וועדער וויין נאך
זאנסט איין קראפטגעטרענק,

ויאמר

עססע ניכטס, וואס אונריין איזט אונד בעאכאכטע אללעם, וואס איך א הר זאנסט געבאט. — דא

ר ש י

(יא) אחרי אשתו. אשר עלתה: (יב) מה יהיה משפט הנער ומעשהו. מה קוץ למענד לעולימא ומה נעביד

ב א ו ר

בהקין ולא בחלוס נראה אלי האיש, וזה טעם ביום כלומר בעת שאין דרך לחלוס חלוס, כי היא
הרגישה כבר שהיא מלאך ה', אבל מנוח עם הארץ היה ולא ידע כי מלאך ה' הוא עד אשר
ראה עלותו בלהב המזבח. (יב) מה יהיה משפט הנער ומעשהו, ת"י מה יהי דמו לרביא
ומה נעביד ליה, ועליו כתב החכם המנאך ההפטרס לסדר נשא, כי אם יהיה פירושו שאל
על הנער על טיבו ומותו, נשאר חסות מעל, כי המלאך השיב רק על מעשי האשה לבד
ולא על מעשי הילד; ותרגם: קו זקו זקו אונד דאך יעטלט וואס וויר וועגען דעם קנאכען טהון איםטען?
ולכני לא כן יחשוב, הלא מנוח העתיר אל ה' שינוח המלאך עוד הפעם להורות להס כדת מה
לעשות לנער היולד? וגם על זה לא השיב המלאך מאומה; אולם תרגומי נאמן בפירושו הרד"א,
שלא היה כוונת מנוח לשאול מה יעשו לנער, כי לא יאמר על זה משפט הנער ומעשהו, אבל
שאל שיגיד לו העתיד להיות והנפלאות אשר יעשה הנער הזה אחרי אשר האל ית' מולידו על דרך
נס ושגור שיהיה נזיר מבטן אמו, וכאשר ראם המלאך שהוא שאל על האזניות לאחור, ולא כמו
שהתפלל מה נעשה לנער היולד, השיבו בלבד מכל אשר אמרתי אל האשה תשמר ואין לך עסק
בנסתרות, וגם אין לך לחנך הנער על פי דרכו חוץ בענין הנזירות, ועל זה חזר ואמר דרך כלל
כל אשר צויתיה תשמר, ועל דבר משפטו ומעשהו הלא זה בוא יבוא בעתו כאשר יחל רוח ה'
לפעמו. אמנם מה שאמר הרד"א שלא ראה המלאך להודיעו דבר מהעתיד, אולי יזיק אם
יודע הדבר לפלגשים, נראה שלא הצגית כי כבר אמר בחתלה לאשת מנוח, והוא יחל להושיע
"אח ישראל מיד פלגשים, וכתב בהיותה היא יומר מוכנת בשנלה ובחנמתה מבעלה, גלה לה
דברים מה שהעלים ממנו, וגם היא הזנימה להקריש לאספ הלו כי צנה היולד ילחם בפלגשים.

נעצרה

(טו) דאָרויף שפראַך מנוח צום ענגעל דעם עוויגען: אַ דירע טען וויר דיק אויפהאלטען, אונד איין ציגענבעקען פֿיר דיק בערייטען! (טו) דאָך דער ענגעל דעם עוויגען אַנטוואַר טעטע דעם מנוח: ווען דוא מיך אייך אויפהעלטסט, עסטע איך דאָך פֿאַן דיינער שפּייזע ניכט; ווילסט דוא אַבער דעם עוויגען גען איין בראַנדאָפּער ברינגען, וואַ ברינגע עס דאָר. אַבער נאָך מערקטע מנוח ניכט, דאָס עס איין ענגעל דעם עוויגען וואַר. (יז) דאָרויף שפראַך מנוח צום ענגעל דעם העררן: וויא אַזט דיין נאָמע, דאָמיט, ווען דינע פֿער הייסונג איינ טריפּט, וויר דיק בעעהרען קעננען? (יח) דאָ ערוויערערטע דער ענגעל דעם עוויגען: וואַ צו פֿראַגסט דוא נאָך מיינעם נאָמען, דער אונבעגרייפֿליך אַזט? (יט) נון נאָהם מנוח דאָ ציע גענבעקען, אונד דאָ מעהל אַפּפֿער, אונד בראַכטע עס הין אויף דעם פֿעלזען דעם עוויגען צו עהרען, אונד איין וואונדער מאַכטע זיך דאָ, אונד מנוח מיט זיינער פֿרויא וואַרען צושויער. — (כ) דען, אַלס דיא פֿלאַממע פֿאַם אַלטאַרע היממעלאַן שטיעג, פֿוהר דער עניגעל

(טו) וַיֹּאמֶר מְנוּחַ אֶל־מְלָאךְ יְהוָה נַעֲצְרָה־נָא אוֹחֶךָ וְנַעֲשֵׂה לְפָנֶיךָ גִּדְי עֲזִים: (טז) וַיֹּאמֶר מְלָאךְ יְהוָה אֶל־מְנוּחַ אִם־תַּעֲצִרְנִי לֹא־אֲכַל בְּלַחְמֶךָ וְאִם־תַּעֲשֵׂה עִלָּה לַיהוָה תַּעֲלֶנָּה כִּי לֹא־יָדַע מְנוּחַ כִּי־מְלָאךְ יְהוָה הוּא: (יז) וַיֹּאמֶר מְנוּחַ אֶל־מְלָאךְ יְהוָה מִי שְׁמֶךָ כִּי־יָבֵא דְבַר־יְיָ וְכִבְדֶּנּוּךָ: (יח) וַיֹּאמֶר לוֹ מְלָאךְ יְהוָה לְמָה זֶה תִּשְׁאַל לְשְׁמִי וְהוּא פִּלְאִי: (יט) וַיִּקַּח מְנוּחַ אֶת־גִּדְי הָעֲזִים וְאֶת־הַמִּנְחָה וַיַּעַל עַל־הַצֹּר לַיהוָה וּמִפְּלֵא לַעֲשׂוֹת וּמְנוּחַ וְאִשְׁתּוֹ רָאִים: (כ) וַיְהִי בְעֵלוֹת הַלֵּהב מֵעַד הַמִּזְבֵּחַ הַשָּׁמַיְמָה וַיַּעַל

מלאך יתיר י. יתיר א.

וואונדער מאַכטע זיך דאָ, אונד מנוח מיט זיינער פֿרויא וואַרען צושויער. — (כ) דען, אַלס דיא פֿלאַממע פֿאַם אַלטאַרע היממעלאַן שטיעג, פֿוהר דער עניגעל

ר ש י

נעניד ליה: (טו) נעלרה נא אומך. נאסוף אומך אל הבית: (יז) כי יבא דבריך. אס יבא לנו שלמות דבר מאתך משדע ונכיר את שמך ונבדניך ונעשה מה שחשלת לנו: (יח) והוא פלאי. מכוסה

ב א ר

(טו) נעצרה נא, ששכ להאכילו ולתת לפניו סעודה באופן שיתעכב שם ומחוק הסעודה יגלה לו דברים אשר הסתיר לו עד עתה, ואם גם שרמו בתשובתו מי הוא, עכ"ל לא הבין מנוח בקוצר שכלות נכות המדבר אליו. (יז) מי שמך, ת"י מה שמך, ואולי מקרא קצר הוא ועיניו מיידיע שמך. (יח) והוא פלאי, ת"י והוא משרש, ופ"י הרדי"ס עליו, והוא דבר נכדל ונפרש מחומר, או ש"ז דבר נעלם מעיני כל בשר. (יט) ויעל על הצור, מבנין הסעיל (רד"ק) כלומר העלה פעילה והמנחה על הצור. ומשליא לעשות, ונעשה להפליא על הס כל הנסלות האלה. ומנוח ואשתו

מִלֶּאךָ יְהוָה בְּלֶהֱבַח הַמִּזְבֵּחַ
 וּמְנוּחַ וְאַשְׁתּוֹ רָאִים וַיִּפְּלוּ עַל-
 פְּנֵיהֶם אֶרְצָה: (כז) וּלְאִיֶּסֶף עוֹד
 מִלֶּאךָ יְהוָה לְהִרְאֶה אֶת-מְנוּחַ
 וְאֶת-אַשְׁתּוֹ אִזְ יָדַע מְנוּחַ כִּי-
 מִלֶּאךָ יְהוָה הוּא: (כח) וַיֹּאמֶר
 מְנוּחַ אֶל-אַשְׁתּוֹ מוֹת נָמוּת כִּי
 אֱלֹהִים רָאִינוּ: (כט) וְהָאָמֵר לוֹ
 אֲשֶׁתּוֹ לוֹ חַפֵּץ יְהוָה לְהַמִּיתֵנוּ
 לֹא-לָקַח מִיַּדְנוּ עֲלֵהּ וּמְנַהֵהָ וּלֹא
 הִרְאָנוּ אֶת-כָּל-אֱלֹהִים וְכַעַת לֹא
 הִשְׁמִיעֵנוּ כִּזְאת: (ל) וַתֵּלֶד
 הָאִשָּׁה בֶן וַחֲקָרָא אֶת-שְׁמוֹ
 שְׁמִשׁוֹן וַיִּגְדַּל הַנֶּעֶר וַיְבָרְכֵהוּ
 יְהוָה: (לא) וַתֵּחַל רֹחַ יְהוָה

לפעמו

געל דעם עוויגען אין דער
 פֿלאַממע דעם אַלטאַרס אויף,
 מנוח אונד זיינע פֿרויא וואָרען
 צושויער, אונד ויא פֿיעלען אויף
 איהר אַנגעוויכט צור ערדעניע:
 דער. (כז) דאָנן דער ענגעל
 דעם עוויגען זיך ניכט מעהר
 צייגטע דעם מנוח אונד זיינער
 פֿרויא, מערקטע אויך מנוח,
 דאָס עס איין ענגעל דעם
 העררן וואָר, (כח) אונד שפראך
 צו זיינער פֿרויא: וויר זינד דעם
 טאָדעס, דעוויר האַבען דיא
 גאָטטהייט געזעהען. (כט) זיי
 נע פֿרויא אַבער ענטנענגעטע
 איהם: ווען דער עוויגע אונד
 טערטען וואָללטע, נייע העט-
 טע ער פֿאָן אונד כראַנדאָפֿער
 אונד מעהלאָפֿער אַנגענאָמ-
 מען, נייע אונד אַללעס דייעזעס
 ערשיינען, אונד צוגלייך נייע
 אינוואַ עטוואָס פֿערקינדריגען
 לאַססען. (ל) דיא פֿרויא גע-
 באַר אייגען זאָהן, דען זיא
 שמשון נאַנטע; ער וואוּלכס

הערצן, אונד דער עוויגע זעגנעטע איהן. (לא) דאָ פֿינג דער גייסט דעם עוויגען

אן

ר ש י

מכוסה תמיד הוא משתנה ואיני יודע למה משתנה היום: (כג) ובעת הזאת. לא השמיענו
 בזאת. לא היה משמיענו בשורה זו אס ראויים לנו למות:
 (כה) לשעמי

ב א ו ר

ואשתו ראים, היו ראים. (כא) ולא יסף עוד, להראה אליהם בהיותו נעלם מעיניהם ועתה
 ע"י פלא זו הרגיש כי מלאך ה' הוא. (כב) מוח נמיה כי אלהים ראינו, במחלה לא הרגיש
 מי הוא הדובר בו, ועמה בסכלותו לא היה די לרש הוא מלאך, והאמין כי את המלך ה' לנאות
 ראועיניו, וחולי ידע מי שיראה מראה אלהים בהכרח ימות ושם הכתוב כי לא יראני האדם
 וחי, וגם שמה הסתיר פניו כי ירא מהביט אל אלהים; והיא בחמתה לא דברה על הכנדל
 בין שליח האל ובין נכבדו ובעלמו, כי ענין רס כזה מופרש ומוגדל מדעת בעלה, והשינה לו
 דברים הנכנסים ללב בהיותם קל להבין, כי לא לקח עולה ומנחה ולא הראה לנו את כל
 אלה ולא השמיע בשורה בזאת אס ספנו להמית אותנו, ונחנקומים האלה נתיסנה דעמי.
 לפעמו

אן איהו אויפצורענען אים לאַ
 גער דן, צווישען צרעה
 אונד אשחאל.
 יד (א) היערויף בענאב זיך
 שמשין הינאב נאך
 חמנת, דאָערואַה ער זיך אייג
 נע יונגע פֿרויא אינטער דען
 טעכטערן דער פֿלשתיים. (ב) ער
 גינג זאָגלייך צוריק, צייגטע
 עס ווינעם פֿאַטער אונד זיינער
 מוטטער אַז, אינד זאָגטע:
 אינע יונגפֿרויא האַבע איך ערי
 זעהען צו חמנת אינטער דען
 טעכטערן דער פֿלשתיים, נון
 ווערסט ויא מיר צור נאָטטין.
 (ג) אַבער פֿאַטער אינד מוט
 טער בעמעקטען איהם ניכט
 עס דען אונטער דען טעכטערן
 דיינער פֿערוואַנדטן אונד אונד
 טער אַללען מיינען גענאָססען
 קיינע פֿרויא, דאָס רוא ערשט

לפֿעמו במחנה־דן בין צרעה
 ובין אשחאל:
 יד (א) ויִרַד שִׁמְשׁוֹן הַתְּמַנְתָּה
 ויִרְא אִשָּׁה בַתְּמַנְתָּה
 מִבְּנוֹת פְּלִשְׁתִּים: (ב) וַיַּעַר וַיִּגַד
 לְאָבִיו וּלְאִמּוֹ וַיֹּאמֶר אִשָּׁה
 רָאִיתִי בַתְּמַנְתָּה מִבְּנוֹת
 פְּלִשְׁתִּים וְעַתָּה קָחוּ-אוֹתָהּ לִי
 לְאִשָּׁה: (ג) וַיֹּאמֶר לוֹ אָבִיו וְאִמּוֹ
 הֲאִין בְּבָנוֹת אַחִיךָ וּבְכָל-עַמֵּי
 אִשָּׁה כִּי-אַתָּה הוֹרֵךְ לְקַחַת
 אִשָּׁה מִפְּלִשְׁתִּים הַיְעַרְלִים

ויאמר

הינגעהען מוסט, אום איין ווייב צו ווערבען פֿאַן דען אונבעשניטטענען פֿלשתיים?
 ר ש " י
 (בז) לפֿעמו. לנא בקרבו לפֿעמים:

כי

ב א ו ר

(כה) לפֿעמו, ח"י לתקפותיה, כלומר לחזקי הפך ננין נפעל וננין הפפעל שענינם הסרת הכח ושכירת
 האברים כמו ותפעס רוחו (בראש ת"מ א"ח), נפעמתי ולא אדברי (תהלים ע"ז ה'), ותתפעס (דניאל
 ב'א') ויהיה תרגומו: פינג ויהן חן לו ערווטהיגען; ובדברי חז"ל (סוטה ט"ב') טעם לפֿעמו מענין
 פעמון שהיתה רוח נבואה מק: קצת לפֿעמו כזוג (מדברי רד"ק), וכן פי' הרד"א שלא היה שכלו
 מיושב כי אס בלתי מסודר ונפעס נפעמון, ותרגומו נוטה לזה ולזה. במחנה דן, הוא המקום
 שחנן שם בני דן נשאלו ללכוד את ליש (רד"ק), והרד"א אומר שהוא קרית יערים שקראו לו
 מחנה דן כמו שזכור אחר זה (להלן י"ח י"ג).

יד (א) חמנתה, זהו תמנתה האמור ביהודה, עיין למעלה (א' י"ט) וברבי סימין
 תמנתה אחת היא, והיא היא למטה דן ויש לה שני שמות תמנת ותמנתה ובהיות הה"א
 נכוספת תחסר הלמ"ד בתחלתה, ואזנקלס ויונתן העתיקו שניהם תמנת בחסרון הה"א, ואין
 להמירה עם תמנה בגבול יהודה (יהושע ט"ז י'). וירא, בחרה בעיניו בחרך שאר בנות פֿלשתיים,
 וכמו שאמר בסמוך כי היא ישרה בעיני. אשה, ענין אשה לפֿעמים נענין שם עלמה הנופל על
 הפנויה ועל הנשואה, וכן יורה הכתוב שהיתה מננות פֿלשתיים ולא מנשי פֿלשתיים, ונאשר שם עלמה
 הנא על הנשואה יגיד שהיא זעירה לימים (כמו שהעיר המדקדק הגדול בן זאב נספרו היקר אולר
 השרשים) בן נופל שם אשה על הפנוי אשר נכר ראוי להנשא, ורומה לה שם נערה הנופל
 גם על אשה אשר ידעה איש כמו הפילגש בגבעה (להלן י"ט ג'); ואולי בא לה שם זה טרם ניתן לה
 הריון, וכן נקראת רות נערה כאשר לקחה בועז ל'אשה אס גם שהיתה אלמנה (רות ד' י"ג). (ג) ובכל
 עמי, ענינו בכל בנות בעלי בריתי, כמו עמך עמי (רות א' ט"ז), שורה על ברית הדת, ונדרף למלת
 היסס

וַיֹּאמֶר שְׁמִשׁוֹן אֶל-אָבִיו אוֹתָהּ
 קח-לי כי-היא יִשְׂרָאֵל בְּעֵינַי:
 (ד) וְאָבִיו וְאִמּוֹ לֹא יָדְעוּ כִּי
 מִיְהוָה הִיא כִּי-תֵאָנֶה הָיָה
 מִבְּקֶשׁ מַפְלְשָׁתִים וּבַעַת הַהִיא
 פְּלִשְׁתִּים מְשָׁלִים בְּיִשְׂרָאֵל:
 (ה) וַיֵּרֶד שְׁמִשׁוֹן וְאָבִיו וְאִמּוֹ
 תִּמְנָתָהּ וַיָּבֹאוּ עַד-כְּרִמְי
 תִּמְנָתָהּ וְהָיָה כְּפִיר אֲרִיּוֹת שֶׁאֵג
 לְקָרְאָתוֹ: (ו) וְהִצִּילָה עֲלָיו רוּחַ

אבער ישמשון ערקלעהרטע
 זיינעם פֿאַטער: נור זיא פֿער-
 שאַפֿע מיר, דען נור זיא אל-
 לייך איזט פֿאַללקאָממען אין
 מיינען אויגען. (ד) זאָוואָהל זיין
 פֿאַטער אלס זיינע מוטטער
 אָהנטען ניכט, דאָס עם זאָ פֿאַם
 עוויגען בעשטימט וואָר, דאָס
 עם איין צוואַטמענטרעפֿען
 מיט דען פֿלשחים זאָ היישע,
 דאָ דיא פֿלשחים צו יענער צייט
 ישראל בעהעררשטען. (ה) נון
 בענאָב זיך שמשון מיט זיינען
 עלטערן נאָך חמנה. אלס זיא
 אָן דיא ווייניכערנע פֿאַן חמנה
 קאָמען, דאָ בריללטע איהם
 איין יונגער לעווע ענטגענען.
 (ו) איינע געטטל כֶּע קראַפֿט

יהוה

ר ש י

יך (ד) כי תאנה הוא מבקש, עלילה להתגרות בס:

וילבר

ב א ו ר

היחס עם (עיין בפירוני על המורה בראשית כ"ה ט'), וכמו שתרומתי. כי היא ישרה בעיני,
 כי היא מחוס נפיה בלי מוס ודופי; ועד עתה לא דבר אתה, ובאשר דבר לה (סוסקו') ראש
 חמנת דכריה דמתה לתארה. (ד) חאנה הוא מבקש, תרגם יונתן ארי מוסקפא הוא בעי
 לאתגראה בפלשתי, וכן פירשו המפורשים, עלילה להתגרות בס, ולדעתם שג הכנוי על שמו
 שהוא התחכם למכור חאנה מפלשתיים כדי שיוכל להנחם ולזה צמר לקחת אשה מפלשתיים,
 וכן תרגמו המתרגמים (ער זכטע נור געווענענהייט); ולדעתי שג הכנוי על ה' אשר לו נחכנו
 עלילות, כי מלת חאנה בזה על פגיעה ופגיעה מזומנת מאת השם ית' בבלי דעת בני אדם,
 ומקולר השגתם אמרו שהוא מקרה, ובאמת מאת ה' הימה זאת והוא המזדמן, אס גם שהפעולה
 חפול עליהם פתאם, וכן יאמר על הפנעים אשר יבאו במהירות ובלי דעת מקדם, לשון אנה,
 כמו לא תאנה אליך רעה (תהלים כ"א י'); והנה גם שמשון לא ידע אז כי הוא מזומן להלחם
 בפלשתיים ולהושיע את ישראל, כי אמו נחממה שמה הדבר אשר הגיד לה האלף בנשורתו,
 ומה שאמר הכתוב שגם אמו לא ידעה כי מה' היא, יען תאוב זו לקחת אשה מננות פלשתיים
 הימה נפלאות בעיניה, בחשנה כי זה מתנגדת ליעודו, אולם השם ית' רזה שיפגעו זה בזה ע"י
 קשור התחנות, ולהגדיל הפלף השתלשל בקישור זה סנת השואה להכותם מנה גדולה. ומ"ס
 מפלשתיים תשמג במקום בית, כמו בגדה אשה מרעה (ירמי' ג' כ') במקום נרעה. (ה) כשיך
 אדיוח, סמיכותו כסמיכת גדי עזים, והביא כד"ק חמשה שמות לאריה, הכפיר גדול מגור,
 והאריה גדול מכפיר, והלביא גדול מאריה, והליש גדול מהלביא, ולא כמו שחשב הכרי"א
 כי גורוכפיר שמות נרדפים הם, כי הכפיר נכר יאָ לטרף טרף בחיות, וכן נראה מלשון הכתוב
 (ניחזקאל י"ע ב'), ומעל אחד מגוריה כפיר היה וילמד לטרף טרף אדם אכל, ועיין כד"ק
 סס. (ו) וחצלה עליו רוח ה', ענין הפללת רוח ה' דברתי בו במבוא לזה הספר.

וילבר

דורכציקטע איהן, אונד ער
 צעררים איהן, וויא נאן איין
 בעקליין צעררויסט, אהנע דאס
 ער עטוואס אין זיינער האנד
 האטטע. ער ענטרעקטע ווע-
 דער זיינעם פאטער נאך זיינער
 מוטטער, וואס ער פאלל-
 בראַט. (ז) נון קאם ער הי-
 נאכ, אונד ערקלעהרטע זיך
 דער יונגפרויא, דען זיא ער-
 שיען פאללקאמטען אין דען
 אויגען שמשון'ס. (ח) אלס ער
 נאך איינער צייט וויעדער קאם
 אום זיא היים צו פיהרען, אונד
 אלס ער אככאָג, אום דאָ אַאס
 דעם לעווען צו בעזעהען, זיע-
 הע דא! איין ביענע שוואַרם
 אים קערפער דעם לעווען אונד
 אויך האַניג, (ט) דען ער אויף
 דער פלאַכען האַנד הערויס-
 האַלטע. ער שריטט פאַרט
 אונד אַס, גינג דאָן צו זיינען
 עלטערן, נאכ איהנען, אונד
 אויך זיא אַסען; דאָך ענטי-
 דעקטע ער איהנען ניכט, דאָס

יהוה וישפעהו כשם הגדי
 ומאומה אין בידו ולא הגיד
 לאביו ולאמו את אשר עשה:
 (ז) וירד וידבר לאשה ותישר
 בעיני שמשון: (ח) וישב מימים
 לקחה ויסר לראות את מפלת
 האריה והנה עדת דברים בגוית
 האריה ודבש: (ט) וירדהו אל-
 כפיו וילך הלוד ואכל וילך אל-
 אביו ואל-אמו ויתן להם ויאכלו
 ולא הגיד להם כי מגוית האריה
 רדה הדבש: (י) וירד אכיהו אל-
 האשה ויעש שם שמשון משתה
 כי בן יעשו הבחורים: (יא) ויהי
 כראותם אותו ויקחו שלשים

מרעים

ער דען האַניג אויס דעם קערפער דעם לעווען נעהאַלט. (ז) נאָרעם זיך זיין פאַטער צור
 יונגפרויא הין בעגאכ, פֿעראַנשטאַלטע טע שמשון דאועלכסט איין נאָסטגעכאָט, דען זאָ
 פֿיהרטען עס דיאַ ינגלינגע איין — (יא) אַלס זיא איהן בעוויכטען, ענטשלאָסען זיך דרויסן

ר ש י

(ז) וידבר לאשה. על האשה דבר לקרובה בן תרגם יונתן: (ח) עדת דבורים. קניא דנרותא
 כניסת דבורים: (ט) וירדהו. לשון הכדלת דיבוק של כל דבר הנדבק וכן לענין פת הנדבקה
 בתנור נקראת הכדלתו כדוי' הרודה פת מן התנור הרודה את כוונתו על שם שהדבש עשוי
 על ידי חלות שטוף מדובק בדופנו הכלי בכל לדין מדופן אל דופן נמדח עוגל הכלי וכן תרגם יונתן
 וירדהו ונסחיה: (י) וירד אכיהו אל האשה. על עיסקי איתחא:

ב א ו ר

(ז) וידבר לאשה, דבר לה לנסותה בדברי חכמה, כמו שפרשתי למעלה פסוק ג'. (ט) וירדהו, על
 הולאת דבר ממקום שאוקנופל פעל רדה, כי קרוב הוא לפעל ירד, וכן ענין רדיה נלשון חז"ל הרודה
 סלח דבש (פסחים ס"ה א'), וכן נקרא הכסת להיליח הסת מן התנור מר דה. ומקרא קלר
 הוא ועצמו וירדה ויתוסה על כפיו. (י) כי בן יעשו הבחורים, לעשות משתה ביום אסריון
 ולקרוח הכמורים לשאח בשאחתי. (יא) ויהי כראותם, כאשר באו הכמורים לראות פניו, וזה
 אחת מהראיות פעל ראש בעברי שנינו שאר פנים כמו שיאמר הלוועו הלבבתי aller voir
 (זעהען, קהמען, בעווען). ויקחו, לקחו בעלמס זאת העלה, ונמו שפי' הרסב, נכסיו ויקס

קרי

מַרְעִים וַיְהִיו אֹתוֹ: (יב) וַיֹּאמֶר
 לָהֶם שְׂמֹשׁוֹן אַחֲוֵהֶנָּה לָכֶם
 חִידָה אֲסִיחֶגֶד תִּגִּידוּ אוֹתָהּ לִי
 שִׁבְעַת יָמֵי הַמִּשְׁתָּה וּמִצְאֹתֶם
 וְנִתְּתֵי לָכֶם שְׁלֹשִׁים סְדִינִים
 וְשְׁלֹשִׁים חֲלָפֹת בְּגָדִים: (יג) וְאִם־
 לֹא תוּכְרוּ לְהַגִּיד לִי וְנִתְּתֶם
 אֹתָם לִי שְׁלֹשִׁים סְדִינִים וְשְׁלֹשִׁים
 חֲלִיפֹת בְּגָדִים וַיֹּאמְרוּ לוֹ חִוּדָה
 חִידָתְךָ וְנִשְׁמַעְנָה: (יד) וַיֹּאמֶר
 לָהֶם מִהָאֵכֶר יֵצֵא מֵאֲכָל וּמֵעוֹ
 יֵצֵא מִחֲזוֹק וְלֹא יִכְלוּ לְהַגִּיד
 הַחִידָה שְׁלֹשֶׁת יָמִים: (טו) וַיְהִיו
 בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי וַיֹּאמְרוּ לְאַשְׁת־

גענאסען ביא איהם צו בליי
 בען. (יב) דא שפראך שמשון צו
 איהנען: איך ווילל אייך דאך
 איין רעטהועל אויפגעבען, ווען
 איהר עס מיר וועהרענד דער
 זעבען טאגע דעס האַכצייט.
 מצהלס אויפלאזעט, אונד עס
 ריכט ג ערראטהעט, זאגעבע
 איך אייך דרייסיג ליינגעווענ-
 דער, אונד דרייסיג פאאר
 אָבערקליידער; (יג) קעגנט
 איהר עס אָבער ניכט אויפלאַ-
 זען, דאן געבט איהר מיר
 דרייסיג ליינגעווענדער אונד
 דרייסיג פאאר אָבערקליי-
 דער. זיא ערווידערטען איהם:
 גיב אויף דיין רעטהועל,
 וויר וואָללען עס הערען.
 (יד) דארויף זאגטע ער איה-
 גען: פֿאַם פֿערצעהרער קאַט-
 מעט צעהרונג, אונד פֿאַם
 שטאַרקען פֿלֿיסעט ויסגיטיט.
 זיא קאַנטען נאך דרייטאָגען
 דאָו רעטהועל נאך ניכט לאַ-

שמעון

וען. (טו) אלס אויך דער זעבענטע טאג העראן קאם, דא זאגטען זיא צו שמשון'ס פֿרויא:

ר ש י

(יא) מרעים. חברים לשושבנות: (טו) ויהי ביום השביעי. לימות השבת ולא שביעי למשחה

ב א ו ר

קרח (במדבר ט"ז א'), כי הגות הוא בלשון שיאמר לשון לקיחה בכל עזה ומקשנה שהיא חלחל מעשה,
 כמו ואלגלו לקח ויכח לו בחייו את מלכת (שמואל ב' י"ח י"ח), והוא לשון התעוררות אל המעשה
 ההוא. מרעים, כמו רעים בחוספת מ"ס האג"ת"ו, ואם נאמר נדעת רבי יהודה נבראשית
 רבה (פרשה ס"ד) כי אחזת מרעהו באכימלך הוא שם עכס, אהשוב לבאר מרעים בשמשון אנשים
 שראים באזהבים ולנס לא נכון עמו, ובתכונתם הרעה ינזבו לו בלשונם לבקש ממנו בלע אובל
 ובלע בסף ובלר לו נהפכו לו לאויבים, ויהיה ענין כפל למלה אחת משני שרשים, משם רע
 מוזר לחוסה, ומהפעל שרש רוע מלשון הרע מקשיב על שפת און (משלי י"ז ד'), והעד לדעתי
 בלו חנף ומרע (ישעיה ט"ז ט'), שאל שם זה באחות חנף, ויהיה מרגומו כאן: טיינפריינדע,
 טאטראלער; ובשארך למרעהו אשר רעה לו: זיינען טיינפריינדע דער חיהק פֿריינדטשאַפֿט
 געהייכענט. ואולי גם במלך שלשטים טעמו כן. — (יב) סדינים, בגדי פשתן. חליפות
 בגדים, ענינו התחדשות התמורה (כן מלך). (טו) ויהי ביום השביעי, המפרשים
 והשארים לחלו ודמקו לבאר מתי היה היום השביעי הנזכר בכתוב הזה, הרד"ק כתב
 יום השבת היה יום רביעי לימי הקיפה, ומי' וחנך עליו שבעת ימים, השלמת שבעת ימים,

איבעררעדע דיינען מיין, דאס
ער אונז פרייווילליג דארעטה:
זעל לאזע, וויר ווירדען זאנסט
דיך אינר דיין פאטערהויז אין
פייער פערברענגען — האבט
איהר אונז עטווא היעהער גע-
לארען, אום אונז ארם צו מא-
כען? (טו) שאן האטטע (פ"י
הער) שמשון'ס פרויא פאר
איהם געוויינט אור געשפראך:

שמשון פתי את-אישך ויגד-לנו
את-החידה פן-נשרף אתך
ואת-בית אבך באש הלירשנו
קראתם לנו הקא: (טו) ותבך
אשת שמשון עליו ותאמר רק-
שנאתני ולא אהבתני החידה

הרחח
מען: וואהרליך דוא האססעסט מיך, אונד האסט מיך ניע געליעבט; מאנסט דוא אימ
מערה

ר ש י

והוא רביעי לימי המשתה: הליכנו קראתם לנו הלא. ת"י הלמסכנותא קריית יתני' הלכז:

ב א ו ר

מיום השבת עד סוף שבעת ימי המשתה היתה זוכה בכל יום ופולרת צו שיגיד לה החדה;
והוסף עוד, ויש לפרש ציום השניעי במשמעו שניעי לימי המשתה, והס כשראו שלא יכלו להגיד
החדה בשלשת הימים נושאו מהגידה והמרישו עד יום השניעי, וציום השניעי אמרו לאשת שמסון,
פתי את אישך, ופירוש ותבך עליו שבעת הימים, היא מעלמה נכחה עליו כל שבעת ימי המשתה
ולא רלה להגיד לה, וציום השניעי הליקחהו לפי שאמרו לה נשרוף אותך והגיד לה, ע"כ. והרד"א
חשב כי הוכון הוא מה שכתב האסוד בספר הדקדוק אשר לו, ששאל שמסון החדה הזאת שבעת
ימים קודם שבעת ימי המשתה, לפי שאני שמסון היה עושה המשתה (ולדבריו יהיה ויעש שם
שמסון משחה, כהסרון למ"ד השמוש וטעמו לשמסון), וידוע שילטרך שבעת הימים קודם המשתה
לכנינו (? והנחוצ ספר שכתבו נחמנו אליו שלשים המרעים, והוא שאלם הקידה מיד, והיה
הגבול אם הגד תגידו אותה לי שבעת ימי המשתה, ולא אמר מאן עד שבעת ימים וזכר הכתוב
שעמדו שלשת ימים שלא יכלו להגיד הקידה הזאת, ונראה לרד"א שנתרבעת ימים אחרים השתדלו
להתייץ התחבולה אשר יעשו להגידה, וציום השניעי שהוא האחרון מהשבעה ימים הראשנים הקודמים
לשבעת ימי המשתה, אמרו לאשת שמסון, פתי את אישך ויגד לנו את הקידה כלומר ויגד לך
לנו וללכנו פן נשרף אותך, ואז נכחה עליו שבעת הימים השניים והס ימי המשתה. זה תוכן
דברי הרד"א; וכל זה איננו אזה לנו לישב הכתובים עד פסוק י"ח. ואני אומר, גם ערם שאמרו
לה פארעים פתי את אישך, היתה בשאלתה צאנוי בעלה, להגיד לה דבר הקידה בדרך הנשים
אשר מעוריהן יצר לבניהן הסית אותן בוא בסוד לרדוף לדעת דברי סתר, ונפרע דברים הידועים
לבעל, ואם המרש ימרישויתאפק לגלות סודו אז דבר האשה: רק שנאחני ולא אהבתי; וכאשר
הלקחהו יום יום אז ציום השניעי הגיד לה את כל ונכחה, והיא חשבה לשמור הדבר ולא
לגלות לזולתה, אולם ציום ההוא כאשר כבר ידעה הפתרון בוא לה המרעים באסם תקוה ואמרו
פתי את אישך ויגד לנו את הקידה, כי הם לא חשבו שהוא הגיד לה בקודם ולא היה צרכים
שהיא יגיד הפתרון לה והיא להם, וגם לא רדפו אחר רכוש הסדינים והנגדים אם גם שהיו אנשי
זליעל, כי אין דרך האדם לנקש בלע ברגע שהיא יאל לאבד קיון כספו, והיתה תכליתם רק
לשמור את הונם באופן שלא ינקש הנגדים מהם, וכאשר ששעה אשת שמסון את דבריהם: פן
נשרף אותך ואת בית אבך באש, היתה נבעתת ונפל פחדם עליה, ומיד גלתה להם הפתרון.
ומסתבר כי שמסון הגיד לה דבר הקידה בנקר עת שאשה טספרת עם בעלה, והיא גלתה
להם עת הלהרים, ובין הערבים ערם יבוא המרסה אמרו לשמסון, מה מחיק מדבש וגו'. והנה
סדר המעשה בכתובים כן היא אחר מות מידתו יש מקום לפסוק ט"ו תבך אשת שמסון, עד כי
הליקחהו בפסוק י"ז, ואחריו בא פסוק ט"ו והיה ציום השניעי, וסימו יקצר עם סוף פסוק י"ז
ותגד הקידה לפני עשה; והנחת הספר עשה שני פסוקים האלה (ט"ו י"ז) עד ותגד, כמאמר
מוסגר, להודיע לקורא, א' מדוע לא עשה כדבר המרעים לפתוח את בעלה להגיד להם
הקידה, ב' איך היתה לאל ידה להגיד הפתרון לפני עמה. הלרשנו, הרד"ק בשרשו
ובפירושו

הִדְתָּהּ לִבְנֵי עַמִּי וְלִי לֹא הִגְדָתָהּ
 וַיֹּאמֶר לָהּ הִנֵּה לְאָבִי וּלְאִמִּי לֹא
 הִגְדַתִּי וְלֶךְ אָגִיד: (יז) וַתִּבְךְ עָלָיו
 שִׁבְעַת הַיָּמִים אֲשֶׁר־הָיָה לָהֶם
 הַמִּשְׁתָּה וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
 וַיִּגְדֶּלְהָ כִּי הִצִּיקְתָּרְיוֹ וַתִּגְדֶּר
 הַחִידָה לִבְנֵי עַמָּה: (יח) וַיֹּאמְרוּ
 לוֹ אַנְשֵׁי הָעִיר בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי
 בְּטָרֶם יבֹא הַחֶרֶסָה מֵהַמְּתוֹק
 מִדְּבִשׁוֹמָה עֲזוּ מֵאָרֶץ וַיֹּאמֶר לָהֶם
 לֹדֵא חֲרַשְׁתֶּם בְּעִגְלָתִי לֹא

מַעֲרָהִין דְּאָרְעַתְהוּעֵל מִיַּנְעוּן
 לְאַנְדְּסְלִיטְען אויפֿגעבען, וַיֹּאֲ-
 רוּם אַבער הָאָסֶט דוּא מִיר
 דִּיא לעוונג ניכט פֿערטרויט?
 ער ענטגעגנעטע איהר: הָאָ-
 בע אִיךְ זיָא דָאָךְ וועדער מִיִּי-
 נעם פֿאַטער נָאָךְ מִיַּנְעֵר מוֹט-
 טער פֿערטרויט, וויָא זאָללֶטע
 אִיךְ זיָא דִּיר פֿערטרויען?
 (יז) זיָא וויינטע דעונגָאָךְ פֿאַר
 איהם ויעבען טאַנע, זאָ לֶאָנ-
 געדאָו הָאָצִיט־מֵאָהֵל וועהר-
 טע; אַלס דער זיעבענטע טאַג
 העראַנריקטע, פֿערטרויטע ער
 איהר (דיָא לעוונג) ווייל זיָא
 איהן געקוועהלט, אַבער זיָא
 פֿערריט־ה דָאָרְעַתְהוּעֵל איה-
 רען לְאַנְדְּסְלִיטְען. (יח) דָאָ

מצאחם

שפראכען דיָא שטאַרטלייטע צו איהם אַם זי עבענטען טאַג בעפֿאַר דיָא זאָנע אונטערגינג:
 וואָס איזט זיסער אַלס הָאָנִי, אונד וואָס שטערקער אַלס איין לעווע? ער אַבער זאָנטע
 איהנען: העטטעט איהר ניכט מיט מיינעם קאַלבע געפֿאַליגט, איהר ווירדעט ניממער

סין

ר ש י

(יז) שנת הימי'. הוותרים משנת הימים מרביעי וילך: (יח) נטרם יבוא חרסה לפני שקיעת
 החמה שעדיין הים להם שהות עד הערב: חרשם בעגלתי. משל הוא אילולפון בדקחון באתתי:
 רוח

ב א ו ר

ונספירוש ב'ה' ה' מעמדת נגעי' (נמתג) במקלת ספרים, וא"כ הוא מבנין פיעל וטעמו
 כטעם י"ר'ש הללגל (דברים כ"ח מ"ב), שהוא ג"כ מהכנז הדגוש, ודקדוק המלה ופירושו מבואר
 ברש"י שם, ובכיונה זו העתיק יונתן הלמסככותא; אולם בעל מנחת שי העיר כי בדפוס ישן
 ובספרים מדוייקים כ"י, הו"ל בקמץ חטוף, שאין שם מאריך ב"ד, ולפי עדותו הוא מבנין הקל
 מענין לא יירש בן האמה (בראשית נ"א י'), ויהי' תרגומו: האבט איהר חזק חזנו לו בעערבען,
 חזנו היהער געלמדען. הלא, ת"י הלכא והו כמו הלום, ומסחבר לדעתו כי המדבר באף
 או במהירות מנליע לפעמים אות האחרונה, בתרגומו למעלה (ג' י"ט) מלת הס כמו הסר,
 כאשר ביארתי שם, וכן באן בדברי המרעים אשר בשפוך חמתם דברו בדברים האלה כמעט נשימה
 אחת עד אשר הפילו אות האחרונה והשמיעו קול הלא במקום הלום. ויתכן טעם הלא לפעמים
 נעם הנה קרוב להנחתו הראשונה שהיא כמו הנה כאשר בארתי למעלה (ד' ו') בשווי
 האותיות ובחמורת הנקודות. והראב"ע בספרו מאזנים פ"י שהוא שמוך אל מלה חסרה כמו
 הסכלת עשו (בראשית ל"א כ"ח), שחסר לדעתו מלת זאת או כן, וכמוהו ה' כסיב יכפר בעד
 (ד"ה ב' ל' י"ח), אשר לדעתו איננו לבוק עם הפסוק שלא יריו כי אם הוא אחד מהמקומות
 חסידי הנססך, וכן כאן ענין הכתוב במשלומו הלא נעבור זה, וזה ג"כ כוונת הרד"ק. (יז) וציקחהו,
 הליקה לו בדבריה כל שבעה וכן עשה דלילה למכה ודקרה אותו בדברי חזקיהו כמדקרות
 מרבולא הרפה לו עד שהגיד לה. (יח) החרסה, המרס בחיספת ה"א כי הטעם מלעיל, וענינו
 השמש כמו האומר לקרס ולא יורט (איוב ט"ז). חרשם בעגלתי, על דרך משל, כלומר שחקרו

הדבר

מיין רעטהוועל ערראטהען האָי
בען. (יט) אונד איינע געטטליכע
קראַפט דורכציקטע איהן, ער
גינג נאך אשקלון הינאָב, ער
שלוג אונטער איהנען דרייסיג
כאָן, נאָהם איהרען אַנצוג,
אונד נאָב דיא קליידונגס.
שטיקע רען רעטהוועללאָוערן;
דאָ אַבער זיין צאָרן גערייזט
וואָר, זאָ בענאָב ער זיך צוריק
אין זיין פֿאַטער הויז. (כ) אינע
דעכסען וואָרד שמש'ס
פֿרויאַ זיינעם געפֿעהרטונגע.
געבען, דער זיך איהם צוגע.
זעללט הימט.

טו (ה) אייניגע צייט דאָרויף,
צור וויצענערנדטע, בע-
דאָכטע שמשון זיינע פֿרויאַ
מיט איינעם זיענענעקלען,
אונד שפראַך: איך ווילל צו
מיינער פֿרויאַ אינו געמאָך
געהען; דאָך איהר פֿאַטער
וואָללטע דען איינמרימט ניכט
צולאָססען, (ג) אינדעם ער
זאָגטע: איך האָבע מיר גע-
דאָכט, דוא האָססעכט זיא
נונמעהר, דאָרום האָבע איך

מִצֵּאתֶם חִידָתִי: (יט) וְהַצִּלַּח עָלָיו
רוּחַ יְהוָה וַיִּרְדּוּ אֲשֶׁקְלוֹן וַיִּךְ
מֵהֶם וְשְׁלֹשִׁים אִישׁ וַיִּקַּח אֶת־
חֲלִיצוֹתָם וַיִּתֵּן קַחֲלִיפּוֹת לְמַגִּידֵי
הַחִידָה וַיִּחַר אִפּוֹ וַיַּעַר בֵּית
אָבִיהוּ: (כ) וַהֲיִי אִשְׁתׁ שִׁמְשׁוֹן
לְמַרְעֵהוּ אֲשֶׁר רָעָה לוֹ:

טו (ה) וַיְהִי מִיָּמִים בְּיָמֵי קִצִּיר -
חֲטִים וַיִּפְקֹד שִׁמְשׁוֹן אֶת־
אִשְׁתּוֹ בְּגִדֵי עִזִּים וַיֹּאמֶר אָבִיָּה
אֶל־אִשְׁתִּי הַחֲדָרָה וְלֹא־נָתַנּוּ
אָבִיָּה לָבוֹא: (ג) וַאֲמַר אָבִיָּה
אָמַר אֲמַרְתִּי כִּי־שָׂנֵא שְׂנֵאתָהּ
וְאַתְּנָנָה לְמַרְעֵךְ הֲלֹא אַחֲוֵתָהּ
הַקַּטְנָה טוֹבָה מִמֶּנָּה הֲהִי־נָתַן
לָךְ תַּחֲתֶיהָ: (ג) וַיֹּאמֶר לָהֶם

שמשון

זיא דיינעם גענאָססען געגעבען. דאָך איזט ניכט איהרע זינגסטע שוועסטער שיינער
אַלס זיא? זיא זיין שטאַטט איהרער. (ג) אַבער שמשון אייסערטע זיך געגען זיא:
גון

ר ש י

(יט) רוח ה' . רוח גנורה מן קדם ה' : חליפות . מלבושים שחלץ מעליהן : (כ) למרעהו . לאחד
משושביניו נחנה :

נקיטי

ב א ו ר

הדבר באשמו, וכן חרשתם רשע (הושע י' י"ג) על דרך משל (כד"ק). (יט) חליצותם, כמו
שיאמר הלועז: חזין חלוג, על חליפות נגדים על סם הלכשה, כן יאמר הצבוי עליהן חליפות
או מחללות על סם הפשיעה; והנה לדעת הרד"ק נחן למגידו חמדה החליפות וגם הסדינים
אע"פ שלא זכרם הכתוב, או החליפות בלבד כי די היה להם אחר שבמרמה לקחום ממנו, וכן חשב
הרד"ק שהיתה בנייהם קטטה ושנתפשו במלכוד שמשו בנייהם שיתן להם החליפות ולא הבגדים.
טו (א) ויפקד, בימי קליר חטים כאשר הקילה אהבתו הישנה, זכר אשת נעוריו לטובה בזכרון מחנה
בגדי עזים, כי עד עתה לא ידע כי היא ומרעהו בגדו בו. (ג) ויאמר להם, לאנשי בית
אביה

שִׁמְשׁוֹן נִקְיָתִי הַפֶּעַם מִפְּלִשְׁתִּים
 כִּי־עָשָׂה אֲנִי עִמָּם רָעָה: (ד) וַיִּלְךְ
 שִׁמְשׁוֹן וַיִּלְכֹּד שְׁרֵש־מְאוֹת
 שׁוֹעֲלִים וַיִּקַּח לַפָּדִים וַיִּסֶן זָנָב
 אֶרְזָנָב וַיִּשֶׂם לַפִּיד אֶחָד בֵּין
 שְׁנֵי הַזְּנוֹבוֹת בַּחֹךְ: (ה) וַיִּבְעַר־
 אֵשׁ בַּפִּידִים וַיִּשְׁלַח בְּקִמּוֹת
 פְּלִשְׁתִּים וַיִּבְעַר מִגְּדִישׁ וְעַד־
 קָמָה וְעַד־כָּרֶם זֵית: (ו) וַיֹּאמְרוּ
 פְּלִשְׁתִּים מִי עָשָׂה זֹאת וַיֹּאמְרוּ
 שִׁמְשׁוֹן חֲתָן הַתַּמְנִיכִי לָקַח אֶת־
 אִשְׁתּוֹ וַיִּתְּנָהּ לְמַרְעֵהוּ וַיַּעֲלוּ
 כָּל־שְׁתֵּי הַזְּנוֹבוֹת וַיִּשְׂרְפוּ אֹתָהּ וְאֶת־
 אָבִיהָ בָּאֵשׁ: (ז) וַיֹּאמֶר לָהֶם

נון קאן איד פֿאַרדען פֿלשח'ם
 ענטשולדיגס וויי, ויען איד מיט
 איהנען איבעל פֿערפֿאהרע.
 (ד) שמשון גינג הין, פינג
 דרייהונדערט פֿיכסע, נאָהם
 פֿאַקעלן, קיפֿטע שווייף צו
 שווייף, אונד בעפֿעסט'נצע
 אימער איינע פֿאַקעל צוויי
 שען צווייא שווייפֿען. (ה) צינג
 דעמע ריא פֿאַקעלן צו, טריעכ
 זיא אין דאָ שטעהענרע גע-
 טריידע דער פֿלשח'ים, אונד
 שטעקטע זאָ אין בראַנד גאָר.
 בענהויען וויא שטעהענרעם
 געטריידע, דען וויינשטאַק
 וויא דען עהלביים. (ו) אלס
 ויך דיא פֿלשח'ים געגענויטיג
 פֿראַנטען ווער האַט דרועם אַני-
 געשטעללט? שטימכטען זיא
 באַלד איבעראיין: שמשון דער
 איידאָם דעם חמניטען, ווייל
 ער איהם ויינע פֿרויא ווענגע-
 נאַממען אונד זיא זיינעם גע-
 פֿעהרטען געגעבען האַט: דאָ

שמשון

צאָגען דיא פֿלשח'ים הין, אונד פֿערבראַנגטען זיא זאַממט איהרעם פֿאַטער. (ז) דאָרויף שפראַך
 שמשון

ר ש"י

כ"ו (ג) נקיתי הפעם. בדין לעשה להם הרעה: (ד) ויסן. את הזנובות זנב אל זנב. ויסן
 משמע הוא עלמו פיה. ויסן משמע הפניה את אחריים וכן שימוש כל מיני' שפעל שלה
 כה"א וינכ העם וירכ נכח יהודה מאניה ויגל יהודה מעל אדמתו יגלה ויגל מלך אשור את ישראל
 אשורה הגלה: (ו) חתן התמניי. חתן הפלשתי אשר בתמנה:
 (ז) אמ

ב א ו ר

אניה. נקיתי הפעם משלשחים, נגד פלשתיים, כמו והייהם נקיים מה' ומישראל (במדבר ל"ב כ"ג),
 ואין ענין הפעם, בפעם הזאת, כי אם מהיום והלאה (כונענהר, פתן נון חן) כמו הפעם ילוב
 אשי אלי (בראשית כ"ט ל"ד), עתה מלא תאנה להרע עמם. (ד) שלש מאות שועלים,
 האועלים בארץ ההיא הם כדו ארבה לרוב, כאשר נודע להקורא בספרי מסעות. ויסן, כסגול
 הו"ד שהוא סבנין הפעיל, וי"ת וקטר לשון קישור וכן תרנמ'י. (ה) סגדיש ועד קמה, גדיש
 תאר לתבואה אשר ילכרו חמר הקליר חמרים עד אשר יאספו הגורן, וקמה היא התבואה
 העומדת לקליר, וכבר הקדים בתחלת הפרשה כיזה קרה בימי הקליר; וכן מלך (והוא בצרש'ים
 לד"ק) אשר התבואה אשר שנקלרה כשהיא לבורה בגורן נקראת גדיש, וקמה נקראת
 כן לפי שאיז קמה כלה באזת קודם איקלרה. ועד כרם וית, ת"י עד כרמיא ועד זיתא, ולדעמו
 ועד

שמשון צו איהנען: ווען איהר
 נון אלץ פערפֿאהרעט, ווען
 איד מיך אויך שאן אז אויך
 גערפֿאָעט האבע, זאללטע איד
 עטוואַ נונמעהר אַבלאססען?
 (ח) ער צערשליג איהנען שענ-
 קעל זאממט היפֿטע, מאַכטע
 איינע גרעסליכע ניערערלאַגע,
 גינג דאָן הינאָב אינד רוהעטע
 אויס. אין דער קלופֿט דעם
 פֿעלזענס עיטם. (ט) אַבער
 דיא פֿלשחים צאָגען הערויף,
 בעלאַנערטען יהודה, אונד
 ברייטעטען ויך אויס אין לחי.
 (י) דאָ פֿראַנטען דיא מעננער
 פֿאָן יהודה: וואָרום זייד איהר
 ווידער אונז הערויפֿגעצאָגען?
 זיא אַנטוואַרטעטען: בלאָם
 שמשון צו בינדען זינד וויר הע-
 רויף געקאָממען. דאמיט איהם

שמשון אַם־תֵּעֲשׂוֹן כִּזְאֵת כִּי
 אַם־נִקְמָתִי בָכֶם וְאַחַר אֶתְדַּל:
 (ח) וַיִּךְ אוֹתָם שׁוֹק עַל־יָרֵךְ מִגֵּה
 גְדוֹלָה וַיִּרְדּוּ וַיֵּשֶׁב בְּסַעֲיָה סַלַע
 עֵיטָם: (ט) וַיַּעֲלוּ פִלְשִׁתִּים וַיַּחֲנוּ
 בִּיהוּדָה וַיִּנְטְשׂוּ בְּלַחֵי: (י) וַיֹּאמְרוּ
 אִישׁ יְהוּדָה לָמָּה עָלִיתָ עָלֵינוּ
 וַיֹּאמְרוּ לְאַסּוּר אֶת־שִׁמְשׁוֹן
 עָלֵינוּ לַעֲשׂוֹת לּוֹ כַּאֲשֶׁר עָשָׂה
 לָנוּ: (יא) וַיִּרְדּוּ שְׁלֹשֶׁת אַרְפִּים
 אִישׁ מִיהוּדָה אֶר־סַעֲיָה סַלַע
 עֵיטָם וַיֹּאמְרוּ לְשִׁמְשׁוֹן הֲרֵא

ידעח

געשעהע, וויא ער אינד געטהאָן. (יא) דאָ גינגען דרייא טייזענד מאַן פֿאָן יהודה הונאָב
 אין דיא פֿעלזענקלופֿט עיטם, אונד זאָגטען צו שמשון. דוא ווייסט דאָך וואָהל,
 דאָם

ר ש"י

(ז) אַס תֵּעֲשׂוֹן כִּזְאֵת. ושאַ רגילין אַחס נכך לתת אַחזו של זה לזה: (ח) שיק על ירך. פֿרשין
 עס רגלאָן רוכב סיס אינד נשען על ירכו כי אַס על שוקי רגל אַזד נתון צברול התלויין במרכבת:
 צסעף. נקרת סלע עיטם. וחכרו סעיפי הסלעים (ישעיה ב') מסעף פֿארם (סס י"ד):
 (ט) וינטזו. ויתפורו: בלחי. שס מקום: (י) למה עליחס עלינו. הלאַ עבדים אַחזנו לכס:
 לאַסור אַת שמשון. שחאסרוהו ומסגירוהו לנו:

לא

ב א ו ר

ועד עומד במקום שנים ועד כרם ועד זית ובמו שחרגמתי. (ז) אַם העשון כואח, לנקוס נקמתי
 ולשרוף אֶתה ואת ביתה על דבר אַשר בָּגַדְתָּ בִּי ונשאת לאַחר. כי אַם נקמתי בָכֶם, ואַס גַּם אֶיכִי
 כְּכֹר נקמתי בָכֶם על אַשר יעשה כֵן במקומנס לתת אַשת איש לאַחר, ואַס ר אַת ד ל? ע"ד אַלס
 והחול, אַתס חושנים כי אַחר זה אַנכי אַחלל מהרע לכס? וכמעט רגע הראה להס אַחזו עוד
 לאַ שכנה ויכס מכה גדולה. (ח) שוק על ירך, הריק"ס פי' כתי פֿרשין עס רגלאָן וכפי' רש"י.
 ודמה הרגלי (ר"ל ההולך) לשוק, והפֿרש (הרוכב על הסוס) לירך; ולדעת בנו הרד"ק טעמו
 שהפֿילס באַחזו, כי הנופל לפני הרודף יכרעו אַרכבתי ויפול על פֿניו והנה שוקי על ירכו;
 ולא ידעתי למה ילתי מפֿשטות הקרא, בתקפו וגבורתו הכס כל כך עד שנשברו השוק עס הירך,
 כמו שאמר הלוּעז אַשכנזי על מכה גדולה כַּחַס הַיָּד: חרץ חונד ביין ברעכֿען. בסעף, נאָ בַּנְקֵרֶת
 סלע עיטם ויטב שס להשיב רוחו אַחר מעשה זה או מפני פֿלשתיס שהיו אורבים לו, ומערות
 צורים כאלה נמלאות שס לרוב, ועד היום הזה הנה מנוס ומחסה לנרדפים אַשר בורחים שמה
 להמלט על נפֿשם כאַשר ספרו לנו כותבי מסעות ופֿרטו אַח רַקְעַס כַּאֲדוּת מסעיו אַרְכָּה
 ישראֵל. (ט) וינטשו, ענין המפֿשטות במהירות נענין ויטע על האַחזה (באדבר י"א ל"א),
 ורט

יִדְעַתְּ כִּי־מִשְׁלִים בָּנֹוּ פְּלִשְׁתִּים
 וּמַה־זֹּאת עֲשִׂית לָנוּ וַיֹּאמֶר
 לָהֶם כִּי־אֲשֶׁר עָשׂוּ לִי בֶן עֲשִׂיתִי
 לָהֶם: (יג) וַיֹּאמְרוּ לוֹ לֹא־אֶסְרֶךָ
 יִרְדְּנוּ לְהַתִּיק בְּיַד־פְּלִשְׁתִּים
 וַיֹּאמֶר לָהֶם שְׁמִשׁוֹן הַשְּׂבָעוּ לִי
 פֶן־תִּפְגְּעוּן בִּי אַתֶּם: (יג) וַיֹּאמְרוּ
 לוֹ לֹא־אֶסְרֶךָ לֹא־כִי־אֶסְרֶךָ
 וּנְתַנְנוּךָ בְּיָדָם וְהַמַּת לֹא נִמְיַתֶּךָ
 וַיֹּאסְרֵהוּ בְּשָׁנִים עֲבֹתִים חֲדָשִׁים
 וַיַּעֲלֵהוּ מִן־הַסֶּלַע: (יד) הוּא־בָּא
 עַד־לַחִי וּפְלִשְׁתִּים הִרְיָעוּ
 לְקַרְאָתוֹ וַתִּצְלַח עָלָיו רוּחַ יְהוָה
 וַתְּהַיִּיגֵה הָעֲבֹתִים אֲשֶׁר עָלָיו
 זָרְעוֹתָיו כַּפְּשֵׁתִים אֲשֶׁר בָּעֵרוּ
 בְּאֵשׁ וַיִּמְסוּ אֶסְוָרָיו מֵעַל יָדָיו:
 (טו) וַיִּמָּצֵא לְחֵי־חֲמוֹר טְרִיָּה
 וַיִּשְׁלַח יָדוֹ וַיִּקְחֶהּ נִדְּבָהּ אֶלָּף

דאס דיא פלשתיים אונו כע.
 העררשען, ווארום האסט דיא
 דאן אונו צוגעפינט? ער ענט:
 געגענטע איהנען: וויא זיא מיך
 בעהאנדעלט, זא בעהאנדעל.
 טע איד זיא. (יג) יענע שפרא:
 כען פערנער: דך צו כינדען
 זינד וויר הערנעקאסטען, אום
 דיד דאן דער האנד דער
 פלשתיים צו איבערליעפען.
 שמאן פערזעטעטע איהנען:
 שווערט מיר, דאס אי הרניכט
 איבער מיך הערפאללען וואל:
 לעט. (יג) יענע פערזעטען
 איהן: ניין! נור כינדען וואל:
 לען וויר דך, אונד דך איה:
 דער האנד איבערגעכען, טער:
 טען אבער וואללען וויר דך
 ניכט — זיא באנדען איהן אל:
 זא מיט צווייא נייען שטריק:
 קען, אונד כראכטען איהן
 אויס דעם פעלוען הערויס.
 (יד) ער וואר ביז לחי געקאמ:
 מען, ווא איהם דיא פלשתיים
 ענטגעגען טאכטען, ווא אבער
 אויך איינע געטטליכע קראפט
 איהן דורכציקטע, דאס דיא
 שטריקע אן זיינען אצמען
 גלייך דעם פלאכטע ווארדען,
 דען דאן פייער ערגריפען, זא דאס איהם דיא באנדע גלייבואם פאן זיינען הענדען
 צערפלאסטען. (טו) ער פאנד איינען פרישען עועלס - קינבאקען, שטרעקטע זיינע
 האנד דארנאך אויס, נאהם איהן אויף, אונד ערשלוג דאמיט טויענד מאן.
 שמשון

ר ש י

(יג) לא כי אסור נאסוך. לא נהרג אומך כי אס אסור נאסוך: (יד) רוח ה'. רוח גבורה
 מן קדם ה': אסוריו. קאוריו: (טו) טריה. למה וראיתי נספר כפואות שקור' ללמה שילא מן
 המכה

ב א ו ר

ותעט המלחמה (ש"א ד' ב'), וכן פי' הר"ק. (יד) הריעו, קול זעקה בקול העם ברעה, הרמת
 קול פראים. וימסי, מכנין נס גל כמו וימס לנכ העם (רד"ק), נדמה לו כאלו נמסו אסוריו מעל
 ידיו כי לא נלטך לנח מרגיש לנחק העבותים. וספ"י הזליז על דרך מופז העבותות ההן, והיו
 לשחיתים

(טו) שמשון שפראך : מיט
 דיעזעם עזעלס באקען הא-
 בע אדך איינען הויפען, יא אין
 הויפענסאאר — מיט דיעזעם
 עזעלס באקען — טויזענד
 מאן ערלעגט. (ח) אונד
 אלס ער זאגעשפאצן האט
 טע, ווארף ער דען קיננבאקען
 וועג, אונד נאנטע דיעזען ארט
 רמח לחי (דען קיננבאקען
 ווארף). (יח) ער ווארדע היע-
 רויף זעהר דורשטיג; ער ריעף
 דען עויגען אן, אונד שפראך :
 דוא האסט דורך דיא האנד
 דיינעם דיענערס דיעזען גרא-
 סען זיעג פערליעהען, אונד
 נון זאלל איך פאר דורשט
 שטערבען, אונד אין דיא האנד
 דער אונבעשניטענען פאל-
 לען. (יט) דא שפאלטעטע דער
 עויגע דיא פלעזעהעהלונג צו
 לחי, עס פלאס וואסער הע-
 רויס, ער טראנק, זיין מיטה
 קעהרטע ווידער, אונד ער וואר
 נייא בעלעבט. דארום ווארד

איש: (טו) ויאמר שמשון בלתי
 החמור חמור חמרתים בלתי
 החמור הכיתי אלף איש:
 (יז) ויהי ככרתו לדבר וישלך
 הלחי מידו ויקרא למקום ההוא
 רמח לחי: (יח) ויצמא מאד
 ויקרא אל יהודה ויאמר אתה
 נתת ביד עבדך את השועה
 הגדלה הזאת ועתה אמות בצמא
 ונפלת ביד הערלים: (יט) ויבקע
 אלהים את המכתש אשר--
 בלחי ויצאו ממנו מים וישת
 ותשב רוחו ויחי על כן וקרא
 שמה עין הקורא אשר בלחי
 עד היום הזה: (כ) וישפט את-

ישראל

דיזע קוועללע גענאנטט קוועללע דעם אנרופערס, צור פערעוויגונג דיזעס טאנעם. (ז) ער ריב-
 טעטע

ר ש י

המכה ערים: (טו) חמור חמור חמרתים. כלמי חמור לכבוד לכורים רבים כלועא דחמרא רמיתון
 דגורין: (יט) את המכתש. גומא שהסן יושנת בה עשויס בעין מכתש: עין הקורא. מעין שנת
 על ידי זעקת הקורא אל ה':

לעזמים

ב א ו ר

לפאתים אשר נערו בלא (מדכרי הרלב"ג). (טו) חמור חמרתים, כלמי חמור אחד עשיתי חמרים
 חארים, ואמר חמור חמרתים לזווג שס עם חמור על כד לחות לשון נופל על לשון (רלב"ג).
 (יז) רמח לחי, תרגום וישלך ורמח, ולפי שהשליך הלחי שס קראו רמח למי (רד"ק). (יט) את
 המכתש אשר בלחי, לשון סרד"ק י"ת ית כוסא דבלועא, יראה דעת התרגום כי סלע היה
 תחת הלחי והיה סלע עשוי כמו מכתש. והניח נוסחא אחרת ביונתן ית כנא דבלועא, והוא
 אן הגדול התקוע בלחי, עיין מה שכתבתי במכתש לשון ע"ו כ"ח א' ד"ה כ"י. ואמר שמתא עוד
 נוסחא אחרת רומזא דבלעא ולא ידע מה הוא, ולדעתי הוא כמו רמחא, מלשון דבועיה ברמחא
 דסכולא (שנת ק"ג א') שענינו מסמר, ונקרא אן הגדול כן שהוא חוק כמסמר, והעיקר כי סלע
 היה כלמי דומה למכתש בחביתו. על כן קרא, הוא קרא שס המעין עין הקורא אל ה' לעד,
 כלומר

יִשְׂרָאֵל בְּיָמֵי פְּלִשְׁתִּים עֶשְׂרִים
שָׁנָה:

טו (א) וַיִּלְךְ שֹׁמֵשׁוֹן עִזְתָּה וַיִּרְאֵהָ
שֵׁם אִשָּׁה זֹנָה וַיָּבֵא אֵלֶיהָ:
(ב) לְעִזְתִּים לֵאמֹר בָּא שֹׁמֵשׁוֹן
הַנָּה וַיִּסְבּוּ וַיַּאֲרִבוּ לוֹ כָּל־
הַלַּיְלָה בְּשַׁעַר הָעִיר וַיִּתְחַרְשׁוּ
כָּל־הַלַּיְלָה לֵאמֹר עַד־אֹר
הַבֶּקֶר וַהֲרִגְנָהּוּ: (ג) וַיִּשְׁכַּב
שֹׁמֵשׁוֹן עַד־חֲצֵי הַלַּיְלָה וַיִּקְסֹא
בַּחֲצֵי הַלַּיְלָה וַיֵּאָחֶז בַּדְּתָוֹת
שַׁעַר־הָעִיר וּבִשְׂתֵי הַמְּזוּזֹת

יִסְעִים

ר ש י

טז (ב) לעזתים לאמרי. לאנשי עזה נאמר: ויתחרשו. נהנו עלמן בשזיקה:

(ג) ויסעם

ב א ו ר

כלומר לזכרון יום הזה, כמו שפירשתי פעמים. (כ) בימי שלשחים, הימים שהפלשתים מושלים
בישראל והוא הושיעם מהם אע"פ שלא היתה תשועתם שלמה (רד"ק), ויהי' טעם שפטענין
הכלה ועיין במנזח הספר.

טז (ב) לעזתים לאמר, מקרא חסר מלה, ובתשלומו לעזתים הוגד לאמר, וכן הוא התרגום
לעזתאי אחתה למימר, ושמועה זו היתה קול המון, ואין גם אחד ידע מי הוא זה ואי
זה הוא אשר הגידה בתחילה, ולכן חסר המנין; ועוד נראה אלי בזה כי ההגדה הזאת לא
היתה מקוורת להם, זה אמר כנר בא וזה אמר הנה בא עזתה, והנה בית אשה זונה אשר בא
שמשון שמה ללון, לא היה בעיר כי אם מחוץ לעיר, וזה התעה האורנים כי לא ידעו איה מקום
מלונו, וסבבו רחובות ובתים עד אשר נלאו למלוא אומן, ואז ארבו לו בשער העיר כל הלילה,
במשבם אם הוא בעיר והרגהו בלאתו, ואם איננו פה עמנו, בא יבוא בנקר ויכה על הדלת,
וההרגהו בבואו; ושמשון כאשר קם בחצי הלילה לכוא העירה ומלא עזה סוגרת ומסוגרת, מיד
אחז דלתות השער והמזוזות ויסעם עם הכרית וחזר לאחוריו להעלם בראש ההר, והאורנים
באשר ראו בגורתו העלומה בן תמהו ואימתו נפלה עליהם ולא קמה עוד רוח בהם לעזות כאשר
זממו. והמפרשים אמרו שהיה בעיר וקם ללאת ממנה, ואם כך היה המעשה, למה לא חקרו
ודישו הטיב את בית מלונו? ועוד למה לא ראוהו האורנים כאשר בא לקראתם ללאת מן העין?
ועוד טגנות באלה ואינן לסור כי אם בלחץ, אולם כאשר חקרתי בן הוא. ויחחרשו, יצאו עלמם
נאמרים אשר דרכם לדבר בלחש והגידו זה לזה באין לאמר עד אור הבקר וההרגהו. עד אוד,

תרגום אשכנזי נה

טעטע ישראל צור צייט
(דער אַבעררשאַט) דער
פלשחים, צוואנציג יאהרע.

טז (א) נון גינג שמשון גען
עזה; אלס ער דא
איינע גאסטווירטהין זאה, זא
קעהרטע ער בייא איהר איין.
(ב) קיים וואר דען עזתיטען דיא
קוידע, שמשון קאמטע דאהין
אן; זא היעלטען זיא דיא רונג
דע, לוערטען איהם דאן דיא
נאנצע גאכט אם שטאדט.
טהארע אויף, אונד רוינטען זיך
דעם גאכטס גענענוייטיג צו:
כיו דער מאַגען ליכטעט,
וואַללען וויר איהן אומברייגען.
(ג) שמשון אבער רוהעטע כיו
מיטטערנאכט, שטאנד דאן
מיטטערנאכטס אויף, פאסטע
דיא טהירען דעם שטאדט.
טהארעם אונד דיא כירען
פאסטען

פֶּאָסְטֶען, רים זיא זאממט דעם קווערריגעל לאָז, לעג טע זיא אויף זיינע שולטער, אונד בראַכטע זיא הינייף אויף דען גיפֿעל דעם בערגעס, דער פֿאַר חכרון ליעגט. (ה) נאָך דיעזעם עראייניססע ליעכטע ער איינע פֿרויא אים טהאַלע שורק, זועלכע דלילה היעס. (ה) צו דיעוער קאַמען דיא פֿירשטען פלשחים העראָן, אונד שפראַכען צו איהר: אי בעררעדע איהן אונד ערפֿאַה רע, וואָרין זיינע גראַסע שטערע קע ליעגט, וואָדורך וויר אונז זיינער בעמעכטיגען אונד איהן בינדען קעננטען, איהן צו בענע דיגען; דיר זאָלל דאָן יעדער (פֿאַן אונז) טויענד אונד הונדערט זילבערלינגע געבען. (ו) דלילה זאָנטע דאָהער צו שמשון: פֿערטרויע מיר דאָך וואָרין דייע גראַסע שטערע קע ליעגט, אונד וואָמיט מאָן דיך בינדען קעננטע, דיך צו

וַיִּסְעֶם עִם־הַבְּרִיחַ וַיִּשֶׁם עַל־כַּתְּפֵיו וַיַּעֲלֶם אֶל־רֹאשׁ הַהָר אֲשֶׁר עַל־פְּנֵי חֲבֵרוֹן: (ד) וַיְהִי אַחֲרֵי־כֵן וַיֵּאָהֵב אִשָּׁה בְּנַחַל שׁוֹרֵק וּשְׁמָהּ דְּלִיכָה: (ה) וַיַּעֲלוּ אֵלֶיהָ סָרְנֵי פְּלִשְׁתִּים וַיֹּאמְרוּ לָהּ פְּתִי אֹתוֹ וּרְאִי בַמָּה כְּחוֹ גְדוֹל וּבַמָּה נוֹכַח לּוֹ וְאַסְרֵנוּהוּ לְעֵנּוֹתוֹ וְאַנְחֵנוּ נִתָּן לָךְ אִישׁ אֶלֶף וּמֵאָה כֶּסֶף: (ו) וַתֹּאמֶר דְּלִיכָה אֶל־שֹׁמְשׁוֹן הַגִּידָה־נָא לִי בַמָּה כְּחוֹ גְדוֹל וּבַמָּה תֹאמֶר לְעֵנּוֹתָ: (ז) וַיֹּאמֶר אֵלֶיהָ שֹׁמְשׁוֹן אִם־יֹאסְרֵנִי בְּשִׁבְעָה יָתְרִים לַחִים אֲשֶׁר לְאַחֲרָבוֹ וְחֲלִיתִי וְהָיִיתִי

כאחד

בענדיגען? (ז) שמשון אַנטוואַרטעטע איהר: ווען מאָן מיך בענדע מיט זיעבען פֿרישען ווירדענפלעכטען, דיא נאָך ניכט פֿערטראַקנעט זינד, דאָן ווירדע איך שוואַך, אונד גלייך איי

ר ש י

(ג) ויסעם. ויעקיס ממקומס: (ז) יתרים. חבלים דקים: ולא

ב א ר

במו הנקר אור (בראשית מ"ד ג'), פעל ענר לגזרת פֿעול, וכן ראו נא כי ארו עיני (ש"א י"ד כ"ט) וענינו כמו האיר (רד"ק בראשית). (ג) ויסעם, עקר אוחס ממקומס וכן בסמוך ויסע את יתד הארץ, ואלה השנים פעלים יולאים והאחרים מהקל עומדים (מרד"ק). (ה) איש אלף ומאה כסף, כל אחד מהם יחן לה סכום זה, ויתכן שאמרו לה כל אחד מהם יתחייב בעזמו לתת לה בעד כלס חלף ומאה כסף, ויהיה תרגומו: יעדער פֿון חונו החפֿטעט דיר פֿיר — וכראה שאותו סכום היה נהוג אללס בזמן ההוא, כי כן תמלא נמיכה (בסמוך י"ו ב') חלף ומאה כסף, (מדברי הרד"א). (ו) יתרים לחים, אשר משנעיס בעודס לחיס (רד"ק) כשהס רטוב מלשון מקל לכנה לח (בראשית ל' ל"ז), ולדעת רש"י יתרים הם חבלים דקים, ועבותים הם חבלים גסים ויהיה טעם לחים כמו חדשים; והרד"א חשב כיתרים בעבותים אחד הם, וכאשר הליקתהו בפעם השני השיב לה אס יאסרוגי בעבותים חדשים, ר"ל אמת אמרתי לך בראשונה, נמה שאמרתי

כֹּאחַד הָאָדָם: (ח) וַיַּעֲלוּ לָהּ סִרְנֵי
 פְּלִשְׁתִּים שִׁבְעָה יִתְרִים לַחִים
 אֲשֶׁר לֹא-הָרְבוּ וַתֹּאסְרֵהוּ בָהֶם:
 (ט) וְהָאִרְבִּי יָשָׁב לָהּ בַּחֲדָר וַתֹּאמֶר
 אֵלָיו פְּלִשְׁתִּים עָלֶיךָ שְׁמִשׁוֹן
 וַיִּנְתַּק אֶת-הַיִּתְרִים כַּאֲשֶׁר יִנְתַּק
 פְּתִיל-הַנְּעֻרֹת בְּהַרְיָחוֹ אִשׁ וְלֹא
 נֹדַע כִּחֹז: (י) וַתֹּאמֶר דְּלִילָה
 אֵל--שְׁמִשׁוֹן הִנֵּה הִתְלַת בִּי
 וַתְּדַבֵּר אֵלַי כְּזָבִים עִתָּהּ הִגִּידָהּ
 נָא לִי בַּמָּה תֹאמַר: (יא) וַיֹּאמֶר
 אֵלֶיהָ אִם--אֶסֹּר יֶאֱסֹרֹנִי
 בְּעִבְרִיתִים חֲדָשִׁים אֲשֶׁר לֹא
 נַעֲשֶׂה בָהֶם מְלֶאכֶה וְחִלִּיתִי
 וְהִיִּיתִי כַאֲחַד הָאָדָם: (יב) וַתִּקַּח
 דְּלִילָה עִבְתִּים חֲדָשִׁים וַתֹּאסְרֵהוּ
 בָהֶם וַתֹּאמֶר אֵלָיו פְּלִשְׁתִּים עָלֶיךָ
 שְׁמִשׁוֹן וְהָאִרְבִּי יָשָׁב בַּחֲדָר
 וַיִּנְתַּקֵם מֵעַל זַרְעֹתָיו כִּחֹז:

והאמר

איינעם געוועהנליכען מענשען
 ווערדען. (ח) דיא פלשתיים
 בראכטען איהר זיעכען פרישע
 וויידענפלעכטען, דיא נאך
 ניכט פערטראקנעט ווארען,
 אונד זיא באנד איהן דאמיט.
 (ט) אין דער קאממער האט
 טע זיא איינען אויפלויערער
 זיטצען — נון שפראך זיא צו
 איהם: דיא פלשחים איבער-
 פאללען דירך שמשון! דא צער-
 רים ער דיא פלעכטען, וויא
 מאן איינען ווערנפאדען צער-
 רייסט, ווען ער פיייער ריכט,
 אהנעדאס איינע קראפטאיי-
 סערונג בעמערקט וואורדע.
 (י) דארויף שפראך דלילה צו
 שמשון: זיהע! דוא האסט
 מיך נעטיישט, אונד מיר לי-
 גען פארנעזאגט, נון פערטרויע
 מיר, וואמיט קאז מאן דיר בני-
 דען? (יא) ער אנטווארטעטע
 איהר: ווען מאן מיך בענדע
 מיט זיעכען נייען שטריקען,
 דיא נאך צו קיינער ארכייט
 פערווענדעט ווארדען זינד, דאן
 ווירדע איך שוואך, אונד גלייך
 איינעם געוועהנליכען מענשען
 ווערדען. (יב) דלילה נאהם נייע
 שטריקען, באנד איהן דא-
 מיט, אונד ריעף איהם צו;
 דיא פלשחים איבערפאללען דירך שמשון — נאך זאס דער אויפלויערער אין
 דער קאממער — דא רים ער זיא פאן זיינען ארמען העראכ, וויא איינען פארדען.
 דלילה

ר ש י

(ט) ולא נודע כמו. לא הוכרך להחזוק בנחקו אותם: (יא) עבותי. מנלים גסים: ממלסות

ב א ו ר

שאמרתי בשנעה יתרים לחים, אבל נשאר בשנעה תנאי אחד שלא הגדתי לך, והוא שיהיו יתרים
 הכס חדשים, הנה אם כן היה זה השלמת המאמר הראשון, ולכן לא אמר במאמר השני הזה
 מנין העבותים החדשים, כי היה נסמך על השנעה יתרים שזכר כבר. ולטעמו יהיה לחים מענין
 לחות והם מנלים שנתחלמו קודם שמישן ומן הראוי להיות הכנוי לחים בכל"י. (ט) פחיל הנערה,
 כחיל

תרגום אישכנוי

שׁוֹפְטֵי שׁוֹן

(יג) וְהֵאמֵר דְּלִילָה אֶל־שֹׁמְשׁוֹן
 עַד־רִגָּה הַתְּלַת בֵּי וְתַדְבֵּר אֵלַי
 כְּזָבִים הַגִּידָה לִי בַמָּה תֵּאָמֵר
 וַיֹּאמֶר אֵלַיָּה אִם־תֵּאָרְגֵי אֶת־
 שִׁבְעַת מַחְלָפוֹת רֵאשֵׁי עַם־
 הַמַּסְכָּת: (יד) וְתַתְּקַע בֵּיתְךָ
 וְהֵאמֵר אֵלָיו פְּלִשְׁתִּים עָלֶיךָ
 שֹׁמְשׁוֹן וַיִּקְרַץ מִשְׁנָתוֹ וַיִּסַּע אֶת־
 הַיְתָד הָאָרְגַּ וְאֶת־הַמַּסְכָּת:

(יג) דלילה ואגטע צו
 שמשון: כיוהער האסט דוא
 מיך געטיישט אונד מיר פֿאַר־
 געלאָגען; זאָ פֿערטרויע מיר
 דאָך, וואָמיס קאָנסט דוא
 געבונדען ווערדען? ער ער
 ווירערטע איהר: ווען דוא
 דיא וועבען האַארלאָגען מיין
 נעם הויפטעס, מיט דעם גע
 וועבע צוואַממענווירקסט. —
 (יד) שאַן האַטטע זיא דיעועם
 אַנדען פֿעלאַק בעפֿעסטיוט,
 אַלס זיא איהם צוריק: דיא
 פלשתים איבערפֿאללען דיר
 שט שון! ער ערוואַכטע
 אויס ווינעם שלאָע, אונד

וחאמר רים דען וועבעפֿלאַק זאממט דעם געוועבע אויס.
 דא

ר שׁוֹן

(יג) מחלפות. קוולות. פלווייט בלע"ז: עם המסכת. ען שהגרדי מיסך בו את השמי ואם
 הען אנשיבל"א ולשון מסכת אורטוא בלע"ז:
 ומאלנהו

ב א ו ר

פתיל שזר מהקוטין שמוערין מן הפשתן, ודומין לקירי עכביש. (יג) מחלפות, לעז
 רש"י פלווייט בלע"ז ופי' שהן קוולות, כש"ה (ה' ב') פי' קוולות הן דבוקי שערות
 הראש המדובקים יחד שקורין פלוויי"לט בלע"ז, ועיין רש"י ברכות כ"ח ב' ד"ה פתוי ראש וזמרפא
 לשון שם ודבוק השער שם הוא טבעי ומין חולי וכאן הוא ע"י סלסול בידי אדם, והרד"ק בשרשו
 שרש חלף פי' מחלפות הן תחלתי השער פלוט"ש בלע"ז; ויחבן שזהו pelote (קנוי) שענינו
 בל"ז אין נושן פֿעכטע. המסכת, לשון רש"י: ען שהגרדי מיסך בו את השמי ואם הען אנוכול"א
 ensuble (וועבערבויען) עיין מרפא לשון שבת ק"ג א' ד"ה כינד העלין והתחתן. והוסיף רש"י
 לפרש, ולשון מסכת אורטוא בלע"ז ourdir (פֿעלעטען), דיו פֿערען אויף דעק וועבערשטוהן
 חוילייעהען) עיין במרפא לשון שם ע"ג א' ד"ה המיסך, ובנידה נ"ח א' ד"ה תיזיל ותימי; וא"כ
 לדעתו מסכת כלי מנלי האויגים, וכן ת"י אכנסא דאשתא והוא הוא אכנסא דגרדאי הנוכר
 בשבת קנ"א ב', וראוי לתקן שם אכנסא דגרדאי, אולם לדעתו תחסר מלת יחד או מלת מנור;
 ועיין עם המסכת, עם יחד או עם מנור המסכת, כאשר יניד הפאוק של אחריו, שתרגם את
 יחד הארג ואת המסכת אכנסן דגרדאין וית משתיא, וכן תרגום כמנור ארגים (ש"א י"ז ו' וש"ב
 כ"א י"ט) כאכנסן דגרדאין, ועיין משתיא בלבד (אולי הוא כובד התחתון מלשון אכן שתייה כלומר
 יסוד כש הארג, וגם לשון משתיית הניא רש"י בשם מדרש תנחומא בקהלת (ב' ה') כל גידי
 הארלות כאים לכיון שמשמשתייתו של עולם וענינו מוסד העולם) יורה על השתי, והוא
 נוונת רש"י עם המסכת, עם ען המסכת שהגרדי מיסך בו את השתי, ולהסניד שכן דעתו, הוסיף
 לפרש לשון מסכת שאין זה הכלי כי אס השתי, ומחלפות ראשו היו הערב. וכן מלך לעז
 עם המסכת קין לה טילה con la tela וכו' וכו' שמוגמו. (יד) ותחקע ביהר, תקעה
 היחד שלא יתגלגל עמיד הען שמקנייס בו הארוג ויעמוד בחזק שלא יונל לזון (רד"ק), ויחד זו
 לא היחה יחד הארג לדעת יונתן כ"א יחד מיחדות נכונות לנעילת כל דבר, ולכן תרגם סכתא.
 וייקץ משתחו, והנתיב לא הוכיר שאין כאשר ארגה קוולותיו עם המסכת, ויחבן כי קידם
 האויגה

(טו) וְהֵאמֵר אֵלָיו אֵיךְ הָאֵמֵר
 אֶהְבֶּתִּיךָ וְלִבְךָ אֵין אֶתִּי וְהַשְׁלֵשׁ
 פְּעָמִים הִתְלַתְּבִי וְלֹא הִגַּדְתָּ לִּי
 בְּמָה כָּחַךְ גָּדוֹךְ: (טז) וַיְהִי כִּי־
 הִצִּיקָהּ לְוֹ בְּדַבְרֵיהָ כָּל־הַיָּמִים
 וְהֵאֲלָצָהּוּ וְהִקְצַר נַפְשׁוֹ לְמוֹת:
 (יז) וַיִּגְדֹּלֶהָ אֶת־כָּכֹל־לְבֹו וַיֵּאמֶר
 לָהּ מוֹרָה לֹא־עָקְרָה עַל־רֵאשִׁי
 כִּי־נָזִיר אֱלֹהִים אָנִי מִבֶּטֶן אִמִּי
 אֶס־גִּלְחֵתִי וְסָר מִמֶּנִּי כֹהִי
 וְחַר־יָתִי וְהָיִיתִי כְּכֹל־הָאָדָם:
 (יח) וְתָרָא דְלִילָה כִּי־הִגִּיד לָהּ
 אֶת־כָּל־לְבֹו וְהִשְׁלַח וְהִתְקַרָּא

(טו) דא זאגטע זיא צו איהם:
 וויא קאננסט דוא זאגען:
 איך ליעבע דיר, ווען דיין
 הערץ ניכט מיר געהערט?
 שאן דרייא מן הלא האסט דוא
 מיך געטיישט, אונד מיר ניכט
 פערטרויעט, ווארין דייע גראג?
 סע שטערקע ליגט. (טז) אלס
 זא אהן אללע טאגע מיט איהן.
 רען פארטרויעט קוועהלטע,
 אונד איהם זא צוועטצטע, דאס
 ער איינעם זאלכען לעכען דאז
 שטערבען פארצאג; (יז) דא
 פערטרויעט ער איהר זיין
 גאנצעס הערץ, אונד זאגטע
 איהר: נייע אויט נאך איין
 שערמעסער איבער מיין
 הויפט געקאממען, דען איך בין
 איין געווייהעטער גאטטעס
 פאן מוטטער לייב זאן; ווען מאן
 מיך בע שטערען ווירדע, מעג.
 טע מיינע שטערקע פאן מיר

לסרני

וויכען, איך ווירדע ענטקערעפטעט אונד אללען מענשען גלייך זיין. (יח) אלס דלילה
 איינזאך, דאס ער איהר זיין גאנצעס הערץ פערטרויעט האטטע; שיקטע זא הון, לעס
 דיא

ר ש"י

(טו) ומאלכהו. דוחקתו ואין לו דמיון: (יח) ותרא דלילה כי הגיד לה. וינכין דנכי אמת:
 ומקרא

ב א ו ר

הארינה סלסלה בשערותיו ושחקה בהם לסנב לו השניה. (טו) ותאליצחי, ענין למן, חס
 הפעל נהוג בלשון סודי ואין לו דמיון במקרא. והרד"ק בשו"ת סי' עיקר הלמ"ד להדגיש ופירושו
 ומלכהו, וטעמו האל"ף תחלף בת"ח כמו שפי' הרד"ק מלת ארויס ביחזקאל (כ"ו כ"ד) שהיא
 כמו חרויס מן לואיך בחרויס ובא ומלכהו ע"ד נכש וכשז וענינו ומלכהו כמו שח"י ודחקתיה,
 ודרשת חז"ל ידוע. ובחבור בנימוקיו הניא בשם בעל כופים הוראת ומלכהו מלשון תרגום ירושלמי
 בימי רענון (תהלים ל"ז י"ט) כיומי אולל נא ופירוש ומרעינהו. בכוננת מרעינו משניעו והיודע
 עין. וחקצר נפשו למוח, קצרה נפשו בעניו דלילה עד אשר נחר מוח מזיז. (יז) ויגד לה
 אח כל לבו, הנראה אלי בזה כי הוא בעלמו לא ידע במה כמו גדול, ולא היה כמחשק בה
 כפעם בפעם לדבר אליה בזנים, וגם לא עלה על דעתו שהיא ומנר בידה למסרו ביד פלאחים,
 ומשך דרך נשים לה הנכנסות לבוא בסוד אובהיהם, והאזין באהנחה, ואם גם שאברה אמו
 פעמים וש"ש בחשבו כן דרך שבועים בין האיש ובין השגל הושבת אללו להמל בו ולהחידו, ולא
 ידע כי יש מה איש ע"ס האורג ל' בחדר. והיה הוא בעלמו בתן ורצה לדבר הדבר אשר יוכל לטעותו
 ורצה כי אין לאל ידו להשיגו, אמנם היא לא האמינה בו, ואמרה: לנך אין אמו והמלת בי
 זה ש"ש פעמים, ואין כאכ גדול מזה להלין איש בר לבב דנכרים כאלה, וכאשר סנב לבו ליש
 כל

דיא פֿירשטען פֿלשתיים'ס רוי-
 פֿען אונד איהנען זאגען :
 דסמאה! קאמט זעלבסט
 הערויף, דען ער האט מיר זיין
 גאנצעס הערץ פֿערטרויעט.
 דא גינגען דיא פֿלשתיים. פֿיר-
 שטען צו איהר הינאן, אונד
 בראַכטען אויך דאז געלט מיט.
 (יט) זיא ליעס איהם אויף איה-
 רעם שאַסע שלאַפֿען, ריעף
 יענען מאַן הערבייא, ליעס
 איהם דיא זיעבען האַרלאַקען
 זיינעס הויפטעס אַכשעערען;
 עס פֿינג אן, איהן צו ענט-
 קרעפֿטען, אונד עס וויד זיינע
 שטערקע פֿאָן איהם. (כ) זיא
 ריעף: פֿלשתיים איבערפֿאללען
 דיר, שמשון! ער ערוואַכטע
 אויס זיינעם שלאַפֿען, אונד
 דאַכטע: איך ווילל הערויס וויא
 זאָנסט אויך יעצט, אונד מיר
 בעפֿרייען, דען ער אַהנטע
 ניכט, דאָס דיא אַלמאַכט פֿאָן
 איהם געווייבן וואַר. (כא) אַבער
 דיא פֿלשתיים ערנריפֿען איהן,

לְסַרְנֵי פְּלִשְׁתִּים לֵאמֹר עָלוּ
 הַפֶּעַם כִּי־הִגִּיד לָהֶם אֶת־כָּל־לְבוֹ
 וְעָלוּ אֵלֶיהָ סַרְנֵי פְּלִשְׁתִּים וַיַּעֲלוּ
 הַכֶּסֶף בְּיָדָם: (יט) וַתִּישָׁנְהוּ עַל־
 בְּרִכְיָה וַתִּקְרָא לְאִישׁ וַתִּגְלַח
 אֶת־שֵׁבַע מַחְלָפוֹת רֵאשׁוֹ וַתַּחַל
 לַעֲנוּתוֹ וַיִּסַּר כַּחוֹ מֵעַלְיוֹ:
 (כ) וַתֹּאמֶר פְּלִשְׁתִּים עָלֶיךָ שִׁמְשׁוֹן
 וַיִּקֶץ מִשְׁנָתוֹ וַיֹּאמֶר אֵצֶא כַּפֶּעַם
 בַּפֶּעַם וְאֲנֹעַר וְהוּא לֹא יָדַע כִּי־
 יִהְיֶה סֵר מֵעַלְיוֹ: (כא) וַיֵּאחֲזוּהוּ
 פְּלִשְׁתִּים וַיִּנְקְרוּ אֶת־עֵינָיו
 וַיִּזְרְדוּ אוֹתוֹ עֲזוֹתָהּ וַיֵּאסְרוּהוּ
 בְּנַחֲשֹׁתַיִם וַיְהִי טוֹהֵן בְּבֵית
 הָאֲסִירִים: (כב) וַיַּחַל שְׁעַר־רֵאשׁוֹ

לי קרי. האסורים קרי. לצמח

שטאַכען איהם דיא אויגען אויס, בראַכטען איהן הינאָב נאָך עזה, באַנדען איהן מיט עהערנען
 קעטטען, אונד ער מוסטע (געטריידע) מאַהלען אים געפֿענגניססע. (כג) אַלס זיין ה'פֿטחאַר,
 נאָכ=

ר ש י

(יט) ותקרא לאיש. לשלוח אל סרנים: (כא) ויורדו אותו עזתה. מקום תחלת קילקילו:
 ויהי טוהן. כרימים מלאכה כגדה וכבומינו פירשו מה שפירשו:

בין

ב א ו ר

כל הנסיונות וקלרה נפשו למות, אז שט ברעיוניו כל ימי חלדו מהולדו עד עתה וזכר כי נזיר
 אלזים הוא מכתן אמו, ובתן וחקר בהסרת נזירותו יסיר כחו מעליו ויהיה כאלד האדם, והגיד
 לה את כל לבו, וכאזר ספר לה קורות ימי חייו, ראתה כי בניס דבריו ושלחה האורב היושב לה
 במדר לקרא לסרני פלשתיים למסור שמשון ולקחת הכסף מידם. (יט) ותקרא לאיש, האורב אשר
 שוכן עם סרני פלשתיים. ותחל לענותו, פי' הרד"ק אף על פי שגלגלה אותו והוא ישן, הרגיש
 בעלמו ענוי וחלוש בגלגלה אותו. ולפי' כנוי ותחל אינו שב על דלילה כי אם על מלאכת הגלות
 הסרה בכחוב כמו למעלה ותנר לישראל (י' ט'). (כ) ואנער, מהשינה כלומר אחזק כפעם
 בפעם, ואולי חשב בחילשתו כי ידיו אסורות בחבלים, ואמר ואנער להסיל החבלים מעלי ובשנתו
 שבת גלגלה לה כל לבו. (כב) ויחל שער ראשו לצמח, עיין במנחת הספר, שם ביארתי מדוע
 לא

לְצַמַּח כַּאֲשֶׁר גָּלַח: (כג) וְסַרְנֵי
 פְּלִשְׁתִּים נֶאֱסָפוּ לְזִבְחַת זְבַח-גְּדוֹל
 לְדַגּוֹן אֱלֹהֵיהֶם וּלְשִׁמְחָה וַיֹּאמְרוּ
 נָתַן אֱלֹהֵינוּ בְּיַדְנוּ אֶת שְׁמִשׁוֹן
 אוֹיְבֵינוּ: (כד) וַיִּרְאוּ אֹתוֹ הָעָם
 וַיִּהְיֶה לָּהֶם אֶת-אֱלֹהֵיהֶם כִּי אָמְרוּ
 נָתַן אֱלֹהֵינוּ בְּיַדְנוּ אֶת-אוֹיְבֵינוּ
 וְאֵת מַחְרִיב אֲרָצֵנוּ וְאֵשֶׁר הִרְבָּה
 אֶת-חֲלָלֵינוּ: (כה) וַיְהִי כִּי טוֹב
 לָבָם וַיֹּאמְרוּ קִרְאוּ לְשִׁמְשׁוֹן
 וַיִּשְׁחַק-לָנוּ וַיִּקְרָאוּ לְשִׁמְשׁוֹן
 מִבֵּית הָאֲסִירִים וַיִּצְחַק לְפָנֵיהֶם
 וַיַּעֲמִידוּ אוֹתוֹ בֵּין הַעַמּוּדִים:
 (כו) וַיֹּאמֶר שְׁמִשׁוֹן אֶל-הַנָּעַר
 הַמְּחֹזֵק בְּיָדוֹ הִנִּיחָה אוֹתִי
 וְהִימְשֵׁנִי אֶת-הָעַמּוּדִים אֲשֶׁר
 הַבַּיִת נִכְוֵן עֲלֵיהֶם וְאַשְׁעוּ עֲלֵיהֶם:
 (כז) וְהַבַּיִת מָלֵא הָאֲנָשִׁים וְהַנָּשִׁים
 וְשָׁמָּה כָּל סַרְנֵי פְּלִשְׁתִּים וְעַל-

נאכדעם עם אכנעשארען
 ויאורדע, וויעדער צו וואכסען
 אנפיענג, (נג) פערזאממעל.
 טען זיך עבען דיא פירשטען
 פלשתיים, צו איינעם גראם
 סען אפערמאלע, וועלכעס
 זיא איהרעם אכנאטטע דגן
 אנשטעללטען, אונד צו איינעם
 פריידענפעסטע, וואזיא פער-
 קינדעטען: אונזערע געטטער
 האכען אונד אונזערן פיינד
 שמשון אין דיא הענדע געגע-
 בען. (כד) דאז פאלק איבער-
 צייגטע זיך דאפאן, אונד פריע-
 זען איהרע געטטער, אינדעם
 זיא ריעפען: אונזערע געטי-
 טער האכען אין אונזערע הענ-
 דע געגעבען אונזערן פיינד,
 דען צערשטערער אונזערעם
 לאנדעס, אונד פערפיעלפעל-
 טיגער אונזערער לייבען.
 (כה) אלס איהר הערץ זא-
 פראגעשטימט וואר, זאג-
 טען זיא: רופעט דען שמשון
 הערבייא, דאס ער אונד אונ-
 טערהאלטע! אונד שמשון
 וואורדע אויס דעם געפענגניס-
 סע אכנערופען, ער מוסטע זיך
 איהרעם שפאטטע פרייז גע-
 בען, אונד זיא שטעללטען איהן
 צווישען דיא זיילען. (כו) שמשון
 אכער שפראך צו דעם קנא-
 בען, דער איהן בייא דער האנד היעלט: לאס מיך לאזן דאס איך דיא זיילען אנפאססע, אויף
 וועלכען דאז געביידע רוהעט, אונד מיך דארטן לעהנע. (כז) דאז הייז וואר פאללפאן
 מעננערן אונד ווייבערן, ווארונטער אויך אללע פלשתיים פירשטען ווארען, אונד אויף
 דעם

כטוב קרי. האסורים קרי. והמישני קרי. הגג

ר ש י

(כה) בין העמודים. אשר הבית נכון עליהם: (כו) והמישני. פלפא"ר צלע"ז כמו אלי ימושני:
 זכרני

ב א ו ר

לא כו לגלח שער ראשו קודם שהביאו לנחם לסניהס. (כו) והמישני, לועז רש"י פאלפאר,
 כל"ק"ט

הַגִּג כְּשֶׁלֶשֶׁת אֲלָפִים אִישׁ
 וְאִשָּׁה הָרְאִים בְּשִׁחּוֹק שִׁמְשׁוֹן:
 (כח) וַיִּקְרָא שִׁמְשׁוֹן אֶל־יְהוָה
 וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי יְהוִה זְכַרְנִי נָא
 וְחִזְקֵנִי נָא אֲךָ הַפֶּעַם הַזֶּה
 הָאֱלֹהִים וְאִנְקָמָה נִקְמָה אֲחֶת
 מִשְׁתִּי עֵינַי מִפְּלִשְׁתִּים: (כט) וַיִּלְפַת
 שִׁמְשׁוֹן אֶת־שְׁנֵי עַמּוּדֵי הַתּוֹךְ
 אֲשֶׁר הַבַּיִת נִבְנוֹן עֲלֵיהֶם וַיִּסְמֵךְ
 עֲלֵיהֶם אֶחָד בְּיָמָיו וְאֶחָד
 בְּשֵׁמֶאֱלוֹ: (ל) וַיֹּאמֶר שִׁמְשׁוֹן
 תָּמַת נַפְשִׁי עִם־פְּלִשְׁתִּים וַיִּט

דעם דאָכע וואָרן גענען דרייא
 טוזענד, מאַן אונד ווייב, וועל.
 כע דער אונטער האַלטונג מיט
 שמשון צושויעטען. (כח) דאָ
 ריעף שמשון דען עוויגען אָן
 אונד שפראַך: אָ הערר! אָ
 עוויגער! געדענקע מיין אונד
 שטערקע מיך אָ אַללמעכטיג.
 גער! נור נאָך דיעזעס מאַהל,
 דאָס איך פֿיר מיינע צווייא
 אויגען, איינע איינציגע דאָכע
 אַן דיא פלשתיים נעהמע!
 (כט) דאָ ערפֿאַסטע שמשון דיא
 צווייא מיטטעלזוילען, אויף
 וועלכען דאָ געבידע רוהעטע
 אונד וואָרויף עס געשטימט
 וואָר, איינע מיט ווייגער רעכ־
 טען, דיא אַנדערע מיט ווייגער
 לינקען, (ל) אונד ריעף: מיין
 לעבען ענדע מיט דען פלשתיים!

ער

ר ש י

(כח) זכרני נא. זכור כ' שנה שפטתי את ישראל ולא אמרתי לאחד מהם הענר לי סקל זה
 ממקום למקום: נקם את' מאתי עיני. ושכר עין השנית הנח לי לעולם הנא וכאן פרע לי שכר
 את' מסן: (כט) וילפת. ויאזז אינבר"ל לא בלע"ז כמו וישרד האיש וילפת גלחו ברועת האשה:
 ויהי

ב א ו ר

בל"אט palpare (חכפיהוען, בעטאטען), ובלשון לרפת הישנה היה הפעל palper ונאמר
 עד היום התאר palpable (חכפיהועמר) ועל"ס הזנדגרייפויך. (כח) נקם אחח, סאוך
 נקם אמת מאתי עיני כלומר מאמת מאתי עיני אונקס מהס (רד"ק), ויתכן מלת נקם במסרון
 ס' נקבה כמו נקמה, ועינינו ואונקסא רב נקסא אמת מסנת שתי עיני, וחסרון הה"א בחסרון
 התי"ו עבר באוק אלל פנה (משלי ז' ח') הראוי להיות פנתה; ובוה תבין הראב"ע, שפ' מתנס
 (במדבר י"ח י"א) בחסרון תי"ו נראה לדעתו שהנפרד מתן בא בחסרון ס' א נקבה ואין לו מאקל
 בפני עלמו וזהו בדעת אונקלוס שתרגם מתנתהון, והמאמר לא השיג כיונת הראב"ע, ועיין שס
 בהמעשר לידידי הפנס המדקדק ר"מ. ששתי עיני, התי"ו רפויס כמאסטו אבל לא כמנהגי,
 וסרד"ק במכלול (ד"ק קל"ט) נתב: כל שא נע וסמוך לה אותיות בנ"ד כפ"ת האות היא אחר
 היא מנב"ד כפ"ת חרפה (והביא שס מלות למשל) זולתי מלת ששתיים, ששתי, לפיכך קורא בן
 אשר בראש המלה אל"ף קודמת כדי שתהיה הש"ן נחה, והיא אות גרונית גנובה, כי בן קוראים
 אותה לפי שאינה נכתבת, וכן קוראים אנשי מזרח ג"כ אשתיים, אשתי, ומלת מאתי עיני
 מפלשתיים בלשון נאפה על הנכון שהתי"ו רפה. (כט) וילפת, לשון רש"י: ויאזז אינבר"ל לא בלע"ז כמו
 וישרד האיש וילפת (רות ג' ח'), embrasser (חושאטען מיט דען חרשען), ועיין פירש"י באיוב
 (ו' י"ח), וכן תי"ו ואחד, וסרד"ק פ' פעל לפת עינין הספוד והנטיה, וכן ענינו בלשון ערני.
 ויסמך עליהם, יש מהאזכרים אומרים שהוא שכ על שמאין וזהו כפ'י הרלב"ג שאמר וכבר נסמך
 עליהם

בכח

בְּלַח וַיִּפֹּל חִבִּירַת עַל-הַסְּרָנִים
 וְעַל-כָּל-הָעַם אֲשֶׁר-בּוֹ וַיְהִי
 הַמִּתִּים אֲשֶׁר הִמִּית בְּמוֹתוֹ
 רַבִּים מֵאֲשֶׁר הִמִּית בְּחַיָּו:
 (לז) וַיֵּרְדוּ אֲחָיו וְכָל-בֵּית אָבִיהוּ
 וַיִּשְׂאוּ אֹתוֹ וַיַּעֲלוּ וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ
 בֵּין צָרְעָה וּבֵין אִשְׁתֵּי אֹל בְּקִבְר
 מְנוּחַ אָבִיו וְהוּא שִׁפְט אֶת-
 יִשְׂרָאֵל עֶשְׂרִים שָׁנָה:

יז (א) וַיְהִי-אִישׁ מִהַר-אֶפְרַיִם
 וְשֵׁמוֹ מִיכָהוּ: (ב) וַיֹּאמֶר לְאָמוֹ

אלף

ער שטרענגטע זיינע קראפט
 און, דא שטרענגטע דאן געביי
 דע איבער דיא פירשטען,
 אונד איבער אללעם פאלק
 דאזעלכסט, זא דאס דער ליי
 כען, דיא ער מיט זיינעם טא
 דע וועגראפטע מעהר ווא
 רען, אלס דיא ער אין זיינעם
 לעבען ערשלאגען. (לז) היע
 הויף קאמען זיינע פֿערוואנד
 טען אונד זיין גאנצעם פֿאטער
 הויז העראב, נאָהמען איהן
 אויף טרונגען איהן הין אונד
 בעגרובען איהן צווישען צרעה
 אינד אשתאול אין דער גרופט
 זיינעם פֿאטערס מנוח. ער
 האטטע צוואַנציג יאהרע
 ישראל'ס רעכט בעהויפטעט.
 ין (א) איינסט וואַר איין מאַן
 פֿאַם געבירגע אפרים נאמענס מיכיהו. (ב) דיעוער שפראך צו זיינער מוטטער:
 דיא

ר ש י

יך (א) ויהי איש מהר אפרים. אע"פ שנכתבו שתי פרשיות הללו בסוף הספר של מיכה ושל
 סלגש בגנעה בתחלת השופטים היה בימי עתניאל בן קנו שנאמר וישימו להם בני דן את
 פסל מיכה אשר עשה כל ימי היות בית חלפים בשילה למדנו שכל ימי שילה היה דמות של מיכה.
 ובסלגש בגנעה נאמר על יבוס שנידושלים לח נסוב אל עיר נכרי למדנו שעדיין לא נבאו את
 ירושלים

ב א ו ר

עליהם אחד בימינו ואחד משאלו, ולדעתנו נכון הוא, שפירש ויל פת ויעה בדעת הרד"ק וסמך
 על אחד בימינו ועל אחד משאלו, ויהי' תרגומו: חונד שמשון בייגטע ריח בידען ויטטענזיילען
 נאָרדען ער זיך חויף חויבער מיט דער רעכטען חונד חויף דער חנדערן מיט דער לינקען געי
 טטילט הַטטע, בי ע"י הסמיכה סנב הנטיה; אולם אם נאמר בדעת רש"י, טעם ויל פת,
 ויאחז, הלא כבר נשען עליהם ע"י האחיזה? ויותר מסתבר שהוא שב על הבית, ואין לורך לומר,
 שהוא מאמר מוסגר. (לא) אחיו, טעם אחיו, דודיו, כמו נחלה בתוך אחיו בטענת בנות כלפסד
 (יסוע ע"ז ד'). והוא שפט, זכר אחר זה טעם שנית שהוא שפט את ישראל עשרים שנה,
 להורות כי הזמן שישב בארץ פלשתים נכלל באלו הכ' שנה (רלב"ג), ועיין במבוא הספר.

יך (א) ויהי איש מהר אפרים, זמן פסל מיכה ופילגש בגנעה תקרתי אחריו במבוא הספר. ושמו
 מיכיהו, אחר הרד"ק נבערותו בהיותו אלל אמו נקרא מיכיהו שהוא שם ההקטנה וההמעטה
 ואחרי היותו איש נקרא בשם שלם מיכה; ולפי לא בן יחשוב, הלא בן ימלה בהיותו נכוח לה'
 היה שמו מיכיהו, ויתכן כי קודם שחנך ביתו לעבדות הפסל היה שמו שלם, ואחר שהפך ביתו
 לבית חילל הסאיר הכתוב שמו כי לא יאות לעובד אלילים להיות שמו נקשר עם שם אל עליון
 אשך,
 יח 18
 SCHOFTIM.

הרגום אשכנזי

שופטים יו

דיא טווענד אונד הונדערט זילבערלינגע, דיא דיר ענט, ווענדעט ווארדען, ווארויף דוא איינען פלויב אייד געלענט, דע: דוא אויך פאר מיינען אהי רען אייסגעשפראכען האסט, זיעהע ו דיעזעס געלד איזט בייאטיר, איך האבע עם געגע נאממען. דארויף זאגטע זיינע מוטטער: זייא געזעגענטע וויע דער מיין זאקן, פאן דעם עוויגען גען. (ג) דאגאב ער דיא טוי. זענד איין הונדערט זילבער לינגע זיינער מוטטער צוריק, זבער זיינע מוטטער זאגטע: איך האבע נון פאן מיינער האנד דאז געלד דעם עוויגען געווייהט; מיינעם זאגענע זייא עם פפליכט איין אורבילד אונד איין פארמבילד אנפערמיגען

אלף ומאה הכסף אשר לקח לך ואתי אלית וגם אמרת באזני הנה הכסף אתי אני לקחתיו ותאמר אמו ברוך בני ליהוה: (ג) וישב את אלף ומאה הכסף לאמו ותאמר אמו הקדש הקדשתי את הכסף ליהוה מידי לבני לעשות פסל ומסכה ועתה אשיבנו לך: (ד) וישב את הכסף לאמו ותקח אמו מאתים כסף והתנהו לצורף ויעשהו פסל ומסכה ויהי בבית מיכורו:

והאיש

ואה קלי

צו לאססען, דארום ווילל איך דיר עם יעטצט וויעדער געבען. (ד) ער זבער שטעללטע דאז געלד זיינער מוטטער צוריק, דא נאהם זיינע מוטטער צווייא הונד דערט זילבערלינגע, גאב זיא זעלבסט דעם גאלדשמיעד, דער איין אורבילד אונד איין פארמבילד פערפערטיגטע, וועלכע מאן אים הויע מיכורו'ס אויפשטעללטע.

ר ש י

ירושלים: (ב) אשר לקח לך. אשר נגנז ממך ויש לו דומה כי אשה עזורה לנו (ש"א א"א) עזורה מלנו: ואח אלית. וקללת כל מי שגנבו וגם אמרת הקללה באזני: הנה הכסף. אני מודה לך עליו שהוא בידי שאני לקחתיו: (ג) וישב את אלף ומאה הכסף לאמו. אמר להחזירו לה ובמקום שהוא שם הרי הוא נרשומך: הקדש הקדשתי את הכסף לה' מידי לבני. קבלתי עלי למסרו מידי לידך לשם דמות ומסכה. חנהו לי עתה ומידי אשיבנו אליך. יש אומרים שהאשה הזאת היא דלילה לכי שכתוב אלף ומאה כסף וטעות הוא נידם שהרבה שנים קודם שמשין למיכה אך הפרשיות

ב א ו ר

אשר לזה לא תעשה לך פסל. (ב) ואח אלית, את השנעת בשנעת האלה את אשר אתי הכסף. וגם אמרת באזני, שמעתי האלות האלה. ברוך בני לה', עתה הפכתי הקללה לברכה. (ג) הקדש הקדשתי, מידי הקדשתי הכסף, ועתה אלוה על בני לעשות פסל ומסכה. פסל, הנחתו הראשונה על שם שופסל, והישאל אח"כ גם על לווה נסוזה נכתוב הפסל נסך מרש (ישעי' מ' י"ט), ויהי אח"כ פסל נרדף עם מסכה, וההנדל ביניהם כן הוא, שם פסל הונח על כורה אשר אין דומה לה על פני תבל כלו והוא ילד אומן משכל, ילד רעיוני (אין חידעחו), אורבילד), מעשה ידי מרש חכם, נפסל מחומר בתחלה, ויש לאל ידו לעשות ממנו דפוס וחרט לנקח בו כל מיני מולק וכו' ירנה מספר הלגרות, ואם גם שהלורה היא נסוכה עב"ז נופל עליו שם פסל, כי טרם המליח המרש לורה זו ברעיון לבנו (אין זיינער פאנטאזיוא), עוד לא הייתה לעולמים, ולכן יקראו אומנים כאלה יורדי פסל (ישעי' מ"ד ט'); אולם שם מסכה נופל על כל תמונה אשר נשמע ממעל ועל הארץ מתחת, ואשר נמים מתחת לארץ, ולכן יקרא העגל

(ה) וְהָאִישׁ מִיָּכָה לֹוּ בֵּית אֱלֹהִים
 וַיַּעַשׂ אִפֹּד וְתַרְפִּים וַיְמַלֵּא אֶת־
 יָד אֶחָד מִבָּנָיו וַיְהִי־לֹוּ לְכֹהֵן:
 (ו) בַּיָּמִים הָהֵם אִין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל
 אִישׁ הַיִּשְׂרָאֵל בְּעֵינָיו יַעֲשֶׂה: (ז) וַיְהִי־
 נָעַר מִבֵּית תְּרָחִם יְהוּדָה מִמְּשַׁפַּחַת
 יְהוּדָה וְהוּא לֹוּ וְהוּא גֵר־שָׁם:

(ה) נון האטמע דיעוער באן מיכה איינען טעמפעל דארום שאפפפע ער אויך אפוד אונד חרפים און איבערגאב דיא פערוואלטונג איינעם זיינער קינדער, דער איהם (איינסט-ווילען) אלס פריסטער גאלט. (ו) צו דיעוער צייט וואר קיין רעגענט אין ישראל, איין יעדער טהאט וואס איהם רעכט שיען. (ז) דאמאלס לעבטע אין יינג-לינג אין בית לחם יהודה, ביא

איינער פאמיליע יהודה'ס, דען ער וואר איין לוי, אונד היעלט זיך בלאס דארט אויף. דיע

ר ש י

נסמנו על הכסף הרע שזה באן ובאן וכסף של פורענות היו שניהם: (ח) בית אלהים. בית עכו"ם וכן כל אלהים הזמורים בפרשה זו חול חן מזה כל ימי היות בית אלהים בשילה (לקמן י"ח ל"א): וימלא את יד אחד. חנכו לעבודת הדמות להיות כהן לבניו. כל מינוך דבר שאלס נכנס בו לשם גדולה קרוי מילוי ידים רישושי"ר בלע"ז וכשנותנין סקידו' לאדם קורין למתן רישושי"ר בלע"ז: (ז) ממשפחת יהודה והוא לוי. מן האס. וכנותנו אמרו לפי שעשה מעשה מנשה שאל מיהודה קראו ממשפחת יהודה והוא לוי בן גראס בן משה רבינו היה כמו שפורש בענין ויהונתן בן

ב א ו ר

העגל, מסכה, כי כבר היה לעולמים, וכמו שחרגמזי פקרחביד, שנעשה כדמות דבר אשר על פני תבל; והנה מיכה ואמו בקולר הגנת שכלס הכינו זכר לה' אל עליון אשר השמים ושמי השמים לא יכללוהו, ולו על הכורף, להמליא יליר רעיון אשר אין דומה לו בחשנם לערוך אל אשר אין לו דמות, לדבר אשר אין לו דמיון, ולכנותו בשם אלפי ישראל ר"ל. (ה) בית אלהים, תרגם יונתן בית טעות א, ואמרו חז"ל כל אלהים האמור במיכה מול חן מן אהד שזה קדש כל ימי היות בית אלהים בשילה (סוף פרשה י"ח), ועיין בספוד י"ח ה' שאל בל באלהים, וחרפים, בענין חרפים הרחנתי לדבר נמערבי לשון ערך אר ק ל ע"ש. וימלא את יד, לאן רש"י כל מינוך דבר שאלס נכנס בו לשם גדולה קרויה מילוי ידים רישושי"ר בלע"ז revetir (בעקנידען ויט חיינעק חוטע) והוסיף רש"י לפרש וכשנותנין סקידות לאדם קורין למתן רישושי"ר (חיהק דהן חוטסקניד חושהענגען), ועיין רש"י שמות ב"ח מ"א. (ו) אין מלך בישראל, ענין מלך הנוכח בספר שופטים ביארתי במבוא. (ז) ויהי נער, לעיר ליאים, אולי יקרא נער שחסרה לו ההכנה וההשגה הראויה ללוי, ועיין בפירוש האברכנאל על המורה פרק ל"ב מחלק ב' על דברי רבינו שם במאמר: „כבר ידעה קריאת העברים יוסף הלדיק נער והות בן ל' שנה". מששפחת יהודה, אמרו חז"ל (בב"ב ק"ט ב') אנוה מלוי ואמיה מיהודה וקרי ליה משפחה דאשפחה אס קרויה משפחה. והפלא על הרד"ק שכתב: והאומר כי אמר משפחת יהודה יראנו היכן מיחס הכתוב אדם למשפחת האס, ע"ב, הלא גם יאיר בן מנשה היה משנט יהודה ועב"ז נתיחס על משפחת אמו שהיה משפחת מנשה (עיין בסו"ה במדב' ל"ב מ"א) וכן פירש הרד"ק בפירושו לספר איוב תחלה פרשה ל"ב ע"ש. ומסתבר בדקא מסיק תלמודא שם, לעולם משנט לוי הוא ולא אחי מיהודה לא אביו ולא אחי, (ואהד מרצני עירבו יע"א אשר קרא הגנה זו במהדורא קמא (תקל"ג) ולא הבינה מקולר לאוני, כי לא הרחנתי שם דברתי במרחב דברים כמו עתה, דהך קסתו במגילת ספר כתוב אלי לפרוק עול הטענה מעל כוארי הרד"ק, ועתה יבין כי קלש אל השערה וחטא מלהשיג מטרת כוונתי) ועעם משפחת יהודה לדעתה, שהיה שם אלל משפחה אחת משנט יהודה, והמ"ם תשמע במקום אלל, וכמוהו מלד ארון ברית ה' (דברים ל"א כ"ז), כלומר אלל כל הארץ, וכמו

(ח) ריעוער וואר אויס יע
 גער שטאדט, אויס בית לחם
 יהודה ווענגענאנגען, אום דא
 צו בלייבען, וואָ ער איין
 אויסקאָממען פֿינדען ווירד;
 ער קאָם אויף דאָז געבירגע
 אפרים, ביזאָן דאָז הויז מיכה'ס
 זיינען וועג דאָן פֿאַרטצוועט.
 צען. (ט) דאָ שפּראַך איהן
 מיכה אָן: וואָהער קאָמסט
 דואָ? ער ערווידערטע איהם:
 איך בין איין לוי, קאָממע פֿאָן
 בית לחם יהודה, אונד שטרע:
 בעדאָ צו בלייבען, וואָ איך מוין
 אויסקאָממען פֿינדע. (י) אונד
 מיכה זאָגטע איהם: בלייבע
 בייא מיר, אונד זייא מיר פֿאַ
 טער אונד פריסטער, איך ווילל
 דיר יעהרליך צעהן זילבערלינג.
 געגעבען, אַנשטענדיגע קליי
 דונג אונד דיינע קאָסט; אונד
 דער לוי גינג איין, (יא) אונד
 ליעם עס זיך געפֿאַללען בייא
 דעם מאָננע צו בלייבען, אונד
 איהם וואָר דער יינגלינג
 וויא איינעס זיינער קינדער.
 (יב) מיכה איבערטרוג דאָז
 זאָט דעם לוי, דער יינגלינג
 גאַלט איהם אַלס פריעסטער,

(ח) וילך האיש מהעיר מבית לחם
 יהודה לגור באשר ימצא ויבא
 הר־אפרים עד־בית מיכה
 לעשות דרכו: (ט) ויאמר לו
 מיכה מאין תבוא ויאמר אליו
 לוי אנכי מבית לחם יהודה
 ואנכי הולך לגור באשר אמצא:
 (י) ויאמר לו מיכה שבה עמדי
 והיה לי לאב ולכהן ואנכי אתך
 לך עשרת כסף לימים וערך
 בגדים ומחירתך וילך הלוי:
 (יא) ויזאל הלוי לשבת את־האיש
 ויהי הנער לו כאחד מבניו:
 (יב) וימלא מיכה את־יד הלוי
 ויהי־לו הנער לכהן ויהי בבית
 מיכה: (יג) ויאמר מיכה עתה
 ידעת כי ייטיב יהוה לי כי היה־
 לי הלוי לכהן:

אונד בליעב אים הווינע מיכה'ס. (יג) אונד מיכה שפראך: יעטצט מערקע איך, דאס
 דער עוויגע מיר וואָהל וולל, דען מיר וואָרדע דער לוי צום פריעסטער בעשטיממט.

ר ש י

גרסום וגומר: (ח) לעשות דרכו. דרך הליכתו: (ט) באשר אמלא. פרנסתי להשכיר:
 (י) לימים. לסוף שנה: וערך בגדים. זוג חליפת בגדים שהם ערך וסדר לכל בני אדם כפי הראוי
 להם לשנה: וערך בגדים. שפרלוימנ"ט נלע"ז: ומחיתך. ומזונותיך: וילך הלוי. אחר עלתו.
 כי

ב א ו ר

שפי' הנלשן בעוועניוס בסעל גלש, גלשו מהר גלעד (ש"ס ד' א'), שסוראמו ענין רביצה ושעמו בעדר
 סעזיס שרכו אכל הר גלעד; וכן תרגמתי. (ט) באשר אמצא, מקרא קלר, ובתחלומי: ובאשר
 אמלא די מחיתי. (י) לימים, לשנה. וערך בגדים, לועזרש"י שפרלוימניט *appareillement*
 (חין טיקניקעס מנטטענדיגעס פֿמחר) וכמו שפי' זוג בגדים כפי' הראוי לשנה. (יג) כי היה לי
 הלוי לכהן, ראש כי ה' ייעב לו, לפי שהקרה לפניו איש מבני לוי המוכנים לכהונה.

יח (א) בַּיָּמִים הֵהֵם אֵין מֶלֶךְ
 בְּיִשְׂרָאֵל וּבַיָּמִים הֵהֵם שָׁבַט
 הַדְּנִי מִבְּקִשְׁכֶּן וַנְּחַלְהָ לְשָׁבֹת
 כִּי לֹא־נִפְלְאָה לֹו עַד־הַיּוֹם הַהוּא
 בְּתוֹךְ שְׁבֵט־יִשְׂרָאֵל בְּנַחֲקָה:
 (ב) וַיִּשְׁלַחוּ בְנֵי־דָן מִמִּשְׁפַּחְתָּם
 חַמִּשָּׁה אַנְשִׁים מִקְצוֹתָם אַנְשִׁים
 בְּנֵי־חֵיר מִצְרַעָה וּמֵאֶשְׁתָּאֵל
 לְרַגְלֵאֶת־הָאָרֶץ וּלְחַקְרָהּ וַיֹּאמְרוּ
 אֱלֹהִים לָכֵן חֲקְרוּ אֶת־הָאָרֶץ
 וַיָּבֹאוּ הַר־אֶפְרַיִם עַד־בֵּית מִיכָה
 וַיִּלְיֵנוּ שָׁם: (ג) הֲמָה עַם־בֵּית
 מִיכָה וְהֵמָּה הִכִּירוּ אֶת־קוֹל
 הַנָּעַר הַדְּוִי וַיִּסּוּרוּ שָׁם וַיֹּאמְרוּ
 לֹו מִי־הִבִּיאָךְ הַלֵּם וּמָה־אַתָּה
 עֹשֶׂה בָּזֶה וּמָה־קָּךְ פֹּה: (ד) וַיֹּאמֶר

יח (א) אים יענע צייט וואר
 נאך קיין רעגענט אין
 ישראל, אונד צו דערזעלבען
 צייט ווכטע זיך דער שטאם דן
 איינען אנטהייל צור ניערער.
 לאססונג, דען נאך וואר איהם
 ביז דאהין קיין אנגעמעסע.
 נעם אייגענטהום אונטער דען
 שטעמען ישראל'ס צונעי.
 פאללען. (ב) ריא קינדער דן
 שיקטען אים איהרען פאמיע.
 ליען פינף פאן איהרען אויסגע.
 צייכעטען מעננערן העלרעני.
 מיטהיגע לייטע אים צרעה
 אונד אשתאל, אום דאז לאנד
 צו ערשפעהען, אונד צו ער.
 פארשען, אונד טרוגען איהנען
 אויף: געהעט הין אונד פאר.
 שעט איין לאנד אים. זיא קא.
 מען אויף דאז געבירגע אפרים
 ביז אן דאז הויז מיכה'ס, ווא.
 זיא איבערנאכטען וואללעטען.
 (ג) קוים ווארען זיא ביים הוי.
 זע מיכה'ס, אלס זא אויך
 דיא שטימע דעם ינגלינגס
 יענעם לוי ערקאנטען, זיא

אלהם

קעהרטען דאזעלכסט איין, אונד פראגטען איהן: ווער בראכטע דוך היעהער?
 וואם מאכסט דוא דא, אונד וואם איזט דיין בערוף היר? (ד) ער ערווידערטע

איה

ר ש י

יח (א) כי לא נפלה לו. ירושה כפי הראוי להם בארץ מכינשת כמו שנאמר ביהושע ויכל גבול
 בני דן מהם (יהושע י"ט) ואף מכאן יש ללמוד שהיה מעשה זה בחלפת הסופטים מיד:
 (ב) מי הביאך הלום. יש כאן חמיהות הרבה לא מזרעו של משה רבינו אהה שנאמר בו אל תקרב
 הלום (שמות ג' ה') ומי שם פה לאדם (שם ד' י"א) ומה זה בידך:

שאל

ב א ו ר

יח (א) כי לא נפלה לו, כל נחלת גורלו, רק פחות ממה שהיה ראוי להם, ועיין במצוא לספר.
 (ב) מקצוחם, החמונים שניהם, כמו ויעש כהנים מקלות העם (מ"א י"ב ל"א) ופי' הרד"ק
 שם כמו ומקלה אחיו (בראשית מ"ז) ועיין במ"ה שם) מן הגדולים, והקו"ף רפה כי המ"ם
 נוספת ואינה לשמוש. (ג) והמה הכירו את קול הנער, אולי הים משוכר לפסל, ולזה הכירוהו
 מנה הקול (הרד"א), ונראה שזה הנער הלך שובב בדרך לבו ממקום למקום, ומשנת לשנת,
 נדרך כל אדם כהולך לגור באשר ימצא להם, והיה גם במשפחות הדני, ולכן הכירוהו כאשר
 שמועו

אֱלֹהִים כָּזֶה וְכֹזֶה עֲשֵׂה לִי מִיכָה
 וַיִּשְׁכַּרְנִי וַיִּתְּהִי לִי לְכֹהֵן:
 (ה) וַיֹּאמְרוּ לוֹ שְׂאֵל-נְאֻמֵּי אֱלֹהִים
 וְנִדְעָה הַתְּצִלָּה דְרָכֵנוּ אֲשֶׁר
 אֲנַחְנוּ הַלְכִים עֲלֶיהָ: (ו) וַיֹּאמֶר
 לָהֶם הַכֹּהֵן לָכוּ לְשִׁלּוֹם נִכְחֵי הַיְהוּה
 דְרָכְכֶם אֲשֶׁר הִלַּכְתֶּם-בָּהּ:
 (ז) וַיֵּלְכוּ חֲמִשָּׁת הָאֲנָשִׁים וַיָּבֹאוּ
 לַיִּשָּׁה וַיֵּרְאוּ אֶת-הָעַם אֲשֶׁר-

איהנען: וְאֹנֵד וְאֵ בַעֲשֵׂפֵי.
 טיגט מיך מיכה, ער האט מיר
 לאָהן צוגעוויכערט, אונד איך
 בין זיין פריעסטער. (ה) ויא
 זאגטען הירויף צו איהם: בעי
 פראגע דאך דיא גאטטהייט,
 וויר וואללען נעהמליך ער
 פאָהרען, אָב אונזערע ריווע,
 אויף דער וויר יעטצט בעגריפֿֿ
 פֿען זינד, גליקליך אויספאללען
 ווירד? (ו) וואַרויף דער פריעסֿֿ
 טער איהנען בערייטעטע: צי
 העט אין פֿריערען! פֿאַר דען
 עוויגן פֿיהרט אייערע ריווע הין,
 דיא איהר פֿאַרהאַבט. (ז) דיא
 פֿינף מעננער צאָגען ווייטער,

בקרבָה
 אונד קאמען נאך ליש, דא זעהען זיא דאז פֿאַלק דאזעלבסט
 אין

ר ש י

(ח) שאל נא באלהים, בתרפים שמדברים על ידי מנשפות: (ו) נוכח ה' דרכם. נוכח הקב"ה
 גלוי כי זה אין בו ממש:
 (ז) ואין

ב א ו ר

שמעו קולו משורר או קולו מדבר. (ח) שאל נא באלהים, כתב הרד"ק: לפי מחשבתם כי לא
 היה זה האסוד אלא לשם ע"ז עשוי בדמות אסוד, והתרפים היו שואלים בהם לדעת העמידות,
 ולא היה חלק השי"ת בזה, אך הם היו חושבים כי דבר ה' היה השאלה בתרפים ההם, לכן
 אמרו לו שאל נא באלהים, וכת"י שחיל בען במימרא ד"י, א"כ באלהים זה אינו נמחק כי קדש
 הוא, ודברי חז"ל שאמרו (שבועות ל"ה ב') כל אלהים האמור במינה חול, חוץ מאחד שהוא
 קדש, כל ימי היות אלהים בשילה, אם כן אלהים זה חול הוא ונמחק, והנה הדבר אכלינו ספק,
 ומספיקא אני אומר שאינו נמחק, ואני תמיה על כי נחנה אלהים בידכם (פסוק י') איך אמרו עליו
 שהוא חול? ואף רבי אליעזר שאמר במינה יש מהם חול ויש מהם קדש, הכתובים באל"ף למ"ד
 חול, הכתובים ביו"ד ה"א קדש, חוץ מזה שנאל"ף למ"ד כל ימי היות אלהים בשילה, והנה לא
 הסכים עמו ונתן כן עוזאל, ע"כ. ומה שאמר רבי אליעזר בשבועות שם, הובא במסכת סופרים
 (פרק ד' הלכה ז') נשם רבי יוסי, ומסחבר כי בספרים דלהון היה בתוב כי נחנה ה' בידכם
 ביו"ד ה"א, שלא מנחנו בספר נתינת ארץ ואויב אוננת אלהים בדברת עם ה', כי אם ביו"ד
 ה"א, ועוד אין ברור אכלינו אם אל"ף למ"ד בפסוק נתן האלהים בידו (למעלה ז' י"ד) שאמר
 בעל החלום לרעהו במחנה מדין הוא קדש או חול? ועל כל פנים אין עוד מקום לתמיכה הרד"ק,
 כי שניהם רק מספיקא אינם נמחקים, ויונתן בן עוזאל לשיטתיה אולי יען לדעתו שאל נא
 באלהים הוא קדש, ובני דן עוד לא זנו אחר פסל ותרפים שהיו בנית מיכה, והאמינו כי הליי
 הוא כהן לאל עליון, וא"כ באשר אמרו כי נחנה אלהים בידכם היתה כוונתם לשמים, אולם
 לדעת רבי אליעזר או רבי יוסי היו בני דן רעים וחטאים לאלה, על דבר שאלתם בתרפים,
 ואחר שאמרו כי נחנה אלהים בידכם ולא ביו"ד ה"א, באשר יאות לאיש זשדאל, מוכח שלא היה
 לנכס שלם עם ה' אלהי ישראל, ולכן נזרו אומר כל אלהים האמור במינה חול, וחוץ כל ימי
 היות בית אלהים בשילה שהוא קדש. (ו) נוכח ה' דרככם, מתעורר היתם ששם ה', וזוהי הלב
 תרגם, ונתן גם השאלה במימרא דה', וטעם נוכח ע"ד הל"ה ה' יבא לפניך (למעלה ד' י"ד),
 כלומר

בְּקִרְבָּהּ יוֹשֶׁבֶת לְבֵטַח כְּמִשְׁפַּטֵּי צִיְדָנִים שֶׁקָּטְוּ וּבִטְחָן אֵין מְכֻלִּים דָּבַר בְּאֶרֶץ יוֹרְשָׁעַצֵר וּרְחוּקִים הָמָּה מִצִּיְדָנִים וּדְבַר אֵין לָהֶם עִם-אָדָם: (פ) וַיָּבֹאוּ אֶל-אֲחֵיהֶם צָרְעָה וְאֶשְׁתָּאֵל וַיֹּאמְרוּ לָהֶם אֲחֵיהֶם מָה אַתֶּם: (ט) וַיֹּאמְרוּ קוֹמָה וְנַעֲלָה עֲלֵיהֶם כִּי רָאִינוּ אֶת-הָאָרֶץ וְהִנֵּה טוֹבָה מְאֹד וְאַתֶּם מַחֲשִׂים אֶל-תַּעֲצָלוֹ לְלַכֵּת לָבֹא לְרִשְׁתָּהּ אֶת-הָאָרֶץ:

אין אונגעשטערטער אייני טראכט, נאך ארט דער צידנים פריערלך אונד זארגלאז, ניכטס שטערטע דוא אייריכ. טונג דעם לאנדעם, עס האט טע איינע ערכליכע טהראני פאלגע, זיא ווארען אויך גאנץ אונאבהענגיג פאן דען צידנים, אונד האטטען טיט קיינעם מענשען איין פעהרעלטנים, (ח) יענע קאמען נון צו איהרען בר דען שטאטמגענאססען, נאך צרעה אונד אשתאל, אונד איהרע כרודער פראנטען זיא: וואס כרינגט איהר? (ט) קאממט, זאנטען זיא דא: רוף, לאסט אונד נעגען זיא ציעהען: דען וויר האבען איין

ככאכ

לאנד געוועהען, דאן פארטרעפליך איזט — וויא? איהר שוויגט? — זייד דאך ניכט טרעגע, אויסצויעהען, הינצוקאממען, אונד דאן לאנד אין בעויטץ צו נעהמען, ווען

ד ש י

(ט) ואין מכלים דבר. אין אשד מהסן לריך לחנירו שיחורנו רוקס ויכלימו כמו שאלמר בסוף הענין אין מחסור כל דבר כך שמעתי: יורש עכר. יורשים מועטים שאל ישרנו את חלו אין עוד עוררין נלחמים עם האזויקים במלח: ורסוקים המה. מעזרת לידונים: ודבר אין להם עם אדם, שום ברים כרותה שיבאו לעורמם לעת הטורף: (ח) מה אתם. כלומר מה אתם משכיל דבר מה מלחמת במקום שפול לנו גורלנו מה העם החזק הוא הרפה. (ט) ואתם מחשים. מתעללים:

ב א ו ר

כלומר סיוע אליהם עמקם (רד"ק). (ו) יושבת לבטח, כל עם לאון נקנה כמו וטעלת עמך (שמות ה' ט"ו) מדוע שונבה העם הזה (ירמיה ח' ה'), ואולי שכיושבת על ליש העיר, ואתי ראיות ראו, העם שוקט ובוטח במשפט הלידונים והעיר יושבת לנעת, וטעם יושבת מרובה באוכלוסין כמו בהיות ירושלים יושבת — והנגב והשפלה יושב (זכריה ז' ז'), והיו יושביה שלמים ובאגודה אחת, איש בטח בלב רעהו, ובעוב לדיקים תעלון קריה, ואין מכלים דבר, ת"י ולית דמויק פתמא, אין גם אשד אשר מנע למלא אשתי דתי וניאוסגי האון. יורש עצר, שהיה המשלה עם מורסה למשפחה מועדה וניקרה חסנו אנשי המדינה, והנהגה כזו מרום קרן היושבים, ולא כמו שפירש הרד"ק והרלב"ג והמפרשים אחרים, שכלת ואין עומדת במקום שנים כלומר שלא היתה המשלה הזאת באה מאב לבנו, הלא על משלה זו יקרא הקורא באמת: אי לך חזק! כי היא תהרה ברית שלום, ויושבים בהון נוגדים ילכדו. — ורחוקים רמח מצידונים, אם גם שהיו דתיהם כמשפט הלדונים, היו רחוקים מהם משני לדיים, אם מכל מרחק הגבול, אם מלך נהות להם מלך ואופט, ולא היו מוכרחים להכניא אליהם דבר חק ומשפט ולקרות ממרחק איש עלתם. ודבר אין להם, דין ודנאים עם אחר בני אדם. (ח) מה אהם, מה אתם אומרים, ומצינו תבין חסרונו, כלומר מה באורה כפינס מחקירת האון, (כנ מלך), (ט) ואתם מחשים, בת"י ואתון שתפץ, אתם שתקין שלא תקחו הדבר בזריות רד"ק

(י) ונען איהר אנקאמט, ווער
 דעס איהר אויף איין זארג
 לאזעס פאלק טרעפען; דאן
 לאנד איזט זעהר געריימיג,
 שאן האט דער עוויגע עס אין
 א יערע האנד געגעבען, איינע
 געגענה, דיא אן ניכטס וואס
 אויף ערדען איזט, אירגענד
 איינען מאנגעל האט. (יא) נון
 בראבען פאן דא אויף אויס דען
 דנישען פאמיליען אין צרעה
 אונד אשחאל, זעכס הונדערט
 סאן מיט קריעגס וואפען גע-
 ריסטעט. (יב) זיא צאגען היי-
 נוף, אונד היעלטען ראסט-
 לאגער בייא קרית יערים אין
 יהודה; זיא נאנגען דאהער
 דיעזע געגענד דאן לאגער דן,
 צום אנדענקען דיועס טאגעס,
 זיא ליגט הינטער קרית יערים.
 (יג) זיא רייזטען פאן דארט נאך
 דעם געברגע אפרים, אונד
 קאמען אן דאן הויז מיכה'ס.
 (יד) דא בעמערקטען יענע פויף
 מענגער, וועלכע אויסגינגען
 דאן לאנד ליש צו ענטרעקען,
 אונד שפראבען צו איהרען גע-
 נאסטען; וויסט איהר, דאס
 אין איינעם דיעזער הייזער,
 זאוואהל אפוד אונד חרפים,
 אלס אויך אורכילד אונד
 פארמכילד זינד? יעצט דענקט

(י) כבאכם תבאו אל עם בטח
 והארץ רחבת ידים כי נתנה
 אלהים בידכם מקום אשר אין
 שם מחסור כל דבר אשר
 בארץ: (יא) ויסעו משם משפחת
 הדני מצרעה ומאשתאל שש-
 מאות איש חגור כלי מלחמה:
 (יב) ויעלו ויחנו בקרית יערים
 ביהודה על כן קראו למקום
 ההוא מחנה דן עד היום הזה
 הנה אחרי קרית יערים:
 (יג) ויעברו משם הר אפרים
 ויבאו עד בית מיכה: (יד) ויענו
 חמשת האנשים ההלכים לרגל
 את הארץ ליש ויאמרו אל-
 אחיהם הידעתם כי יש בביתם
 האלה אפוד ותרפים ופסל
 ומסכה ועתה דעו מה תעשו:
 (טו) ויסורו שמה ויבאו אל בית-

הנער
 נאך, וואס איהר פער אנלאסט. (טו) דיעזע קעהרטען דארט איין, גינגען אין דיא וואהנונג
 דעם

ב א ו ר

(ד"ק). (יב) על כן קראו, בני דן קראו למקום ההוא מחנה דן, כי לא מצאנו עוד זכרו,
 ורק להם היה השם לעד ולזכרון ולא לאחרים ולכן חרגס יונתן מזרית דן, וכן למעלה (יג)
 כ"ה), לפי שאין שם זה מקובל לשם עלם בכלל, ובעבור זה נתן הכתוב סימן למקום הזה
 אשר קראו כן, להודיע שהוא אסרי קרית יערים. (יד) כי יש בבחים, באחד מהבתי האלה,
 נמו ויקנה בערי גלעד (לעיל י"ב). דעו פה העשו, לקחת לנו ולסבוא את הפסל והתרפים
 אל

הַנֶּעַר הַלְוִי בֵּית מִיכָה וַיִּשְׁאַל־
 לוֹ לְשָׁלוֹם: (טו) וַיִּשֶׁשׁ-מְאוֹת אִישׁ
 חֲגוּרִים כָּלִי מִלְחָמָתָם נְצָבִים
 פֶּתַח הַשַּׁעַר אֲשֶׁר מִבְּנֵי דָן:
 (יז) וַיַּעֲלוּ חֲמִשָּׁת הָאֲנָשִׁים
 הַהֲלָכִים לְרֹגֵל אֶת-הָאָרֶץ בָּאוּ
 שָׁמָּה לִקְחוּ אֶת-הַפֶּסֶל וְאֶת-
 הַתְּפֹד וְאֶת-הַתְּרָפִים וְאֶת-
 הַמַּסֶּכֶה וְהִכְהִין נְצָב פֶּתַח הַשַּׁעַר
 וַיִּשֶׁשׁ-מְאוֹת הָאִישׁ הַחֲגוּר כָּלִי
 הַמִּלְחָמָה: (יח) וְאֵלֶּה בָּאוּ בֵּית
 מִיכָה וַיִּקְחוּ אֶת-פֶּסֶל הָאֵפוֹד
 וְאֶת-הַתְּרָפִים וְאֶת-הַמַּסֶּכֶה
 וַיֹּאמְרוּ אֵלֵיהֶם הִכְהִין מָה אַתֶּם
 עֹשִׂים: (יט) וַיֹּאמְרוּ לוֹ הַחֲרָשׁ
 שֵׁים-יָדָךְ עַל-פִּיךָ וְלֹךְ עִמָּנוּ
 וְהָיִה-לָּנוּ לְאֵב וּלְכַהֵן הַטּוֹב
 הַיּוֹחֵד כִּהֵן לְבֵית אִישׁ אֶחָד אֹו
 הַיּוֹרֵתָ כִּהֵן לְשִׁבְטֹו לְמִשְׁפַּחָה
 בְּיִשְׂרָאֵל: (כ) וַיִּיטֵב לֵב הַכַּהֵן

דעם יינגלינגס, דעם לוי אים
 טעמפעל מיכה'ס, אונד פֿראג, מען איהן נאך זיינעם וואהל.
 (טו) יענע זעכס הונדערט, מיט קריענסוואפֿען געריסטעטען לייטע אויס דען קינדערן דן'ס אבער, היעלטען אס איינאנגע דעם טהארעס. (יז) נון דראג גען דוא פֿינף מעננער פֿאר, וועלכע אויסגינגען דאן לאנד צו ערשפעהען, טראטען וויי טעה היניין, נאהמען אורבילר, אפוד, תרפים אונד פֿארמג בילר, אינדעססען שטאנד דער פריסטער אס איינאנגע דעם טהארעס, בייא דען מיט קריעגסריסטונגען בעוואפֿנע טען זעכסהונדערט מאן. (יח) יענע אבער קאמען אויס דעם טעמפעל מיכה'ס, נאכ. דעם זיא אורבילר, אפוד, תרפים אונד פֿארמבילר גע. נאממען האטטען, אונד דער פריעסטער פֿראגטע זיא: וואס מאכט איהר דא? (יט) זיא ער ווידערטען: שווייגע! לעגע דיי גע האנד אויף דיינען מונד, ריי זע מיט אונד, אונד זייא דוא אונד פֿאטער אונד פריעסטער; איזט עס דען בעססער, ווען דוא פריעסטער פֿיר דאן היז איי. געס איינציגען, אָדער ווען דוא עס איינעם שטאממע, אָדער וועניגסטענס איינעם אין ישראל ביוט? (כ) דיעועס זאה דער פריעסטער וואהל איין, נאהם

ויקח

וועניגסטענס איינעם געשלעכטע אין ישראל ביוט? (כ) דיעועס זאה דער פריעסטער וואהל איין, נאהם

ב א ו ר

אל המקום אשר אָנחנו הולכים לרשת. (יז) באו שמה, אחר שילאו חמשת האנשים האלה מניח הנער, עלו ובאו אל בית האלילים אשר למיכה, והנער הלך אל פתח השער לראות הנלכים שם חגורים כלי מלחמה, ומשב כי החמשה הלכו להתפלל לסכל להיות להם מושיע ולהכלית את דונס, אולם כאשר שנו משם והעלבים על כתפיהם, או שאל הלוי מה אַתם עושים? וכן חרגמתי.

הכבודה

נאהם דאהער אפור, חרפים
 אונר אירכילר, אונר טראט
 אונטער דאז פֿאלק. (כא) היע-
 רויה וואַנדטען זיא דך, גינגען
 אונר ליעסען קינדער העעה.
 דע אונר געפעקע פֿאַר זוך הער
 ציעהען. (כב) קוים האַטטען זיא
 זוך פֿאַן דעה וואַהנונג מיכה'ס
 ענטפֿערנט אלס דיא בעוואַה-
 נער יענער היזער, וועלכע אַן
 מיכה'ס חוין שטיעסען, צוזאַם-
 מען גערופֿען וואורדען, אונר
 זיא זעצטען דען זעהנען דו'ס
 נאך. (כג) אלס זיא דען זעה-
 נען דו'ס צוריעפֿען, וואַנדטען
 דיעזע זוך אום, אונר שפרא-
 פֿען צו מיכה: וואַס איזט דיר
 געשעהען, דאַס דוא דיעזען
 אויפשטאַנד מאַכט? (כד) ער
 ענטגעגנטען: מיינע געטטער,
 דיא איך מיר אַנגעשאַפֿט,
 האַכט איהר מיט דעם פריעס-
 טער ווענגעפֿיחרט, אונר איך
 דאַפֿאַן געמאַכט; וואַס זאָל
 מיר נאָך געשעהען? אונר וואַס
 הייסט דיעזעס, דאַס איהר צו

וַיִּקַּח אֶת־הָאֵפוֹד וְאֶת־הַחֹרָפִים
 וְאֶת־הַפָּסֶל וַיָּבֵא בְּקֶרֶב הָעַם:
 (כא) וַיִּפְּנוּ וַיִּלְכוּ וַיִּשְׂמוּ אֶת־הַטֹּף
 וְאֶת־הַמְּקַנָּה וְאֶת־הַכְּבוֹדָה
 לַפְּנֵיהֶם: (כב) הִמָּה הִרְחִיקוּ מִבַּיִת
 מִיכָה וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר בְּבֵתוֹ
 אֲשֶׁר עִם־בַּיִת מִיכָה נֹזְעִקוּ
 וַיִּדְבְּקוּ אֶת־בְּנֵי־דָן: (כג) וַיִּקְרְאוּ
 אֶל־בְּנֵי־דָן וַיִּסְבּוּ פְּנֵיהֶם וַיֹּאמְרוּ
 לְמִיכָה מַה־לָּךְ כִּי נֹזְעִקֶת:
 (כד) וַיֹּאמֶר אֶת־אֱלֹהֵי אֲשֶׁר־
 עָשִׂיתִי לְקַחְתָּם וְאֶת־הַכֹּהֵן
 וְהָרְכוּ וּמַה־לִּי עוֹד וּמַה־זֶּה
 תֹּאמְרוּ אֵלַי מַה־לָּךְ: (כה) וַיֹּאמְרוּ
 אֲדָרְיוֹ בְּנֵי־דָן אֶל־תִּשְׁמַע קוֹלְךָ
 עִמָּנוּ פֶּן־יִפְּגְעוּ בְּכֶם אֲנָשִׁים מְרִי

מיר זאגט: וואַס איזט דיר געשעהען? (כה) דיא זעהנע דו'ס זאנטען דארויף לאַס דוא דיע.
 זען טאָן בייא אונר ניכט מעהר הערען, זאנט פֿאללען מעננער ערכיטטערטען געמיטהעס

ד ש י

(כא) ואת הכבודה, משלות. כל דבר שהוא כבד בהליכתו שאינו יכול לכוון אס ירדפו בני המקום
 סקריפס: הכבודה. סונטומ"א בלע"ו: (כג) ויסבו פניהם. בני דן אל הקולאים אליהם: (כד) ומה
 לי עוד, ומה נאשר לי עוד: (כה) אנשים מרי נפש. כעסנים שיש נסיעתנו:

ב א ו ר

(כא) הכבודה, פי' רש"י משלות כל דבר שהוא כבד בהליכתו וכו' ולוע) פונטו"מא וכן בישי' (ח' ד'), פי' כבד שם דבר של כבוד פישנטו"מא בלע"ו, (בלאן היסנה) והוא pesanteur (זאסט, (חרוג) וענינו כל מאז כבד שהיה להם כמו שמוגמתי. (כב) נועקו, נאספו, ונאזרה האסופה בלאן זעקה לשי שעל ידי זעקס יאסף העס (כד"ק), וירביקו, רדפו אזריהס והאזיגוס נעיניהס, כאשר יגיד הסוק שלחזרו, וכן וירבקו גם המה אחריהם (ש"א י"ר כ"ב). (כד) ומה לי עוד, ומה תעשן לי עוד, השעט לנס לקחת את אלהי ואת הכהן? ומה זה כי חלתס בצוות מנח מס לך? (כה) מרי נפש, אנשים אשר נמוכות לנס, כל חפנס להעליב ולהכעיס

נִפְשׁוּ וְאַסְפְּתָה נַפְשָׁהּ וְנִפְשׁוּ בֵּיתָהּ:
 (כו) וַיֵּלְכוּ בְּנֵי־דָן לְדַרְכָם וַיֵּרָא
 מִיכָה כִּי־חֹזְקִים הָמָּה מִמֶּנּוּ וַיִּפֶן
 וַיָּשָׁב אֶל־בֵּיתוֹ: (כז) וְהָמָּה לָקְחוּ
 אֶת־אֲשֶׁר־עָשָׂה מִיכָה וְאֶת־
 הַכֹּהֵן אֲשֶׁר הָיָה־לוֹ וַיָּבֵאוּ עִל־
 לִישׁ עַרְעָר־עַם שִׁקְט וּבִטָּח וַיִּכּוּ
 אוֹתָם לְפִי־חָרֶב וְאֶת־הָעִיר
 שָׂרְפוּ בָאֵשׁ: (כח) וְאִין מְצִיר כִּי
 רְחֹקָה־הָיָה מְצִידוֹן וְדָבָר אִין
 לָהֶם עִם־אָדָם וְהָיָה בְּעַמְקֵי אֲשֶׁר
 לְבֵית־רְחוֹב וַיִּבְנוּ אֶת־הָעִיר
 וַיֵּשְׁבוּ בָּהּ: (כט) וַיִּקְרְאוּ שֵׁם־
 הָעִיר דָּן בְּשֵׁם דָּן אֲבִיהֶם אֲשֶׁר
 יוֹלֵד לְיִשְׂרָאֵל וְאוֹלָם לִישׁ שֵׁם־
 הָעִיר לְרֵאשֹׁנָה: (ל) וַיִּקְיֶמוּ לָהֶם
 בְּנֵי־דָן אֶת־הַפֶּסֶל וַיְהוֹנְתָן בֶּן־

איבער איך הער, אונד רוא
 ווירדעסט זאן אהל דין לעבען
 אלס דאן לעבען דיינער הוים
 גענאָסען איינביסען. (כו) ריא
 קינדער דין'ס זעטצען נון איה-
 רע ריווע פֿארט, אונד דאָ מיכה
 איינזאָה, דאָס ויא שטערקער
 וינד אלס ער, וואַנדטע ער
 אום, אונד קעהרטע נאָך הוים
 וע. (כז) ויא נאָהמען אַלזאָ מיט,
 וואָס מיכה איינגעפֿיהרט, אונד
 דען פֿריעסטער, דען ער דאָ
 צו האַטטע, איבערפֿיעלען ליש
 איין פֿריערליכעס זאָרגלאָזעס
 פֿאַלק, ערשלוגען עם מיט דער
 שערפֿע דעם שוועררטעס,
 אונד שטעקטען דיא שטאַרט
 אין בראַנד. (כח) איהר וואַר
 קיינע רעטטינג, ווייל זיא פֿערן
 פֿאַן צידון אויך זאָנסט מיט גיע-
 טאַנד אין פֿערבינדונג שטאַנד,
 אונד אים טהאלע לאַג, וועלכעס
 גענען כיה רחוב פֿיהרט. יענע
 בויעטען דיא שטאַרט וויערער
 אויף, אונד ליעסען זיך דאַנע-
 דער. (כט) זיא נאַנטען דיא
 שטאַרט דן, נאָך דעם נאַמען
 איהרעס פֿאַטערס דן, דער

הל' ברגש
 דעם ישראל געבאָרען וואורדע; דען פֿאַרהער וואורדע דיא שטאַרט ליש גענאַנט.
 (ל) היער שטעללטען דיא קינדער דין'ס דאָ אורבילד אויף, אונד יהונתן דער זאָהרדעם

גרשם
 ר ש י
 (כו) ליש. שם העיר ונסכר יהושע קורא שמה לשם על שם שמאלו שם אבן טובה שמה לשם
 והיא היתה על כחשן לשנת דן שמו בתוב על לשם וידעו שנאמת היא נחלתם;
 (ל) בן

ב א ו ר

ולהכניס לנחלתם. ואספחה, ענין נליה. (כו) ואת העיר שרפו באש, ו"מ שרפו העיר
 באש, כדי להפחיד את סביבותיהם, ו"מ באשר נחו בני דן על העיר פתאום שלחו בהאש להכהיל
 העם ולא יהיה פנאי לאדם להשיב מלחמה בין האש והאלחמה שעשו להם בני דן, ועוד י"א
 שאלו העיר מלחה גלולים למיכך ש"פ ה, ואע"פ שהם הקימו כפסל להם היתה כוונתם לשמים.
 אולם לדעתי נהיות לבני דן רכון וחפץ להקים לשם אניהם זכר עד אשר לגולם לא יאסף,
 נאשר עשו כבר בלכתם לנשת את ליש שקראו מקום מחנותם ממנה דן, ולכן שמוה נאש להשכיח
 מאנש

גִּרְשָׁם בְּר־מִנְשָׁה הוּא וּבְנָיו הָיוּ
כְּהֹנִים לְשִׁבְט־הַדְּנִי עַד־יוֹם גְּלוּת
הָאָרֶץ: (א) וַיֵּשִׁימוּ לָהֶם אֶת־
פֶּסֶל מִיִּכָּה אֲשֶׁר עָשָׂה כָּל־יְמֵי
הַיּוֹת בֵּית־הָאֱלֹהִים בְּשִׁלָּה:

יט (א) וַיְהִי בַיָּמִים הָהֵם וּמֶלֶךְ
אֵין בְּיִשְׂרָאֵל וַיְהִי אִישׁ לְוִי
גֵר בְּיַרְכְּתֵי הַר־אֶפְרַיִם וַיִּקְחֵהוּ
לֹא אִשָּׁה פִּילְגָשׁ מִבֵּית לָחֶם
יְהוּדָה: (ב) וַתִּזְנֶה עֲלָיו פִּילְגָשׁוֹ
וַתִּקְרָךְ מֵאִתּוֹ אֶרֶב־בֵּית אָבִיהָ אֶל־

ביח

נ' הלויח

ר ש י

גרשום, ענקעל דעם מנשה,
ער וואוואהל אלס זיינע זעהנע,
ווארען פריעסטער פיר דען
שטאמ, ביודיעזע געגענד
ענטדעקט ווארדע. (א) זיא
רעהיילטען דאן אורכילה,
וועלכעס מיכה אייגענפיהרט
האטטע זא לאנגע, אלס דאן
הוינגאטטעס אין שילה וואר.
יט (א) צו יענער צייט אלס
קיין רעגענט אין ישראל
וואר, היעלט זיך איין מאן אויס
לוי, אן דער אייסערסטען גרענע
צע דעם געבירנעס אפרים
אויף. ער נאכהם זיך איינע יונג
פרויא צום קעבסווייב אויס ביח
לחם יהודה. (ב) זיין קעכס
ווייב ווארדע איהם אונטרייא,
גינג פאן איהם וועג, אין דאן
הויז איהרעם פאטערס, נאך
ביח

(ל) בן מנשה. מפני כבודו של משה כתבנו"ן לשנות את השם נכתב' תלויח לומר שלא היה
מנשה אלא משה: עד יום גלות הארץ. בימי סנחריב בגלות ראשונה:
יט (ב) ומזנה עליו פלגשו. ונתה מביתו אל החון. כל לשון זנות אינו אלא לשון יולא נפקת ברא
יולאת

ב א ו ר

מאנוש זכר שם ליש. (ל) גלות הארץ, לדעת המפרשים הוא ענין נוד וטלטול, וטעמו עד
יום גלות יושבי הארץ. והנה רבחה המנוכס בסנני הדעות לנדר יום זה; והנראה אלי בזה
שאין ענינו גלות וטלטול, כי אם גלוי דבר בלתי נודע, כי בני דן המפרדו מעל אחיהם אשר
שמקרו ומלאו ארץ רחבת ידים בעמק בלתי נודעה, ובאן מחסור כל דבר, וכאשר עשו יושביה
לפניהם לשבת נדר ובטח ולא היה להם עסק עם אדם, כן עשו בני דן, ולא ידע איש איה מקום
מנוחתם; וכאשר נגלתה הארץ מאחיהם, אז באו שמה והרסו את פסל מיכה, וגרשו את בני
יהונתן בן גרשם כהני הפסל, וזה טעם הוא ובניו היו כהנים עד יום גלות הארץ, ויתר הדברים
עיין במנחם לספר.

יט (א) איש לוי, נראה כאשר עשו ישראל את הרע בעיניהם, אז לא נתנו לכהנים והלויים
חכם הקבוע להם מאת ה', והיו נעים ונדים עד אשר מלאו מקיתם, כמו שעשה
הנער הלוי; ולכן נסמך זה הספור אל הקודם. בירכתי הר אפרים, אל אחת מירכתי הר
אפרים, כמו כי יש בנתיים האלה (למעלה י"ח י"ד), באחת מהזויות אשר להר אפרים, ועיין
מה שכתב המכס הכולל בני יואל בוי"ל ז"ל בנאורו לספר יונה (א' ה'). (ב) וחזנה עליו,
מ"י ונסרת עלוהי, תרגום דבר ה' בזה (נמדכר ט"ו ל"א) ב ס ר (רד"ק); והרלכ"ג פי' שזעמם
ממנה ושנה אל בית אביה וזה היה הזנות הזה כי הנטיה אנה שתייה תקרא זנות, אמר זנות
יין ומירוש יקח לך (הושע ד' י"א) ע"כ. ועדו אינו נאמן ע"ש בהושע, ועב"ז קרוב פירושו לדעת
יונתן

בֵּית לֶחֶם יְהוּדָה וַתְּהִי־שָׁם יָמִים
 אַרְבַּעַה חֳדָשִׁים: (ג) וַיָּקָם אִישָׁה
 וַיֵּלֶךְ אַחֲרֶיהָ לְדַבֵּר עַל־לִבָּהּ
 לְהַשִּׁיבּוּ וַנִּעְרָו עִמּוֹ וַצְּמַד חֲמָרִים
 וַתָּבִי־אֵהוּ בֵּית אָבִיהָ וַיִּרְאֶהוּ אָבִי
 הַנְּעֵרָה וַיִּשְׁמַח לְקַרְאָתּוֹ:
 (ד) וַיַּחֲזֹק־בּוֹ הִתְנֹו אָבִי הַנְּעֵרָה
 וַיֵּשֶׁב אֵתוֹ שְׁלֹשַׁת יָמִים וַיֹּאכְלוּ
 וַיִּשְׁתּוּ וַיֵּלִינוּ שָׁם: (ה) וַיְהִי בַיּוֹם
 הַרְבִּיעִי וַיִּשְׁכְּמוּ בִּבְקָר וַיָּקָם
 לָלֶכֶת וַיֹּאמֶר אָבִי הַנְּעֵרָה אֶל־
 חֲתָנּוֹ סַעֲד לָבֶךָ פֶּת־לֶחֶם וְאַתָּר
 תֵּלְכוּ: (ו) וַיֵּשְׁבוּ וַיֹּאכְלוּ שְׁנֵיהֶם
 יַחְדָּו וַיִּשְׁתּוּ וַיֹּאמֶר אָבִי הַנְּעֵרָה
 אֶל־הָאִישׁ הַזֶּה הֲוֹאֵל־נָא וְלִין וַיֵּטֵב
 לָבֶךָ: (ז) וַיָּקָם הָאִישׁ לָלֶכֶת
 וַיִּפְצַר־בּוֹ הִתְנֹו וַיֵּשֶׁב וַיֵּלֶן שָׁם:

וישכם

להשיבה קרי

בית לחם יהודה, אונד בליעב
 דאָרט פֿיער מאַנאָט הע.
 (ג) איהר מאַן מאַכטע זיך אַכער
 אויף, גינג איהר נאך, אום
 איהר הערצליך צוצורערען,
 אונד זיא היים צו פֿיהרען; ער
 האַטטע איינען כורשען אונד
 איין פֿאָר עועל מיט זיך. זיא
 פֿיהרטע איהן ועלבסט איין אין
 איהרעם פֿאַטערס הויז; אַלס
 איהן דער פֿאַטער דער יונגען
 פֿרויא זאַה, קאַם ער איהם
 פֿראָה ענטגעגען. (ד) נאַכרעם
 ער זיך איהם, זיינעם שוויגע-
 גערפֿאַטער, פֿאַטער דער
 יונגען פֿרויא נעמליך, אַנ-
 שלאַם, היעלט ער זיך בייא
 איהם דרי אַ טאַגע אויף, זיא
 אַסען, טראַנקען אונד בליעב;
 כען נאַכטס צוואַנציגן. (ה) אַלס
 דער פֿיערטע טאַג ערשיען,
 אונד זיא דעם מאַרגענס אויפֿ-
 שטאַנדען מאַכטע ער זיך צור
 רייזע כערײט; דא שפראַך
 דער פֿאַטער דער יונגען פֿרויא
 צו זיינעם איידאַם; שטערקע
 דיין הערץ ערשט מיט איינעם
 כראַדאיסכים אונד דאַן קעננט

איהר ריווען. (ו) זיא ועסצטען זיך ניעדער, פֿריהשטיקטען צוואַממען אונד טראַנקען; אונד
 דער פֿאַטער דער יונגען פֿרויא שפראַך צום מאַנע: כעקוועטע דיך דאָך דיעזע נאַכט צו בליעב-
 כען, אונד דיינעם הערצען גיטליך צו טהון. (ז) דער מאַן מאַכטע זיך דענגנאָך צור רייזע פֿער-
 טיג, ויין שוויגערפֿאַטער אַכער דראַנג אין איהן, דאַס ער אַכער מאַלס איבער נאַכט דאַ בליב.
 אַלס

ר ש י

יולאת מצעלה לאהוב את אחריים: (ו) הוּאֵל נאָ ולין. הלילה:

ב א ו ר
 יונתן, וימתן שבתה אוחו אולי הכניסה לקחת לו לאשה והוא לקחה לפילגש. ימים ארבעה
 חדשים, חסר וי"ו השמוס ופירוט ימים שום (ועוד ד' חדשים) או יהיה ד' חדשים פירוט ימים,
 וזן ת"י יומין ארבעת ימתין (ד"ק). (ג) להשיבו כתיב וקרי להשיבה, ומירוט הכתיב להשיבו
 אליה והיא משוכה אליו. והביאהו, מלאה אוחו פילגשו בדרך והכניסה אוחו לבית אניה (ד"ק).
 (ד) ויחוק בו, אישה הוא נושא המאגר והוא החזיק בו נחומנו במסרון ב"מ השמוס, וטעם
 ויחזק

(ה) אלם ער זיך אים פֿינֿטען
 טאנע פֿרוה צור ריזע אויפֿ-
 מאַכטע, רעדעטע דער פֿאָ-
 טער דער יונגען פֿרוואַ איהם
 צו ערקוויקע נוד דיין הערץ -
 זיא פֿערוויילטען זיך ביו דער
 טאג זיך נייגטע, דען זיא צעבֿ-
 טען צוזאַממען. (ט) יעטצט
 בראַך דער מאַן צור ריזע
 אויף, ער, זיין קעכסווייב אונד
 זיין בורשע; אַכער זיין שורע.
 גערפֿאַטער, דער פֿאַטער דער
 יונגען פֿרוואַ, שפראַך וויעדער
 צואיהם: זיעהדער טאג זינקט
 צור דעמערונג הערלאַב אי-
 בערנאַכטעט דאָך, שאַן גע-
 העט דער טאג צור רוהע בלוי-
 בע נאַכטס היר, אונד לאַס די-
 געם הערצען וואָהל זיין, מאַר-
 גען טאַכט איהר אייך פֿרוה
 אויף איירע ריזע, אונד דואַ גע-
 העסט נאָך הויזע. (י) דער מאַן

(ח) וישכם בבקר ביום החמישי
 ללכת ויאמר אבי הנערה סעד-
 נא לבבך והתמהמהו עד נטות
 היום ויאכלו שניהם: (ט) ויקם
 האיש ללכת הוא ופילגשו
 ונערו ויאמר לו חתנו אבי הנערה
 הנה נא רפה היום לערוב לינו
 נא הנה חנות היום לין פה וייטב
 לבבך והשבמתם מחר לדרךכם
 והלכת לאהרן: (י) וקרא אברה
 האיש קרון ויקם וילך ויבא עד-
 נכת יבוס היאירושלם ועמו צמד
 חמורים חבושים ופילגשו עמו:

חם

אַכער וואָללעטע ניכט מעהר איבערנאַכטען מאַכטע זיך אויף, נינג אונד קאַם ביו גענען יבוס,
 דאַן אויזט ירושלים, כּו ט אינגעם פֿאַר געזאַמטעלטען עזעלן אין בעגלייטונג וייגעס ווייבעס.

אלם

ד ש י

(ט) רפה. השמש מבזרתו ונטה לערוב: הנה חנות היום. עת שכל הולכי דרכים נוטים
 לחנות בבית:

עד

ב א ו ר

ויחזק שבנק צו באהבה ורעות באו ויחזיקו באלהים אחרים (מ"א ט' ט'), או שחזרו החזיקו בו
 וראוי לתרגם: זיין טוויגערפֿאַטער כּתהן זיך זיינער מן, שדכר גס הוא על לב בתו לשוב לבעלה.
 (ט) רפה היום לערוב, רפיון השמש הוא לעת ערב שרפה שומו ואורו, ובזרתו וחזקו הוא
 בחזי היום, כי נכחת השמש עד פֿהרים הילך האור ומחזקו, ומחזי היום עד הערב הולך
 ומחדפה (מדברי הר"ק), ויתכן לתרגמו על דרך נחות: דער טאג וואַנקטע דען טבענר לו.
 ולפי הענין יש מחזי היום ואילך ג' מדגות, הראשונה היא הנטיה, שהם התמהמהו באכילת
 פת של שחרית עד אחר פֿהרים וזהו עד נטות היום; השנית היא הרפיון ואמר הנה
 חנות היום, כאלי נלצה היום לרון ארמו ומנקה האקים אשר חונה שם; ויונתן! העתיק
 הנה כמו הנה ע"ד שביארתי למעלה (י"ד ט"ו), והתאר מוסב על לינו נא ותרגם ביתו בען
 הכא, כלומר לינו נא הנה, ותרגם חנות היום, לחוד יושא דין, כלומר עת שנייתכם לא ימאך
 עוד כי אם זה היום, ולפנות בקר חלבו לדרככם. ואחד מהסבארים הסיב התרגם כלו ביתו בען
 הכא לחוד יושא דין, על חנות היום (?); והשלישית היא הוירידה, כאז שכתוב והיום רד
 מאד

(יא) הֵם עִם יְבוּס וְהַיּוֹם רַד מֵאֲדָם
 וַיֹּאמֶר הַנַּעַר אֶל-אֲדָנָיו לְכֹה-נָא
 וְנִסּוּרָה אֶל-עִיר-הַיְבוּסִי הַזֹּאת
 וְנָלִין בָּהּ: (יב) וַיֹּאמֶר אֲלֵינוּ אֲדָנָיו
 לֹא נִסּוּר אֶל-עִיר נְכָרִי אֲשֶׁר לֹא-
 מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִנֵּה וְעַבְרָנוּ עִד-
 גְּבֻעָה: (יג) וַיֹּאמֶר לְנַעֲרָו לֵךְ
 וְנִקְרְבֵה בְּאֶחָד הַמְּקֻמּוֹת וּלְנוּ
 בַּגְּבֻעָה אוֹ בְרָמָה: (יד) וַיַּעֲבְרוּ
 וַיֵּלְכוּ וַתָּבֹא לָהֶם הַשָּׁמֶשׁ אֶצֶל
 הַגְּבֻעָה אֲשֶׁר לְבְנֵימִן: (טו) וַיִּסְרוּ
 שָׁם לְבוֹא לְלוּן בַּגְּבֻעָה וַיָּבֹא
 וַיֵּשֶׁב בְּרֹחַב הָעִיר וַאֲשֵׁן אִישׁ
 מֵאֲסָף--אוֹתָם הַבִּיתָה לְלוּן:
 (טז) וְהִנֵּה אִישׁ זָקֵן בָּא מִן-מַעֲשָׂהוּ
 מִן-הַשָּׂדֶה בְּעָרֵב וְהָאִישׁ מֵתָר

אפרים

(יא) אלם זיא פייא יכוס ווא-
 רען, וואר דער טאג שאן זעהר
 געזונקען, דארום שפראך דער
 בורשע צו זיינעם העררן: ווען
 עס דיר דאך געפעלליג ווארע,
 דאס וויר אין דיעזע שטארט
 יכוס איינקעהרען, אונד דא-
 זעלכס איבערנאכטען מעס-
 סען. (יב) זיין הערר אבער
 אנטווארטעטע איהם: וויר
 וואללען אין קיינע שטארט
 דער פֿרעמדען איינקעהרען,
 דיא ניכט פֿאן דען קינרערן
 ישראל'ס זינד; וויר ציעהען
 פֿארבייא גלענען גבעה. (יג) ער
 שפראך צו זיינעם בורשען:
 פֿארווערטס! דאס וויר איי-
 נעם יענער ערטער געהער
 קאממען, וויר איבערנאכטען
 ענטוועדער אין גבעה אדער
 אין רמה. (יד) זיא צאנען אל אָ
 ווייטער פֿארווערטס, אונד דיא
 זאננע גינג איהנען אינטער
 בייא יענעם גבעה, וועלכעס
 בנימין געהערטע. (טו) זיא
 לענקטען דארטהין, אים אינו
 נאכטלאגער נאך גבעה צו

קאממען. מאן לאנגטע אן, וויילטע אין איינער שטראססע דער שטארט, אבער ניעמאנד
 נאהם זיא אין איינעם הויזע אויף, זיא צו בעהערבערנען. (טז) אבער זיעהע! איין אלטער מאן
 קאם פֿאן ווינער ארכייט פֿאם פֿעלדע אן יענעם אבענדע; — דיעזער מאן וואר פֿאם געכירנע
 אפרים

ר ש י

(יב) עד גבעה. גבעת בנימין: (יג) ולנו. כמו ולנו דגשת הנו"ן במקום נו"ן שנייה:
 ואת

ב א ו ר

מאל והוא סמוך לחשכה. (יא) עם יבוס, אלל יבוס, כמו למעלה המה עם בית מיכה (י"ח
 ג') אשר עם בית מיכה (שם כ"ג). והיום רד מאד, הראוי יוד כי הוא פעל עבר, וכח
 כרד"ק במנלול (דפוס קטן ק"ל ח'): ואין המנהג הזה בשאר נמי הפ"א לגרוע פ"א הסעל
 מהעובדים, וגם כזה השגש לא מלאנו כ"א בזאת המלה, ואלו היה קמ"ן, היינו אומרים
 שהוא מנמי העי"ן כמו עוד רד עם אל (הושע י"ב ח') ע"כ. ומלאנו גם בהמקור מעלי הו"ד
 חסרון פ"א הפעל באשר העיר הראב"ע נספרו מאזונים, כמו אס טוב משבו (יחזק' ט"ב י')

אפרים, היעלט ויך אכער צו
 גבעה אויף, וואָ דיא שטאָרט
 לייטע בנימיניטען וואָרען. —
 (יז) ער האָב זיינע אויגען
 אויף, אונד ערבליקטע דייע
 זען וואָנדערסמאָן אויף דער
 אָעעעען שטראַסע. דער
 גרייז פֿראַנטע איהן: וואָ
 ווילסט דוא הין? אינד וואָ
 הער קאָמסט דוא? (יח) ער
 ערווידערטע איהם: וויר ריי
 זען פֿאָן בית לחם יהודה, נאָך
 דער אייסערסטען גרענצע
 דעם געבירגעס אפרים, וואָ
 איך הער בין; איך רייזטע
 נעהמליך נאָך בית לחם יהודה,
 יעטצט געהעט מיין וועג נאָך
 דעם הויזע גאָטטעס — היער
 ווילל מיך אכער גיעמאָנד אינד
 הויז אויסנעהמען. (יט) האָבע
 איך דאָך שטראָה אונד פֿוט
 טער פֿיר אונזערע עועל, אויך
 בראָד אונד וויין פֿיר מיך, פֿיר
 דייע מאָנד, זאָ וויא פֿיר דען
 בורשען, דער בייא דייעם דייע
 גער איזט, עס מאָנגעלט ניכט
 דאָ גרינגסטע. (כ) דאָרויף
 שפראַך דער אַלטע מאָן:

אפרים והוא גר בגבעה ואנשי
 המקום בני מיני: (יז) וישא עיניו
 וירא את האיש הארח ברחוב
 העיר ויאמר האיש הזקן אנה
 תלך ומאין תבוא: (יח) ויאמר
 אליו עברים אנתנו מבית
 לחם יהודה עד ירדתי הר
 אפרים משם אנכי ואלך עד
 בית לחם יהודה ואת בית יהוה
 אני הלך ואין איש מאסף אותי
 הביתה: (יט) וגם תבן גם מספוא
 יש לחמורנו וגם לחם ויין יש
 לי ולאמתך ודגער עם עבדיך
 אין מחסור כל דבר: (כ) ויאמר
 האיש הזקן שלום לך רק כל
 מחסורך עלי רק ברחוב אל
 תלך: (כא) וביאהו לביתו ויבול

ויבול קריי. לחמורים
 וואָהל דיר! אכער יעטצט וינד אללע דייע בערירפֿניסעע מיינע זאָרנע, דוא זאָלסט קיי
 נעסו עגס אויף דער שטראַסע איבערנאָכטען. (כא) ער פֿיהרטע איהן אין ויין הויז איין,
 ר ש י
 (יח) ואת בית ה'. לשילה אני הולך: (כא) ויבול לחמורים. ויבול
 אפורונד"ר בלע"ז:

ב א ו ר

שנא ע"ד נחי העי"ן, ומשפטו בתשלומי ישו כ, ועיין כד"ק ובניאורנו גם, וההפך אם ישו כ
 ושיכני ה' (ש"כ ע"ו ח'), שנא ע"ד נחי פ"א יו"ד והראוי שוב ישיבני. (יח) ואת בית ה' אני
 הולך, באו ואל בית ה', וכן ת"י ולבית מקדשא דיי' אנה אזיל; וכמוהו בא את במקום על,
 והקטר אהו אשר לפני ה' (מ"א ט' כ"ה), ת"י וקטר עלוהי. (כ) שלום לך, כמו שלום
 לכם אל תיראו (בראשית מ"ג כ"ג), אל תירא איש מאבות שלום לך (דניאל י' י"ט), וכן ענינו
 כאן, אל תדאג, ואם גם אין מזשור לך, יהיה כל מחשורך עלי, וגם ברחוב אל חלין.
 אל תלך, כתב רבינו יעבי: לא נמלא כמוהו, ומשפטו חלין או חלין, ובמסורה נמסר עליו ב'
 נא, ובזיב (י"ו ב') ונמרוחם חלין עיני. (כא) ובל, לועז רש"י אפורונד"ר, מנה ישנה,
 והוא

לַחֲמוּרִים וַיִּרְחֲצוּ רַגְלֵיהֶם
 וַיֹּאכְלוּ וַיִּשְׁתּוּ: (כג) הַמָּה מִיִּטְיָבִים
 אֶת־לִבָּם וְהִנֵּה אַנְשֵׁי הָעִיר אַנְשֵׁי
 בְנֵי־בֵרִיעַל נִסְבּוּ אֶת־הַבַּיִת
 מִתְדַפְּקִים עַל־הַדָּלֶת וַיֹּאמְרוּ
 אֶר־הָאִישׁ בְּעַל הַבַּיִת הַזֶּה
 לֵאמֹר הוֹצֵא אֶת־הָאִישׁ אֲשֶׁר־
 בָּא אֶל־בֵּיתְךָ וְגַדְעֵנוּ: (כג) וַיֵּצֵא
 אֲלֵיהֶם הָאִישׁ בְּעַל הַבַּיִת וַיֹּאמֶר
 אֱלֹהִים אֶל־אֲחֵי אֶל־חֲרָעוּ נָא
 אַחֲרַי אֲשֶׁר־בָּא הָאִישׁ הַזֶּה
 אֶל־בֵּיתִי אֶל־חֲרָעוּ אֶת־הַנְּבִלָה
 הַזֹּאת: (כד) הִנֵּה בְתִי הַבְּתוּלָה
 וּפִילְגָשָׁהּ אוֹצִיא אֶת־נָא אוֹתָם
 וְעֲנוּ אוֹתָם וְעֲשׂוּ לָהֶם רֵטוּב
 בְּעֵינֵיכֶם וְלֹאִישׁ הַזֶּה לֹא חֲרָעוּ
 דְבַר הַנְּבִלָה הַזֹּאת: (כה) וְלֹא־
 אָבוּ הָאֲנָשִׁים לִשְׁמַע לוֹ וַיַּחֲזֹק
 הָאִישׁ בְּפִילְגָשׁוֹ וַיֵּצֵא אֲלֵיהֶם
 הַחֹזֶן וַיִּדְעוּ אוֹתָהּ וַיִּתְּעַלְלוּ־בָּהּ

נאב פוטטער פֿיר דיא עועל,
 זיא וואישען איהרע פֿיסע, א־
 סען אונד טראנקען. (כג) וועה־
 רענד זיא זיך גיטליך טהאטען,
 זיעהע! דא אומרינגטען דיא
 שטאדטלייטע, גיערערטרעכ־
 טינער פעכעל, דאז הויז,
 פאכטען אן דיא טהיר, ריע־
 א פֿען דעם מאנע, דעם אל־
 טען הויזווירטעהע צו: גיב דען
 מאן הערויס, דער אין דיין
 הויז געקאממען, דאמיט וויר
 איהן קעננען לערנען! (כג) דאך
 דער מאן, דער הויזווירטעה
 געהמליך, קאם זעלכסט הע־
 רויס, אונד שפראך צו איה־
 נען: ניכט דאך, מיינע פֿריינ־
 דע! האנדעלט ניכט זא
 שלעכט — נאכרעם דיעזער
 מאן אין מיין הויז געקאמ־
 מען אויט, זאללטעט איהר
 קיינע זאלכע שאנדטהאט אויז־
 פֿיהרען. (כד) זעהעט! איך ווילל
 מיינע יונגפֿרייליכע טאכטער
 אונד זיין קעכסווייב אייך הע־
 רויסגעבן, שענדעט זיא, אונד
 טרייבט מיט איהנען נאך אייע־
 רעם גוטדינקען, אכער גענען
 דיעזע מאן פֿיהרעט קיינע זאל־
 כע שאנדטהאט אויס. (כה) אלס
 אכער דיעזע מענשען איהם
 קיין געהער געכען וואללטען,
 ערגריף דער מאן זעלכסט זיין

קעכסווייב. פֿיהרט זיא איהנען הינויס; זיא וואָהנטען איהר בייא, מיסהאנדעלטען זיא

ר ש י
 (כב) ונדענו. משנב זכור:

ב א ו ר

והוא fournie (פֿערזוקגען), או שהוא מלאן איט' proviandare (מיט פֿוטטער פֿערזוקגען).
 והוא מענין כליל חסין יאכלו (יש גי' ל' כ"ד) אם יגעה שור על כל לו (זיוב ו' ה'); ומפני שהסלה
 מלעיל שב החולם לקר"ן חטף (רד"ק) • (כה) ויחעללו בה, כמו כי המעללת כי (כמדבר כ"ב
 כ"ט)

דיא נאנצע נאכט ביו געגען פריה, אונר ענטליסען זיא אלס דער מאָרגען אַנבראָך. (כו) דיא פֿרויא קאָם געגען מאָרגען, פֿיעל אַבער פֿאַר דעם הויז: איינגאַנגע דעם מאַננעס הין, וואָ איהר הערר בליעב, ביז עס העללער וואורדע. (כז) אלס נון איהר הערר דעם מאָר גענס אויפֿשטונד, דיא טהי רען דעם היזעס עפֿענטע! אונר הערויס גינג זיינען וועג פֿאַרטצוועטצען, זיעהע דאָ! זיין ווייב לאַג הינגעשטרעקט אַם הויזאיינגאַנגע מיט איהר רען הענדען אויף דער שוועל לע. (כח) ער שפראַך צו איהר: שטעהע אויף! וויר וואָללען ריזען! ערהיעלט אַבער קיינע אַנטוואָרט— דאָ נאָהם ער זיא אויף זיינען עזעל, מאַכטע זיך אויף, אינד גינג נאָך זיינער היימאַטה. (כט) אלס ער אין זיינע וואָהנונג קאָם נאָהם ער אין מעסער, ערגריף זיין קעכסווייב, צערגליעדערטע זיא ביז אויף איהרע קנאָצען אין צוועלף שטיקע אונר זאַנד. טע דיעזע נאָך אַללען גרענצען ישראל. (ל) יעדער, דער עס

כל הלילה עד הבקר וישלחו בעלות השחר: (כו) ותבא האשה לפנות הבקר ותפל פתח בית האיש אשר אדוניה שם עד האור: (כז) ויקם אדניה בבקר ויפתח דלתות הבית ויצא ללכת לדרך והנה האשה פילגשו נפלת פתח הבית וידיה על הסף: (כח) ויאמר אליה קומי ונלכה ואין עננה ויקחה ער החמור ויקם האיש ויגד למקמו: (כט) ויבא אל ביתו ויקח את המאכלת ויחזק בפילגשו וינתחה לעצמיה לשנים עשר נתחים וישלחה בכל גבול ישראל: (ל) והיה כל הראה ואמר לאנהיתה ולא נראתה כזאת למיום עלות בני ישראל

מאדן

בעלות קרי

זאה, שפראך: זאָ עטוואָס איזט נייע געשעהן, אונד נייע געוועהן וואָרדען. זייטרעם דיא קינדער ישראל'ס

ר ש י

(כח) ואין עונה. כי מתה:

פנות

באור

כ"ט, ענין זלזול וזיוון, וכמו ש"י ואתלעכו כה, מעשה תעמועים (ירמיה י' ט"ו) ת"י עונד תלעבא. (כו) פתח בית האיש, נקרא פתח מה שיש מן השער חוץ לדלתות (בן מלך); וסיא נופלת שם מחולשתה אשר קרה לה, ומסקור המופלג שנכנס בה, כי ישנה בחוץ בלי כסות נקרה ומתה (סרד"ל). (כט) בכל גבול ישראל, ולא לכל שנת ושנת, כי לדעת האספרסיס לא

מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד הַיּוֹם הַזֶּה
 שִׁימוּ לָכֶם עֲלֵיהֶ עֲצוֹ וּדְבָרוֹ:
 כ(י) וַיֵּצְאוּ כָל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַתִּקְהַל
 הָעֵדָה כְּאִישׁ אֶחָד לְמִדָּן
 וְעַד-בָּאָר שֶׁבַע וְאֶרֶץ הַגִּלְעָד
 אֶל-יְהוָה הַמְצַפָּה: (ז) וַיִּתְּצוּ
 פְּנוֹת כָּל-הָעָם כָּל שְׁבִטֵי יִשְׂרָאֵל
 בִּקְהָל עַם הָאֱלֹהִים אַרְבַּע מֵאוֹת
 אַלְפֵי אִישׁ רִגְלֵי שָׁלֹף חָרָב:
 (ג) וַיִּשְׁמְעוּ בְּנֵי בְנִימִן כִּי-עָלוּ בְּנֵי-
 יִשְׂרָאֵל הַמְצַפָּה וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי
 יִשְׂרָאֵל דְּבָרוּ אִיכָה נְהִיתָה
 הָרַעְיָה הַזֹּאת: (ד) וַיַּעַן הָאִישׁ
 הַכּוֹי אִישׁ הָאִשָּׁה הַנִּרְצָחָה
 וַיֹּאמֶר הַגְּבַעְתָּה אֲשֶׁר לְבְנֵימִן
 בְּאֵתִי אֲנִי וּפִירִגְשִׁי לְלוֹן:

ויקמו

ישראלים אוים מצרים צאנען,
 כיון דען הייטיגען טאג —
 דענקט דאריבער נאך, ראם
 טהעט אונד בעשליעסעט.
 כ(י) דאראב צאנען אללע
 קינדער ישראלים אוים, אונד
 עם פֿערוואממעלטע זיך דיא
 גאנצע געמיינדע וויא איין
 קערפער. פֿאָרן כיון באר שבע,
 זא וויא דאן לאנד גלעד, פֿאָר
 דעם עוויגען צו מצפה. (ז) אונד
 עם טראסען אויף, אללע
 פֿאלקספֿיהרער אוים זעמט—
 ליכען שטעמען ישראלים אין
 דער פֿערוואממלונג גאָטטעס,
 מיט פֿיער הונדערט טויזענד
 מאן פֿוסטרייטער, וועלכע
 דאן שווערדט צאנען. (ג) דיא
 קינדער בנימין'ס ערפֿוהרען
 שאָן, דאָס דיא קינדער
 ישראלים נאך מצפה גינגען,
 וועהרענד דיעזע פֿראַגטען:
 וויא האָט זיך דיעזע לאַסטער—
 טהאָט צוגעטראַגען? (ד) דער
 מאן אוים לוי, גאָטטע דעם
 געמאָרדעטען ווייבעס אַנט—
 וואָרטעטע אונד שפראַך: נאך

גבעה, וועלכעם בנימין צוגעהערט, קאם איך אונד מיין קעבס ווייב צו איבערנאָכטען:

דא

ר ש"י

כ (ב) פנות כל העם. רישי כל עמא:

דמו

ב א ו ר

לא שלח לשנט בנימין לפי שמהם ינאה הרעה. (ל) שימו, לנכס על הנגלה הזאת, עלו עלה
 ודברו דבר להשיב גמולם בראשם. עשו, בא לוויה רבים בחסרון יו"ד ובאורק חמת מולם ומשפטו
 נחשלומו יעוצו בפלם עמדו. עמדו אשר היא בחולם מפני העמדת הטפחא, אשר יש לו במקומות
 רבים מנהג הפסק (מדברי הרד"ק נמ"א).

כ (א) למדן, בתוספת הלמ"ד וענינו מדן ועד באר שבע. המצפה, כדרכם להקנין שם
 כשהיו נועדים על דבר יקר. (ב) פנות כל העם, ראשי העם כתי"י, ונקרא ראש ומלך
 פנה, כמו פנת שנתיה (ישעי' י"ט י"ג), כי הוא לעם כפנה לבנין להחזיק היסוד ועיני כל
 העם פונים אליו, ולדעת הרד"ק התייבבו כל השנטיס פנות בפני עולם כי חנה כל שנט במנה
 אחת ובכל נדל מחביו. (ג) ויאמרו, לדעת הרד"ק שם ויאמרו על פנות העם, וטעם בני
 ישראל

(ה) ויקמו עלי בעלי הגבעה
ויסבו עלי את הבית לילה אותי
דמו להרג ואת פילגשי ענו
ותמת: (ו) ואחז בפילגשי
ואנתחה ואשלחה בכר שדה
נחלת ישראל כי עשו זמה ונבלה
בישראל: (ז) הנה כלכם בני
ישראל הבו לכם דבר ועצה
הלם: (ח) ויקם כל העם כאיש
אחד לאמר לא נלך איש לאהלו
ולא נסור איש לביתו: (ט) ועתה
זה הדבר אשר נעשה לגבעה
עליה בגורל: (י) ולקחנו עשרה
אנשים למאה לכלו שבטי
ישראל ומאה לאלף ואלף
לרבבה לקחת צדה לעם לעשות
לבואם גבע בנימן ככל--

(ה) דא שטאנדען געגען מיד
אויף דיא כירגער פאן גבעה,
אומרינגטען וועגען מיינער
נאכטס דאז הייז, מיך וואללטען
דיא אומכרינגען אינד מיין ווייב
מיסהאנדעלטען זיא, ביו זיא
שטארב. (ו) איד ערגריף מיינע
קעכס פרויא, צערגליעדערטע
זיא, אונד פערואנדטע זיא נאך
אללען געפילדען דער בעזיט.
צונגען ישראל'ס, דען זיא האט
מען אונצוכט אונד שענדליכ.
קייט אין ישראל פער איבט.
(ז) היער זייד איהר נון אללע
קינדער ישראל'ס; פריפעט
דען נעגענשטאנד, אינד דער
ראטהעלום פאלגע! (ז) דאז
פאלק ערהאב זיך מענניגליך,
אונד שפראך: ניעמאנד פאן
אונד געהע אין ויין צעלט, ניע.
מאנד פאן אונד קעהרע נאך
הויזע. (ט) אויף דיוע וויזע וואל-
לען וויר יעטצט מיט גבעה
פערפאהרן; ווער זיא איבער.
פאללע, ענטשיידע דאז לאזן;
(י) וויר ציעהען צעהן מאן פאן
הונדערט אויס אללען שטעמ-
מען ישראל'ס, הונדערט פאן
טיווענד אונד טיווענד פאן
צעהנטיווענד, מונדפארראטה

הנבלה

פיר דאז פאלק צו שאפען, אום בייא דער אנקונפט געגען גבע בנימין ווירקען
ר ש"י
(ה) דמו להרוג. כוונתו להרוג אפינשמינ"ט בלע"ז: (י) לעשות. לביאזם זו לגנעת בנימין
ככל הנבלה וגומר:

חברים

ב א ו ר

ישראל לקריאה שהם ישאלו ויחקרו איכה נהיתה הרעה הזאת. (ה) דמו להרוג, לשון רש"י
כוונתו להרוג אפינשמינ"ט בלע"ז pensaient (יח דמבטען). (ו) הבו לכם דבר ועצה, בעב רכס
דברו דבר ועבו עלה שלא חתשט סכרעת הממארת הזאת בישראל (מהרד"ט). (ט) עליה
בגורל, עליה נעלה בגורל, וענין הגורל לקחת גידה לעם ההולכים לאלחמה, וגשטו להסל
הגורלות נעשרה חלקים בכל מאה ונבל רנבה, ואשר יפול הגורל עליהם יקחו גידה לחשעה
החלקים אשר יעלו להלקח כי לא היו יודעים באה יתעבכו שם, (שדכני רד"ק). (י) לבואם,
נראה

הַנְּבִלָה אֲשֶׁר עָשָׂה בְּיִשְׂרָאֵל:
 (יא) וַיֵּאמֶר כָּל-אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶל-
 הָעִיר בְּאִישׁ אֶחָד חֵבְרִים:
 (יב) וַיִּשְׁלְחוּ שְׂבֻטֵי יִשְׂרָאֵל אֲנָשִׁים
 בְּכָל-שְׂבֻטֵי בְנֵימִן לֵאמֹר מָה
 הָרָעָה הַזֹּאת אֲשֶׁר נִהְיִיתָה בְּכֶם:
 (יג) וְעַתָּה חָנוּ אֶת-הָאֲנָשִׁים בְּנֵי-
 בְדִיעֵל אֲשֶׁר בְּגִבְעָה וְנָמִיתָם
 וּנְבַעְרָה רְעֵה מִיִּשְׂרָאֵל וְלֹא
 אָבוּ בְנֵימִן לִשְׁמַע בְּקוֹל
 אֶחֱיהֶם בְּנֵי-יִשְׂרָאֵל: (יד) וַיֵּאמְרוּ
 בְנֵי-בְנֵימִן מִן-הָעָרִים הַגִּבְעָתָה
 לָצֵאת לַמִּלְחָמָה עִם-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
 (טו) וַיִּתְּפְקְדוּ בְנֵי בְנֵימִן בַּיּוֹם
 הַהוּא מֵהָעָרִים עֶשְׂרִים וּשְׁשֵׁה
 אָלֶף אִישׁ שֵׁלֶף הָרַב לְבַד מִיָּשְׁבֵי
 הַגִּבְעָה הִתְּפַקְדוּ שִׁבְעַת מֵאוֹת
 אִישׁ בְּחֹר: (טז) מְכַל וְהָעָם הָיָה

בני קרי ולא כהוב שבע

צו קעננען גלייך דער גאנצען
 שאנדטהאט, דיא איז ישראל
 געשעהען איזט. (יא) היערויף
 פֿערוואממעלטע זיך דיא נאג
 צע מאנשאַט ישראל'ס ווידער
 דיא שטארט פֿערבונדען וויא
 איין קערפער. (יב) נון יש קאנו
 דיא שטעממע ישראל'ס לייטע
 און אללע שטאם-אכטהיילונגען
 בנימין'ס אונד ליעסען זאגען:
 וואס איזט דא פֿיר איינע ער
 רוכטהייט. דיא זיך אונטר אייך
 צוגעטראגען האט? (יג) ליע
 פֿערט זאגלייך יענע נייערער
 טרעכטיגע מענשען אין גביעה
 אויס, ראס וויר זיא מיט דעם
 טאָדע בעשטראַען, אינד דאָ
 בעזע אויס ישראל וועגריימען.
 דיא קינדער בנימין אכער,
 וואַללטן דער אויפֿפֿאַרדערונג
 איהרער ברודער, דער קינדער
 ישראל ניכט געהער געבען.
 (יד) אינד פֿערוואַמעלטען זיך
 זאגלייך אויס דען שטערטען
 געוונבעה, אום צו פֿעלדע צו
 ציעהען, געגען דיא קינדער
 ישראל. (טו) דיא קינדער בנימין
 מיסטע טען זיך און דיעזעם
 טאגע; אויס דען שטערטען:
 זעכס אינד צוואַנציג טויזענד

מאן שוועררט פֿיהרער אָהנע דיא איינוואַהנער פֿאָונבעה, וועלכע אויס זיך זיעבעהיג
 ד. רט אויסערלעוענע מענגער וועהלטען. (טז) אנטער דען געוואַממען קריענספֿאַלקע,

קאָנגי

ר ש י

(יא) חברים. שיים בגלה אחת: (יב) נכל שנטי בנימין. עשרה שנטיס נאשנו עשרה משפחותיו
 שיהיו מרחל שנים עשר שנטיס:

(טז) אטר

ב א ו ר

נראה כוונת המדבר להסיף הלמד"ן במאמר על דרך לחי, ואמר לעשות לניאס לנגע,
 במקום לעשות בניאס לנג, וגם באקואות אזנים שמש: לפעמים בני"ת. (יב) בכל שנטי
 בנימין, בא כנוי הכנים למסורת, שכל משפחה מנט בנימן סיחה נאשנט כפנט, כדברי חז"ל
 שהניחו

קאנטען יענע זיעכען הונדערט
 אויסער לעזענע מעננער מיט
 איהרער געשפעררטען רעכט-
 טען אללעזאממט איינען שטיין
 אויף איין האר שליידערן,
 אהנע צו פעהלען. (יז) דיא
 מאנשאפט ישראל'ס אהנע
 בנימין מיטערטע אויס זיך,
 פיערמאהל הונדערט טויזענד
 מאן שווערט עיהרער, לויג
 טער קריגעראפהרנע מענ-
 נער. (יח) דיעזע מאכטען זיך
 אויף, גינגען נאך בית אל אונד
 בעראנטען גאטט; דיא קינג-
 דער ישראל פראנטען געמליך:
 ווער פאן אונז ואלל צוערשט
 געגען דיא קינדער בנימן אין
 קריעג ציעהען? דער עוינגע
 ערליעס: יהודה צוערשט!
 (יט) דא מאכטען זיך דיא קינג-
 דער ישראל'ס דעם מארגענס
 אויף, אינד לאגערטען זיך ביא
 גבעה. (כ) דיא מאנשאפט
 ישראל'ס גינג אלזא אין דען
 קריעג געגען בנימן, אונד
 שטעללטע זיך ווידער זיא אין
 שלאכטארדנונג פאר גבעה.

שבע מאות איש בחור אטר
 יד ימינו כל זה קלע באבן אל-
 השערה ולא יחטא: (יז) ואיש
 ישראל התפקדו לבד מבנימן
 ארבע מאות ארף איש שלף
 חרב כל זה איש מלחמה:
 (יח) ויקמו ויעלו בית אל וישאלו
 בארזים ויאמרו בני ישראל מי
 יעלה לנו בתחלה למלחמה
 עם בני בנימן ויאמר יהודה
 יהודה בתחלה: (יט) ויקומו בני-
 ישראל בבקר ויחנו על הגבעה:
 (כ) ויצא איש ישראל למלחמה
 עם בנימן ויערכו אחם איש-
 ישראל מלחמה אל הגבעה:
 (כא) ויצאו בני בנימן מן הגבעה
 וישחיתו בישראל ביום ההוא

שנים
 (כא) אכער דיא קינדער בנימן ריקטען אויס גבעה, אונד שטרעקטען אן דיעזעם סאגע

צוויי

ר ש י

(טז) אטר יד ימינו. גמודי יד ימינס לא היו זולטים בה כאלו היתה אטומה כמו אל חאטר
 עלי באר פיה: כל זה. שבע מאות איש הללו: אל השער. לחוט השער: ולא יחטא. לא
 יגנה: (יח) יהודה בתחלה. אבל לא נחנו לשאל אם לנכח אם לינכח ובאחרונה שנחנו אטר
 עלו כי מחר אהנו בידך השכימו והזלימו דכריהם: (כא) וישחיתו, נעשו על שלא קנאו כמו
 כן במעשה דמות מיכה שהיה כנר:

ב א ו ר

שהביאו רש"י ור"ק; ואין לומר שזא שבע במקום משפחה, והוא כמו משפחות בנימן, שהרי
 כתוב במקום אחר (ש"א ט"כ"ח), הלעירה מכל משפחות שבטי בנימן. (טז) אטר יד
 ימינו, אטר יד ימינו, כמו שפירשתי באהוד, ואין הטעם שהיה כל איש נחור, איש שמאלי
 מלך הטבע אי מקמת חולי, כי אין גם אחד אשר יקרא אטר יד איש נחור מכל אנשי הכנא,
 ומעיניו תבין טעמו לכל אחד מהם היה לאל ידו לאטר ימינו ולשלוט בשמאלו ולקלוע באבן
 ולא

שָׁנִים וְעֶשְׂרִים אֶלֶף אִישׁ אֶרְצָה:
 (כג) וַיִּתְחַזַּק הָעָם אִישׁ יִשְׂרָאֵל
 וַיִּסְפוּ לַעֲרֹךְ מִלְחָמָה בַּמָּקוֹם
 אֲשֶׁר-עָרְכוּ שָׁם בַּיּוֹם הַרְאִשׁוֹן:
 (כד) וַיַּעֲלוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל וַיִּבְכוּ
 לִפְנֵי-יְהוָה עַד-הָעֶרֶב וַיִּשְׁאַלֻּם
 בַּיהוָה לֵאמֹר הָאֹסִיף לָגֶשֶׁת
 לְמִלְחָמָה עִם-בְּנֵי בְנֵימִן אֲחֵי
 וַיֹּאמֶר יְהוָה עֲלוּ אֵלָיו: (כה) וַיִּקְרְבוּ
 בְנֵי-יִשְׂרָאֵל אֶל-בְּנֵי בְנֵימִן
 בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי: (כו) וַיֵּצֵא בְנֵימִן
 לְקִרְאָתָם מִן-הַגְּבֻעָה בַּיּוֹם הַשֵּׁנִי
 וַיִּשְׁחִירוּ בְּבְנֵי יִשְׂרָאֵל עוֹד
 שְׂמֹנֶת עֶשְׂרֵת אֶלֶף אִישׁ אֶרְצָה
 כָּל-אֵלֶּה שְׁלֹפֵי חֶרֶב: (כז) וַיַּעֲלוּ
 כָּל-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְכָל-הָעָם וַיָּבֹאוּ
 בֵּית-אֵל וַיִּבְכוּ וַיִּשְׁבוּ שָׁם לִפְנֵי
 יְהוָה וַיִּצְוּמוּ בַּיּוֹם-הַהוּא עַד-
 הָעֶרֶב וַיַּעֲלוּ עֲלוֹת וּשְׁלָמִים לִפְנֵי
 יְהוָה: (כח) וַיִּשְׁאַלוּ בְנֵי-יִשְׂרָאֵל
 בַּיהוָה וּשְׁם אֲרוֹן בְּרִית הָאֱלֹהִים

כימים

צווייא אינד צוואנציג טויענד
 מאן פֿאן ישׂאל צו באַדען .
 (כג) דיא מאַנשאַפֿט ישראל'ס
 ערמוטהינטע זיך וויעדער ,
 אונד שטעללטען זיך אַבער-
 מאַלס אין שלאַ כְּטאַרדנונג אַן
 דעם אַרטע וואַזיא זיך אַם ער-
 שטען טאַגע אויפֿגעשטעללט .
 (כד) צופֿאַר אַבער וואַרען דיא
 קינדער ישראל הינגענאַנגען ,
 אונד האַטטען געוויינט פֿאַר-
 דעם עוויגען ביז אַבענד ; דאָ
 בעפֿראַנטען זיא דען עוויגען :
 זאָלל איך דען קריגע פֿאַרט-
 זעטצען מיט טיינעם ברודער ,
 דען קינדערן בנימין ? אונד דער
 עוויגע ערליעס : ציעהעט הין
 ווידער איהן ! (כה) אַלס דיא
 קינדער ישראל אַם צווייטען
 טאַגע געגען דיא קינדער בנימין
 העראַן קאַמען , (כו) צאָג בנימין
 אויס גבעה איהנען אויך אַם
 צווייטען טאַגע ענטגעגען , אונד
 שטרעקטען פֿאן דען קינדערן
 ישראל נאָך אַכטצעהן טויענד
 מאַן צו באַדען , לויטער געאיב-
 טע שווערדט'יהרער . (כז) דאָ-
 רויף צאָג גאַנץ ישׂאל מיט
 דעם קריענספֿאַלקע הין , קא-
 מען נאָך בית אל , בליעכען
 אינד וויינטען דאָועלבסט פֿאַר
 דעם עוויגען , פֿאַסטעטען דעג-
 זעלכען טאַג ביז אַבענד אונד
 בראַכטען בראַנדאָפֿער אונד
 פֿריערענסאָפֿער פֿאַר דעם
 העררן . (כח) דיא קינדער ישראל בעפֿראַנטען דען עוויגען — דען דאָרט בעפֿאַנד זיך דאָמאלס
 דיא

ב א ו ר

ולא יגסה המערה, וכאן שחרגמתי . (כז) ושם ארון ברית, זכר נפֿעס של־שית ענין האַרון
 ופֿנחס

דיא כונדעסלאדע גאטטעס, (כח) איד פנחס זאָהןאלעזר'ס, ענקעל אהרן'ס שטאָנד צו יע. נער צייט פֿאַר איהר — דיא פֿראַגע וואָר: זאָלל איד פֿער. נער צו פֿעלדע ציעהען, גע. גען מיינען כהודער דיא קינ. דער בנימין אָדער זאָלל איד עם אונטערלאַססען? דערעווי. גע. ערלעס: ציעהעט היי דען מאַרגען געבע איד דיא אין איי. ערע הענדע. (כט) דאָ שטעלל. טע ישראל הינטערהאַלטע אויס גבעה הערום. (ל) דאָן צאָ. גען דיא קינדער ישראל ווי. דער בנימין אויך אם דריטטען טאָגע, אונד כעווענטען זיך גע. גע: גבעה וויא געוועהנליך. (לא) דאָ ריקטען אויך דיא קינ. דער בנימין הערויס דעם פֿאַל. קע ענטגעגען, לענקטען אַכ פֿאַן דער שטאָרט, אונד פֿינ. גען אַז פֿאַן דעם קריענס פֿאַל. קע לייבן צו פֿעללען וויא פֿאַר. היי, אויף דען שטראַססען, דע. רען איינע נאָך כּיח אל, אונד איינע פֿעלדראין נאָך גבעה פֿיהרט, אונגעפֿעהר דרייסיג טאָן פֿאַן ישראל. (לג) דיא קינדער בנימין פֿראָהלאַקטען: זיא ווערדען געשלאַגען פֿאַן אונד וויא אַנפֿאַנגס, אונד דיא

בִּימִים הָהֵם: (כח) וּפִינְחָס בֶּן־אֶלְעָזָר בֶּן־אַהֲרֹן עִמָּדוּ לְפָנָיו בִּימִים הָהֵם לֵאמֹר הַאִוֹסֶף עוֹד לְצֵאת לַמִּלְחָמָה עִם־בְּנֵי־בְנִימִן אָחִי אִם־אֶחָדָל וַיֹּאמֶר יְהוָה עָלָיו כִּי מָחָר אֶתְנַנּוּ בְיָדְךָ: (כט) וַיִּשָּׂם יִשְׂרָאֵל אֲרָבִים אֶל־הַגְּבֻעָה סָבִיב: (ל) וַיַּעַל בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶל־בְּנֵי בְנִימִן בַּיּוֹם הַשְּׂיִשִּׁי וַיַּעֲרְכוּ אֶת־הַגְּבֻעָה בְּפַעַם בְּפַעַם: (לא) וַיֵּצְאוּ בְנֵי־בְנִימִן לְקִרְאֹת הָעַם הַנִּתְקָו מִן־הָעִיר וַיַּחֲלוּ לְהַכּוֹת מִהָעַם חֲלָלִים בְּפַעַםוּ בְּפַעַם בְּמַסְלֹת אֲשֶׁר אָחַת עֲלֶיהָ בֵּית־אֵל וְאָחַת גְּבֻעָתָה בְּשָׂדֵה כְּשִׁלְשִׁים אִישׁ בְּיִשְׂרָאֵל: (לב) וַיֹּאמְרוּ בְּנֵי בְנִימִן נְגַפִּים הֵם לְפָנֵינוּ כְּכַרְאֲשָׁנָה וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל אָמְרוּ נְנוּסָה וּנְתַקְנוּהוּ מִן־הָעִיר אֶל־הַמַּסְלֹת: (לג) וְכָלוּ

קינדער ישראל'ס ריעען: וויר מיססען פֿליעהען — דאמיט וויר זיא פֿאַן דער שטאָרט אַכ, אונד אויף דיא לאַנדשטראַססען הינלאַקען. (לג) דיא גאַנצע מאַנג־שאַט

ב א ו ר

ופנחס, להגיד כי שאר הפעמים לא היה הכהן הנשאל פנחס ולא היה השאל'ה לפני הארון, ועתה בל פנחס הכהן עם האורים והחומים לפני ארון כוונת ה', וכנתזר תזכיר פנחס הכהן ונעקתו עם הכהן הנשאל והמקום בעת השאלה, היתה תזכיר שלמה, (מדברי כרד'א). (לא) החתקו, מבני השעל, והספיעיל עד החיקו א'ח'ס מן העיר (י'ה'ע ז'ו'), ועיין ס'ס

אִישׁ יִשְׂרָאֵל קָמוּ מִמְּקוֹמוֹ
וַיַּעֲרְכוּ בְּבַעַר תְּמָר וְאַרְבֵּי יִשְׂרָאֵל
מִגִּיחַ מִמְּקוֹמוֹ מִמְּעַרְה־גִבְעָה:
(לד) וַיָּבֹאוּ מִנְּגַד לַגִּבְעָה עֶשְׂרֵת
אֲלָפִים אִישׁ בְּחֹזֶר מִכָּל־יִשְׂרָאֵל
וְהַמִּלְחָמָה כְּבֹדָה וְהֵם לֹא יָדְעוּ
כִּי־נִגְעַת עֲלֵיהֶם הָרַעָה: (לה) וַיִּגַּף
יְהוָה אֶת־בְּנֵימָן לִפְנֵי יִשְׂרָאֵל
וַיִּשְׁחִיתוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּבְנֵימָן
בַּיּוֹם הַהוּא עֶשְׂרִים וַחֲמִשָּׁה אָרָף
וּמָאָה אִישׁ כָּל־אֶלֶף שֶׁלֶף חָרַב:
(לו) וַיִּרְאוּ בְנֵי־בְנֵימָן כִּי נִגְפוּ
וַיִּתְּנוּ אִישׁ־יִשְׂרָאֵל מְקוֹם לְבְנֵימָן
כִּי בָטְחוּ אֶל־הָאֲרֵב אֲשֶׁר שָׁמוּ

שאַט ישראלים מאַטע זיך
פֿאַן זיינעם שטאַנדאַרטע הינ-
וועג, אונד אַרדנעטע זיך ווייע-
דער בייא בעל חמר, אייך
ישראלים הינטערהאַלט בראַך
שנעלל אויס זיינער שטעללונג
פֿאַן דער עבענע גבעים הער-
פֿאַר. (לד) עם ריקטען גען
גבעה צעהנטויווענד מאן, דער
קערן אויס נאַנץ ישראל. דער
קאַמפֿף ווארדע העפֿטיג,
אַבער נאָך סערקטען יענע
ניכט, דאַס דאַז אונהייל זיא
ערייכט. — (לה) דער עוויגע
שלוג בנימין פֿאַר ישראל, אונד
דיא קינדער ישראלים פֿערניכט-
טעטען פֿאַן בנימין אן דיעועם
טאַגע פֿינף אונד צוואַנציג טווי-
זענד איין הונדערט מאן, לוי-
טער וואַקערע שווערדט־הי-
רער. (לו) צוואַר ויעהנטויווען
דיא קינדער בנימין, דאַס
יענע געשלאַגען זיען — דען
ישראלים שטרייטער, איבער-

אל

ליעסען דאַז שלאַכטעלד אן בנימין, ווילזיא דעם הינטערהאַלטע פֿערטרויטען, וועלכע זיא

ר ש י

(לג) כנעל חמר. במישר ירחו: מניח. נמשך כמו יגיא ירדן אל פיהו (איוב מ"ג). נוחי מדנטן
(תהלים כ"ג): ממערה גבע. ממקום לר ערותה וגלויה של גבעת בנימין מקום חורפה שלה שהיא
נוחה ליכנס משם כמו לראות את ערות הארץ כאתם (בראשית מ"ג): (לו) ויתנו איש ישראל. אשר
בשדה מקום לבנימין לכרות אל הגבעה כי סמכו ישראל על האורב שילאו לקראתם:

וימשוך

ב א ו ר

בנאור. (לג) קמו ממקומו, קמו על הפרט מאקומו על הכלל (רד"ק). מגיח, הפעיל מארש
גוח וענינו נסיעה בתנועה חזקה ופתאומית וכן בארמי ארבע רוחי שאי מגיחן לימא רבא
(דניאל ז' ב'), חופשי מלחמה או אנשי מלחמה (במדבר ל"א כ"ו כ"ח) ת"א מגיחי קרבא, לפי
שהם מוזמנים בכל עת לנאח חיש מהר. סמערה גבע, ת"י ממישור גבעתא, ורד"ק
פירשו כמו ערות על יאור (ישעי' י"ט ז') מואר לירקות ולדשאים הלמים וכן וממערה
כאורח רענן (תהלים ל"ז ל"ה) מתלמח, וטעמו מקום ירקות ודשאים לחים סמוך לגבעה.
(לה) ויגף ה' אח בנימין, כאן ספר זה הכתוב בכלל, ואחר זה יפרט איך היה זה, ואיך לכד
הארב את העיר, ואיך נגפו בני בנימין כל אותו מספר מהאנשים, וזהו שאמר עוד ויראו בני
בנימין כי נגפו, כי בתחלה בראותם כי נגפו ישראל נתנו מקום לבנימין לרדוף אחריהם כי נטחו
ישראל

זיא אום נבעה ועמטען. —
 (לז) דא אילטג דיעזר ה"ג-
 טערהאלט, שטירצטע אויף
 גבעה, צאג הינין אינד שלוג
 דיא גאנצע שטארט מיט דער
 שערפע דעם שווערדטעם.
 (לח) איין בערקמאהל וואר פֿיר
 דיא מאַנשאַפֿט ישראל'ס מיט
 דעם הינטערהאלטע פֿעראַכ.
 רעדעט, איין אַנהאַלטענדעם
 הויכפֿיער אויס דער שטארט
 שטייגען צו לאַסען. (לט) אַלס
 נון ישראל'ס מאַנשאַפֿט אים
 קאַמפֿע איינע ווענדונג
 נאַהס, אונד בנימין ווייערער בע-
 גאַן אונטער ישראל לי כען צו
 פֿעללען נעגען דרייסיג מאַן, זאָ
 דאַס זיא ריעפֿען: וואַהרליך,
 זיא זינד אַבערמאַלס געשלאָ-
 גען פֿאַן אינו וויא אים ער-
 שטען טרעפֿען. — (מ) פֿינג
 דאָו פֿייער אַן אויס דער
 שטארט אין איינע רויכֿוויילע

אל הגבעה: (לז) והארב החישו
 וישטו אל הגבעה וישך
 הארב ויך את כל העיר לפי-
 חרב: (לח) והמועד היה לאיש
 ישראל עם הארב הרב
 להעלותם משאת העשן מן
 העיר: (לט) ויהפך איש ישראל
 במלחמה ובנימן החל להכות
 חללים באישי ישראל כשלישים
 איש כי אמרו אך נגוף נגוף הוא
 לפנינו במלחמה הראשנה:
 (מ) והמשאת החלה לעלות מן
 העיר עמוד עשן ויפן בנימן
 אחריו והנה עלה כליל העיר

השמימה
 צו שטייגען; בנימין וואַנדטע זיך דאָהין, אונד דיא גאנצע שטארט שטיעג (אין פֿלאַמ-
 מען)

ר ש י

(לז) וימאך האורב. מאך בשופר. דבר אחר מאך בשופר הע: אשר אחר אל העיר: (לח) והמועד
 היה מתחלה היה אות בין ישראל בין האורב להיות האורב מרבה לעלות עשן העיר ויכינו ישראל
 אשר לכד האורב את הנבעה: משאת העשן. גובה העשן: (לט) ויהפך איש ישראל. עכשיו חוזר
 לתקלת הדברים ושנה ומפרש עשרים וחמש אלף שנתנו למעלה כינד נפלו והיכן נפלו:
 ואשר

ב א ו ר

ישראל אל האורב שילכד העיר (מדברי הרד"א). (לז) וימשך, ת"י ואתנגיד כמו שתרנס
 ויפשו, ועיין מה שכתתי למעלה (ט' ל"ג). (לח) והשוער, מ"י וזמא, וכן פי' הרד"ק,
 זמן זה התנו בנייהם כדי נשיכנסו האורב בעיר שיכלמו בה אש ומשאת העשן יהיה סימן לישראל
 שכבר לכדו העיר, ובזמן שיראו העשן יחזרו פניהם כלפי בנימן להכות בהם. הרב, לווי חסר ה"א
 או הוא שם, וענינו על אורך הזמן, שלא יכנה האש וימשך זמן רב. משאת העשן, הוא
 העשן המתנשא למעלה מן האש והלכב ע"י שרפה העיר, וטעם משאת מענין וישאם דוד
 (ש"ב ה' ב"א), ובלשון המשנה נראשונה היו משאין משאות (רד"ק). (לט) ויהפך, הפכו פניהם
 לראות אס החלה המשאת לעלות. (מ) עמוד עשן, במסרון כ"ף השאוש, שעלמה המשאת
 בעמוד עשן. כליל העיר, מענינו תבין חסרונו, כליל העיר עלה באש השאימה, ויתכן לפרש
 כליל, כלילת והדרת העיר, ונופל על הבנינים שהם עדי העיר, ויהי' תרגומו: דיא הערלויקייט
 דער

הַשְּׂמִימָה: (מא) וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל
הֶפֶךְ וַיִּבְהַל אִישׁ בְּנֵימָן כִּי רָאָה
כִּי־נִגְעָה עָלָיו הַרְעָה: (מב) וַיִּפְּנוּ
לְפָנָיו אִישׁ יִשְׂרָאֵל אֶל־דֶּרֶךְ
הַמִּדְבָּר וְהַמְּלַחְמָה הַדְּבִיקָתָהּ
וְאֲשֶׁר מִהַעֲרִים מִשְׁחִיתִים אוֹתוֹ
בְּתוֹכָו: (מג) כָּתְרוּ אֶת־בְּנֵימָן
הַרְדִּיפָהּ מְנוּחָה הַדְּרִיכָהּ עַד
נֹכַח הַגְּבֻעָה מִמִּזְרַח־שָׁמֶשׁ:
(מד) וַיִּפְּלוּ מִבְּנֵימָן שְׂמֹנֶה־עָשָׂר

מעון) היממעלאן. (מא) וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל
מאנשאפט קעהרטע אלא
אום, אונד בנימין ווארד בע-
שטירצט. דען ער זאג, דאס
איהן דאן אונהייל שאן גע-
טראפען. (מב) אונד ווארד-
טע זיך פאר דען שטרויטערן
ישראל'ס דען וועג נאך דער
וויסטע צי, אבער דער קאמפף
פערפאלגטע איהן, אונד ווער
אויס דען שטערטען פלאה,
פערניכטעטען זיא עכען זא,
וויא יענען דער דארין בליעב.
(מג) זיא אומרינגטען בנימין,
טריעכען איהן ראססלאן פאר-
זיך הער, צערטראטען איהן
אלף
ביו נעגען גבעה צור מארגענוייטע. (מד) אונד עם פיעלען פאן בנימין אכטצעהן טויזענד
מאן

ר ש י

(מב) ואשר מהערים. האורב שנכנס נעיר משחיתים אותן בתוך השנט בתוך העיר: (מג) כתרו
את בנימין. הקיפו את בנימין בכחר המקיף את הראש וכן אכירי נשן בתרוני (תהלים כ"ג י"ג)
וכן כי רשע מנחיר את הלדיק (מנקהק א' י"ד) וכן גם בלשון עטרה נקראת הקפה ושאל
ואנשו עוטרם אל דוד ואל אנשו לחסס (ש"א כ"ג כ"ו): הרדיפיהו. קוראים אמרו רדיפה
לועקים זה לזה לרדוף: מנוחה הדריכוהו. אלל הערים שהס נומיס בהס שס הדניקוהו:
הדריכוהו. השיגוהוויש דוגמתו בלשון גמרא רבט בתרי פרסא בחלא ולא אדרכיה: עד נכח
הנבעה. ממזרחת של גבעה: (מד) ויפלו מבנימן שמונה עשר אלף. נשדה בתוך המלחמה;
ויעללהו

ב א ו ר

דער טטארט פלונג היוועלן זויך. (מא) ואיש ישראל הפך, כזכר למעלה ויהפך איש ישראל,
כי הפך אל הרודף, וישראל עשו לגבעה מה שעשה יהושע לעי, וכאשר ראו בני זנימן עשן
העיר נכסלו ופנו לנוס לפני בני ישראל. (מב) והמלחמה הדביקהו, המלחמה לא פסקה
כאשר נסו כ"א נמשה אחריהם. ואשר מהערים, המפרשים פירשו כתי, ואנש נמא קמו
מקרויהו קטלין בהון מבא ומבא, ר"ל האורב שנכנסו בגבעה משחיתים אותן מהגנעה ומשאר
הערים, ופי' בתו כו בתוך בנימין הנהרגים מבחון היו גם אלה נהרגים מנפנים (רד"ק), ולדעתי
מלת ואשר עומדת במקום שנים, ומקרא קלר הוא ויהיה בתשלימו; ואשר נס מהערים משחתי' (אנשו
האורב) אותו ואשר בתו, כלומר בתוך מקום מושבותיהם, וענינו מובן הוס משס והנשאר בתו
שניהם נפלו בתרב איש ישראל, וכמו שחרגמתי. (מג) כחרו, כפי' רש"י הקיפוהו. הרדיפהו מנוחה,
תי' רדפונן מנית ניהוון טרדונון, ומושך מנוחה למלה של אחריה, וכן פי' רש"י והרד"ק כמיהס
אמר הרדיפוהו, זה לזה אומר רדוף אחריו, מנוחה הדריכוהו, חסר מ"ס השמוש פי'
מנוחה הדריכוהו, כלומר שגרשיהו ממקום מנוחתו; אולם לדעתי מ"ס השמוש הנעלם כמ"ס
מדבר עם יעקב (בראשית ל"א כ"ט), כי אז תשא פינד ממוס (איוב י"א ט"ו), וטעמו הרדיפוהו
מנוחה, בלי מנוחה, כמו מורדף בלי משך (ישעי' י"ד ו'), וכן חרגמתי. הרדיכוהו, כפשוטו
מלשון

מאן לויטער טאפערע קריע
 גער: (מה) אלס זיא זיך וואנד
 טען, אונד דער וויסטע צו
 נאך דעם פעלזען רמון פלא
 הען, מאכטען יענע אויף דען
 שטראסן נאך אונד נאך פינף
 טויזענד מאן נידער, אונד
 אלס זיא איה ען ביו דעם
 נאכעטצטען, ערשל יען זיא
 פאך רענעלכען צווייאטויזענד
 מאן: (מו) ווא דאס דיא זעמסט
 ליד אן יענעם טאנע פאן בנימין
 געכליכענען, פינף אונד צוואנ
 ציג טויזענד מאן שווערטיה
 רער בעטרוגען, לויטער טא
 פערע קריענער. (מז) ענד
 ליד וואנדטען אונד פלאהען
 דער וויסטע צו נאך דעם פעל
 זען רמון זעכס הינדערט מאן,
 וועלכע זיך פיער מאנאטע ביא
 דיעזען פעלזען רמון ערהיעל.
 טען. (מה) דען דיא מאנ
 שאפט ישאלים קעהרטע צו
 ריק צו דען איבריגען קידערן
 בנימין, אונד ערשליגען מיט

אלף איש את כל אלה אנשי
 חיר: (מה) ויפנו וינסו המדברה
 אל סרע הרמון ויעללהו
 במסלות חמשת אלפים איש
 וידביקו אחריו עד גבעה ויכו
 ממנו אלפים איש: (מו) ויהי כל
 הנפלים מבנימין עשרים וחמשה
 אלף איש שלף חרב ביום ההוא
 את כל אלה אנשי חיר:
 (מז) ויפנו וינסו המדברה אל
 סרע הרמון שש מאות איש
 וישבו בסרע רמון ארבעה
 חדשים: (מח) ואיש ישראל שבו
 אל בני בנימין ויכום לפי חרב
 מעיר מתם עד ביהמה עד כל

הנמצא

דער שערפע דעם שווערדטעס, וואס דיא שארט אינע-זעהרטעס האטטע, זאן וואהל פיעה אלס

ר ש י

(מה) ויעללהו. הריגה אחר הריגה כעוללות שאחר הנכיר: חמשת אלפים איש. הרו עשרים
 ושלשה אלף: עד גבעה. שם מקום: ויכו ממנו אלפים איש. הרו עשרים וחמשה אלף האמור
 למעלה. והמאה הנחובים למעלה לא פירש היכן נסלו: (מח) שבו אל בני בנימין. ככל הערים:
 מעיר מחום. החמו כל יושבי הערים ועד בהמה ואנשים ככלל מתים היו שמחום לשון כלים הוא ויש
 לתשובה על אלף היכן הם שהיו עניים וששה אלף התפקדו מן הערים ומן הגבעה שש מאות וכאן
 מה

ב א ו ז

מלשון כדורך נגח (שם ס"ג ב'), בנימין הו' להם למרמס כטיע חילות. (מו) עשרים וחמשה
 אלף, והמאה שספר למעלה (פסוק ל"ה), הניחם כאל לפי שהוא פרט וסמך על המספר
 הרחשוק שזכר (רד"ק), והעיר הרל"ג יכר נזכר מחלה שאספר בני בנימין עשרים וששה אלף שלף
 חרב ושבע מאות (פסוק ט"ו), וידמה שהאלף הנשארים שמו במלחמות הראשונות ע"כ.
 (מח) מעיר מחום, לדעת הרד"ק הוא בשומחום שפי מעיר אנשים, ומחום שם לאנושה כולל
 הנשים נשים וטף, ר"ל האנשים בעיר, והנהמה בשדה, עד כל הנמצא עופות או חיות, הכל
 הרגו ולדעתן מחום כמו אין בו מחום (ישע"י א' ו'), והוא לשון מאומות, מה שמלאו חמשים
 ושל

הַנִּמְצָאִים כָּל־הָעָרִים הַנִּמְצָאוֹת
 שָׁחֲחוּ בְּאִשׁ: (א)
 כא (א) וְאִישׁ יִשְׂרָאֵל נִשְׁבַּע
 בַּמִּצֵּפָה לֵאמֹר אִישׁ מִמֶּנּוּ
 לֹא־יִתֵּן בֵּיתוֹ לְבְנֵי־מֶן לְאִשְׁרָיִם:
 (ב) וַיָּבֹא הָעָם בְּיַד־אֵל וַיֵּשְׁבוּ שָׁם
 עַד־הָעָרֶב לִפְנֵי הָאֱלֹהִים וַיִּשְׁאוּ
 קוֹלָם וַיִּבְכּוּ בְּכִי־גָדוֹל: (ג) וַיֹּאמְרוּ
 לָמָּה יְהוָה אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל הֵיטָה
 זֹאת בְּיִשְׂרָאֵל לְהַפְקֵד הַיּוֹם
 מִיִּשְׂרָאֵל שֵׁבֶט אֶחָד: (ד) וַיְהִי
 מִמַּחֲרַת וַיִּשְׁכְּמוּ הָעָם וַיִּבְנוּ־
 שָׁם מִזְבְּחַיְעָרוֹ עֲלוֹת וּשְׁלָמִים:
 (ה) וַיֹּאמְרוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל מִי אֲשֶׁר
 לֹא־עָלָה בְּקִדְוָה מִכָּל־שִׁבְטֵי

ישראל

אלם וואס זאגסט צו פֿינדען
 וואר: אויך אללע שטערטע,
 אויך וועלכע זיא טראפען,
 שטעקטען זיא אין בראנד.
 כא (א) דיא מינער ישראל'ס
 אכער, האטטען צומעפה
 פֿאלגענדעס בעשווארען: נייע=
 מאנד פֿאן אונד נעכע איינעם
 בנימינען זינע טאָטער צור
 פֿרויא. (ב) הירויף גיג דאן
 פֿאלק נאך בית אל, דאָרט
 בליעכען זיא פֿאָר גאָטט ביו
 אכענד, ערהאָכען איהרע
 שטיממע, אונד וויינטען שווע=
 רע טהרענען. (ג) זיא שפֿרא=
 כען: ווארום אָעווינער, גאָטט
 ישראל'ס מיסטע דיעזעס אונד=
 טער ישׂאל נעשנהען, דאָס
 נון הייטע איין נאָנצער שטאָם,
 ישראל ענטפֿעללט? (ד) דעס
 אנדערן מאָרגענס מאַטע זיך
 דאן פֿאלק פֿרויא אויף, זיא
 בויעטען דאָועלכסט איינ אל=
 טאָר, אונד בראַכטען בראַנד.
 אָפֿער אינד פֿרויעדענסאָפֿ=
 פֿער דאָר. (ה) שאָן פֿראַנטען

דיא קינדער ישראל'ס: ווער פֿאן אללען שטעממען ישראל'ס איזט ניכט צור פֿערזאמלונג פֿאָר

ר ש י

מנה בנופלים עשרים וחמשה אלף ושאה איש וגם מאות נמלטו כל סלע הרמון והא'ף נרחו
 אל הערים ונסלו למחרת כשזכו בני ישראל אל ערי בנימין להחרים הנשים והטף:
 כא (ג) להפקד. להנרע:

וינאזו

ב א ו ר

ושלם בעיר השחיתות ארלה וכן חרנמתי. הערים הנמצאות להם על דרך
 מסעם ואשר היו לבנימין.
 כא (א) נשבע במצפה, השנועה הזאת נשבעו בני ישראל כאשר נחקבלו באמפה קידם שעלו
 גבעה להלחם בבנימין, ועתה בראותם כי על ידי שנועה זו נחסר שבת אחת מישראל
 נכמרו רחמיהם על בנימין וכבו לפני ה' בני גדול, (מדברי הרד"א והר"ב). (ה) מי אשר
 לא עלה, כבר שאלו שאלה זו ולרוב סכאונס בעבור בנימין שחזו לחקור מי אשר לא עלה אל
 המצפה וקזרו לשאל אותה בכיות השנועה הגדולה הזאת סנה להביא נשים להנותרות.
 וחנה

פֶּאָר דען עוויגען געקאָממען?
 דען עס וואָר איין גראָסער
 שוואַר געטהאַן, דאַס יעדער,
 דער ניכט פֶּאָר דען עוויגען
 נאָך מצפה געקאָממען, מוס
 דעס טאָרעס ויין. — (ו) אַכער
 דיא קינדער ישראל'ס דאָכטען
 נאָך אימער וועהמיטהיג אַן
 איהרען כרודער בנימין, אונד
 קלאַנטען: הייטע איזט אין
 שמאַס פֶּאָן ישראל אַכגעבראַ-
 צען. (ז) וויא קעננען וויר דען
 איכריג געכליעבענען ווייכער
 פֶּערשאַפֶּען, דאָ וויר בייא
 דעם עוויגען געשוואַרען, איה-
 נען פֶּאָן אונזערן טעכטערן קיי-
 גע ווייכער צו געבען? (ח) ענד-
 לך זאָנטען זיא: וואָ איזט
 איינער פֶּאָן דען שטעממען
 ישראל'ס, דער ניכט פֶּאָר דען
 עוויגען נאָך מצפה געקאָממען
 איזט? אונד עס היעס: נייע-
 מאַנד אויס יכש גלעד פֶּאָנד זיך
 דאָועלכסט, וועדער אים לאַ-
 גער נאָך בייא דער פֶּערזאָמט-
 לונג איין. (ט) דאָ וואַרדע
 דאָ פֶּאַלק געמוסטערט, אונד
 אין דער טהאַט, וואָר קיי-
 נער פֶּאָן דען איינזאָהנערן
 יכש גלעד'ס דאָ. (י) נון
 שיקט דיא געמיינדע צוועלף

יִשְׂרָאֵל אֶל־יְהוָה כִּי הִשְׁבוּעָה
 הִגְדוּלָה הִיְתָה לְאִשֶׁר לֹא־עָלָה
 אֶל־יְהוָה הַמְצִפָּה לֵאמֹר מוֹת
 יוֹמָת: (ו) וַיִּנְחְמוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל
 אֶל־בְּנֵימִן אֲחֵיו וַיֹּאמְרוּ נִגְדַע
 הַיּוֹם שָׁבַט אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל:
 (ז) מִה־נַּעֲשֶׂה לָהֶם לְנֹתְרִים
 לְנָשִׁים וַאֲנַחְנוּ נִשְׁבַּעְנוּ בַיהוָה
 לְבַלְתִּי תִתֶּן־לָהֶם מִבְּנוֹתֵינוּ
 לְנָשִׁים: (ח) וַיֹּאמְרוּ מִי אֶחָד
 מִשְׁבְּטֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר לֹא־עָלָה
 אֶל־יְהוָה הַמְצִפָּה וְהִיָּה לֹא בֶאֱ-
 אִישׁ אֶל־הַמְּחַנָּה מִיָּבֵשׁ גִּלְעָד
 אֶל־הַקָּהֶל: (ט) וַיִּתְּפֹקְדוּ הָעָם
 וְהִנֵּה אִין־שֵׁם אִישׁ מִיוֹשְׁבֵי יָבֵשׁ
 גִּלְעָד: (י) וַיִּשְׁלַחוּ־שָׁם הָעֵדָה
 שְׁנַיִם־עָשָׂר אַלְּף אִישׁ מִבְּנֵי
 הַחִיל וַיִּצְווּ אוֹתָם לֵאמֹר לְכוּ
 וְהִבִּיתֶם אֶת־יוֹשְׁבֵי יָבֵשׁ גִּלְעָד

לפי

טיווענד מאַן פֶּאָן דען טאַפֶּערסטען דאָהין, אונד מאַן ט־וג איהנען פֶּאַלגענדעס
 אויף: געהעט הין, אונד שלאַגט דיא בעוואָהנער פֶּאָן יכש גלעד מיט דער שער-

פֶּע

ר ש י

(ו) וינחמו. שנו לחט עליהם מחמת פליטה:

ארבע

ב א ו ר

(ח) והנה לא בא, קיל המון היה באמפה לאמר אין איש מיכש גלעד בא לא אל המחנה
 ולא אל הקהל: ולמקור ולכבר התפקדו העם, ולא נודע הדבר כי אין שם איש מיושבי יבש
 גלעד

לְפִי-חֶרֶב וְהַנָּשִׁים וְהַטָּף: (יא) וְזֶה
הַדָּבָר אֲשֶׁר תַּעֲשׂוּ כָל-זָכָר וְכָל-
אִשָּׁה יִדְעַת מִשְׁכַּב-זָכָר תַּחֲרִימוּ:
(יב) וַיִּמָּצְאוּ מִיּוֹשֵׁבֵי וַיִּבֶשׂ גִּלְעָד
אֶרְבַּע מְאוֹת נְעָרָה בְּתוּלָה
אֲשֶׁר לֹא-יָדְעָה אִישׁ לְמִשְׁכַּב
זָכָר וַיָּבֹאוּ אוֹתָם אֶל-הַמַּחֲנֶה
שְׁלָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן:
(יג) וַיִּשְׁלְחוּ כָל-הָעֵדָה וַיְדַבְּרוּ
אֶל-בְּנֵי בְנֵימִן אֲשֶׁר בְּסַלְעֵר מֶמֶן
וַיִּקְרְאוּ לָהֶם שָׁלוֹם: (יד) וַיָּשָׁב
בְּנֵימִן בְּעֵת הַהִיא וַיְהִינּוּ לָהֶם
הַנָּשִׁים אֲשֶׁר חָיוּ מִנְּשֵׁי יִבֶשׂ גִּלְעָד
וְדֹא-מָצְאוּ לָהֶם כֵּן: (טו) וְהָעַם
נָחָם לְבְנֵימִן כִּי-עָשָׂה יְהוָה פֶּרִץ
בְּשִׁבְטֵי יִשְׂרָאֵל: (טז) וַיֹּאמְרוּ זְקֵנֵי
הָעֵדָה מִה-נַעֲשֶׂה לְגֹזְתָּרִים
לְנָשִׁים

פֶּע דַעס שױעררטעס זאַממט
דען ווייבערן אונד קינדערן.
(יא) דיעזען אויפֿטראַג מיסט
איהר אַלזאָ פֿאַללברייגען:
אַללע מעננער אונד יעדעס
פֿרויענציממער, וועלכעס מעננ-
ליכען אומגאַנג גענאַסען.
זאַללט איהר פֿערטילגען. —
(יב) זיא פֿאַנדען אונטער דען
איינוואָהנערן פֿאַן יבש גלעד
פֿיער הונדערט יונגפֿרויליכע
טעדלעך, וועלכע קיינען מעננ-
ליכען אומגאַנג קאַנטען, אונד
בראַכטען זיא אינו לאַנער צו
שלה אים לאַנדע כנען. (יג) דאַ-
רויף שיקטע דיא גאַנצע גע-
מיינדע מעננער, וועלכע דיא
קינדער בנימין'ס ביים פֿעלזען
רימון אַנרעדעטען, אונד איהר-
גען פֿריעדען פֿערקינדעטען.
(יד) זאָ קעהרטע בנימין צו דיע-
זער צייט צוריק: מאַן גאַב איהר-
גען דיא יונגפֿרויען, וועלכע
מאַן פֿאַן דען ווייבספֿערזאָגען
צו יבש גלעד לעכען ליעס;
אַלליין, זיא פֿאַנדען זיך ניכט
איהנען גלייכצעהליג. (טז) דאַ-
ראָב וואורדע דאַ פֿאַלק בע-

אונרוהיגט וועגען בנימין, ווייל דער עוויגע איינע שפאלטונג אונטער דען שטעממען ישראל'ס
געמאַכט. (טז) דיא עלטעסטען דער געמיינדע שפראַכען: וויא פֿערשאַפֿען וויר פֿרויען דען
אײ

ר ש י

(יב) ארבע מאות נערה בחולה. הושיבום על פי חניות של יין בעולה ריחה נודף בחולה אין
ריחה נודף: (יד) ולא מלאו להם. לא ספקו להם:

ירוש

ב א ו ר

גלעד. (יב) אשר באדן כנען, עליו העיר הרד"ק, לא מלאתי עינם לסיפור הזה כי יודע
הוא כי אילה נאמן כנען. והדברים אשר יש לי בזה, הלא דברתי בס במבוא הספר. (יד) ולא
מצאו להם כן, כן במספר. (טו) והעם נחם, על אשר לא מלאו עוד מספר נערות כמחזון
שהיו הם, כי ע"י זה עשה ה' סרך בשנטי ישראל, ויתכן כי רבים מהשנטיים היו מלינים על
שנועת האלה להשמיד מבנימין אשה, והייתה יראתם שיקחו להם נשים מבנות הכנעני, ואין לך
סרך

איבריגען? ואלל דען פֿיר בנימין יעדעס פֿרויענצימער פֿער טילגט וואָרדען זיין? (יז) אונד זיא בעשלאָסן: עס מוס פֿיר דיא פֿאַרטפֿלאַנצונג בנימין'ס רעטטונג זיין! עס דאַרף קיין שטאַם אויס ישראל ערלע-שען! (יח) וויר קעננען איה-נען צוואַר קיינע פֿרויען פֿאַן אונזערן טעכטערן געבען, דען דיא קינדער ישראל האַבען עס בעשוואָרען: פֿערפֿלוכט זייא, ווער זעלכסט איינע פֿרויא אָן בנימין גיבט. — (יט) אַבער-זאָנטען זיא פֿערנער — איוט יא דאָך פֿאַן יאהר צו יאהר איין גאַטטגעווייהעטעס פֿעסט צו שלה, דאָרט נערדליך פֿאַן בית אל אונד עסטליך פֿאַן יע-נער שטראַססע, דיא פֿאַן בית אל נאָך שכם פֿיהרט, אונד זידליך פֿאַן לבונה. — (כ) מאַן קאָן דען קינדערן בנימין'ס וואָהלוואָללען אונד זאָנען: גע-העט הין, לויערט אין דען

לנשים כי נשמדה מבנימן
אשה: (יז) ויאמרו ירשת פליטה
לבנימן ולא ימחה שבט מישראל:
(יח) ואנחנו לא נוכר לתת להם
נשים מבנותינו כי נשבועו בני-
ישראל לאמר ארור נתן אשה
לבנימן: (יט) ויאמרו הנה הג-
יהוה בשלו מימים ומימה אשר
מצפונה לבית אל מזרחה
השמש למסלה העלה מבית-
אל שכמה ומנגב ללבונה:
(כ) ויצו את בני בנימן לאמר
לכו ואת בתם בכרמים:
(כא) וראיתם והנה אם יצאו
בנות שילו לחול במחלות
ויצאתם מן הכרמים וחטפתם

וויינגערטען, (כא) אונד מערקעט אויף; ווען דיא טעכטער שילה'ס הינוים געהען, דען רייגען צו טאַנצען, דאָן שטירצט איהר הערפֿאַר אויס דען וויינגערטען, אונד רויכט אייך

ר ש י

(יז) ירושח פליטה. נחלת השבט הנשאר ריקנית הנו עלה שילדו בניס ויחזיקו בנחלתם הפליטה הנשארת ולא ימחה שבט מישראל: (יט) מזרחה השמש למסלה. במזרחה של מסילה שילה בלפונה של בית אל ובדרומה של לבונה ובמזרחה של מסילה העולה מבית אל שנמה: לריב

ב א ו ר

פרץ גדול מזה, וכבר זה סבב מחלוקה בשבטי ישראל, ובכוונה זו תרגמתי הכתוב. (טו) כי נשמדה, כמו הכי נשמדה בחסרון ה"א השאלה, כאו כי עמה לא רבחה מכה נפלאה (ש"א י"ד ל'), במקום הכי עמה. (יז) ירושח שליטה לבנימן, שעורו פליטה לירושח בנימן, ע"ד יש לאל ידי, וטעם ירושח כמו שתרגמתי כי הזרע ירושח עולם הוא. (יט) אשר מצפונה, אשר שם ילאו בנות שלה לחול במחלות, וזקני העדה רמזו כל זה להודיע לבני בנימין המקומות לשם שם ארנם. (כ) ויצו, חסדם עם בני בנימן, מלשין יונה ה' חסדו (תהלים מ"ב ט'), וכאן בחסרון מלת חסד, כאו ונוך אלהים (שמות י"ח כ"ג). (כא) וחטפתם, מקחו נחזקה ובמהירות

לְכֶם אִישׁ אִשְׁתּוֹ מִבְּנוֹת שִׁילֹו
וְהִלַּכְתֶּם אֶרֶץ בְּנֵי־מִן: (כב) וְהָיָה
כִּי־יָבֹאוּ אֲבוֹתֵיכֶם אֵלָיו אֲחֵיהֶם
לְרֹב וְאֵלֵינוּ וְאָמְרֵנוּ אֲלֵיהֶם
חַנּוּנוֹ אוֹתָם כִּי לֹא לָקַחְנוּ אִישׁ
אִשְׁתּוֹ בַּמִּלְחָמָה כִּי לֹא אַתֶּם
נָתַתֶּם לָהֶם כְּעֵת תְּאַשְׁמוּ:
(כג) וַיַּעֲשׂוּ־כֵן בְּנֵי בְנֵי־מִן וַיִּשְׁאוּ
נָשִׁים מִמִּסְפָּרִם מִן־הַמְּחֻלָּלוֹת
אֲשֶׁר גָּזְרוּ וַיֵּלְכוּ וַיִּשׁוּבוּ אֶל־
נַחֲלָתָם וַיִּבְנוּ אֶת־הָעָרִים וַיִּשְׁבוּ
בָהֶם: (כד) וַיִּתְּהַלְכוּ מִשָּׁם בְּנֵי־
יִשְׂרָאֵל בְּעֵת הַהִיא אִישׁ לְשִׁבְטוֹ
וְדַמְּשָׁפְחָתוֹ וַיֵּצְאוּ מִשָּׁם אִישׁ
לְנַחֲלָתוֹ: (כה) בַּיָּמִים הָהֵם אִין
מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל אִישׁ הַיָּשָׁר בְּעֵינָיו
יַעֲשֶׂה:

איך ועדער איינע פֿרויא פֿאָן
דען מעכטערן שלה'ס, דאָן גע-
העט איהר אין דאָן לאַנד בנימן.
(כב) זאללטען איהרע עלטערן
אָדער ברודער קאָממען אונד
קלאַנען פֿאָר אונד פֿיהרען, זאָ
וועררען וויר איהנען זאָנען:
לאַסט אונד איהנען דאָך געוואָ-
גען זיין! האָט דאָך נייעמאָנד
פֿאָן אונד קומפֿענד זיין ווייב
נעהמען מיססען— אויך האָבט
איהר זיא איהנען ניכט פֿרויי
ווילליג געגעבען, קענט איהר
איך נון נאָך שולריג נעננען?
(כג) דיא קינדער בנימ'ס
טהאָטען אַלזאָ: זיא נאָהמען
זיך פֿרויען נאָך איהרער אַני-
צאָהל, דיא זיא זיך אויס דען
רייגענטענערניגען רויכטען,
גינגען ווערער אין איהרע בעי-
זיטצונג צוריק, ערכויעטען
שטערטע, אונד בעוואָהנטען
זיא. (כד) אויך דיא קינדער
ישראל'ס בענאָכען זיך נוני-
מעהר הינוועג פֿאָן דאָנען,
יעדער צו זיינעם שטאָמע
אונד צו זיינער פֿאַמיליע; זאָ
צאָנען זיא פֿאָן דאָרט הינוועג,

יעדער נאָך זיינער בעוויטצונג. (כה) צו יענער צייט וואָר קיין רענענט אין ישראל;
יעדער טהאָט, וואָס אין זיינען אויגען רעכט שיען.

ר ש"י

(כב) לריב אלינו. ללכת אלינו במלחמה: ואמרנו אליהם חנונו אותם. רישאנו עליהם כי אינם
יודעים מה לעשות כי לא לקחנו לאיש אשתו במלחמה של יבש גלעד אלא לארבע מאות איש
מהם ואם על השנובה אחס מקפידים לא עון לכם בדבר כי לא אחס נתתם לכם את בנותיכם
שחפא לכם אשמה בדבר ושלום לכם אל תיראו:

ב א ו ר

ובאסורות. (כב) חנינו אדם, אמתו ואדם הננו לתת להם חנינה. כי לא לקחנו שימו נא
על לנכס אש אדם נכרבתם לקח אשכם כאלזמה כלימר כחוקה; ואם אחס דואנים מפני
הזרם, אל תיראו כי שנועת הזנה היתה על הנתינה להם והם לקחו אותן בגלל. בעת האשמי,
הכנת מאמרו? אחר אשם לא נתתם בנותיכם לנתימן חין עוד אשמה לכם. והוא רחום
כסר עון ולא ישיח גנט אישאל!

מלות לועזיות

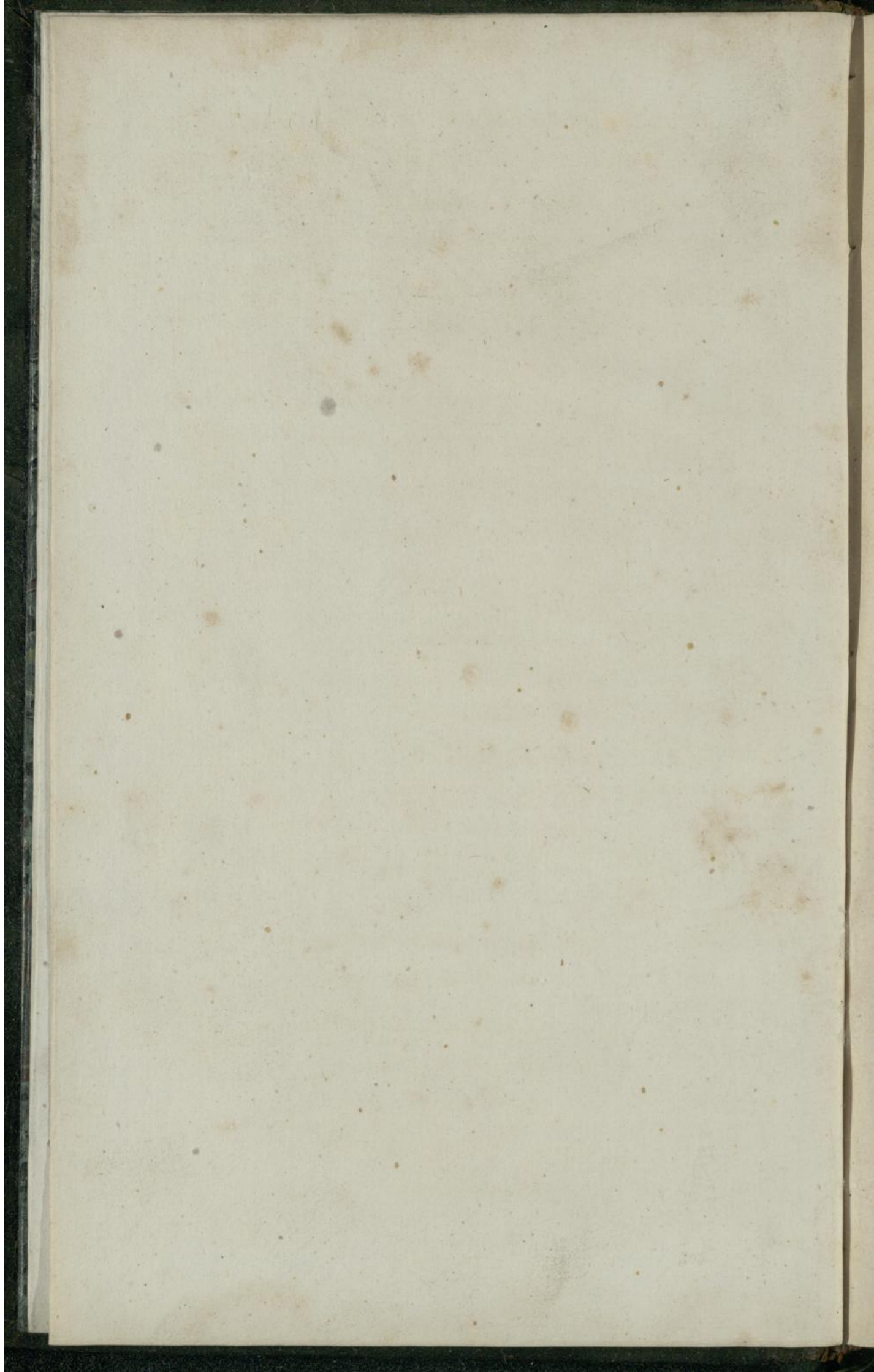
לפירוש רש"י ז"ל.

ס פ ר ש ו פ ט י ם

	פסוק	פרשה
coudre הצוענוסטטרויך .	כד	א
retraite ויותר נכון retiré לוחמהענגעלזאגען , פֿערקירלט .	טו	ג
coude courte קולע עלע .	טו	—
halte דער האלט , דער גרויך , נגור מלשון אשכנז .	כב	—
brandon ובלשון איטליא brando , דחו טווערדט .	—	—
lame ובלשון איטליא lama קלינגע .	—	—
emisser (מלה נושח) אויסרויסען , עקטליפֿען .	כו	—
brosses געטטרייך , בוטווערק .	—	—
aiguillon טרייבטטשעל .	לא	—
marais או maraiche זואפן , זאקראסט .	יא	ד
cotte קאטלע .	יח	—
cheville נאגעל , טפיטלפֿאָק , טטיפט .	כא	—
martel , marteau (עיין מרפא לשון שנת ס"ב ז' ד"ה זלזול) הצווער .	—	—
nella tempia (בלשון איטליא) חין דיו טאפע .	—	—
cailloux קיעולסטין .	יא	ה
voutes געוועלבע (זונטערזיריטע) וכן להלן ט' מ"ו .	ב	ו
lucerna (בלשון איטליא) זאפע , זייכטע ; ויותר מסתמך	—	—
lucarnes זל"ג זיקקען .	—	—
grottes העהלען , גריפטע .	—	—

מלות לועזיות לפירוש רש"י ז"ל לספר שופטים

	כסוק	פרשה
palis או palissades פֶּחָהּלוּוערק , חיינע חויס טחנליג פֶּחָהּלֵנען בעטטעהענרע כעפֿעסטיגונג .	ב	ו
vanter חִכְרִיהֵטֵן , פֶּרְחֵלֵנען .	ב	ז
ronces דֶּרְנִגְעֵטֶטֶרֵיכֶע , העקקען .	ז	ח
lunettes חֶזְכֵּרֶכֶּען , חֶזְכֵּרֶטֶעלֵנען .	כא	—
espine וכלשין איטליא spina דֶּרְנִכּוּט , דֶּרְנִהֶעקֶע .	יד	ט
pliques לעפֿע או pelotes (מלה נושח) פֿלֶעכֶטֶען .	יג	מו
ensuble או ensouple וועבערכויק .	—	—
ourdir חֶנְלֶעטֶטֶען , דיא פֶֿרְדֶּען חויל דעס וועבערטוהן חויליעהען .	—	—
palpare (כלשון איטליא) בעטחֶטֶטֶען , חֶגֶרֵיכֶּען .	כו	—
embrasser חוּמֶפֿחֶטֶטֶען .	כט	—
revêtir בעקלויידען היט חיינעק חֶטֶטֶע . revêtur בעקלוייֶע דונג , חֶטֶטֶטֶעֶרֶלֵייהונג .	ה	יו
appareillement חֶטֶטֶטֶענֶדִיגֶעס פֿחֶר (קלירונגטֶע טטיקקע) .	י	—
pesantume (מלה נושח) טווערע לחֶטֶט , (געפֿעקקע) .	כא	יח
aproviandare (מלה נושח כלשון איטליא) היט פֿוטטער פֶֿרְזעהען .	כא	יט
pensaient זיא דחֶכֶטֶען , החֶטֶטֶען חֶיך זיננע .	ה	כ

2 1. pros. 1925.

K.5426.

